CARL-AUGUST BOLANDER

SVENSKA DIKTARE JUST NU

LITTERÄRA ESSAYER

OLA HANSSON
VERNER v. HEIDENSTAM
PER HALLSTRÖM
HJALMAR SÖDERBERG
ALBERT ENGSTRÖM
HENNING BERGER
KARL-ERIK FORSSLUND

STOCKHOLM. BJÖRCK & BÖRJESSON

Pris 3: 50.

CARL-AUGUST BOLANDER

SVENSKA DIKTARE JUST NU

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/svenskadiktareju0102bola

LSwed
B6874s

SVENSKA DIKTARE

JUST NU

LITTERÄRA ESSAYER

AV

CARL-AUGUST BOLANDER

267130
22. 4. 32

STOCKHOLM
BJÖRCK & BÖRJESSON

STOCKHOLM 1915
A.-B. FAHLCRANTZ' BOKTRYCKERI.

OLA HANSSON

Då August Strindberg en novemberdag 1884 drager genom staden Lund på återresa söder ut till Schweiz efter att i Stockholm frimodigt ha stått till svars för sitt bittra gyckel med Högstedts pickardon à 65 öre kannan och Lettströms majsoblater à 1 krona skålpundet, står uti ungdomsskaran, som på bangården församlats för att hylla den frikände kvarstadsresenären, också den 24-årige fil. kand. Ola Hansson. Men han, som i Hjalmar Brantings »Tiden» uti dikten: »I ovädersnatten» hälsat den nya gryningens polisåtalade mästersångare, tränges icke i första ledet bland frihetens alla ceremonimästare och marskalkar, ivriga att trycka den store mannens hand, att röra vid hans kläder, att höra ett ord från hans mun, alltid de första att hylla en Messias och de första att stena honom; sluten håller han sig i skymundan, nöjd med att endast fånga den magra bleka profilen av den unge Mäster Olof, som ristat i klostermurarna och sagt Brasken sanningen. Och med skygga blickar stirrar han efter den svinnande eldstrimman, den gudomliga idén själv, som skymtat förbi genom vardagens gråa kvalm, den lidande, den stridande, den evigt unge Loke, som rivit byxorna av gudagubbarna och stubbarna av gudakäringarna och blottat all den skrumpna blygden.

Trotset och medkänslan, »det unga Sveriges» flammande trots mot kjökkenmöddinggudarna och brinnande varma medkänsla med bröderna jättarna gentemot asarnas idylloptimism och självförnöjda belåtenhet sjunger också i diktsamlingarna »Dikter» (1884) och »Notturno» (1885), Ola Hanssons båda förstlingsverk. Han vill inte vara med i den sorglösa dansen (se dikten: »Till våra idealister»), som de lyckliga tråda på torgen vid livsglädjens bullrande orkester, han måste ned i de smala, mörka gränderna, där det nakna armodet sölar sig i laster och fryser i nödens kalla dimma — för att sedan på torgen i dansarnas öron ropa om all den smärta, varav millioner lida, de, som törsta, svälta, frysa. Han vill inte sjunga barnkammar- och konfirmationsidyller som den unge Björck och de serafiska signaturerna, hans »Idyller» äro av annat slag: där står arbetaren dagen i ända i regn och blåst i det lergula dikesvattnet, de svällda blåsorna svida i händerna, tankarna äro sjuka av ångest. Där sprutar tröskmaskinens hjulverk i gråa kvastar halmens rökiga damm in i brösten, fattigdomens hjulverk surrar oavbrutet natt och dag, och hjärtat slår sjukligt trögt utan hopp — där sitter dagakarlen vid sitt spruckna furubord och äter sin aftonvard: bröd, som hårdnat, mjölk, som surnat, och begrundar sin rikedom:

»värk, som står i alla leder,
föda, som är skämd och knapp,
iskall ugn och vägg, som dryper,
och en hampgul skattelapp.»

Må Herren Jehova sedan finna det alltsammans ganska gott, som han skapat det, men den unge diktaren kan det icke; då professor Nyblæus på folkhögskolan å Vilan i en offentlig föreläsning »om emigrationen i våra dagar» sökt visa, att inga skäl finnas att emigrera, varken politiskt-religiöst tvång eller överbefolkning och dylikt, hånar den indignerade skalden i »Allting gott», den goda herr kammarprofessorn, som i sitt prydliga arbetsrum vid brasans lätta skimmer över mjuka mattor hopskrivit sina meningar. Och bittert och hårt målar han den fattige dagakarlens helvete i fäderneslandet — hans ljuva hem med det tunna trasiga råghalmtaket, den spruckna klinade lerväggen och den lappade rutan, varigenom senhöstens råa dimmor, blåst och slask och störtskurar äta sig in — det välsignade brödet, möglat och hårt och otillräckligt, mjölken, som sinar ur faten — det glada arbetet, tungt i den våta torven, tungt ute i blåsten bak plogen, där jorden i stora klumpar hänger vid träskorna — hemlivets lycka, den utmärglade hustrun vid den trasiga stickstrumpan, barnen, sammankrupna trasbylten, stirrande fånigt och stelt med en glasig glans i ögat, de magra lemmarna skälvande uti isig frossa — i stugan, där

»den kalla fukten binder
munnar hop och lamslår tungor,
suges in i hudens porer,
andas ned i sjuka lungor.»

Det finns icke den minsta strimma av ljus i Ola Hanssons sociala dikter, brödet är alltid mög-

lat och mjölken alltid surnad, hopplöshetens hjulverk mal evinnerligen sin tomning. Liksom Tore Gam har Ola Hansson skådat Medusas huvud — »detta», som Geijerstam förklarar det, »att vi se så mycket orätt, så mycket lågt, att vi veta varje morgon allt smått, som fyller världen». Och inför gorgonens ansikte har han stelnat i skräck och i fasa. Det finns hos honom ingenting av spettets och hackans sjungande arbetsglädje över att få vara med och riva kåkarna och skaffa luft och ljus — han tror icke på »Esplanaden», endast på orättvisan, på olyckan, på lidandet tror han. Det blir icke någon morgonrodnad, stammar skalden — i en av sina notturnodikter — där han irrar nattens långa timmar genom de tomma gatorna. De djärva drömmarna, de stora orden äckla honom, allt är ett skuggspel bara, alla dessa bålda tankar med intig halt, alla dessa sjuka dimdrömmar; som arbetaren i en av sina »Ögonblicksbilder» kramar han i hån det smutsiga tidningsbladet med alla de ljugande fraserna och ihåliga stora orden, och trött mumlar han med Drachman, en annan av de trötta kämparna:

»Råbet er altid detsamme: Bröd!
och Svaret detsamme: Stene!»

Så har hos Ola Hansson liksom hos de flesta av »det unga Sveriges» diktare — konfirmerade, som de äro, icke av Zola, fruktsamhetens och arbetsglädjens troende predikare, utan av Ibsen, pessimismens och torpedoförtvivlans bittre drogist — den sociala känslan vuxit till en allt överskyggande

ångestens och orons hetskänsla. Drömmen om den stora kärlekens tusenåriga rike är vorden en mardröm, överallt, på alla vägar och stigar hetsar den honom. Då han strövar omkring på sina promenader, kommer han förbi fabriken (»Ur djupen»), varur den lungsjuka ungdomen strömmar med matta blickar och gulbleka kinder, och han hör mumlet ur de mörka djupen, till hälften ilska, till hälften gråt. Vid Sortedamssöen i Köpenhamn hör han de sömnlösa lidandes saga — på åkturen efter likörmiddagen (»Siesta») längs den vårliga havsstranden ser han fängelsets gråa murar och fångarnas gråa uniformer — där han står bland de glada studenter, som hylla den unga sköna (»Serenad») tänker han på fattigdomens döttrar uti kyffenas vrår, där det trasiga armodet raglar i hopplöshet och lastens brudsäng bäddas under lystnadens fräcka skratt — vid själva bröllopet (»Bröllop») ser han skökan utanför på gatan. Ända in i natten förfölja bilderna honom, i septembermånens sken växa de till vilda, hemska jätteskepnader, och våt av kallsvett vrider han sig på sitt läger (»I senhöstnätter»), lyssnande till de ofödda släktenas gråt. Natt efter natt (i notturnodikterna) håller ångesten honom vaken, de oroliga tankarna famla vilsna, skaldernas misericordiarop och tänkarnas stora tankar jaga förbi honom, hetsade av jätteskepnader i spöklik ham, dränkta i bönelåt, i ångestjämmer och förtvivlans snyftning. Mitt i livsfullhetens varma sommarnatt böljar innerst ur hans själ hela det pinade, hjälplösa människosläktets all oändliga smärta fram, och om och

om igen stammar han sin förtvivlade fråga:

»Är det blott det febersjuka
blodets tomma grymma lek?
Eller är det alltets sanna
väsen, livets stora ve,
som, då alla sinnen domnat,
själens skärpta ögon se?»

Han är ingen morgonens sångare, den unge Ola Hansson, endast notturnoångestens bleke diktare, dömd att evinnerligen höra »vart halvkvävt ångestskri, var sorgset suckande melodi».

Men lyft då huvudet, diktare! Kamp, kamp är livet. Så muntert sjunger spjutet genom luften, av sol blixtrar det dragna svärdet. Kamp, kamp är livet.

Men kamp om ett intet, kamp mot dimmor, mot töcken. Framåt mot sorgen, så vinner du döden — detta är livet.

Bakom allting lurar spöket, det enda målet och den enda meningen, intigheten, fåfänglighetens fåfänglighet. Bladen, en gång saftfyllda knoppar, lossna i prasslande virveldans, då höstregnet faller, folken blomstra en kort minut, åldras sakta och dö bort (»Naturens urval»). Allt det, som en gång stod i lockande fägring, stupar en dag i grusande kross, plantan, du vattnet med ditt hjärteblod, rives bort också den (»Vid Bartolomeus tid».) Ett ingen ng är livet — snart står axet på torrt och gulnat strå och liens skarpa egg rasslar och dräper (»Natur»). Ett ingenting är livet — en länk bara i den långa kedjan av frågor utan svar (»På

kyrkogården»). En pajasdans på cirkus vid slumpens svans är livet (»I senhöstnätter»).

Blott dimma, dimma
han kring sig ser,
ett dunstigt gråvitt
och intet mer. — —
Ty töcken, töcken blott
runt omkring,
ett allting famnande
ingenting.» »(På vandring».)

Han tror icke på den eldens gud, som Georg Brandes sjöng om inför hänförda ungdomsskaror, guden, som kämpar sig fram genom tiderna; det enda, han skådar i töcknen, är makternas bleka spökgestalter. Fatum, Anankä, vad heter du, du gäckare av alla drömmar, du hårda mur, som skadeslår alla vingar. I »Parias» (»Fatalistische Novellen») 1890 sjunger Ola Hansson detta obevekliga ödes lov, skildrar han några av dessa människors barn, som kräla uti dess bojor. Där är »den märkte», som halvt omedvetet efterapar en mans namnteckning och blir en förfalskare, där är barnamörderskan, dråparen, mordbrännaren, modermördaren, giftblanderskan, den »könlösa Venus», glädjeflickan, som en gång som barn av sin fader blivit skändad och nu, innerst oberörd, okänslig utövar sitt yrke. Alla äro de slavar av detta öde, att döma dem vore lika vansinnigt dumt och barnsligt, som det var av den vredgade perserkonungen att piska böljorna med järnkedjor. Är han icke själv en broder ibland dem, är han

icke »den husville» bondesonen, som studerat men längtar till landet, den kluvna viljan, som älskar både den raka och den krokiga linjen, både Anna och Agnes, som i skymningen, i månskuggan, överallt ser sitt andra jag stryka omkring, överallt hör dess röst, i dyster musik, i almens melankoliska sus, tills han en dag i förtvivlans vånda dräper detta andra jaget — och sig själv?

Ty liksom i nattluften dröjer en pinsam skälvning av dagens hetta och larm, så dröjer efter »det unga Sveriges» alla djärva drömmar och stolta trots endast den aldrig domnade oron och ångesten kvar i hans väsens innersta gömslen — därinne i det hudlösa köttets nervnät sitter livsångestens hullingtäckta tagg. Det finns ingen bot för honom, han är en av titanernas dömda ättlingar, med slappnad längtan och tröttkörd trånad, en av Garborgs »Trœtte mænd», en av Bangs »Håblöse slægter» dömd att alltid finna livets vin som surnad bärma, att alltid, när solen klarast skiner på blåa sommarhimlen, skymta den blåsvarta skyväggen, alltid leta efter törnetagg i den doftande rosengården, alltid, när livets stora jubel i nuet slår högst omkring honom, saggas av ångesttanken i själens innersta vrår. Den starka känsla, som hos Brand blev en alppredikan, hos Mäster Olof en stridssång, har hos Ola Hansson, som hos tidens alla andra hopplösa, brutit sönder viljan, endast blivit en hudlös känslighet, en allting förtärande livsångest. Då sommarens ljusa och varma natt brinner som fagrast, jagar han rolös över markerna, ångesten kväver honom, rymden dryper eldslågor på hans hud, tu-

sen tankar sarga honom med uddigt stift, runt om honom snyftar all naturens förbannelse, den elända mänsklighetens all oändliga ve.

»De vida rymdernas världar
förutan tal
skälva, då sekler stöna
i marter och kval.
Men genom de döda släktenas
jämrande låt
stiger en hjälplöst kvidande
barnagråt.»

Den äter sig in i varje fiber av hans själ, denna livsångest, den griper om hans hjärterötter, den hotar själva viljan till livet. För att frälsa sig flyr Ola Hansson till naturen; i dess aldrig mattade, hejdlöst brusande groningsdrift söker han näring för sin egen försvagade. Där den står ännu som mest fjärran från medvetandet men också i sin mest slösande rikedom, sin mest svällande styrka, till den lilla brodden med nålfin spets, som späd och ljusgrön myllrar i tusental i hagen, är det särskilt han söker för att hämta styrkan och räddningen (»I vårtider» — »Blomsterliv» — »Då våren bräcker»); han dricker den dunkla vätska, som väller i rötternas fina hår och sakta stiger i stjälkens kedjade celler.

Ur spirande frö, ur svällande knopp rinner också något av livets värma och kraft över i hans tunna ådror, stärkande de slappa nerverna, livande den bräckta viljan. Han glömmer all världens ve en stund för rena lärketoner och kyligt böljesvall,

där han ligger »Vid Ängskärrets strand», stirrande på solstrålarna, som dallra i fladdrande strimmor över bottnens grågula slam, på grönskan, som spirar ur bottendyn, de vårspäda grässtråna, som titta fram i vattenbrynet, de små gula och vita snäckorna, som ligga uppspolade runt om på kärrets nakna tuvor. Oron viker, han sitter lugn och glad »På söndagsförmiddagen» i det gröna valvets lummiga skymning och böljesvala stillhet, kisande mot den blå himlen och solens vitnande ljus, glad åt de kvittrande fåglarna och solens glitter på tegeltaken, åt bellis och gul ranunkel i det daggiga gräset. Ångesten är borta, han sitter lugn och trygg »Vid blomsterbordet» i solen, som blänker på den fuktade jorden och glänser på de våta bladen, och njuter den friska ångan från regnblött mull och grönskan från blomsterbordet, fylld av all sommarens glädje. Han vandrar lugn och glad i solskensväder i landsvägsspåret eller inne på den smala och slingrande skogsstigen bland hassel och bok, han njuter de glesa strömolnen, den bruna och gråa jorden, de stubbade pilarna kring de upplöjda markerna, råkorna i almtopparna, de kalkade väggarna, stackarna och halmtaken, det smutsgula vattnet i de djupa, leriga dikena, de tumlande viporna, den lekande gäddan, den blånande ångan från vätskiga marker, det glittrande solskensdroppet (»Då våren bräcker»). Hågen är anande drömljus, ännu då solglöden dämpas, fylld av ro lyss han till klubbans slag mot tjuderstakarna, dricker han hödoft, ser han sommarnatten komma, de glänsande pilbladsstiften

rista sin månljusskrift på gärdets gröna duk (»Romantik»). Nattens mardröm är borta, vemodsfull men stilla hör han i sval och skum vårnatt suset i vassens rör, hör han trampet av dansen i skog och äng, i hans öra dallrar den enkla visan om sven och mö, om vårsol och vintersnö. Livet är ändock värt att leva, det finns ändock trots allt något att leva för, något att bygga på. Det är mors bild, det är de tusen små hemmen — det är hembygden — slätten med sina solglänsta byar och mörkgröna kornfält, pilträdsrader och skinande kalkvita väggar under mossig halm, lärksång och vipeskri — slätten, bakom vilken havet rullar svalt och blått i sjungande dyning. Notturnoångestens diktare sjunger »Hembygdsvisor», sjunger om den barbenta solbrända flickan i vita och blå blaggarnskjoln på stugans trappsten bland hönsen och duvorna.

»Hembygd, du är som en
älskande kvinna,
ögonen sluter jag,
huvudet lutar jag
mot dina knän. Att leva mig lär!»

Och en morgon, då daggen glimmar och lärkorna hänga högt i det blå, en morgon, då ängarnas doft spelar in i vart minsta gömsle, sjunger livsångestens skald om sin enda stora tro:

»att veta så innerligt fast och visst,
att lyckan slår ögonen opp till sist,
att andra skörda, där vi ha sått,
den livets lycka, som vi ej fått,
att inne i våndan slumrar ro.»

Men det är endast en flyktig minut av lycka och ro, nästa ögonblick redan smyger sig septemberdagarnas tunga vemod över honom, och hela hans väsen dallrar med i den sorgsna visa, som flickan sjunger, där hon binder linet i knippen:

»Men svårt det är att ensam gå
med sina tunga tankar.»

Oron är åter över honom, hela den trötta ledan böjer åter hans huvud mot jorden. Han känner det blott alltför väl, han är endast den stackars sensitivan, som lutar sjukt med gul och vissen topp.

Och återigen jagar han hetsad över markerna, i kvävande ångest, inne i det nakna snåret har han skådat ett vaxblekt anlete, sett en sid och månvit dräkt, ett tjockt och regnvått kvinnohår, en hukad skepnad mitt i alltings död och förruttnelse, med två stora fuktiga ögon, som skrämt och smärtsamt se på honom. Han flyr över fälten, ängarnas tågor häva sig som vita kvinnobröst — han flyr ned till havets strand, på den gula sanden, sköljd av vågorna, ligger den vita kvinnokroppen. Hela rymden är full av kvinnobröst och kvinnolemmar, nakna kvinnor dansa häxdanser kring honom, han skälver av brånad och fasa. Livsdriften har vaknat hos honom, men som en andlös rädsla, som en svidande hets, som en sinnenas mardröm. Och i förtvivlan knyter han handen: vad tjänar det till att söka bygga upp ett liv, då vi behärskas av makter, som vi icke

känna, då vi icke veta mera om vårt lönliga känsloliv än grodden och knopparna veta, hur deras celler danas. Han lyfter handen mot himmelen: vad är den, denna andlösa skräck, denna själens beklämning, denna väsendets fistelsveda, denna allmänna livsångest, som förgiftar alla brunnar för honom? Också kärlekens lycka förmenar den honom, endast sinnenas hetsande marter skänker den honom, endast äckel och smärta. Kvinnan är för honom endast den tropiska blomman, som blott avbidar den första beröringen av en levande kropp för att i blinket gripa den som i ett skruvstäd, sluka den, förtära den — för att endast lämna kvar ett benrangel på botten. Omättlig är brånaden, men kraftlös, rolös — han vill på en gång älska och njuta alla världens kvinnor — men endast på avstånd kan han njuta dem — alla de många nyanserna, de smidigt och fylligt fasta med svart hår och vaxgul hy och täta ögonbryn, de ranka, något gångliga brunetterna, blondinerna med sin doft av sötaktig värme, de små spensliga ljusa kvinnorna. »Jag har nu icke mera än ett enda intresse kvar», säger diktaren i »Sensitiva amorosa» (1887), »att studera och njuta könet» — denna konst vill han driva till fulländning, njuta vill han alla de tusen väsensnyanserna, alla de olika schatteringarna, alla de karakteristiska bagatellerna. Men det blir endast en sinnenas ofruktbara lek, pinande, sugande, förtärande. Det är ingen hälsans och kraftens växt, hans Sensitiva amorosa, det är en underlig och sällsam ört, sådan som endast det moderna samhällets överkultive-

rade jordmån kan frambringa den — med en kolorit, dämpad som dagern i ett sjukrum, en doft av sjuklig sötma, de bleka kronbladens ådror fyllda av morbida oljor. Den bränner i hans hand, denna blomma, förtvivlad griper han efter en annan, efter frostens isblå vinterros, som blommar på rutan. Om isfrid i sinnet tigger notturnoångestens och sensitiva-amorosahetsens pinade diktare. Den stora lyckan, den enda han vågar tigga om, blir okänslighetens nirvana — att mjukt få vaggas på bolster röda av vallmokronblad, där sinnena domna, att

»Känna det svinna runt ikring,
slockna, tystna i ingenting,
sjunka maktlöst matt
in i en tigande stjärnlös natt.»

Så blir till sist den unge diktaren Ola Hanssons åkallan och bön ingen annan än denna:

»Kyss mig, du viv,
i mitt tomma liv,
du tomma, stora, intiga ro!»

Icke om elden från himmelen, icke om livets rikedom, om känslornas svall, om viljans flamma, men om okänsligheten, om nirvanas stora, tomma befrielse är det, diktaren beder.

Ty hans moder, Astaroth, livsbegärets stolta drottning, skådade gorgonens anlete, då hon ännu bar honom under sitt hjärta.

* * *

En vandrare utan mål i kvällens tätnande dimma, så bekänner han sig själv, den unge Ola Hansson, uti inledningssången (»Till min moder») i den första diktsamlingen. En rastlös, hetsad, utmattad vandrare, skälvande av ångest, åtrående endast den stora känslolösheten, sådan är han också, »Notturnos» och »Sensitiva amorosas» hudlöse diktare. Det står ingen stjärna på himmelen och visar honom vägen, evigt ruvar töcknet över slätten, tusen stämmor viska.

Ljuder då en stämma mäktigare än alla andra, dränkande dem alla i sin styrka, brusar då Zarathustras feberrop genom dimmorna. Inne i trötta sinnen genljuder det, sjuka hjärtan slå i hastigare takt, på bleka kinder vänder bloden tillbaka. Viljeprofetens extatiska kraft fyller hopplösa släkten med hopp, nu är Ola Hansson icke längre den trötte vandringsmannen, nu är han Ung Ofeg, nu sätter han sitt bröst emot all världen (»Ung Ofegs visor», 1892).

Nu är han stridsmannen med det starka sköna hatet mot all världens svaglingar och parias, emot alla kristianer med deras uppsyn av lönliga illgärningsmän, som göra korstecknet, när en fågelhane lockar på en hona, dessa, vilkas själar äro förgiftade av syndkänslan, vilkas feghet är dumhet. Nu tager han krigarens brynja uppå, nu hånar han bråna den — kvinnan är bara ett skälmstycke av Pan, ett skimrande skum, havsguden behöver endast pusta på det för att det skall svinna som rök — ung Ofeg har sett tvestjärten i hennes pupill och masken i hennes mungipa och vänt

henne ryggen. Nu lyfter han trotsigt sin panna — han är icke den, som tager blacken om foten och spänner sig i samhällsselen, han vill icke vara med och mala det frö, han vill så till framtidsskörd, till gryn åt samhällets hushåll, då går han hellre på gatan, han fruktar icke de vuxnas ruttna äpplen och barnens stenar, icke löjet uti alla fönstren.

Den, som vill äga ett hus, måste gå upp på torget, sätta nattmössan på huvudet och delta i folkets gudstjänst — måste hälsa på drängarnas sätt: slå mössan mot marken och kyssa på hand och låta fraserna drypa av sirap — måste ödmjukt se på hur de, som makten hava, präster och borgmästare, tömma sina nattkärl i grannarnas brunnar — välan, så vill den unge Ofeg icke äga något hus. Ensamheten är hans klippa och hans borg, stolt gycklar han med den stora tjuren Profanum vulgus eller l'opinion, den store Bos Humanitatis, kring vilken alla folken dansa. Han känner dessa människors barn, han har sett deras getingtaggar, deras rävsvansar, deras hundhuvuden, han har nog av alla de sjukas, de svagas, de förkrymptas, alla slavarnas ögon — kallt studerar han dem, dissekerar han alla de olika arterna av Lepus bipedes, de kristna, parias, samhälls-, etiketts- och anständighetsslavarna, alla de dresserade lilleputtarna, som slungats ut på predikstolar och katedrar, på ämbetsstolarna och tronerna. Han ler segervisst, de äro icke odödliga, dessa ättlingar av de slavar, som en gång för två årtusenden sedan, druckna av mannen Jesus läror, reste sig

och ryckte till sig makten — han ser ju, hur redan nya millioner av slavar resa sig emot dessa slavarnas söner, som nu brännа på bål och hänga i galgar alla som ej tro deras tro, redan i morgon skall slavarnas värld stå i lågor — men ur brandens aska skola solsönerna stiga till herraväldet, och den stora svartrocken, hos vilken alla de små svartrockarna äro i tjänst, skall begravas i glömska. Må svartrockarna och blusmännen förgöra varandra, Ung Ofeg, den ensamme, ler på avstånd — han är ingen svartrock, ty han hatar mörkret och älskar middagssolen, han är ingen blusman, ty hans stolthet är glad och hans trots lekande och han är hellre fjäril än myra. »Varför träten I?» — Ung Ofeg hånar dem — »gack hellre till kyrkan och sjungen: o, hur skönt och ljuvligt är det ej, när bröder kunna sämjas.» — »Jag tror dig icke», slungar Ung Ofeg den store Bos Humanitatis i ansiktet, »jag tror på den Ene, på mig själv.» — »Hellre slå en fiende ihjäl än glömma att ömsa sin skjorta», så lyder nu det första budet i Ung Ofegs sedelag. Han är berusad av högmodet, det stora högmodet, som gör pannan så klar och öppen som havet på en soldag, det stolta högmodet, att en man vågar sätta sitt trotsiga nej mot allas ja, vågar sparka till de gamla idealen, som voro de lerskärvor och röksvampar. Berusad av övermänniskans hybris, i gudomligt förakt för alla parias vandrar Ung Ofeg in i den nya världen, från vilken ingen väg leder tillbaka — hans tankar kretsa kring hans huvud som fåglar, hans känslor kläda sig i fjärilars hamn, hans

drömmar äro som gröna blad och mångfärgade blommor.

Dimdrömmar endast, ett flyktigt känslorus allenast. Han vandrar ännu på slätten, ännu står dimman tät omkring honom. Slättens son hittar aldrig till alpen, det är bara det svaga ekot av Zarathustras stämma, som ljuder ett ögonblick i »Ung Ofegs visor». Ola Hansson är icke en av de stora ensamme, bara en fattig tiggare av livsro och livslycka, hemmet och härden är just vad han söker. Friedrich Nietzsche blir för Ola Hansson aldrig mer än en kappa, innanför vars djärva och trotsiga veck han endast söker dölja sin hemlöshet, sin ångestfulla svaghet.

Och redan i samma ögonblick sjunger han om lampljuset på sin pojkes blonda lockar, i diktarhemmet i Friedrichshagen, Berlin, där han med sin danskfödda hustru, författarinnan Laura Mohr, slagit upp sitt nomadtält fjärran från fädernejorden. Redan i samma minut är Ung Ofegs himlastormande ensamhet borta, han sjunger faderskänslans lycka och ro. Oron är borta, skräcken för döden, för evigheten, nu, då han lyssnar till barnakvittret

»de år jag väntat tomma,
vad jag drömt, och vad jag ville,
det står nu i blad och blomma.»

Oktoberdunklet må skocka sig aldrig så höstlikt svart därutanför, ljusglansen från sonens blonda lockar ger honom lycka och ro.

Dimdrömmar alltjämt, lampskenets illusion allenast. När han griper efter blommen, faller allt

samman till stoft, allt smulas i hans händer. Man kan redan i hans lilla essaysamling »Litterära silhuetter» (1885) ana, hur Ola Hansson drömt om att bliva en av folklivets stora episka diktare; hans intresse kretsar där ständigt kring allmogeskildringarna, en Gustaf af Geijerstams, en Henrik Pontoppidans, en Pietari Päivärintas. Men han blir aldrig livsrons store, lugne diktare — ingenstädes finner hans ande något hem, någon härd.

Så blir dimman, som sveper runt om honom, hans hem och hans tro, Ola Hansson blir mystiker. Det vimlar av dem i tiden, det är just de litterära omvändelsernas tidsålder; överallt upprepar sig den gamla historien, som Garborg i »Ein Fritenkjær» berättar, fritänkarens son blir präst och dömer i griftetalet fadern till evig förtappelse. Också Ola Hansson blir en av de omvände — om han också aldrig blir så from som den gamle franske hedningen des Esseintes, som i sitt palats inreder en bönsal, där han predikar för sina leverantörer, sin skomakare och skräddare, hur de skola ge hans stövlar och rockar det rätta snittet, om han också aldrig liksom samme Huysmans fromme andlige föder sitt fjäderfä med heliga hostior, läser också han i den lilla skriften »Materialismen i skönlitteraturen» (1892) sin dödsdom över den dogmatiska nykterhetens, över Zolas och Ibsens tidevarv, över förståndsandan, plebejandan, maskinandan, över den galliska andan. Han är hård och oförsonlig, han dräper den utan misskund, det är sin egen oro, livsångesten inne i eget bröst, han uti dess person vill strypa. I dess

ställe sätter han den germanska andan i högsätet, mystikens ande, personifierad i Nietzsche, i Böcklin, i Rembrandt — als — Erziehertysken, den är tron på den skaldiska instinkten, på konstens rätt till första rangställningen inom kulturen. Det blir för honom själva kärnan i den nya predikan, detta stolta hävdande av den utkorade diktarens allsvåldiga suveränitet gentemot vetenskapernas plebejer: den lärde är bara en andlig parveny, till lärd kan man utbilda sig, poeta nascitur. I sina »Kåserier i mystik» (1897) kommer han ständigt tillbaka till detsamma, till diktarens, den borne visionärens mystiska skaparekraft (»Andliga produktionssätt» — »Konstnärlig alstring» — »Suggestion och diktning»). Den nya tron, mystiken, blir för Ola Hansson huvudsakligen en den skygges, den ensammes självhävdelse, en revansch för livsångesten, som på hans panna satt undantagsmänniskans eldsmärke, en kappa, i vilken vandraren söker värma sin frusenhet och hölja sitt elände.

Men den blir aldrig den fasta mark, ur vilken hans diktning kan suga sin näring, där den stark och sund kan slå ut i blad och blom. En liten spökhistoria (»Nachtspuk»), några samlingar psykofysiologiska noveller, byggda just på denna av honom så föraktade vetenskap, på Ribots och den modärna psykiatriska skolans arbeten — det blir allt, vad den skänker honom. Det finns icke något socialt eller politiskt problem i och för sig, icke något moraliskt eller religiöst problem, men alla problem äro psykofysiologiska — det klingar så stolt, hans nya program, man har så stora

förväntningar, när denne mystiker med intuitionens gudaborna kraft går att lösa dem. Nå, det må nu vara nog så många små fina iakttagelser i novellerna i »Kärlekens trångmål» (1892) — i den »husville» bondesonens sjuka viljas tragædia (»Husvill») — i fröken Sigrid Bergdahls, den besvikna kärlekens — läseriets tragicomedia (»En sommarepisod») — i Nils Tuvesons och fröken Bergs kärlekshistoria ute i det yttersta havsbandets ensamhet (»Havsfåglar») — i den av brånadens hetta och is hetsade Hans olyckliga öde (»Hos Huldran») Varför förneka det, det är nog så många små fina studier, alla dessa kvinnoporträtten i »Alltagsfrauen» (1891) — »Taube Blüthe», patricierkvinnan, för vilken kärleken endast är en epidermisretning — »Mater dolorosa», hon, som redan är på den andra sidan, för vilken kärleken är död, — »Entgleist», kvinnan med den ohjälpliga klyvningen mellan själ och kön — »Ein Leben», kvinnan, som ligger gråtande i sin säng och lyssnar till hur kvinnan dör därinne i hennes kropp — alla de många kvinnorna »In der Damenpension» vid Genfersjön, från den epileptiska 15-åringen Sonja Volgin till baronessan Rosen, mankvinnan. Låt oss villigt erkänna det, det är nog så många små fina subtiliteter i novellerna »Vägen till livet» (1896) — titelnovellen själv, historien om rekonvalescenten i Schweiz, för vilken anblicken av mademoiselle Claire i den röda morgondräkten och det stora blonda håret blir hälsan och kraften, som återkallar honom till livet — som han några år senare, då på bröllopsresa, återser bru-

ten och knäckt; den hälsa, varmed han reste, var hennes egen livskraft, som flytt — »Amors hämnd», historien om fröken Mathilde, vars liv slutar med att rotera om dagen, då han kom och reste, han, vars utseende hon ej kan minnas men som hon ännu känner som kraften, som den susande flamman i sitt liv — »Den vackra Ursula», flickan i det bajerska värdshuset i bergen med ögonens underbara gåta — »Arkimedes punkt» och »Bortom döden», den ensamme, orolige resenärens skälvande känslostämningar. Men det är icke utan, att man efter allt det stora fördömandet av den gamla konsten, efter allt det stora trumpetandet om en ny, en större konst — står där en smula besviken, då man i handen får endast dessa små lösa och flyktiga studier i erotisk psykofysiologi. Och ofrivilligt kommer man att tänka på en annan av de stora mystici, Knut Hamsun, som ung och oförfärad, med gaminens hela säkerhet, slog alla de gamla auktoriteterna, Björnson, Ibsen, Tolstoy, döda och ropade stora ord om den nya konsten, den stora mystiken — för att till slut i sina »Mysterier» endast ge den bizarre Johan Nielsen Nagels sexuella olycka — för att sluta med att själv ideligen spinna om sin olyckliga trånad till Edvarda och Eva och Iselin. Mystik, mystik, 90-talets stora mystik, föralldel vi lyfta vördnadsfullt på hatten. Men vi kunna icke undgå att i vårt stilla sinne begrunda, hur litet den med alla sina stolta later och stora ord ändock bringar det till, hur den mest kretsar kring småsaker sådana som den lilla gröna fläcken på en tand, som befriar från

passionen (»Kåserier i mystik»), där den icke som i Josephin Péladan's »La victoire du mari» svingar sig upp på ett plan, där vi jordbundna trälar ej kunna följa den, i den djupa skildringen av en gift kvinnas våldtagande av en spiritistisk nürnbergerdoktors astralkropp. Och vi kunna på samma gång icke undgå att erinra oss, hur en Karl af Geijerstam, kanske den mest typiske svenske 80-talisten, in i det sista arbetar på det, han drömmer som sitt livs stora verk, det aldrig fullbordade arbetet om mysterium vitae. Det är icke utan att löjet rycker uti mungipan, när vi se, hur de verk, mystikern Ola Hansson, den germanska andens predikare, fullbordar, bli några små studier, byggda över den galliska vetenskapens teorier.

Huru långt Ola Hansson själv är från den nya stora Konst, han fablar om, syns också bäst uti romanerna, han skriver — det är, liksom mystikern Hamsuns »Redaktör Lynge», ingenting annat än de mest typiska 80-talsromaner: »Fru Ester Bruce» (på tyska redan 1894), mater-dolorosakvinnan uti skånsk herrgårdsmiljö — »Före giftermålet» (på tyska redan 1895), realistiska skildringar från lundastudenternas svir och vigilanser och kärleksliv — »En uppfostrare» (1895), verkligt naturalistiska skildringar ur de skånska tidningsmännens liv. Det blir inga verk av den stoftföraktande fantasiens fritt spelande logik, av den stora intuitionens skapande syntes, det är snarare en ofrånkomlig torka, en oförneklig ödslighet uti Ola Hanssons 90-talsromaner. Det är frappant, hur ofruktbart i själva verket Ola Hanssons 90-tal bliver.

Uti novellen »Arkimedes punkt» läsa vi också orsaken; han är den rolöse vandraren, utan något, varpå han kan leva eller dö, jagande över kontinenten efter Arkimedes' punkt, den ena dagen sittande i pensionatet vid Schiffbauerdamm i Berlin, den andra på »Röda hanen» i Nürnberg — irrande i Fichtelgebirges ogenomträngliga skogar, lyssnande till vågskvalpet vid Nordsjöns strand — överallt med en känsla av att ingenstädes höra hemma. Det han söker är helheten, hans dröm är att en gång som gubbe få sitta, där han som barn satt, en sommarkväll utanför sin fädernegård och se solen stor och röd rinna ner i havet, med den trygga känslan av att hans liv som en himmelsfamnande regnbåge spänt sig mellan dessa båda punkter. Men det är en dimdröm, han jagar efter — en kort stund endast, ensam i höstskogarna mellan stammar, utför vilka vätan rinner genom den gröna mossan, ensam, när vesperklockorna ringa, vid ett glas skummande Hackerln på värdshuset »Zum Messner» i det lilla Schliersee (»Bortom döden»), kan han känna evighetens ro omkring sig. Men det är bara ett kort ögonblick, ständigt splittras denna evighetskänsla för honom. Livsångesten har väl lagt sig, notturnodikternas oro, sensitiva-amorosas hets har släppt honom, han har sett huldrans rygg, ihålig som baktråget, har räddat driftlivet från förbistringen, han behöver icke som des Esseintes hålla sig med buktalande älskarinnor för att reta nerverna. Men kvar bliver en viss tom okänslighet, en ofruktbar livsoro, känslan har ingen kraft till att skapa några dik-

tens stora gestalter. Den enda gestalt, som lever uti denna Ola Hanssons 90-talsproduktion, blir väl också egentligen »En uppfostrare», den råe, »osedlige» Nisse Svensson i »Skånska kuriren», den kraftige bondsonen, som i 17 år varit universitetets enfant terrible för att sluta som en reporterkonstens fanatiker, firande blodiga grekiska orgier med pigorna Hanna och Sissi, hatande fru Montelins' erotiska idealism och humanitära antivivisektion, spottande efter alla köpenhamnsjudar och stockholmsfruar, alla skånska prästapågar, som tro sig kallade till uppfostrare. En rå och otrevlig cyniker är han gubevars — Oscar Levertin får kväljningar vid hans bekantskap och rekommenderar Ola Hansson att läsa ett kapitel ur Knigges »Över umgänget med människor» om morgonen, innan han sätter sig vid skrivbordet. Men någon humbug är Nisse Svensson icke, han har sett alla tidstrollen på ryggen — galoscherna och snuvan, grannare äro för honom icke de skånska insignierna — »allt är mjöl här i landet, hjärnorna inkrusteras i mjöldeg, fötterna fastna i mjölälta». Det är Refvie alltsammans, det dumma och slöa Refvie, som dricker toddy och spelar priffe, odlar sockerbetor och går i folkhögskola — och han tackar sin Skapare, att Refvie icke är odödligt. Och är hans eget liv också en farce, så tröstar han sig med att en bra farce inte är den sämsta — så länge solen skiner, är livet ännu värt att leva — så länge kunna de ännu gå ut på landet samman, två unga människor, en dag i april, då det skall till att våras i Skåne.

Det är den unge Ofeg med några år uppå nacken, denne Nisse Svensson, den cyniska råheten är bara en mask, bakom vilken livsoron lurar. Han är bara alltför känslig, denne Ola Hansson — han kan icke en gång höra chansonetten på varietén sjunga en liten folkvisa utan att uppröras i sitt innersta, utan att vämjas, som hade en sköka kysst en ren och oskärad kvinna. I cynismen söker han endast livsron, som han ingenstädes kan finna. Hur hägrar den icke för honom, denna Böcklins stora livsro, hur vänder icke hans tanke ständigt tillbaka till denne Böcklin för att hos honom finna ron (»Kåserier i mystik» — »Seher und Deuter» 1893), hur jättelik växer icke hägringen för honom, denne hans Böcklin, den store lycklige, den store bäraren av lustförnimmelserna uti samtiden, skaparen av lust, sonen av Pan, »de susande skogarnas väldige gud».

Men själv är han mera i släkt med de andra tolkarna och siarna — med Poe — med Stirner — med Bourget — med Wsewolod Garschin, livsångestens slav ifrån Charkowslätten. Själv är han Poe's »the man of the crowd», den rolöse, som vandrar natten igenom i världsstadens uslaste kvarter blott för att se människor omkring sig — för att icke dräpas av ensamheten.

Därför blir Ola Hanssons 90-talsproduktion också så matt och svag — han har ingen rast eller ro, hans kraft förrinner uti tusenmila irringar. Uti Själlands skogar, där hans beundrade J. P. Jacobsens diktning dröjt sig kvar som en förälskad viskning — på preussisk asfalt — i Ba-

jerns byar — vid Genfersjöns stränder — överallt och ingenstädes är han hemma. Och hans trötta öga spanar efter den lilla stjärnan, han svagt kan skönja genom dimman — det är det största och klaraste ljuset i världen, endast så oerhört långt borta.

Men han skall icke ge sig, han skall hinna den. Han skall icke låta locka sig av de klara ljusen, som blinka så vänligt och nära, som locka med varm säng och god aftonmat och ett muntert sällskap. Han vill icke lugn och förnöjd sitta i sitt ägande hus vid torget.

Vill? Han kan icke.

* * *

Uti all den tomhet, som gapar omkring honom, uti det världarnas kaos, vari han irrar, gör Ola Hansson ett stort, ett förtvivlat försök att finna den fasta punkten. Han går in i sig själv, han gör upp med sig själv, han söker gripa alla sitt väsens trådar och binda dem samman. Han skriver sin ungdoms och vandrings historia, han skriver den autobiografiska »Resan hem» 1895 (varav första delen på tyska 1896 under titeln: »Goldene Jugend»).

Men det blir ingen färg, intet liv över bilden av den unge Truls Andersson, hans alter ego. Det blir intet av »Dikters» och »Notturnos» skiftande rika stämningar, det blir ingenting av den unges jäsande inre liv, av hans strider och drömmar. Han blir icke mycket mer än en statist uti skådespelet, denne unge Truls, uti lundastudenternas

glada liv, uti »Gardets» bataljer på Järnvägshotellet och på »Skandinavien», uti den oexaminerade 26-terminersstudenten Pelles, den tjocke Josuas och »domaren» Malms svir- och växelrytterier och köpenhamnsvisiter hos Camille på Farversgade. Det är den gamla famlande osäkerheten, den gamla sömngångarblindheten hos Ola Hansson, också när han söker efter sin egen psyke, han förmår aldrig gripa bilden av sin ungdom. Tidsandan kan han fånga, dess förakt för de gamla 80-talsidealen: »va fan ska vi med de gamla luderna», dess praktiskt-materialistiska livssyn, dess struggle for life, dess tro på svirets och könsaktens gudomlighet och penningens heliga sakrament. Men emot denna bakgrund blir unge Truls endast en skugga utan något kött och blod — hans ungdomshistoria blir bara några lösa skuggspelsscener — en lantlig förälskelse — en misslyckad journalistsejour i Stockholm — en sentimental-journeykondition på det skånska landet, full av ungdomens sexuella oro. Typiskt för denna självbiografi är, att den första delens femte och sista kapitel blir historien om doktor Malms självmord efter växelkraschen med 80,000 kronors balansen, att den unge Truls endast skymtar som en enkel och skugglik statist uti vänkretsen vid självmördarens grav.

Uti den andra delen (»Tio år i exil») träder Truls emellertid mera fram, nu är han ensam. Men kött och blod blir han aldrig, han är fortfarande samma skugga, där han sitter uti sitt arbetsrum i det gamla bondehemmet, under sin Guido-Renireproduktion, drömmande vid en blek-

röd neriums sötaktiga doft, stirrande genom rutan ut över slätten och pilvallarna, allt det horisontlösa monotona gråa. Han är samma skugga ännu, när han åter irrar inne i staden som den misslyckade författaren, den ensamme, jagade, stenade, »osedlige» diktaren, han är samma skugga, där han irrar genom det danska landet, samma skugga också vid Genfersjöns stränder. Och det blir bara skuggan av denna skugga, han skådar en septemberdag i kvällningen mot den brandgula aftonrodnaden, på sin ensliga vandring över slätten — som han tager för en ung kvinna, för jordanden själv, Skånes innersta själ. Det är en skuggdröm bara, den dröm, vari skildringen försvinner, att Ola Hansson uti hemkänslan funnit sin stora ro, att Rembrandt-als-Erzieherpredikarens nordiska bonderenässance blivit den fasta punkt, varifrån han skall lyfta kaos. Denna »Resan hem» vill vara en hemkänslans Odyssé, en skildring av hemkänslan som den bärande makten i en ung mans utveckling. Men det är bara en illusion, bara en hemlöshetens längtan, en drunknandes halmstrå. »Resan hem» blir aldrig färdigskriven, den slutar med drömsynen.

Och rolös, hemlös irrar Ola Hansson alltjämt på främmande färdvägar. I »Pickelhuvans land» är han landsflyktig, »Det förlovade landet» är stängt för honom. Han gör ansträngningar för att känna sig hemma i exilen, han försöker njuta vårens prakt i Werders fruktträdgårdar, han rullar sig i gräset i Friedrichshagen vid Müggelsee och inbillar sig han är hemma, han försöker känna

sig hemma bland Friedrichstrasses pioner och Leipzigerstrasses stockrosor, från Ringbahn blickar han in i storstadens alla småfolksvåningar och söker känna sig hemma, han söker känna sig höra samman med alla de vimlande borgarna, som begripa, att livet är tall och sand och strå. Men främlingskapet ligger tungt över honom, bitterheten förgiftar honom. Han vill håna och smäda detta Preussen: det är kraft utan manlighet, fräckhet utan smidighet — Germania är en slinka med svärd och gevär — han sjunger smädedikter om Bismarcks tre hårstrån, om överste dalai-lama själv på hans Rosinantemärra. Men hånet fastnar honom i strupen, gycklet blir bittert och tomt. Tulpanen ville han plocka, livsglädjens blomma, gul som smör och röd som burgunder, ljusröd som det friska blodet, vit som kvinnokroppens hud, när den hålles mot ljuset. Men tulpanens älskare får endast tistlarna i sin hand.

Ett ögonblick är han i katolskt högkvarter, i Feldkirche i det österrikiska Vorarlberg. Men Ola Hanssons katolicism blir endast ett flyktigt intermezzo, endast ett krampaktigt försök att döva oron, den lämnar inga andra spår efter sig än några vers om Spatenbier, Augustinerbier, Löwenbier. Hur skulle vaxljusen kunna skingra töckendimmorna, som tyngre och tyngre breda sig över de öde vattnen, vari inga morgnar gry.

Hemlöshet, tröstlöshet. Tanken, drömmen kan icke frälsa honom, hör han icke de hundratusen råttorna gnaga på just denna tanke, denna dröm. Att leva — det är att gå en gul efterhöstdag på

en väg utan träd, allt levandes breda väg, att ömkligen bortfuskas —

»Djupt i världens innandömen
under livet, under drömmen
går den starka, strida strömmen
av en öde ändlöshet.»

Det stora livsäcklet griper honom·

»Tomma och stumma
åren slå ring
kring livet,
kring kivet,
kring ett ingenting. — — —
Våren
och båren
rimma på varann.»

Vad är denna diktarens lycka, det ordas så stort om:

»På flacka och tomma höjder
i stelnat och stirrande ljus
homunkeln har galla fröjder
i grintrött sus och dus.»

Tomhet, äckel. En smutsflod är livet, i dold och tillgrodd trakt, där rosa mystica ruttnar, rinner dess källsprång upp, dess vatten är förgiftat. Han knyter näven, han förbannar. Åren ha gått, hans händer äro tomma. Han, som ville spela den varma visan om livets helg, han finner aldrig en sälg för att skära sin pipa. Det blir bara tom-

heten, bara de hemlösa irringarna, bara den frusna bitterheten, det dystra äcklet, han i »Det förlovade landet» (1906) kan giva — med tomma händer vänder han efter åratals sökande och famlande åter till lyriken för att icke sprängas sönder av bitterheten.

Men innerst inne i hans hjärta flämtar ännu en gnista, den växer klar och stor någon kort minut — då han i främmande land ser vildgässtruppens trekant uti bländklar aftondager — där han stannar inför ett ensamt träd vid vägen, vars svarta kvistverk läckert tecknar sig mot den gråa himmelen, i vars allra översta topp sitter en enslig och orörlig kråka — då han ser ljusen tändas i skymningstimman i de främmande byarna. Fram stiger en flyktig stund för den hemlöse vandraren hans hem och hans ro.

»Inunder en måne i fullaste ny
fram stiger Skåne med dunge och by.»

Det är hans slätt, slätten för hans längtan och dröm, för hans tro och hans ro — slätten, där månskenet hörbart andas — slätten i sädesrik sommarråga, i höstrusk, i vintersnö, med råkorna i almtopparna och vipskri över de sanka ängarna, murknade pilträd och vita byar. Han drömmer, han går där på vägen och skuggan faller lång — han drömmer, han smyger bak gärdesgården och mellan snöiga apelstammar bak rutan skönjer, hur brasan flammar — han drömmer, han vandrar i den åldriga bokskogen uti högsommarens middagstimma, då solskenet står stilla mellan bladen och

rådjuret skymtar i det röda snåret. Det är alltid drömmens dimma och dis över hans slätt, endast otydligt skymtar den i en våt dimma, ibland tätnande till regndis, under en jämngrå, skum och tyst himmel, endast drömlikt skiner den i månskenets trolska skimmer. Det är ett drömland bara, hans Skåne, hemlöshetens Fata Morgana allenast.

Men i denna dimmas gråslitna lase höljer Ola Hansson sig in, den blir hans diktarkappa, käck och munter sveper han denna mantel omkring sig. Han blir »Nya visors» diktare (1907). Oron och bitterheten är borta, trygg sjunger han om gården därhemma, om ängen och vången, om bokskogen, om Ringsjön, blånande i fjärran, vägens röda pilar, råksvärmarna, smedjans slägga, far och mor i rågen, det sista lasset, som körs hem i augustinatten Om »brydestuan» sjunger han, den lilla mörka stugan med sina lergrå spruckna murar och sina små svarta gluggar — sluten och tyst ligger den där under skördetiden, utanför sticker solen och myggen stimmar, korna stå i rader på bete i klövern, över vida marker och torra pilar dallrar middagsvilan glödhet. Men knappt är säden i lo och på gäll, så är det liv uti »brydestuan».

»Då bryter man sin hör
och hela tysta dagen
det klapprar av brydeslagen.»

Och på kvällen skrattar och gnäller harmonikan därinne, på det gropiga lergolvet stampa träskorna takten, Jeppa sjunger sin visa från Tve-

dörra hed, och störsttösen smör stora och granna mada med sitt bredaste grin. Livet är enkelt, och livet är härligt

»att längta efter ett underland
bak ny horisont i dagningsbrand,
o vanitas vanitatum».

Men

»att äta potatis och sill och bröd,
o sanitas sanitatum».

De glada minnena vakna, det »Gamla gardets» glada lundatid strålar förklarat muntert. Där är den glade Ernst Sylvan

»vänner, musten i rankorna
är till för att knäcka skrankorna,
hellre än att man sig hukade,
alla cylindrar stukade».

Där sjunger Nisse sin Rose-Marie vid frukostbordet i trädgårdsvrån, där spelas bigg, där brusar den pärlskumvita Veuve Cliquot, där kommer Gustav-Adolf Sjö säker och stolt med sin fina mamsell och vill ha ett rum på Kramers hotell. Det vilar inga ledsamheter

»Käraste Anna, bulla nu opp,
i kväll ska vi lustiga vara.»

Han rusas av minnena, han har de ensamma tomma årens hopade starka törst. Nu är det slut

med det grå, nu är det ljust och rosenrött. En dag är han hemma i landet — samma år som »Nya visor» komma ut, är Ola Hansson i Sverige, gör ett försök att bli bofast här, att finna något arbete i landet. Han vill icke bara drömma om slätten, han vill också sätta plogen uti den. Finnes det ej ännu oplöjd jord uti Sverige — än spänner ju Jösse fogde här hemma havande kvinnor för lass — än är mången av moder Sveas barn en träl blott i hemmet. Skulle det icke för en hemlös vandrare ändock kunna finnas en koja och en plog, finnas arbete och ro.

Men Ola Hansson, landsflyktens trötte Ung Ofeg, har svårt att komma till rätta med människorna, han är bitter och misstänksam, kan aldrig glömma, hur en gång »Sensitiva amorosa's» unge skald stenades som osedlig, hur en gång herrskapet Retzius jagade honom ur »Aftonbladet», emedan han vågat kalla Garborg en poet och fruns väninna fröken X. en nolla. Han har levat för länge i ensamheten, till ensamheten måste han tillbaka.

Och åter sitter Ola Hansson i landsflykten. »Vid brasan» uti fransysk cheminée sitter han och lyssnar till sin levnads dunkla saga — som förr är dagen av dimma tung och tät och grå. Ett längtans dimland endast är hans Skåne, hans hemland, hur fåfängt att där sätta någon plog. Drömma kan han blott (»På hemmets altare» 1908).

Och han drömmer — barndomsminnena leka omkring honom. Han är en parvel på 9—10 år, kommer rusande från skolan mellan bygatans alla trädgårdstäppor med gula påskliljor och röda hane-

kammar bakom hagtornshäckarna, vill ha fatt i mor, hon måste lugna honom, mäster har skrämt honom med sin målning av helvetet — och hon lugnar honom: »mäster är en stolle och fjolle». Han är en 12 års pilt, ligger en sommar med far och mor uti »Hälsan», han sitter en dag där ensam på en bänk, några unga adelsherrar komma fram och språka med honom, vilja bjuda honom på ett glas likör. Han är en gymnasist i sjätte klassen, — »och allraminst av allt en pluggarkrake» — han ger en skolpojke en matematisk lektion och sneglar förstrött på hans vackra syster. Han är med en lärare och gynnare på en resa till Köpenhamn och ser Björnsons »Mellem Slagene» — han väcker skandal i lärarkollegiet med en bit uti »Folkets tidning» — han köper en skollag och skickar till läraren, som örfilar kamraten och vännen. Barnaårens, skolans minnen leka spröda och klara omkring honom, knoppningsårens rosenskimmer dallrar för hans syn. Vad blev det av knopparna, vad blev livet för honom? Hemlöshet, tomhet, töcken, minnen — —

»Blå mellan gröna bräddar
tungt flyter livets älv,
Sakta för slaka segel
glider mot natt du själv.»
(»Psyche».)

Ren börjar det lida mot natten, mot den oundvikliga natten. Och aldrig vika töcknen, evigt ruvar tomheten. Aldrig griper han drömmen, som

skymtar — slätten i månstrimman och regndiset, hemmet, lyckan, livsron.

Men ständigt famlar han efter den, i »Rustgården» (1910) vänder han åter tillbaka till den. Han skriver hemgårdens historia — alltifrån indelningsverkets dar, då Mons skräddare blev dragon, upp igenom den första folkhögskolans och lantmannapartiets tidsålder ända till den dag, då Ola, yngste sonen på Rustgården, i sin ensamma kammare skrev sin »Sensitiva amorosa». Det är slättens dimma och dunst över boken, otydligt skymtar allting. Och över alltsammans kastar »Bönnebogen» sin spöklika jätteskugga, den stora guldkantade bönboken med guldspännena och de tjocka svarta läderpärmarna. Det är humbugen, det är livets eviga köpslagan, dumheten, jordbundenheten, falskheten, hårdheten, den självgoda fräckheten, denna »Bönnebogen» — det är bara ett nytt namn på den gamla Anankä, som en gång skrämde »Notturnos» unge diktare.

* * *

Efter »Rustgården» är Ola Hansson stum, med förseglade läppar vandrar han, en främling i främmande land, i den gamle gode pastor Rabelais' Meudon, fjärran från det land, som glömt honom, men som han icke kan glömma. Har han funnit resignationens stora ro, den ödmjuka, tacksamma, lugna känslan inför det faktum, att — som en annan skåning, Ernst Norlind, sjunger det —

»storm och vind och ensamhet
är alla gudars svar på våra böner».

Har han funnit nirvanas åtrådda lycka, den stora okänsligheten, detta, att icke en punkt bävar, icke en cell ömmar, detta att mitt ibland minnena vara kall och tom? Rakryggad, stolt, inbunden, som den söderslättsbonde, han är, vandrar han ensam, tigande emot aftonrodnaden.

Men varför tiger du då, diktare? Är det icke tyst nog ändå i den svenska dikten? Strindberg, vederdöparen, är ett nummer på en kyrkogård, den fattige munken från Skara ligger i mullen, på Naddö sitter Heidenstam stum med den heliga Elins avhuggna finger i sin hand, på Pungmakarbo slumrar Fridolin, tung av sin hembryggda mumma. Vi ha ju i dag icke en stämma att lyssna till.

Varför tiger du då, diktare? Fick du då icke ensamheten, hemlösheten på din lott, den skönaste av alla gudarnas gåvor, o Tubal den fredlöse. Diktarens stora ensamhet, den ensamhet, som berusade den 25-årige Flaubert som alkohol, som jagade Maupassant över vattnen, som drev Bang över kontinenterna, som tvang den döende Tolstoy ut i nattmörkret — fick du icke den ensamheten, Ola Hansson, vad begär du då mera? Varför tiger du? Minns du Obstfelder, din norske frände, också han en livsångestens son, minns du, hur han ännu då han knappt kunde svälja för tuberkulosen i sin hals, oförtrutet arbetade på det, som skulle bliva det sista kapitlet i hans »En präst dagbok», den stora hymnen till alltet, till världarnas fruktsamhet, till universums skönhet och eld. Än sedan, om verket aldrig blev fullbordat, än se-

dan, om diktaren till ingen nytta flyger sina vingar trötta? Varför tiger du, diktare?

Är du trött på att låta dig överröstas av tidens alla 25-örespredikare — i denna Algot Sandbergs »gyllene» tidsålder, i denna den svenska 25-öresdiktens storhetstid, då realskoleexamen, papper, penna och förläggare äro nog för att göra diktaren, då alla gymnasister skriva och diktarna tiga? Är du kanske den svenska diktens genius, Ola Hansson, i landsflykt döljande din blygselrodnad?

VERNER VON HEIDENSTAM

Han är den late Umballa, den lataste bland Teherans alla lata dagdrivare, han ligger i stadsporten och gassar i solskenet och vrider icke på huvudet, då Abu Jussuf, bokpräntaren, ifrån burspråket kastar sin pappersrulle i gatan, ritad full med rikedomarnas hemlighet. Må dårarna läsa sig svagögda på hieroglyferna och rubba sina hjärnor med mathesis pura, må skattgrävarna arbeta sig sneda och krokryggiga för den fåfänga mödan att vinna den stora skatten inne i den innersta klippgraven, Umballa ids icke att vända på sig. Smyg, du mörke broder Hafed, i gatorna och gränderna och leta dagar och nätter bland stadens alla sopor efter Moguls kungaring, medan ryggen kroknar och hårena gråna — om Umballa behagar att vända på sig, hittar han ringen bland de vissna salladsbladen.

Han är den glade Muchail, den gladaste bland Sanas alla glada bebyggare, stadens svinaherde och svin. Må de småkloka bokskrivarna plocka sönder sekunderna för att sätta dem på pränt, må de snusförnuftiga ljusstöparna träla för morgondagen, offrande ungdomen för ålderdomen, köpande kiselstenar för diamanter — gudomligt vis är Muchail, den flyktiga stundens herre, fröjdande sig åt tobak och vin, smekande danserskornas lår. Han

är den man uti Sana, som bäst njuter ögonblicket, på hans hjässa fäster den fagra Ildis sin krans.

Han är den sorglöse bohêmen, den sorglösaste bland alla sorglösa bohêmer i den röda staden vid Seinen, där glädjen är lag — bland de glada prästerna kring bordet på buvetten »Stjärnan», bland de guitarrknäppande rövarna på värdshuset »Gyllne Hjorten» i Bougival. Alla band har han slitit, land och hem har han intet, fri är han mitt ibland dessa människors barn, för vilka lyda är A och O. En liten våning på fyra rum och kök är honom Tellus, Europa matsalen i klumpig tysk renässance, Afrika rökrummet, Asien stora salongen, Australien skräp- och gästrummet, Amerika köket — sovrummet, vem talar om sovrummet, vem är, som talar om att sova? Det finns inga gudar, som skrämma honom — liksom Mamud-Khan har han slagit Schiva i stycken, sett alla templets roffade skatter i gudens spräckta buk, människornas gud är bara prästens kassaskrin. Stoft och aska blott äro de, alla gubbarna i den gamla bilderboken — Ruth, Davidsmodern, som knyter sin kärve i solen, är bara en liten bondflicka, som vänder sig om och snyter sig i sin dammiga yllekjol. En fars blott är de gamla snuskiga grekernas och latinarnas snatterier ur klosterkällrarna och trätor om mässa och bönepall, vad frågar han efter den gamle smutsige Hieronymus och hans Vulgata? Vad kommer han honom vid, denne främmande man, som inbillar sig, att han lider korsets död för andras synder, — han är för stolt att låta en annan lida för sitt brott — han är för

stolt att böja sitt huvud, världens herre må åska sitt: lyd aldrig så ursinnigt, stolt svarar han sitt: bed

»välj saktmodets språk och dämpa ditt ljud,
och kanske jag hör dina böner, Gud.»

Må andra börja sin tideräkning med snickaresonens omtvistade födelse i Betlehem, hans börjar den 14 juli, med kinden våt av glädjens tårar minnes han den nya födelsens tid

»de år av jublande tillförsikt,
då historiens blad blev en frihetsdikt,
då helgonbilden i gatan sank.»

Den gamla synagogan är grusad, den gamla gråa Kanaan med sina lagtavlor och smutsiga kaftaner — det nya Kanan är på utvärdshuset med flickan. Att leva glatt som de dumma, detta är den nya saligheten, att spela och sjunga, dricka vin och kyssa flickor. Det nya helgonet är den gamle Sofron, den lataste bland Attikas svinaherdar, som vaktar svinen om dagen och låter skägget drypa av vin om natten, som alltid sjunger om vin och om sol. Men den obotfärdige syndaren, världens lättsinnigaste människa, är nummer 5,989,700,402 i Nekirs och Munkars, skrivaränglarnas, bok, den gamle Diogenes. Syndaren är icke don Juan, som njuter varje timme av sitt liv, det är icke scheiken Rifat Hassan, som lever 40 år uti nöjen och njutning för att de sista 40 åren vandra som en sjuk tiggare — det är den store, frejdade filosofen, som försmår livets njutningar, den välsmakande maten och drycken, de vackra

möblerna och kläderna, de fagra kvinnorna. Hur ömkliga bli ej gubbarna Hegel och Kant, sedda genom Bougivalbohêmens flaskbotten, vad är all deras pretentiösa filosofi annat än ett ynkligt försök att smula en klocka av malm med en liten klubba av tegel.

Han är Dionysos Bakchos' bekännare, han är Hans Alienus, skönhetsdriftens och livsglädjens ende troende uti kväkarnas apostlasekel, fylld av all den outsläckliga livstörsten från renässancens midsommartider, hatande alla asketideal, hellre böjande knä vid den sköna katolska kyrkans blomstersmyckade altare än vid tidens alla nedsölade bord med kemikalier och spritluktande preparat — med pionen i sin hand, blomman, som aldrig växer i rågen, som aldrig kan få skällsordet nyttig, men som överglänser alla i sin fägring. En fri man är han, utan fosterland, utan överhet, utan vänner — lycklig och fri vandrar han hemma i rummen, strukna i ljusblått, i det lilla förfallna huset på de vida, obebyggda tomterna i den eviga staden, i den rödbruna klädesskjortan och toppluvan av sidensars — fjärran från tidens alla moderna teatrar med deras holländska skådespel, deras diversehandelsscener och snushandlarhjältar, sitter han i ensamhetens lycka hemma vid sin gipsavgjutning av Zeus Otricoli, spelande fiol, skanderande Racine under myggtältet. Stolt och fri vandrar han bland alla svartklädda kväkare på Romas gator i knäbyxor och silkesstrumpor och den korta, rundskurna jackan med det laxfärgade fodret — muntert glammar han med flickorna, med Betty,

Elena, Giggia, kastar mjöl på dem i bagarboden, håller fester på fikon och vin, kör med dem i oxvagn genom stadstullen, kysser Giggia i en kyrka och hennes kusin i en annan — övermodigt gycklar han i det vatikanska biblioteket med den moderne anden, den tyske naturforskaren, fet, med halsen i veck över stärkkragen, med bläckfläckar på manschetterna och glasögon på näsan, som svettas över sin patologiska broschyr om den progressiva perniciösa anemien. Han är ingen av livets njugga krämare, i lättsinnigt slöseri låter han för ett karnevalsskämt halva mödernet springa, bara för att få gyckla med denne moderne ande, som i glasögon, långbyxor, långrock, snörkängor och skorstenshatt på sitt papplokomotiv köres genom Corson, föregången av svunna tiders återuppståndna skönhetsvärld, Tunisnegrinnor i panterfällar, kvinnor och män i togor och tunikor, pilgrimsstavar och pinjekäppar, lutor och svärd och lättsinnets fladdrande skratt.

Han är Dionysos Bromios' präst med thyrsosstaven i handen, fylld av den gudomliga druvans siaremakt. Han är ingen blek Mäster Olof i den svarta kåpan, han frågar icke efter framtidsdrömmarna, bara gistna fat äro de, blott romantikens gamla blomma planterad i jakobinerhuvan —

»'I morgon gycklar.' Vad du äger, njut!»

Han frågar icke efter nöden och lidandet, han vill icke sjunga träskodikter och gråväderssånger, den glada arabesken vill han blott, ögonblickets nyckfulla dikt. Han frågar icke efter arbetet — stå vi icke till knäna i hyvelspån? — han för-

bannar fliten, som dräpt den lata vildens glada själ — den beständige älskar han ej, endast den ombytlige. Arbetet, det är den gamle Louis-Philippe, brackornas kung, i filthatt och bomullsparaply — en dekadent blott är för honom doktor Faust, sanningssökaren — blott Dionysos' heroer älskar han, Sardanapal och Romeo, Lucrezia Borgia, Fryne, Byrons älskarinnor. Det högsta mänskliga finnes ej i den dammiga sal, där en snustorr borgare föreläser om sina larver, men i den trädgård, där Messalina vid sitt sista bröllop dansade i panterfällen. Det finnes bara ett värde, en sanning, en verklighet i livet, det är vinet och flickans kyss och dristiga spratt, som förskräcka skröpliga kvinnor och män, ögonblickets kärleksnjutning, den fria kärlek, som den unge dionysiern Carl David av Wirsén i sin »Levnadsvishet» predikade:

»Fråga ej, om världen skänker
bifallsrop åt ditt förbund.
Njut i ro för alla ränker
vårens stund.»

Det finnes ingenting som kärleken, den ger scheriffens i Trebisond dotter kraft att bära sin tunge älskade över snön. Men vild skall den vara, oväder och örfilar, repstegar och språng över muren undan det dödande knivstynget. Mannen är av Marduk ämnad till en gåva åt flera hustrur, det är Abu Rasaks, vävarens visshet — möter han en mager man med kväljande utseende och skygga ögon, är han säker på att den mannen har en hustru blott.

Evoe, Dionysos, Semeles son, det vita solgassets, den dallrande blånadens gud! Din dryck brinner i hans ådror, i din yrsel flämta hans pulsar, i hans öra sjunger din sång: njuten, njuten, dricken glömska ur Lethe, leven i ögonblickets skimrande rus. Eros, den allsmäktige, skänker hesperiska nätters famntag, skänker kärleksmöten vid rococofontänerna, hans nåd brusar i Strausssvalsens älskogsrytm. Låt oss älska i dag, ty i morgon skola vi dö. Evoe, Dionysos, Nysabergets herde, det skummande vinets, de ljuva kvinnobröstens gud!

Renässance, renässance! Nu är limburgerostens tid ute, nu är det lutans och kastanjetternas tid. Låt oss kasta ut den gamle don Fuscadoro della Fabrica ur det Alhambra, som han gjort till sin cigarrfabrik, låt oss kasta hans maskiner ut ur de heliga salarna, där Boabdil lät skära halsen av Abencerragerna — i Alhambra får man endast älska, döda och dö.

Ur vägen, gråvädersdiktare, skomakarerealister! Här kommer Ignotus, den siste av poeter, Dionysos' predikare, härdad i lekarna, med ena ögat utslaget under ungdomens stormar och äventyr, härjad och sliten, men en riddersman i trasorna. Hur löjlig är icke fader Ibsen i sitt dystra snusförnuft, se blott, vilken grann lek detta världsalltet är, se bara eldslågornas ändlösa tåg, de stora krigshärarna med standar och hornblåsare. Se bara, hur Klorets gröngula fana fladdrar likt Mohammeds solblekta dukar bortom Syrets vita turbaner, se hur Bromskaran rycker fram som en hop bruna

och illaluktande jakuter, se Jodbataljonernas violblåa hjälmkammar, se, hur Kalium stiger ned i vattnet, skjutande Vätets segel och vimplar i brand. Många äro makterna, men stridbara, glada äro de. Vem talar om resignation här, ha vi då icke fått nog av Europas korsfästelsekoketteri? Tiden törstar efter glädje, hören I icke själva frälsningssoldaternas pukor och cymbaler. Glädje, glädje! Evoe, Dionysos, pantertågets triumfator, de jublande pukornas, de sjungande cymbalernas, de dansande nymfernas, de skrattande satyrernas gud. Evoe.

* * *

Det vaknar inga sileners och kentaurers muntra sånger och glada skratt, blott de svarta fåglarna skria. Hur mycket han än strövar i Österlandets riken, han finner aldrig spåren av den stig, som Dionysos' panter trampade, endast spikklubbor och bolmört och igengrodda vägar. En vittrande stenruin blott är Dionysos' gamla marmortempel, århundraden äro gångna redan, sedan den store Pan blev död.

Och i Dionysosbägarens sista skärva speglas den unge Dionysosprästens infallna, tärda kinder, hans skygga och dystra blick. Sannerligen, han är icke den glada antikens och de sorglösa ökenfolkens lycklige gudson, den unge Verner von Heidenstam, »Vallfart och Vandringsårs» och »Hans Alienus'» unge diktare. Han är icke den nya renässansens strålande söndagsbarn, han står alltid i Partenon med brev från Askersund, han är alltid jagad av ensamhetens tankar. Han har icke Umballas gu-

domliga lättsinne — profetkallet hägrar för honom, avundsjukt blickar han efter de stora andarna, tankfull står han i gravkammaren i ökenklostret väster om Döda havet inför den gamle Moses' mumie, uti Betlehem ringer i hans öron den gamla legenden om Kristi sandal: den man, vars fot passar uti den, skall fullkomna Guds rike. Han har icke Muchails gudomliga kärleksglädje, endast oron och trånaden — som negern vid Derr i Nubien kastar han sina stenar i dammen vid Isisbilden, ängsligt frågande, om kärlekslyckan beskäres honom — som den unga negrinnan i Hasans trädgård stirrar han i fontänens vatten på strömolnet, som siar om obesvarad längtan — han är kär i marmorflickan i Rom, har blivit född två årtusenden för sent. Han har icke bohêmens gudomligt glada humör — orolig vandrar han bland nöjen och sorger, sig själv en gåta — hans lyckligaste timma är den, som han sover — hela behållningen av Romakarnevalen är de stora hålen i hans bästa frack och förlusten av en ny cylinder — blott alltför ofta är han i höststämningen, ser en sinnessvag och svartklädd man med rönnbärskrans kring hjässan stryka sin fiol till de virvlande lövens dans. Han kan icke njuta ögonblicket, det är för honom bara oro och plåga — medan aftonklockan ringer, spränger han över heden efter ro, vill på hästryggen köpa två korta timmars lugn — ifrån nuet vänder han sig ständigt tillbaka efter den långt försvunna stund, då han ännu ej var född, då far och mor ännu lekte i gräset som små — till barndomsårens stenar längtar han — under

hans fötter bränner marken, den är köpt med fädernas offer — hans ande söker sig till templet med bländvit tinne ibland cedrarna, helgat åt minnet av fäderna. Han är icke den starke trotsaren — han kan brista i gråt för ett lutande kors vid vägen — han ville blott alltför gärna tro på den gamle guden, han längtar ett sköte att lägga sitt trötta huvud uti. Han är prinsen i Khiva, från hans krona är den stora safiren stulen, den tomma fläcken bränner honom alltjämt. Med Hafed är han i släkt

»Att Hafed lämnat söner kvar,
vet jag, som ung till år
i dag i bibeln lägger
mitt första gråa hår.»

Han är reflexionssjukans jagade offer, han känner det själv, redan i prologen till den första diktsamlingen — han är son av den gamle pensionerade soldaten med grubblareögonen, utan brödernas, den trumpne, väderbitne fiskarens, den lille knotige och fule skoflickarens stora naiva ögon. Det blir heller ingenting annat än ett reflexionssjukans epos, »Hans Alienus», hans stora dikt. Väl sjunger han stolt i »Prologen»: »Jag sörjer ej» — men redan i nästa ögonblick är han osäker på sig själv:

»och även om jag sörjer,
i purpur sörjer jag och ej i svart»

och strax därpå skriker han krampaktigt:

»Ack, dö ej, dö ej, kraft att stolt förlåta
vart mulet öde och i tårar le.»

Han är icke den jordiske Zeus med hälsans bruna änne, fullkomligt nöjd och lycklig med i dag, som han drömmer om — den unge Hans är tungsinnets son, frukten av ett famntag mellan nordisk enslighet och sydländsk eld. Hans fader är en sjuklig och tunglynt enesittare, själv är han en sjuklig och tunglynt enesittare, den unge vatikanske bibliotekarien, som med brillorna på näsan sitter över sin karta över Schliemanns grävningar i Hissarlik, över alla de många volymerna, ur vilka han hopskriver sin avhandling om den förkristna musiken. Han är i ständig oro — när han skalar fikonet, när han klyver oliven, viskar ständigt hans tanke: varför? — han kan inte stryka sig om hakan utan att fråga: vad är ett skägg? Han är i ständig kamp — väl tolv gånger om dagen kastar han sitt huvud under sina fötter och ropar till det: ser du, att jag är din överman? Hans livsglädje är orolig, hetsad, andfådd, — han lever, som rasade pesten i Florens, i en ständig ängslan för nästa ögonblick — han pinas av att Giggia, som han kysser, icke kan skriva ett brev utan stavfel. Det är bara krampaktiga, galna, förtvivlade upptåg, alla utbrotten av hans livsglädje — han är i själva verket en desperados, den unge bibliotekarien, som kastar bort sitt guld på det misslyckade glädjetåget.

Ifrån samtiden, som för honom bara är leda och oro, ifrån det ögonblick, som han prisar, flyr

också Hans Alienus, stiger som påvlig nuntius till Sardanapal ned i Hades, till skuggornas värld. Det är icke en glädjens predikare, det är bara en orolig sökare, den bleke snäckskäraren i den vita kåpan, från vilken musselskalen rassla — i sin hand har han vaxtavlan, som kejsarinnan Faustas tjänarinna givit honom, tavlan, i vilken endast sanningen stannar, men där varje osanning, tecknad i vaxet, ögonblickligen utplånas av en osynlig hand. Det heter icke längre: glädje, glädje, det heter bara: sanning, sanning. Och sanning är icke längre Umballas och Muchails gamla levnadsvishet — det dansande svinet, som vävaren Abu Rasak tecknar i vaxtavlan, svinglädjen, vallherdarnas glädje, utplånas ögonblickligen. Sanning är icke längre Sardanapals stolta njutningslära — det »jag», som åldringen med darrande hand ritar i vaxet, försvinner spårlöst. Det är ingenting annat än confession av njutningslystnadens vanmakt, den stolta renässancedikten »Hans Alienus» — Sardanapal, drömmarnas heros, hjältarnas hjälte, är bara en darrhänt och spenslig gubbe med urkramade kroppsvätskor, en feberaktig fuktighet över huden, inflammerade ögon, tunt hår, bröstsjukt rodnande kind — med luktvattensdoften blandar sig medikamenternas kryddoft, på hans kind lyser sminket, hans naglar äro målade. När Hans Alienus äntligen står inför Dionysos' överstepräst, inför Sardanapal, vars njutningslystnad bränner också i hans egna ådror, ser han ljuset slockna i sin lykta, ser han nödvändighetens hårda och ofrånkomliga lag, ser han

luckan i sin skönhetslära: den svaga, snart förtärda kroppen.

En lögn, en gäckande villa blott är han, Dionysos, de viljelösas kringstrykaregud.

En lögn, icke kan han vara präst hos en lögn. Icke är han någon präst, hans kåpa är den sökande vandrarens. En orolig, hemlös, skygg och hetsad sökare är han, irrande med vaxtavlan i handen — Pontius Pilatus vill icke sätta sin stylus däremot — lyran och mejseln bränna av oro i hans hand, han måste slunga dem — icke en gång som romersk kejsare finner Hans Alienus ro, ständigt grubblar imperatorn över livet, i sin oro kallar han till sitt bord medlemmar av den brottsliga läran från Judäa. Icke en gång som gud finner Hans Alienus tillfredsställelsen — när han skapat sin nya jord, där matsmältnings- och fortplantningsorganen äro överflödiga, där näringen går genom lungorna och ungdomen är evig, överväldigar ledsnaden honom, han gäspar, han somnar. Han drives ned på jorden, åter står han där, hemlös, tomhänt. En skugga, en gengångare, han

»längtar dit, där jag icke är,
främmande allestädes».

Det är ett vanmaktens drama, den stolta renässancesångarens stora dikt — det dåd, vartill tärningen utväljer den vandrande Hans Alienus en vinternatt vid dryckesbordet i den lilla vestfaliska byn på slätten: att finna den nya människans huvud till den gamla bilden vid korsvägen till den stora trefaldighetssöndagen, som om 50 år till den

nya människans ära skall firas, det stordådet blir aldrig utfört — när Hans Alienus efter de 50 årens slut tomhänt och trött kommer ned från sin gård uppe i skuggornas nordanland, är det endast för att krossas under den gamla bilden till döds. Det blir Den Heliga Gamla, som segrar över Hans Alienus, hon, som han redan i löftets stund hör sjunga sitt dova hot under golvet i byvärdshuset, hon som åter skymtar bland torgets romerska pelargångar, då den påvliga nuntien drager ifrån staden ut på Hadesvandringen, hon, som åter möter honom i hemmets skogar vid den snötäckta alen, hon, som till sist sätter sin fot på hans bröst, där han ligger krossad under statyens spillror på den vestfaliska byvägen. Ständigt skymtar hon i hans diktning — då den glada Bougivalbohêmen i vrede slår sitt instrument i den försmädligt grinande värdshusänkans huvud, är det Den Heliga Gamla, som sticker fram huvudet genom den splittrade guitarren — i Damaskus rider hon förbi på sin åsninna, undersätsig och trumpet ful, en ärbar borgaremor, utan ringar på den grova handen, Sankta Vesterlandiana — åsninnan ledes av doktor Kristen, skälmen och lycksökaren, i blå, ofantliga ögonglas. Hon är det nyttiga, det fula, all glädjes förstörerska, hon är reflexionen, som förvandlar allt guld, hon rör vid, till de vissnaste löv. Hon är Tisiphone, eumeniden, hon är Livet självt, hon är Fatum, hon är Anankä, alla drömmars och förhoppningars gäckarinna, all människoviljas besegrarinna, tillvarons eviga, människoföraktande, av människors lever och hjärta levande nödvändighet.

En gycklande skugga blott är Dionysos, en irrande skugga blott är Dionysos' präst, renässancens store predikare. Den Heliga Gamla sätter foten på hans bröst, han diktar aldrig de stora, ljusa, glada dikterna, som i det gråa västerlandet skola åter tända den gravlagda Antikens, den somnade Orientens glädjefacklor. Det är bara ett livsorons nödrop, hans »Vallfart och Vandringsår», hans »Hans Alienus», det är bara en sjuk yngling, som flyr till Söderns, till Orientens sol som en ohälsans tiggare. Eller skulle det kanske vara renässancedikten, den lilla romanen »Endymion» (1889), historien om unga miss Nelly Harvens kärlek till syriern Emin ibn El-Arabi och dess ömkliga förolyckande — med den stolta prologen, där den yngsta solskenstanken sprutar sitt förakt över alla de maktägande gråväderstankarna.

Nej, poeten Ignotus' renässancediktning blir aldrig mera än negativ, den blir bara ett högljutt förbannande av tidsandan, med nödropets hela gälla skri uti anfallet. Hans 90-tals-renässance blir aldrig annat än en stormlöpning mot 80-talet, icke bara lelle-Karl-Johans sturigt leda: »jag gir jäkel i mor», men ett brännande hat, ett stormande ursinne. Det bär skulden till all den reflexionssjuka, den oro och leda, som slår tillvaron i skärvor för honom, detta 80-tal — det blir själva det onda, Den Heliga Gamla, med vilken han kämpar till blods. Bing-bang-bång, han ringer i alla klockor, han slår på alla trummor, han skramlar med alla pampar — emot 80-talets borgaregardister, dessa livsglädjens dråpare. Emot vem, emot vilka?

Emot Emile Zola, torvans och spadens och moderskapets livsrusige epiker, emot August Strindberg, den outtömliga livskraftens vandringsman? Dessa 80-talets utskrikna gråvädersdiktare, var äro de egentligen tillfinnandes? — man finner knappast mer än tvenne diktare, sjuka av gråvädersstämningen, den ene är den unge novellisten Oscar Levertin med sina ridhuskarlsskildringar, den andre är den unge Verner von Heidenstam, båda kompanjoner i den lilla stridsskriften »Pepitas bröllop», proklamationen av livsglädjens nya æra. Själva Victoria Benedictson på sina kryckor synes oss mera fylld av livets hälsa och glädje än Hans Alienus' diktare. 90-talets livsglädje, den mångomskrikna, till trots — man tänker på Albert Engströms anekdot: Albert och Heidenstam, Acke och Birger Mörner ligga i det salta vattnet ute vid Sandhamn, äta frukost i badet, skola naturligtvis också ta supen i vattnet — men det går icke — när de skola göra det obligatoriska kastet med nacken, komma de under vattnet.

Ty kläderna ensamt göra dock icke livsglädjen, lika litet som arbetsblusen utesluter densamma. All Makartgrannlåten, alla teatergarderobens grekiska och persiska, rococo- och renässancekostymer, alla grekiska bröllop på »Blå Jungfrun», alla planer på att döpa den förstfödde vid fackelsken och flöjtspel på taket av Uppsala domkyrka, bliva aldrig annat än de krampaktiga utslagen av en tärande inre otillfredsställelse.

Må vara, att det är någon sanning i talet om skomakarrealisternas gråvädersstämning — men

var är då sanningen i talet om skräddarromantikernas livsglädje?

* * *

Var är ibland sekelslutets alla bålde trotsare den stolte Dionysosprästen, som icke flyktar från självhärdelsens babyloniska tinnar — Oscar Wilde, jagnjutningens paradoxpredikant, slutar med att i Reading Gaol uti olyckans gråa dräkt knäfalla inför evangeliernas torftige timmermansson, Maurice Barrès, »l'ennemi des lois», blodets, vällustens och dödens diktare, den frie egotisten, som undan samhällskraven flyr till klostret i Lothringen, helgat åt jagkulten, slutar som deputerad, Verner von Heidenstam, västerlandshädaren, den kosmopolitiske resenären från Col di Tenda till Blocksberg, vänder en dag i vandrarens slitna trasor tillbaka till de ädla titelsvenskars gråa land, det fosterland,

»som evigt predikar sitt kalla: försaka» —

till gråa, sollösa, glädjetomma trakter.

Fattig, tomhänt, med tiggarens skygga blick, står han åter i de mörka furuskogarna, Österlandets soldruckne dionysier — som den förlorade sonen kryper han på knä uppå barndomsvägarna. Nordan sliter i pilgrimskåpan, snäckskalen fastna i enarna, under hans fot släpa flitens tusen myror stråna till stacken, — tungt böljar bruset. Det är ingen livsglädjens renässancepredikare, som kommer stormande, bara en tröttgången, fredlös vandrare, längtande barndomens stenar att luta sitt huvud emot.

Väl gör han — i »Dikter» 1895 — ännu några

av Hans Alienus' krampaktiga försök till livsglädje — i »Höstsång» grips han av Dionysos' yra, kastar versen i papperskorgen, beställer fram flaskor och violiner, slungar servisen genom fönstret, fångar husets dotter och kastar porten från hakarna — i »Malatestas morgonsång» gycklar han åter med de stora traditionerna, alla de salig hädansovna från gubben Noak ned till siste påven, i den unge Snoilskys stolta förakt för allt historiskt grus:

»Vi dölja ej på vårdarna, som remna,
med allt latin, vad innerst sägas vill:
vi här åt skämtet edra minnen lämna,
ty det har ensamt allvar, som är till.» —

I Tivedsdikterna letar han efter den sista resten av den lata antiken uti hembygdens gråa liv och finner i skogarnas tallris och barr den gamle Satan, Söndag, lättjans och njutningens präst med finkelbuteljen innanför rocken, han, som frikostigt skänker

»ett frihetsdygn, då ingen lie blänker,
då kojans son kan leka herreman» —

Uti Tivedsdikterna letar han åter efter sina gamla vänner, Sofrons och Umballas nordiska bröder, Fiskare-Jan och Slipare-Pär, Fia i röda underkjolen vid brunnen, tvättande sig till dansen på logen, med särken neddragen till midjan och tvållöddret drypande ur det gula håret, den gamla Koja-Brita, belåten och frisk och röd, med sin möglade brödkaka och den skummade mjölken i tegelskålen. Men det är alltsammans bara de sista

krampryckningarna, ett sista champagnerus, livsglädjen är en skuggdröm bara, tomhet och spindelväv är allt, vad han har i händerna. Uti långa nätter sitter han ensam vid det fladdrande ljuset i det gamla herrgårdsrummet (»Natten»), den stolte pilgrimmen, som druckit vin med den helige fadern, som legat bäddad i kamelspillning utanför Babylon, som i spetsen för Babylons döttrar, beväpnade med palmkvistar, mattor och kannor, tågat mot Ninive, snickrande på gudar, som han kan hålla av nu, när ungdomens gravsång klämtar. Gudar, gudar, något fast att hålla handen om, det är allt vad han åstundar nu då ruset flyktat och tomheten ensam återstår — den käcke hädaren av minnenas aska griper med giriga, kärleksfulla händer efter farmors bröllopsschal och alla skatterna i den gamla kistan med familjereliker na — uti den gamla herrgårdssalen med den låga soffan i kejsarstil, den åldriga pendylen och de gulnade albumporträtten, bland allt det gamla skräpet uppe på loftet, där den gamla herrgårdssläden ännu står kvar, på barndomens stigar i gräset, där han en gång skymtade kon Gulleborg, i barndomens trädgård med de stora rosenhäger, överallt söker nu Hans Alienus skärvor till sin nya gudabild, sedan den nya människans stolta bild, han velat snida, försvunnit inne bland Hades skuggor. Bougivalbohêmens gudomliga frihet lockar icke längre, trevande skygg söker han åter knyta de gamla banden, han slitit, söker han väcka den hemkänsla han dränkt i Dionysos' yra. Hur fattig är ej den hemlöse, hur fattig ej drottning

Kristina (»Drottning Kristinas julnatt»), där hon i främmande slottsalkov drömmer om hemmets buskar och träd mellan främmande väggar, som aldrig bli annat än dimma och villa och sken. Finns väl en större rikedom på denna jord än hemkänslan — nu förstår han den gamle Gunnar ifrån Lidarände, som, förklarad fredlös, ändock icke lämnar sin torva, icke kan lämna den (»För mig finns ingen väg från hemmets dörr»). Så starkt var hans ungdoms förakt för alla stoftets band, så stor blev hans tomhet och leda, så förklarat skiner det därför nu för hans ögon, landet,

»där våra barn en gång få bo
och våra fäder sova under kyrkohällen».

Hur är det, säger icke den gamla sägnen, att Foibos Apollons rätta hem är ibland hyperboreerna, Nordens ljusa söner — är det icke Apollons sanning, som stannat i vaxet på pilgrimmens tavla, sedan Dionysos' lögner utplånats? Apollo, Letos son, du, som dräpte Pyton, draken, på fälten kring Krisa, i Fokis ligga dina tempel öde, vid foten av Kynthos häda dig en judes smutsiga präster, i Österlandet sover gripen, din fågel, vaggad av missionärernas vaggvisor och krämarnes locksånger — kanske är det i Nordanland, som din båge spännes, din cittra ljuder, den vita svanen sjunger? Sannerligen, i Nordanland är det, som Apollos tempel skall resa sig.

Men krämarna ur templet, Apolloprästen höjer gisslet. I »Sånger i kyrktornet» sjunger han om den förbrödringens framtidsvärld, då mödan ej är

till blott för den svultne, lyckan ej blott för den rike men mödan och lyckan broderligen delas — han vill kämpa mot förvärvstörsten och fromleriet, mot penningkungarna, mot förtryckarna, det skrattande rövarbandet, som tronsatt skymning och våld. Han blir en kämpe i rösträttsrörelsens framstegsarmé, ropar sitt: bort med alla streck, samma medborgerliga rättigheter åt alla söner av samma folk, han ger uti diktcykeln »Ett folk» den svenska demokratien en av dess skönaste stridssånger, med profeten Nahums tordönsröst dundrande mot Assurs konung, dess sovande styresmän och hövdingar, i sin »Medborgarsång» sjungande den svenska proletärfilosofiens kanske skönaste kampmarsch:

»Så sant som vi äga ett fädernesland,
vi ärvde det alla lika
med samma rätt och med samma band
för både arma och rika.
Och därför vilja vi rösta fritt
som förr bland pilar och bågar
och icke vägas i köpmans mitt
likt penningpåsar på vågar.»

Med förakt kastar han sin röstsedel i ansiktet på förtryckaren:

»Giv åt Stål en sedel även
eller stryk ock min.»

Men ur Stygens vatten har Hans Alienus en gång druckit, endast det förflutna kan han minnas, för det närvarande är han alltid blind. Det har gått honom, som Den Heliga Gamla sjöng i hans

öron bakom dryckesbordet i det vestfaliska byvärdshuset: sedan han kommit ut ur Hades, lyser dagens stjärna så blek för hans syn. Han är icke hemma i nutiden — man behöver bara i »Dagar och händelser» läsa nationaldemokraten Heidenstams ungdoms- och midsommartal för att se, hur estetiskt overkligt hans framtidsprogram i själva verket är. Han börjar som den brandröde anarkisten, den franska revolutionens son, ännu i sin »Barrikadsång» (i »Dikter») knyter han en sönderskjuten skjortas röda klutar vid en rakas skaft och höjer den som fana, hotande samhällsbevararna med domens eld:

»stryp i rök, ni trasbanerets tusen,
en tid, som dör, föraktad av sig själv.» —

Han fantiserar i »Tankar och teckningar» om det vita matpulvret, som skall lösa alla de sociala frågorna och åter förvandla de fula åkrarna till vackra gräsmattor — han slutar som den tomma retorikens, den raketflyktiga metaforens vandrande riddare. Han har aldrig själv stått ansikte mot ansikte med den sociala frågans hela blodiga allvar, aldrig själv prövat nöden, i sitt sorglösa lättsinne är han så innerligen övertygad, att »få självmord begås av hunger». Han har aldrig själv ätit sitt bröd uti tårar, därför kan han så lättsinnigt travestera:

»Wer nie sein Brot mit Butter ass.»

Att han kommer att ett ögonblick ställa sig i harnesk mot det bestående, beror närmast på det erotiska trots, han känner mot de lutherska blek-

ansiktenas monogama ynklighet, han, den borne muhamedanen, som äktat vävaren Abu-Rasaks hustru och trenne döttrar. Och tager han ett ögonblick arbetarens blus uppå, är det bara därför att plagget är vackrare än kväkarnes svarta rockar. Men han vill vackert vara med i arbetets sot och rök, vill icke ha arbetets fläckar på blusen, icke ha blommorna, han prytt sig med, fördärvade. Hans blus är bara en stunds koketteri uti herrgårdssalen — i själva verket är han den borne aristokraten, han förmår aldrig att känna med blusmännen. Han kan icke fördraga Dickens och Balzac för deras böckers borgerliga miljöer, endast Petrarca, Dante, Shakespeare, endast om aristokrater älskar han att läsa, i målarkonsten kan han umgås endast med Velasquez' aristokrater. Folket, det är plebejen, utan sinne för det sköna — han har aldrig sett någon Sergel i porslin på en pigas spegellåda, aldrig hört någon åkare sjunga Geijer eller deklamera »Svea». Folket, det är pöbel, en otidsenlig kvarleva från de mörka gränderna i medeltidens städer och de mest beryktade kvarteren bakom Roms Suburra, stenkastare i Storkyrkobrinken. Bort med pöbeln, pöbeln skall avskaffas. Men han vill icke smutsa händerna i det arbetet.

Han har en gammal rovriddaresläkts hela brännande ärelystnad — redan som gosse krönte han sig hemma i Sankta Birgittas kyrka till konung av Lajsputta — hellre är han Cola di Rienzis lik än namnlöshetens levande Alienus — hans dröm är att dragas efter hingstspann på Via sacra, medan

tuborna skrälla till hans ära. En hövding vill han vara — kan han det icke, blir han hellre den ensamme, den namnlöse — gång på gång sjunger han om denna den alltför spända ärelystnadens stolta namnlöshet (»Namnlös och Odödlig» — »Ensamhetens tankar» — scheiken Naum Eddaula i »Karolinerna», hövdingen för sanningssägarnas brödraskap, med sitt tal om den största konsten: att kunna dö glömd). En blusman bland blusmännen, nej aldrig — han väljer aristokratens stolta ensamhet, han sitter ensam vid brasan med jungfru Sammetskind, läsande sagor från Bagdad och Kaschmir, med ett hånfullt löje på läpparna för pöbeln som står skockad utanför och visslar. (»Vid brasan».) Hur löjlig den Mefisto, som frestade galiléen med världens alla länder, med öknen, med ensamheten skulle han ha frestat (»Djävulens frestelse»).

Den har ingen förståelse, ingen vördnad, ingen kärlek till de ridderliga hövdingarna, denna råa pöbel, den lyssnar endast till de falska Apollopräster, som smickra och smeka den, glupska efter egen ära och vinning. Stolt slår Verner von Heidenstam sina portar i lås, stolt stänger han sig inne i herrgårdssalarna — bland herrgårdsminnena — på det Naddö, vars bruna tak man skymtar från Vadstena vågbrytare på näset söderut över viken. Nutiden, samtiden är icke för Hans Alienus, in i det förflutna stiger han, till krönikornas döda värld. Uti skuggornas värld är han bättre hemma, där finner Hans Alienus en kunglig broder, den tolvte Karl. Där är skönhetsvärlden, han dröm-

mer om, där vandra hövdingarna, han längtar, där lever folket, han älskar. Därför att det är beckmörkt och ingen björn är uppdriven och jakten omöjlig, vill den unge Carolus jaga, det omöjliga vill han, därför att det är omöjligt, därför att det omöjliga är det enda, en riddarevilja kan begära. Och som kung Carol, så hans svenska folk — det är, som löjtnant Kræmer på fångarnas apoteksstuga i Tobolsk yttrar till kamraten i fångenskapen: »Ställ dig i vårdtornet på Brunkeberg och ropa, att alla, som vilja våga livet för ett dåd, skola samlas, och de komma, gäller det också en folkvandring på nattgammal is över Ålands hav.» Målet är det ingen, som frågar efter, nyttan bekymrar ingen, dådet, äventyret, äran är allt. För den ärelystnadens fantom, kung Karl för dem är, offra de sig, alla de många Karolinerna — unge Axel Fredrik, som får kulan i bröstet, när han springer fram under striden och räcker konungen sin drickesflaska — »Marodörernas drottning», Lisa Andersdotter, som i spetsen för de övergivna skökorna kämpar med kosackerna, stupande under ropet: »vivat kung Carolus» — de utpinade dalabönderna Jöns Snare och Måns och Mattias, som låta alla tankar på fred fara, då de höra, att konungen är fången — den blyge och stillfärdige Gustav Celsing, som genom janitscharhoparna banar sig fram till sultanen med klagobrevet — kyrkoherde Fredrik Bagge, som i Marstrands kyrka läser bönen för kung Karl, trots Gyldenlöves förbud, orädd för livstidsfängelset, som väntar. Människan är ett ingenting, i livet en vattenbläddra, i döden

maskars föda — äran, offret är allting. Det är det heroiska offrets stora epos, »Karolinerna», en kedja av offerscener — där är Gunnel Fatburs hustru, som i Riga tar karlkläderna på och tjänar som soldat för att ej överge unge sonsonen Jan trumpetare — där är »Dumma Svenskan», väkterskan för sultanens papegojor, som med sitt liv räddar älsklingspapegojan undan ormen — där är mor Ingebritt, den giriga kaplansänkan, som den mörka julottan offrar alla sina sparade skatter. Men det är icke det glada offret för framtidens dröm och tro — det är blott ett tomt Moloksoffer för den tomma ärelystnadens fantom — det skulle vara en symbolisk vignett till »Karolinerna», den gamla Kerstin Bures kvarn, som hon tom låter spela, då Måns Bocks här drager förbi. Han är icke ärelystnadens starka, sjungande, skapande segervilja, denne kung Karl — han är Pultavas, nederlagens, undergångens heros, liksom Hans Alienus är han märkt utav Hades.

»Karolinernas» diktare har bara en enda tro, den heroiska offerkänslan — liksom främlingen vid tempelruinerna i Karnak (i »Guds födelse»), den efter den nye Guden sökande, stiger han in i den förtärande offerflamman. Undergången, döden, klädd i hjältedådets äventyrarekappa, det blir renässancediktarens nya formel — själva tomheten efter den stulna stenen i kronan har slutligen blivit för prinsen av Khiva hans rikedom.

Aldrig blir heller denna undergångens tragiske diktare den skapande nationalismens store sångare. Han kan icke se framåt, endast tillbaka, han kan

icke känna de starka krafter, som växa framåt genom tiderna — så kan han heller aldrig skriva det stora nationella eposet. Det blir bara granna tablåer, som han giver — må han sedan aldrig så skickligt måla alla vardagens holländska detaljer: den unge konungens högklackade karduansläderskor och Hedvig Eleonoras missbildade tummar, frostskadorna på konungens näsa och kind och hans svullna ögonlock — men det stora, levande livet saknas där, de starka slagen av det stora hjärtat.

Den svenska historien blir aldrig för Heidenstam det rika växande livet fram genom tiderna, bara några lösa scener, några granna tablåer — det är betecknande, att hans historiker heter Fryxell, anekdotberättaren. Han endast arrangerar sagorna och sägnerna, som vandra runt kring Naddö herrgårdsknutar, Vätter- och Ombergssagorna i »Skogen susar», Vadstenas Birgittalegender i »Den heliga Birgittas pilgrimsfärd», Visingsös Folkungasagor i »Folke Filbyter» och »Bjälboarvet». Och överallt är belysningen densamma, det heroiska offrandet — den frostbitna Birgitta (jfr Karl XII också hos Heidenstam frostbiten!) offrar all livets lycka för sin stora kamp emot det — vansläktade Roma æterna — Folke Filbyter, nidingen och storbonden på Folketuna, offrar lyckan och ron för ätten, gamle Jakob lider ödmjukt alla marter för sin tro, kung Valdemar den glade och ljuse offrar riket och kronan för kärlekens glädje. Alla tråna de efter det omöjliga, alla få de händerna tomma — då Folke Filbyter ligger på havet i ungdomen, försöker han

om aftnarna segla kapp med månstrimman, men alltid glider den undan på en armlängds avstånd — Magnus, Valdemars mörke broder, är född en knapp lillfingerbredd nedanför toppen, nedanför den högsta lyckan och härligheten. Livet är kamp och kval, famlande och misslyckande, lidande och orättvisa. Men just detta är det, som gör livet värt till att leva. »Orättvisan är det dyrbaraste och heligaste, som blev ingjutet i skapelsen, på det att starka varelser skulle kunna uppstå» — först lidandet gör världen berättigad, »den nioåriga freden» är förbannelsen — han prisar Gud, att kvinnorna finnas att kämpa om, eljes skulle vi som vänner och såta bröder till sist hata ljudet av varandras steg — »man behöver ett törne i skon för att gå stolt och strålande», som den gamle herr Svantepolk säger.

De stora heroerna, skapande ur lidande och kamp, endast de göra tillvaron berättigad. Men de heroer, som Heidenstam giver oss, bliva aldrig det skapande livets fruktbara andar, äro snarare endast teaterkostymer, i vilka den åldrade Hans Alienus kläder den tragiska heroismens tomma resignation, som bor uti hans bröst. Alltför lätt blott blir formen, kostymen för honom det väsentliga — han kan inte erkänna kungar, som gå omkring på gatorna i vinterrock, skalder och profeter, som dricka whisky på guldkrogarna — konungen måste vara i renässancens grannlåt, siaren i Hellas vitskimrande toga — till sist blir det blott alltför lätt manteln och kronan, som göra konungen, togan, som gör diktaren.

Den Heidenstamska nationalismen blir blott alltför lätt en livrustkammarnationalism, de gamla rostiga harnesk och pampar, som unge Strindberg skickade för evärdelig tid till Nordiskt museum — kung Adils ryggåsstuga, hornet Månegarm och det heliga svärdet Gråne, trådarna ur Sankta Klaras täcke och heliga Elins avhuggna finger, klövjesadeln, i vilken stolts jungfrun red till gillet, 1500-talets hillebarder, de medeltida byggnaderna, den Mörnerska familjegraven i Ervalla kyrka (se »Tankar och Teckningar») bli för honom oändligt mycket heligare och dyrbarare, än samtidens klappande hjärtan, än det levande livets krav. Det är nästan komiskt att höra den gamle hädaren och skönhetsdyrkaren uti »Modern barbarism» patetiskt förklara, att har han att välja mellan en klumpig och ful tegelurna med Gustav Vasas hjärta och en utsökt Sèvresvas med doktor Upmarks, han utan tvekan väljer den fula tegelurnan. Hur tom, hur ofruktbar Heidenstams nationella diktning i själva verket är, framstår väl också som allra tydligast i hans »Svenskarne och deras hövdingar» — det är bara de gamla officiella krönikesynpunkterna, de gamla traditionella schablonfigurerna, vaxgubbar i Livrustkammarens och Nordiska muséets dräkter och rustningar — Svedenborgs skål med bönor och veteskorpor, hans rykande köttbullar, gummorna, som ropa ut sina färska hasselnötter från Lovön i hörnet vid Trångsund, gamle Tessin, som hoppar omkring på golvet för unge Gustav III, pipande som en fågel, gnäggande som en häst. trummande och trumpetande, pigan, som går över

slottsgården med smörbyttan statsvälvningsdagen 1772, alla scener som dessa förmå icke ge livets färg åt hans svenska historia. Det är blott alltför betecknande, att en av de fyra bilder, i vilka han söker teckna det rika 19 århundradet, blir historien om Fersens mord (man tänker på »Vallfart och Vandringsårs» diktare, som i »Spegeln» sjunger sanningen för samme Fersens älskade drottning) — det är blott alltför symboliskt, att »Svenskarne och deras hövdingar» avslutas vid Ura-Kaipas gravdös, med blicken riktad tillbaka till skuggorna.

Skuggorna hålla honom fången — han blir aldrig den svenska diktens store siare, aldrig den hyperboreiske Apollons präst. I fjärran blott hör han gudens citterspel dallra i rymden, liksom Eurytos (»Spåmannen»), den otrogne apolloprästen, som leker med de heliga tingen och med de jordiska, sökande att på en gång tjäna både Eros och Apollon.

Han blir aldrig Apollons präst, han har en gång tjänat Dionysos och utplånar aldrig thyrsosstavens gisselmärken — överallt i hans diktning går den dionysiske gengångaren igen. Där är vandrande Thomas i »Heliga Birgittas pilgrimsfärd», den fallna morgonstjärnans ättling, eldens förspillda frö, gnistan, som ej kunnat bita sig fast och tända, luktande svavel och spelande om världarnas skönhet, nunc et semper et in secula seculorum — ofta glad, men aldrig hördes ett skämt ifrån hans läppar. Där är Gistre Härjarson i »Bjälboarvet», den dystre och gulbleke lekaren med det svarta håret i flätor, i ett snöre över bröstet bärande de grannaste

tygdockor — med segerstenen, som han hittat i magen på hackspetten, och som kan rista upp den tjockaste stenhäll — med den sällsynta vita fjädern, som vuxit på en svart korp, med oron i blodet och tomheten i händerna. Där är Lasse Lucidor i »Skogen susar», den ensamma, rolösa skuggan på källaren »Fimmelstången».

* * *

De långa år, som Hans Alienus efter hemkomsten från irringarna genom Hades och Himmelen tillbringar på fädernegården, bliva tomma och ofruktbara — lika tomhänt som han var, då han, en underlig främling i pilgrimshatt och rasslande muskelskal, skrämde kolaren i hemskogens mila, lika tomhänt är han ännu, då han grånad lämnar sin gård för att i den vestfaliska byn möta undergången. Det är, som hade Heidenstam redan i »Hans Alienus» anat, att den nationella diktningen aldrig för honom skulle bliva någon kraftens och hälsans ungdomskälla, att den endast skulle bli den trötte vandrarens tomma lek med de gamla familjerelikerna på herrgårdens loft.

Ty hans nationella epos blir aldrig skrivet, det sinar ohjälpligt i sanden, blott alltför snart sitter Heidenstam på Naddö med händerna tomma. Liksom livsglädjens renässance slutar också hans nationella renässance i det negativa, slutar — uti »Proletärfilosofiens upplösning och fall» — med ett angrepp på 80-talets demokratiska rörelse. Luffaren, den lurvige och ruskige vagabonden, blir för honom symbolen för de demokratiska idéerna,

dessa idéers gudamänniska — aristokraten kavlar upp skjortärmarna för att skipa böhmisk rätt med de oduglige folkprästerna, kasta dem på huvudet genom fönstret med allt deras surnade andliga skvip, doftande fränt av naturalismens råa sillukt. Han tar itu med översteprästen själv, den gamle August Strindberg, läraren i den spångbergska aftonskolan, den store folkförföraren, som lärt ungdomen att grina åt den tolvte Karl och spotta på Livrustkammarens härlighet — han vill avslöja avguden, visa de blinde, vad »Mästaren» i själva verket är, en förlupen träl, en fullblodsbarbar, en förfallets diktare, en den moderna barockens svenske Borromini, en besvärjare för lappar och tjuktjer. De båda diktare, som en gång som hemlösa bohêmer i Gesslers gamla rövarslott i sommaraftonens skymning druckit vänskapens bägare och spelat »Platske» tillsammans, sluta med att bjuda varandra hatets samumbägare, bräddad med sand — det är eld och vatten, som drabba samman, tjänstekvinnans son och riddarens ättling, Evangeliet och Hellas.

Men liksom predikaren av livsglädjens renässance med alla sina starka angrepp innerst vänder sig mot mjältsjukan i eget bröst, så riktar sig också denna den konservativa nationalismens predikare innerst mot den store vagabond, han inom den egna huden gömmer. Det är i själva verket självtuktans förtvivlade kamp bakom alla de hätska anfallen — han är själv blott alltför mycket av Aspasiaynglingen, av zigenaren, av Ingevald på Folketuna i de trasgranna klutarna och de stora

silverringarna i öronen — det »antinationella» 80-tal, som Heidenstam bekämpar, är egentligen bohêmekosmopolitismen uti eget bröst.

Dör så August Strindberg, arbetande in i det sista, efter alla alp- och ökenvandringar in i det sista densamme tjänstekvinnans son med det rika, varma brodershjärtat. Nu är 80-talet dött, nu har 90-talet segrat, den nationella renässancen är ett enda stort triumfskri över sin seger. Men heller ingenting mera, lyran ger inga toner under renässancehövdingens hand — så mycket gällare, så mycket gällare ropar han om sin victoria. Och alla den nya renässancens små statister ropa i korus sitt eko: 80-talet är dött, 90-talet har segrat — gymnasister ropa det med skälvande målbrottsstämmor, står det då icke i läroböckerna.

Men vad är det då, som segrat? Vad är detta 80-tal, som besegrats, vad detta segrande 90-tal?

Livsglädjen har segrat över gråvädret, ropar man. Gråvädret, är det August Strindberg, livskänslans störste svenske diktare — livsglädjen, är det Hans Alienus' paroxysmer, är det Frödings tungsinne, är det Hallströms livsskygga Thanatosdröm, är det Levertins:

»sken från världar som gå under,
förbrunna festers fackelräcka,
dödsurnors frid och stjärnskotts ljus»,

är det Fridolins tunga sömn på Pungmakarbo?

Men fantasien har segrat över den snustorra, nyktra realismen, ropar man. Man kommer lätt

att tänka på, hur realismens ärkefader, Zola, själv i »Mes haines» hånar Proudhons nytta: »Proudhon önskar väl, att rosorna kunde spisas som sallad.» August Strindberg, är detta den snustorra nykterheten? — Sannerligen måste man icke alltjämt med Geijerstam beundra den allmänhet, som ej förstår, hur orealistisk 80-talets realism i själva verket är. Är man då blind för hur mycket teatergarderob det är uti 90-talets fantasidiktning?

Men idealismen har segrat över materialismen, ropar man. Materialismen, är det August Strindberg, »Sömngångarnätters» diktare — idealismen, är det Levertin, Lucretius' hänförde apostel? Du överhettade mystikerhjärna, du kan finna en droppe bromkalium hos just din beundrade Heidenstam — i sin »Klassicitet och germanism» talar din renässancediktare om »den mer dekadentikyla sidan av dagens kynne, den religiösa mystik, som plötsligt erövrat diktning och konst».

Men nationalismen har segrat över varietékosmopolitismen, ropar man. Varietékosmopolitismen, är det då Geijerstams folklivsskildringar, är det August Strindberg, den svenska historiens diktare? Förstår man då icke, hur oändligt mycket fruktbarare »Mäster Olof» är för den svenska nationalismen än undergångens tragiskt sköne kung Carol med de tomma blickarna? Ser man då icke, hur ofruktbar, hur obetydlig den svenska krönike- och livrustkammarelitteraturen blivit — utan framtidens levande ande? Eller beror det kanske bara på att vi här i landet sakna Kaisern, den store

Lionardoanden med de vaxade mustascherna, som kommenderar Brunhilde- och Friedrich-der-Staufer-diktningen? Skulle det då icke åtminstone också vara fosterlandskärlek, detta, som Turgenjev talar om, som Geijerstam sätter som motto till sina »Satirer och drömmar»: »Jag älskar och hatar mitt fädernesland på samma gång lidelsefullt.»

Men 90-talet har segrat, 80-talet är besegrat, envist ropar man. Vad är då detta 80-tal, detta 90-tal?

Vad är det gemensamma hos dessa ungdomarna i det av alla fromma så hätskt beljugna »förgudningskotteriet Unga Sverige», en Strindberg, en Gustaf af Geijerstam, en Karl af Geijerstam, en Ellen Key, en Pelle Staaff m. fl., som, utestängda från all press, överallt misstänkliggjorda och förföljda, ett kort ögonblick uti ett par revyer sluta sig samman? Är det icke det gamla konservativa samhällets stora egoistiska människoförakt, som upprör dem, är det icke drönarnas dyrbara lättsinne, byråkratiens självbelåtna känslolöshet, kyrkans fariseiska egenrättfärdighet, universitetens tarvliga legotjänst, som upprör dem? Den starka rättfärdighetskänslan, det rika, varma brodershjärtat, den brinnande sanningskärleken, martyrens trosvarma självuppoffring, den eviga, den enda religiösa känslan, altruismen, detta är själva livsnerven i 80-talet — bättre kan icke 80-talets confessio sammanfattas än i den ödmjuke Karl af Geijerstams sista ord på dödsbädden till sina söner om tron, hoppet och kärleken — »men störst ibland dem är kärleken».

Just detta är det också, som skiljer 80-talet från 90-talet — de stora ideella kraven, som 80-talets starka etiska samvete förnimmer, överröstas av det estetiska 90-talets pukor och trumpeter — de små jagen resa sig upproriskt, draperande sig i övermänniskans, i renässancemänniskans, i löskekarlens och gigarens teaterkostymer, hävdande den egna höga personens lilla njutning och privata lycka, »den ytliga dogmen», som Böök kallar den, »att oinskränkt frihet är det högsta och mest eftersträvansvärda», hävdande framför allt den erotiska njutningsglädjen — blir hon icke symbolisk för 90-talet, lustarnas prinsessa, Salome, med Döparens huvud på sitt fat, hon, om vilken 80-talisten Gustaf af Geijerstam säger: »mina läppar draga sig alltid till skratt, när jag minnes Herodias dotter.» Det har aldrig den starka, den levande tron, detta 90-tal — i stället tröstar det sig med en vag, erotiskt färgad mystik, med illusionens tomma skuggspel — alltid är det medvetet om att det är en illusion det lever på (Heidenstams »Brassebonden», Selma Lagerlöfs »Kejsarinnans kassakista», Per Hallströms »Briljantsmycket»).

Har då 90-talet segrat? Se vi icke tvärtom, hur de med tomma händer trötta vända tillbaka, alla dessa glada självhävdare, alla dessa käcka bohêmer, alla dessa stolta Dionysospräster, är icke den nationalism, vari de flesta av dem hamna, just den bleka avglansen av 80-talets starka samhörighetskänsla, denna nationalism må nu också ofta aldrig bli livskraftigare än den gamle Kettil Okristens, som satte sig i fädernas hög för att dö.

Se vi icke på den samtida dikten, hur ofruktbar den blivit, denna fega rädsla att se sanningen i ögonen, denna svaghetens flykt till krönikornas kostymer för att i vapenrassel, bägarklang och kärlekslycka glömma samtidens allvar, se vi då icke, hur dikten åter trevande vänder sig till samtid och framtid, hur den etiska viljan bryter sig fram genom alla esteticismens töckendimmor. Låt vara, 90-talet har blivit akademiskt, Heidenstam sitter på själafränden Wirséns stol, medan träkorset multnar på 80-talshövdingens gravkulle. Men är detta segern — behöves det väl ett kraftigare vittnesbörd för just denna 90-talets ofruktbarhet än detta, att det redan i livstiden blivit akademiskt? Finnes det väl ett kraftigare indicium mot detta 90-tal än dess sista späda hövdingeämne, dådets och drömmens Marcellus, de brustna vapnens, de rivna segerfanornas siste mohikan, Bertil Malmberg — blir det icke 90-talets sista confessio före den heliga smörjelsen, hans dikt

»Av allt, jag åtrått på den fagra jorden,
jag de ur glansfull klarhet sjungna orden
har tjänat trognast och har älskat mest.»

Men krampaktigt, gällt, hysteriskt ropar Heidenstam: »80-talet är slaget, 90-talet har segrat.» »Fursten av Vättern» har ingen ro på sitt Naddö, rastlöst irrar han omkring med sitt segerrop, nyss stod han, triumfatorn, på Grand Hotell Royals terrass bredvid den kompositum-man, han i sin första diktsamling besjöng, den svåra granna mannen i den blå och gula taften med bjällrorna, som

gör musik genom att rista hela kroppen — nyss stod han bland Upsala studenter och talade om 90-talets stora seger. Stenblind är han, han kan icke se, att Brandes från 1890 icke är Brandes från 1870, lika litet som han själv längre är den hädiske Malatesta — samtiden, framtiden ser han icke, endast skuggorna, endast det förflutna. Hades' förbannelse vilar över honom: »den, som vantrivs hos det århundrade, i vilket han blivit född, går husvill till sin död». Icke bara ett tomt ord var det, Den Heliga Gamla viskade i Hans Alienus' öra, då hon sade: »din samtid för jag framåt, dig tillbaka». — Han är i hennes våld, Den Heliga Gamla har besegrat honom. Kan man tänka sig Hans Alienus gammal, frågade Almerini Elena — om han frågade nu, skulle han få skåda synen.

Men i dag känner Hans Alienus icke längre, att Den Heliga Gamla sätter foten på hans bröst, att han bara blir ett redskap i hennes hand, liksom en gång den helige Fadern utnyttjade den unge vatikanerbibliotekariens karnevalståg för sin klerikala propaganda. I dag ser han icke skaran, för vilken han är hövdingen, ser icke de feta penningkungarna, riddarne av det gamla förtrycket, de svarta rockarna med sina kyrkoböcker, som redan den gamle biskop Tegnér privatim liknade vid en bankruttörs handelsböcker. I dag gycklar han icke längre med Tigerschölds yverborna tigerkatt som i »Dagar och händelser» — i dag kliar han den fromt bakom öronen.

Verner von Heidenstam, riddersman, vänd dig då om, ser du icke skaran, som följer dig? Ser

du icke den sedliga Cecilia, den gamla Bent-Amenemma, med vilken du en gång övermodigt gycklade — ser du icke snickaren Gorius, skvallraren, riddaren av »Förtalet främst», som du en gång blodigt gisslade — ser du icke, hur den lutherska pappersmoralens andliga borgargardister fylkas omkring dig? Verner von Heidenstam, gyllene äro dina sporrar — men vilka äro dessa, som följa dig i hälarna?

Fåfängt, förgäves, inga rop kunna väcka honom — utan att skåda sig om vandrar han framåt, en skugga, en gengångare, svept i den gamla ryttarkappan står han drömmande vid Vätterns strand, lyssnande till vågornas sång om Folkungaäventyret, med hjärtat förlorat i Ura-Kaipas stendös. Uti den stund, som är, uti Sverges land den ende riddare, för vilken ynglingen med klappande hjärta böjer sitt huvud.

Vår ende riddare. Och denne vår ende riddare är den gamle don Quijote, kämpen mot väderkvarnarna, riddarekrönikornas rusige hjälte, riddaren av dådets oro och drömmens villa.

PER HALLSTRÖM

Den 25-årige diktare, som år 1891 utgiver »Lyrik och fantasier», är en ung klosterbroder, som sitter i sin cell och genom fönstrets galler ser vårsolen spela över aplarnas vita blom uti klosterträdgården. Breviariet ligger upp- och nedvänt i hans knä, han är icke Guds frommaste barn, drömmande endast om mässor och fastor och radbandsböner, han har icke den brinnande tron — gudarna äro små och snåla (»Den nye Prometheus»), varje munsbit från deras händer blandad med billiga sådor, Zeus är försupen och blixtrar blott för att ingen skall se hans trasor, Hera grälar om stort och smått bara för att glömma ålderdomens skräck, Hermes' vikter äro falska, Minerva är en höna, Venus en omornad slinka i kamkofta, Artemis plattbröstad, gratierna tafatta som nykonfirmerade flickor. Men han har icke den unge Mäster Olofs sjudande harm över abbotens och priorns hädiska bachanalier, över munkalegendernas falska sanningar och rökelsefatens trolldunster, han har ingen tro på striden, på framtiden — Herkules, kämpen, som rensar Augias illaluktande stall och hämtar Hesperiens frukt, är en marmorstaty blott (»Herkulesbarnet») — han kan icke gå samman vare sig med whigs eller tories, han kan icke vara enögd (»Chatterton») — han tror icke striden skall

bringa något annat än att Gudsmodern bliver negrinna, såsom den gamla San-Domingosägnen lyder (»Negeridyll»). Det enda, som lockar, som oroar honom, är vårsolens glitter därute i grenverken, solstrimmans lustiga lek på den nakna kalkväggen i hans cell — med stora ögon stirrar han genom rutan — livet, vad är livet, hur gripa det, hur famna det? Därute på den groende mullen dansar Pan, den gröna jordens friska och jublande glädjes gud (»Fru Venus»), varför äro då hans fötter så tunga, varför kan han icke komma med i dansen? Hjärtat bultar och slår i hans bröst i spänd orolig väntan, i vemodsfull beklämning (»Aningar») — därute fladdrar lyckan på skära fjärilsvingar, nu röra de vid hans panna, nu — — nej i fjärran ljuda vingslagen, långt i fjärran mattas de och dö. Helios fångar aldrig Dafne annat än som ett lagerträd, Pan aldrig Syrinx annat än som ett sävstrå i handen (»Dafne och Syrinx») — prinsen sjunker ned vid prinsessans sida i sömn, innan ännu han väckt henne, dövad av rosornas magiska fläkt (»Lycka»).

»Långt bortom gråa dimmor
är världen så rik
med solsken och färger,
med dofter och musik.»

(»Längtan».)

Det är bara så långt borta, så oåtkomligt långt borta. Han får nöja sig med drömmen, i sagorna och sägnerna får han leva, i de gamla balladerna — han får drömma blott, att han är den

unge falkeneraren, som lycklig rider vid donna Andreas sida (»Falkeneraren») — med Boccacio får han drömma om Ghismonda — ur Sturlasons Kungasagor får han väcka sin Snöfrid med kyssar. Han får leva som den unge Thomas Chatterton, »underbarnet från Bristol», den lille skrivaren på advokaten Lamberts kontor, som i fattigdom, i elände som munken Rowley skriver sina stora gotiska dikter om svärdsklang och starka hjärtans slag, om kärlek och solskenslycka. Men han skall icke ge sig som Chatterton, sjuttonåringen, som söker arsenikdöden, utpinad av armodet, trött på den kalla dumma blicken hos människorna runt omkring, som sett sig blinda på egen fördel, vägd i nötta slantar ut. »Lyrik och fantasiers» unge diktare skriver trotsig sin »Hymn till Fattigdomen»; hon är mer än parcen, hon är kraften, som håller det hela samman, hon är spänningen mot världsalltets mittpunkt, nödvändigheten, gudinnan med järnmasken. Han sjunger sin »Villanelle till Sorgen»: »fru Sorg, du min älsta vän» — till fru Sorg sjunger han sin kärleksvisa (»Visa»). Fattigdomen, sorgen, det är ändock vilsna och bleka strålar av den stora solen, ändock något av det stora, härliga livet. Liv, liv — så stort stirrar den unge klosterbrodern, läpparna röra sig till en viskning — hur gripa det, hur famna det? Breviariet ligger orört i hans knä, timmarna gå, solstrimman svinner ur hans cell. Liv, liv, var är du?

»Men varför fråga? Ett svar är visst,
hur ock de gå, dina öden,

med utsträckta händer kommer till sist
den stora okända döden.»

Den skrämmer honom icke, döden — är den icke också en strimma av livet, den strimma, som icke skall kunna glida ur den livsskygge livslängtarens hand.

* * *

Men icke drömma bara. Livet, livet! Det blir omöjligt för den unge klosterbrodern att sitta kvar uti cellen, han måste ut, ut från pergamentens sagor och sägner, ut i det brusande livet, i det lockande äventyret. Det blir till Amerika, den unge Per Hallström flyr, dit, där livet är starkast, där äventyret är vildast. Men Atlanterfärden blir aldrig för honom, vad det blir för den unge Joh. V. Jensen, den emigrerande Einar Elkiaer, som bland Chicagos skyskrapor gripes av jätteavenyernas vilda germanska bärsärkarus — allt, vad Amerika kan giva honom, blir bilderna av några »Vilsna fåglar», fantasiens svaga drömmare, människor, oförmögna att finna sig tillrätta i realiteternas värld, skördande endast armodets trampgräs på sina fält. Där är herr Osvald Heinrich von Riesenbach (»Symposion»), f. d. tysk reservlöjtnant, nu en fattig trashank, som promenerar i Filadelfias gamla aristokratkvarter för att inbilla sig själv och andra, att han hör hemma där, men som, när han tror sig osedd, smyger hem till sin fattiggata — där är doktor Friedrich Vilhelm Braun (»Doktor Braun»), som för ett ord om huset Hohenzollern måst fly över

Atlanten och med sitt läkardiplom på fickan förgäves söker ärligt tjäna sitt bröd, som aldrig får något mera i sin plånbok än det halva uns aconit, han bär där. Byxorna äro kantstötta och rockarna trådslitna, ansiktena äro magra och ögonen skygga. Men fantasien känner ingen fattigdom, tusen drömmar spela i hjärnorna — där är förvaltaren Carl Johan Skogman (»En sangviniker») med händerna ständigt i fickorna, som känner pärlor, hajar, japanernas miniatyrträdgårdar, bananer, cachuca, jig och zodiakalljuset, som uppfinner lokomobilen att dra på släde och fälla skog med, galoschlåset, turbinen för strömt vatten o. s. v. o. s. v., alltid lika fattig på mynt och lika rik på idéer. Fantasimänniskor i trasor, misslyckade existenser, överallt ser Per Hallström dem, själv är han den livsskygge på andra sidan realiteterna. Men han vill icke hamna i dimdrömmarna — när den unge på konsul Brax' bjudning (»Vägen till Damaskus») ser den obarmhärtiga driften med kandidaten, det förfallna geniet, lovar han sig själv att bliva en av dessa med de stora feta händerna och de skarpa ögonen, de fasta, viljestarka läpparna. Om de bara icke vore honom så emot, dessa realitetsmänniskorna, denne gåpåaren Wallén (»L'homme de la destinée»), om den bara icke vore honom så främmande, denna margarinets och Amerikanismens, industrialismens, reklamhumbugens förlovade tidsålder. Skyggheten för verkligheten är lika stark som längtan till den — han har för mycket av vilsna fåglar för att bli en av ankorna i dammen. Det är en ständig spänning mellan fantasimänni-

skan och verklighetsmänniskan hos Hallström, han kan icke lösa den, han har ingen kraft till det tragiska, han höljer den i en matt och blid humor. Han skämtar med sina vilsna fåglar — han gycklar med den stackars tysken på Browns och kompanis kontor, som tänker livförsäkra sig för att sedan låta ett lokomotiv köra över sig och på detta sätt skaffa den utblottade familjen litet penningar, men som slutar med att för den sparade premiesumman köpa en kalkon — han bjuder reservunderlöjtnanten von Riesenbach på festfrukost på trappan till det främmande huset, där bagaren ställt sitt bröd och sin mjölk, medan de rika borgarna innanför de fällda gardiner ännu sova överflödets sömn. Leve livet! — livsberusad offrar den fattige vagabonden den sista resten av den stulna, vattenblandade mjölken på trappans vita marmoraltare till solen och glädjen — men livsglädjen fastnar honom i halsen, när borgarna därinne vakna och gardinerna rullas upp — skrämd flyr livets stolte lovsjungare in i de mörka sidogatorna.

* * *

För fattig, för grå är verkligheten för honom, gatorna trånga och grå med sin respektabla tråkighet, husen låga och grå med sina balsaminer i fönstren, sina fladdrande förhoppningar och ständigt uppskjutna skördetider. Han vänder tillbaka innanför clausuren, han vänder åter till de gamla sagorna och legenderna, där brusar livet rikare, där flamma purpurfärgerna. (Novellsamlingen »Purpur».) Han är den unge Renaud (i »Falken»)

lat och stolt ligger han raklång på tuvan med händerna under nacken, hör jägarhornen jubla, följer falkarnas flykt med ögonen, springer upp och skriker av fröjd, när sire Enguerrauds vita islandsfalk i den röda purpurhuvan stiger mot skyn — en dag finner han den bortflugna falken, han behåller den, bygger ett hus åt den i skogen, redan tidigt i gryningen strövar han med sin falk, falken med det bredaste bröst och de längsta vingar och de stoltaste ögon av brinnande guld, långa dagar är han ensam med falken ibland lyssnande vindar och bugande höstgula träd — slutligen, när han blir upptäckt och dömd att böta 6 uns kött från revbenen under näbben av en uthungrad rovfågel, blottar han med sammanbitna läppar sitt bröst för islandsfalkens näbb, stirrande i hans ögon efter dagarnas käcka längtan och trotsiga förakt och drömmar på den röda ljungen, bländad av hjältesagornas gula sol. Han är den unge Menahem (i »Arsareth»), en av de sörjande över Sion, den grymma försakelsens och den vilda fromhetens glödande profeter — en dag för han de sina ifrån ghettots elände och skam emot Arsareth, rubinlandet bakom röda floder, bakom glimmande berg, uti stillhetens vida luft — då krigshärarna stänga vägen, för han skarorna på vägen mot havet, det brinnande svarta havet, över vilket himlen står som en öppen rymd av eld — när hoparna skräckslagna fly tillbaka till piskans skymf, stiger Menahem med Rahel, rabbinens dotter, i vågorna. Han är »Biondello», en själ av vattenstänk och sol, en av renässancens unga älskare — han är

»Adonia», Haggiths son, trängtande efter Salomos krona, trängtande efter Abisag i den purpurvioletta dräkten, kring vilken färgen brinner med solnedgångars glöd, ännu besegrad tiggande om Abisag för att falla under bödelns svärd. Purpur, purpur är livet, den stora lidelsens purpur, hjältedrömmens, kärlekens. Han har funnit en gud nu att tillbedja, den unge klosterbrodern, åt Eros har han rest sitt altare uti cellen, han stirrar icke längre genom rutan, på knä ligger han vid sitt altare. Stor, stor är Eros, större än livet, stor som döden. I döden, i undergången slutar alltid den kärlek, han besjunger, Menahems, Adonias, Biondellos — den unga Elsbeth dör på själva bröllopsdagen, kvävd av den stora lyckans övermått (»Drömmen om saligheten»). Eros-Thanatos, så heter guden, han besjunger.

Men stoftlivets blinde gud prisar han icke. Ett nät av skuggor, av ljusets flykt och dess bävan är stoftmänniskans dag, famlande i mörker hennes väg, som blinda rötter i mullen hjärtats kamp och trevan, ett flarn är hon, som virvlar med floden och sjunker i havet. Liksom Raymond Lullius (»Carneola») har han sett det frätande, vederstyggliga såret på Carneolas bröst, han kan icke älska henne, endast gråta med henne. Ifrån tidernas morgon slingra sig sorgens svarta trådar in i alla de brokiga, som tvinnas av ödets händer — när ynglingen spanar ifrån gossevärldens drömmar in i det lockande livet, är redan den olycka i rörelse, som skall träffa hans panna likt en slungad sten. Sorg, smärta, glädjens och skönhetens svek, detta

är livet. Men utanför, ovanför är Gud, är Eros-Thanatos, purpurlidelsens, undergångens och evighetens Gud. Raymond Lullius stänger sig inne bakom klostermurarna, bedjande föga men nära Gud.

I klostret stannar han, i legenderna lever han. Uti »Greven av Antwerpen» lever han — han är greve Walther, den stolte hjälten, som på sin lyckas middagshöjd genom den försmådda drottningens listiga hämnd jagas ut i fattigdomen och ringheten — han är grevesonen Aubert, den fattige väpnaren i riddar Percevals tjänst, som med sitt liv räddar riddarens son för att i dödens stund hyllas som den åter erkände greve Walthers lysande blod. Uti »En gammal historia» lever han — han är den unge informatorn Andreas Holmén, som älskar skön Anne-Marie men aldrig kan vinna henne, icke genom sitt allra vackraste festspel lyckas beveka den mäktiga och hårda farmodern med de kalla ögonen och det nyktra hjärtat — som ingenting annat får än lärft till några skjortor, medan den gamle, förmögne apotekaren Rhodenius för skön Anne-Marie i brudstolen. Uti »Bianca Capello» lever han — med Venezias stolta dotter sitter han vid middagsbordet i Firenze bredvid storhertigen Francesco och kardinalen Fernando, då Bianca bjuder sin hatade fiende hans älsklingsrätt, kryddad med gift — som han icke rör, som storhertigen, den älskade gemålen, i stället smakar, som Bianca själv slutar med att förtära. Uti »Döda fallet» lever han — han är Vildhussen, den store trollkarlen, den djärve drömmaren, som

besegrar naturkrafterna och leder forsen, såsom han vill — men som aldrig vinner Magnil, prästens fosterdotter, som till sist på sin ensamma och gudatrotsande färd utför älven krossas i virvlarna. Tusen liv lever han, sagans och drömmens tusen liv, i alla åldrar lever han, i livsrusets stolta renässanceålder och småborgerlighetens gamla goda tid, bland Firenzes röda liljor och norrlandsskogarnas mossa och barr. Purpur, purpur är livet, det är ett luftigt rus av glädje att vara till. En evig vår är livet, förnimbar i var solstråles vita glans, i vart luftdrags stoft — björkarnas späda lövverk brinner som en gyllene dimma, gräset gnistrar, som om en regnbåge yrt ned i stoft där. Hjältedåd är livet, kärlek är livet, dödens feberrus är livet.

Drömmarens, diktarens liv blott! Den gamla italienska leken: en duva, vars ögonlock sytts ihop med ett par stygn, släppes upp i luften, stiger i vild flykt från det svarta och tunga upp emot det strålande ljuset — hon glömmer, att hon är blind, vingslagen rusa henne, uppåt, uppåt stiger hon — till sist, uppe på den höjd, över vilken ingen duva mäktar stiga, trevar hon, famlar hon, gör några krampaktiga slag i den tomma luften och faller död tillbaka i stoftet.

* * *

Ifrån den hårda och snåla verkligheten flyr Per Hallström till de gröna trädens skymning i Merlins skog, till sagolandet, där luften knappast är fast nog att bära drömmars vingar — ifrån 80-

talets sociala allvar flyr han till renässancens stora egoistiska njutningslusta, hjälteärans och kärlekens brinnande livstörst — ifrån gråväderslandet flyr han över Splügenpasset ned till landet, där renässancens eko ännu viskar mellan arkaderna (»Italienska brev» — »Reseboken»), i San Marcos klocktorn dröjande i solnedgången, vandrande i Bobolinträdgården, där Bianca Capello satt sin fot, drickande solen i Toscanas städer, stannande inför Mino-da-Fiesolegraven med de ljuvliga flickgestalterna och en marmor, som blommar i rankor. Men han lyckas aldrig helt fly bort ifrån verkligheten, ständigt vänder han sig om och kastar blicken tillbaka, drömsynens glans kan aldrig helt berusa honom. Det går honom som jungfru Anna i »Ett antikt porträtt» (i novellsamlingen »Briljantsmycket») — ett ögonblick står hon glömsk av all verklighet, utstyrd i salig hennes nåds hela granna stass, men nästa stund måste hon taga den av igen, den gråa verkligheten vänder tillbaka. Drömmens rikedom är icke evig, i nästa nu är den tiggarens fattigdom — när han tänt lampan i sitt rum efter den härligt friska promenaden och hans själ ännu dallrar som ett stränginstrument i en paus under spelet, väntande lyckan, som måste knacka på dörren, blir det bara tiggaren, som knackar (i »Reseboken») — alltid är det tiggaren, som kommer, aldrig har livet mera att bjuda på än en tiggares bön om en skärv ur allas fattigdom.

Så vänder renässancediktaren Per Hallström i sin diktning ständigt tillbaka till den gråa verkligheten. Och ständigt blir hans hjälte den samma

fattiga fantasimänniskan, självbedrägeriernas poet, vars fantasi kokar soppa på den minsta spik, men som alltid får spiken i halsen. När han vänder sig till samtiden, blir hjälten icke längre renässancens stolta fullblodsmänniska, ärans och kärlekens segerherre, det blir den stackars skygge kandidat Gustav Sparfvert (»Gustav Sparfverts roman»), skolpojkarnas driftkucku, som skrämd av det obarmhärtiga gycklet huvudstupa flyr ifrån klassen, lämnande rocken och mössan i sticket — det blir icke längre den segerrusiga kärleken, som trotsar dolkarna och giftbägaren, bara en stackars sjukling, som då han på sjukbädden ropar sitt: »Älskade» till den kvinna, som räddat honom från döden, icke annat svar får än ett: »icke så, det var icke det» — medkänsla endast kan hon giva honom. Det vill vara en uppgörelse med fantasimänniskans verklighetsskygghet, denna »Gustav Sparfverts roman», genom kampen med döden skall den unge extraläraren tvingas till verklighetssinnets pliktkänsla, lära sig se, hur fattigt ett liv är, då det drömmer sig bort från sanningen, hur sträng den värld är, som han lever uti. Men man tror icke på Gustav Sparfvets omvändelse, verkligheten skall nog för honom alltid bli hans värdinna fru Almroth med sin dumma vidskepelse och sin belåtna värdighet, han har för mycket av livsskyggheten i blodet.

Han är en av 90-talets bleksiktiga söner, denne Gustav Sparfvert. I »Våren» gör Per Hallström upp med generationen, skriver han 90-talets »Röda rummet», skildringar från 90-talets stockholmska

artistvärld. Det är icke de utsvultna och luggslitna bohmêerna ifrån Södra bergen, det är välklädda herrar i välmöblerade, varma ateljéer, med vin i glasen och lådorna fyllda med cigarrer. Och ändock är deras fattigdom större, de ha inga ideal, ingen social hänförelse, ingen social harm. De ha ingenting att leva på, den mystiska spiritualism, som unge Leo kastat sig på, Herberts nationalism och natursvärmeri äro bara tomma surrogat — med surrogatets hela bismak i munnen. Det är en generation, fylld av oro att verka, rikt begåvad — men den blir ingenting, den har ingen kraft att lyfta, den är bara blom och ingen stam, de bästa se bakåt, fly till sagorna, svepa sig i kejsarens allra nyaste kläder med äkta mässingspaljetter på. Officeren med sitt samvetslugna skolpojksuttryck, ämbetsmannen med sin viktiga lättja, läraren med sin tråkiga samtalston, rektorn med myndigheten i ben och rygg, alla de stora samhällsidealen locka dem icke — men oppositionen blir ingen revolt, blir bara leda och oro. De ha ingen tro på revolten, den revolt, de skåda, är bara hungriga i stället för mätta, bara futurum av spetsborgerlighet i stället för presens, notarien-rabulisten dundrar emot samhällets orättvisor endast därför, att han ej fått en syssla, kontoristen med den dåliga magen svär över punschen, tills han upptäcker konjaken. Allting synes dem banaliserat, man tänker icke längre, man skriver tidningar i stället, envar är angelägen blott att ha ett enigt parti med sig, innan han ännu vet, vad det skall vara enigt om, allting är vordet aktiebolag, grundat på massorna,

på reklamen — främmande, ensamma, tomma vandra tidens alla känsliga själar, sökande spillror att rädda sin personlighet uppå. Han vill måla en stor tavla, den unge målaren Herbert, en ny vår vill han måla, som skall bringa friska vindar, ny tro, nytt hopp, ny kärlek — ensam, orolig vandrar han, sökande, trevande — så möter han den unga Elisabeth, den förfallna xylografens stolta och skygga dotter, hon blir modellen, som han söker, hon blir hans kärlek och hans tro. Men det nya livet viker snart ifrån honom, knappt har han fört henne till sitt bo, förrän hon dör ifrån honom. Allt, vad han har kvar i sin hand, är den stora sorgen, döden är läromästaren. Han är för skarpsynt, denne Per Hallström, att icke se, att 90-talets skrikande livsglädje bara är ett försök att ljuga och skryta sig frisk — när han skall skriva 90-talets konto, blir tvärtom sorgen dess enda och stora credit.

Fru Sorg, är hon icke hans äldsta vän, ser han icke livets hela elända tragik runtom sig? Där är en novell som »Två liv», den sentimentala historien om den lungsiktige skjutsbonden och hans gamla kamp, den stupande Blacken — där är en novell som »Vinden från land», berättelsen om den unge lungsjuke emigrantens död på atlanterångaren — där är en novell som »I blå skogen», historien om den unga Marit, fäbodkullan, som våldtages av de tolv rusiga kolarna — där är en sentimental skizz som »Beppinos syn», som »Vid korsvägen» — det sentimentala sitter i halsen på honom. Men han får ingen kraft till det tragiska.

Kraftlöshet, det är hans fattigdom, han har ingen kraft till sorgen liksom icke till striden — han har en rent fysisk aversion för en lyrisk kraft sådan som Swinburne. I stället söker han lugnet och ron i en matt och blid humor — han skämtar med ett trött och stilla leende över hovmästaren Michele, slät som ett ägg i huvudet (»Humor») — han ler stilla åt den gamla fru Asplund med hennes uppbyggelseskrift: »varför dansar du?», åt pigan Kristina och den blinde korgmakaren Quists lilla kärlekshistoria (»Amor») — han drar på munnen åt konsthistorikern fil. lic. Edlund och hans duelläventyr i Lübeck (»Renässans») — han skämtar blitt och stilla med San Benedetto i Forli, misstagets helgon (»Ett barockhelgon»). Det är en stilla och leende humor, ett lätt svävande i tillvaron, inspirerat av ett gott huvud och en stor, skeptiskt trött kraftlöshet. Själve hans don Juan de Marana (»Don Juans rubiner») är en skeptiker, trött på kärleken.

Den personlighet, han söker efter, finner han aldrig, han har inga krafter till den. Han har icke heroernas stora mod att dyrt betala den, med ett nästan monomant ursinne går han i »Skepnader och tankar» gång på gång till anfall mot tendensen att närma snillet och vanvettet till varandra. Han kan icke, som den store diktaren måste det, lämna sitt hjärta och sin lever åt den rovgiriga gamens näbb — när han offrar något av sig själv till dikten, blir det bara ett barndomsminne.

Och i hans barndomsminnen återvänder hans gamla hjälte, den misslyckade fantasimänniskan,

det är ingejör Tuve Blomdahl i »En skälmroman», oförbätterlig, munter och idérik, lättsinnig och tomhänt — när han tappar sin silverklocka och tillfrågas, om den var av silver eller guld, svarar han utan betänkande: guld, fastän han därigenom aldrig kan få igen den. Aldrig komma Hallströms hjältar tillrätta med tillvaron, ständigt sväva de, fladdra de över den. Samma svävande, samma fladdrande är han själv, hans fantasi är för rik, han ser för mycket för att kunna komma tillrätta med verkligheten. Ser han icke, hur andelös och flack den populära framstegstron är, hur barbarisk denna snilledyrkan är, endast kalmuckernas gamla sed att äta ljusen i stället för att låta dem lysa sig, hur deklamatoriskt oäkta den skrikande patriotismen är, vilken tom ateljésanning esteticismens l'art-pour-l'artteori är — ingenstädes är världen så lätt avfärdad, samhället så löjligt dumt och ordet så armstarkt som hos artisteleverna i pratstunden. Ser han icke motsägelserna i alla systemen, ser han icke fåfängligheten i alla tidsåldrar, han har ingen tro, som kan bära honom, han kommer aldrig tillrätta med verkligheten. I diktsamlingen »Skogslandet» gör han ett försök att i den nationella renässancen finna mark under fötterna — det finns icke en idé, icke en rörelse, som Per Hallström lämnar oprövad. Men det blir bara det gamla skrocket och trolltyget, spök- och häxhistorierna, de gamla sägnerna och legenderna, Spåherr-Olas alla trollkonster, som skogslandet ger honom — han ser bara den gamla Grimmen på kyrkans ås, Nordens barbariske Thanatos, som

fyller själarna med Erim, den bleka fasan, kölden, som kryper, det svarta djupets svindel. Ingenting, dunster blott är det, vad Per Hallström får i handen, då han griper efter verkligheten.

Men han kan icke som dansläraren Heidenstam göra entrechats på schavotten, icke ställa sig på huvudet och jonglera med vackra ord och målade fraser. Han kan icke skruva luckorna till för rutan och stanna i drömmar, han törstar efter verkligheten, han studerar olika människors sätt att träda in i ett rum, han observerar i detalj, hur pigan Kristin hos fru Asplund tillbringar varje timma av sin dag, han reserverar sig mot Oscar Levertins ord, att ingen världsomsegling kan spänna över större vidder än en kammares fyra väggar kunna rymma. Han är 90-talets uppriktiga törst efter verkligheten. Men han är också 90-talets oförmåga att gripa den — Gustav Sparfvert får aldrig Helena, Herbert, målaren i »Våren», ser Elisabeth dö ifrån sig.

Han kan icke tro på verkligheten. Och endast den, som tror på verkligheten, kan gripa den.

* * *

Samtiden är bara dimma, framtiden bara dunst, Per Hallström griper aldrig verkligheten. Hur han än trevar, hur han än famlar efter den, ständigt vänder han med tomma händer tillbaka till klostercellen, endast vid altaret, över vilket Thanatos, dödsguden, höjer sin omvända fackla, finner han ro för sitt klappande hjärta. Endast döden blir verkligheten för honom, hur fattiga, hur tomma

äro ej människans handlingar och dåd — då den unge florentinaren Orlanduccio del leone, änkans ende son, fostrad för hämnden, äntligen dräpt Pela, sin faders mördare, läser han i den fallnes brustna ögon intet hat, ingen fiendskap, endast oändlighetens långa blick, endast en seende visshet (»Lejonet») — och det utförda dådet bränner honom som en skam, som en besegrad smyger han sig bort ifrån Florens. Hur fattigt, hur tomt blir ej människolivets småsinne, fiendskap och båldhet inför dödens stora verklighet — de goda florentinerborgarna, som nyss på Carrajabron i vårfestens uppsluppna glädje njöto de dödsdömdas kval, där de på flottarna i floden vredo sig i lågorna i den djävulskt realistiskt arrangerade helvetestablån (»Mysteriet»), ligga i nästa nu, då Arno störtar bron i vattnet, själva i floden kämpande med döden, bödlarna och offren i broderlig förening — den lilla dödssjuka dottern blir det (»Törnrosa»), som lär sin fader, arbetaren uppe i vindskammaren, att känna försonlighet också mot hennes syster skökan. Döden är livets ende store läromästare — inför den enkla kistan på ångarens fördäck är det, som den gode spannmålshandlanden Jansson förstår, att han älskat henne, som ligger där (»En simpel tragedi») — först inför korset på kyrkogården, med hennes namn, är det, främlingen förstår, att han älskat henne, som vilar där (»Thanatos»).

Thanatos, Thanatos — på knä ligger han vid altaret i klostercellen, med ögonen slutna, saligt skådande — han har dock en gud att tro på, att dyrka. I novellsamlingen »Thanatos» skriver han

hymnen till dödsguden, i novellsamlingen »De fyra elementerna» bekänner han åter sin enda stora tro. Döden är den stora världsförklaringen, döden är det levande livet, jordens och vattnets, luftens och eldens flyktiga spel finna först uti döden sin mening och sitt mål. Av de tre: doktorn, prästen och dödgrävaren är det dödgrävaren, som är värdigast liksom blygsammast, han är den störste prästen av de tre. Döden är livet, personlighetens, tankens liv är bara begränsning, bara lidande och smärta och ofullkomlighet — först i döden blir jag ett med alltet, med vårvinden, med doften från björkarnas späda löv, den friska fukten från stenhällarnas mjuka mossa, den blåa dunsten över ängarna, de glittrande regndropparna, med den trött trampande hästen, det skrämt springande barnet, med kvinnan med det fula och sorgliga yrkesleendet. Kärleken är bara dödens begynnelse — då man älskar varmast och djupast, börjar man redan bäras av elementens stora och eviga fläkt, av dödens försonande trygga ro. I döden finner kärleken först fullkomningen — hur barnsligt, hur oförståndigt är det icke av Laodamia att ur skuggornas värld vilja kalla mannen tillbaka. Eros-Thanatos, så heter guden — ständigt vänder det samma motivet åter i Per Hallströms diktning, den stora kärleken, för stor att bära, dräpande med sin lycka.

Så söker Per Hallström vinna sin personlighet genom att dräpa den i en förgängelsens mystiska allkänsla. Men det blir aldrig hjältens fruktbara död för framtidens tro, det blir bara den ensammes

flykt ifrån jagets pinande tomhet. Det blir bara en undergång för undergångens egen skull, hans hjälte är Delphicus, ledaren för slavupproret, som sticker dolken i sitt bröst, just då segern är viss, segern är honom så liten, det avslutades torftighet skrämmer honom, just den stund, då han står starkast, han har mest att offra, är undergången skönast. Det är bara undergången de söka, alla hans hjältar, Menahem, Vildhussen, ingen frågar efter gärningen, endast döden söka de. Denna 90-talets isolerade tomma jagkänsla skriker icke hos Per Hallström hysteriskt på sin rätt och sin lycka, den söker bara döva sig i Thanatoshypnosens ofruktbara mystik.

Han lyckas också söva sig, lyckas glömma verkligheten därutanför, lyckas finna friden i klostercellen. Något av Indiens ro söver honom, en fläkt ifrån landet, där man säger om rovet och bödeln, om tiggaren och kungen, om elden, som brinner och vinden, som släcker: det där är du. En blid och stilla livsro famnar honom, han känner bäckens snö smälta till vita blommors saft, han känner mullens blinda kraft bli strå och löv och knopp, han känner sig ett med solnedgångs och vindars jord, han dricker morgonens glittrande dagg ur daggkåpans gröna skål, med den helige Franciskus hälsar han Brodern Sol och alla systrarna Stjärnorna. Förnuftet är matt, är svaghet, är fattigdom, men drömmen är klarsynt, drömmen skådar tvärs igenom tingen.

Men det är bara den tröttes, den kraftlöses mystiska hypnos, en stilla och svag ro utan någon

kraft för verklighetens värld — så liten, så svag är lågan på altaret, så stor, så mörk ruvar natten därute, han vågar icke bära lågan ut i natten, han stannar i cellen, där lyser den så stilla, så skön. Det blir bara »Två legenddramer», det blir bara »Två sagodramer» — ständigt kläder han i legendernas skiftande dräkt den gamla Eros-Thanatossanningen. Ahasverus, den förbannade, den rolöse, det blir verklighetsmänniskan, som vill sträva och arbeta, vill stå fast på den jord, han är skapad av — den stora, visa människan är Alkestis, drottningen, som frivilligt går i den härliga döden för att rädda Admetos, gemålen. Livet är bara blödande facklor och drömlik oro, endast döden är det stora, det åtråvärda, den blir den sista af Agnes' tre önskningar.

Så stänger sig Per Hallström inne i klostercellen, bland gamla engelska visor, i Scheherazades pärlskumsgnistrande sagor, i Indias mystiska värld lever han, på legendernas pergament stavar han densamma gamla skriften om världarnas evige Gud, den store Eros-Thanatos. När han någon gång vänder sig utåt, blir det bara för att i »Erotikon» tukta denna den moderna Eros' alla gycklare och taskspelare, den store profeten Serenius med hans stora lära om livets väsentliga uppgift såsom bestående i att genom erotiska upplevelser arbeta sig fram till ett sant erotiskt liv, den stora erotiska diktaren Bardolf, den store artisten Erik med geniets obotliga lidande och färgvisioner i grönsvart, alla de moderna kvinnorna, som den stora lidelsen gripit i chignonen. Eros-

Thanatos' troende klosterbroder blir ursinnig av harm, då han skådar den moderna Eroskulten, den är en synd mot den helige Ande själv, hans satir blir ursinnigt grov, får den sårade religiösa känslans hela starka överdrift. Det blir en typisk munkasatir, Per Hallströms »Erotikon».

Men den Eros-Thanatos, han tillbeder, blir själv aldrig mer än en vacker målning på klostercellens mur, målad för att värma den kalla och nakna kalkväggen. Han är en av 90-talets diktare, Per Hallström, han har ingenting av såningsmannens rikedom i händerna, dikten blir för honom aldrig mer än igelkottens taggar, ett värn mot livets alla råa, blodtörstiga, hungrigt hetsande makter.

* * *

Den 46-årige diktare, som år 1912 utgiver »Nya noveller», är en gammal klosterbroder, som sitter i sin cell och genom det halvöppna fönstret känner höstens första luftdrag, oändligt lätt och rent i sin frihet från all doft och sin friska kyla. Han är icke mycket förändrad sedan de år, då han ännu var »Lyrik och fantasiers» unge diktare — det är alltjämt densamma gosseålderns idealitet, som ryser för verkligheten lik Sibyllan på trefoten, omfläktad av kölddraget från grottans mörker och hennes eget inre. Men han stirrar icke längre genom rutan, med slutna ögon sitter han. Det är ingenting att skåda därute, därute på vägarna gå blott de trygga, lantjunkarna med mycken hälsa och ännu mera fett, med billiga me-

ningar och hembakta nöjen. Vad frågar han efter livet därute, med slutna ögon sitter han, uti Eros-Thanatos' underbara värld lever han — ständigt vänder det gamla motivet om döden och kärleken tillbaka i novellerna — äventyrens gamla fantasimänniska, Götherhjelm, seglar fången i drömmens villor fjärran från verkligheterna. Timmarna gå, horerna dansa omkring honom, ohörbart sväva deras steg, dräkterna fläkta kallt om hans händer, deras hår stryker fladdrande förbi kinden — han sitter med slutna ögon, på läpparna leker det stilla leendet av en underligt tungsint men blid harmoni.

Klosterbroder, kan du icke höra stegen i cellen över ditt huvud, hör du icke den unge klosterbrodern, som oroligt, rastlöst vandrar däruppe fram och tillbaka? Nu stannar han vid fönstret, stilla står han, stirrar, stirrar, läpparna viska: liv, liv, var är du, hur gripa dig, hur famna dig? Icke bara drömmens bleka purpuraning, livets egen flammande purpur!

Klosterbroder, kan du höra den unge Gustaf Ullmans viskning, frampressad mellan tunna läppar:

»Giv oss livet utan perspektivets
trollsyn, hägring, självosot i blodet!»

HJALMAR SÖDERBERG

I huset vid »Den gamla gatan» står gymnasisten Martin Birck tankfull med ansiktet tryckt emot rutan. Det är några minuter bara, innan skolan kallar honom, skolböckerna ligga redan framlagda med sina hundöron och flottfläckar, egentligen skulle han nog behöva titta igenom läxorna ett tag, men han ids inte, han får väl alltid tid till det under morgonbönen, då lektorn i teologi sitter i katedern och pratar strunt. Han har icke den idealiske lärjungens andaktsfulla vördnad för läroböckernas sanningar, religionslärans bergspredikoetik och historieböckernas krigshistorier, bibliskans skapelseberättelse och biologiens utvecklingslära — det enda, han slukar med allvar och intresse, är de moderna diktarnas fåfängliga och skadliga böcker, renons på alla nyttiga kunskaper — med Brand älskar han att vandra uppför alpen till iskyrkan, han älskar att sitta bakom Peer Gynt på den stora renbocksritten, att fäkta med alla trollen i bergakungens sal, att sitta som sultan och se Anitra dansa framför sig. Han känner icke den blivande samhällsborgarens klädsamma rädsla för den kunskapsrike, karaktärsfaste pedagogen, hans drömmars hjälte är en ung bohême med gnistsprutande ögon och håret på ända, trotsigt föraktande samhällets barberarsax och kosmetik,

sannerligen går icke den unge läroverksynglingen och svärmar för den osedlige anarkisten August Strindberg, den misslyckade, degenerade studenten, i stället för att med vördnad se upp till den svenska parnassens stora stjärna, filosofie doktorn, lektorn och riddaren C. D. af Wirsén, furstars handtryckte vän. Sannerligen är det icke en vanartig och fördärvad yngling, denne unge Birck — icke en gång en skaldefurste som den store Viktor Rydberg kan fylla honom med vördnad och dyrkan — går han icke i stället och svärmar för den misslyckade professorsaspiranten därnere i Köpenhamn, den gamle Mefistos senfödde son, Georg Brandes. Tiden är ond, ungdomen är fördärvad, det är icke bara lektor Personne, som ruskar på huvudet, luften är fylld av de falska lärornas miasmer, undergrävande fädernas urgamla tro, vördnaden för idévärldens jordiska sinnebilder, för konung och överhet, lärare och husbönder — också den unge Martin Birck är en av de förgiftade. Det är blott alltför sant — det har kostat hans mor många tårar — han har icke sin barnatro längre, barnaårens första oskyldiga undran över de sex skapelsedagarna, som voro längre än vanliga dagar, och Metusalems 969 år, som voro kortare än vanliga år, har icke stillad glidit in i den evangelisk-lutherska religionslärans rika och fruktbara harmoni — ända sedan sitt sextonde år, då han gick och läste, är han en förtappad — som han själv på sitt falska tungomål uttrycker det: i konfirmationens stora enten-eller, läsare eller fritänkare, blev han fritänkare, vanekristendomens halvhet föraktar han, han känner

svindel och äckel inför prästerna, den helige Andes servitörer, den enda gåta, religionen för honom längre rymmer, är: hur kunna de andra tro detta? Gud och odödlighet, det är bara tomma ordlekar för honom, hans tro är att växa och åldras och dö som ett träd på marken — det gäller bara att bliva ett stort och vackert träd, som skyddar, som svalkar. En kämpe vill han bliva, en diktare, mot sekelgammal dumhet vill han gå till strid, ned till helvetets portar vill han söka sanningen — tankfull, drömmande stirrar unge Martin Birck emot den gryningsljusa himmelen, som skymtar mellan hustaken.

Men det viskar också en annan röst i hans öra, vanitas, fåfänglighet viskar den. Ditt hopp är bedrägligt, din dröm en villa, vad förmår du mot dumheten, vad är din svaga hand emot miljonernas övermakt? Hur gick det inte, då han skulle hjälpa den lilla busen Frans mot de många slagskämparna, var det icke bara han, som fick det stryk, som var ämnat åt den andre — och nästa gång han mötte Frans på gatan, satte denne krokben för honom och slog hans näsa i blod. Sköt dig själv bara, låt de andra vara, man har ingen tack för mödan. Världen är ond, världen är fientlig, den är som diligensen i Maupassants »Boule de suif!» Ett gapande stort svart hål är världen, vem är han, att han skulle kunna fylla det med sin dröm? För svag är hans kraft, han är bara en trött, en orolig längtare, han är bara Niels Lyhne — om sommaren längtar han efter stadens tindrande lyktrader, efter julen och snön och vinterdagens

gråa skymning framför den tända brasan, om vintern längtar han efter sommarens gröna gräs och smultronen i skogen. Diktarens, kämpens liv — det är bara lidande, bara smärta, bara tomhet — nej, leva livet vill han, älska vill han, kärleken är livet. Kärleken, vad är den, livets stora under, tillvarons underbara aloeblomma? Inte är den bara detta, som den gamle Häggbom sjunger:

»Om jag nu vore som Salomo rik
och hade pängar i stycken,
skulle jag fara till Turkit
och köpa mig hundra flickor.»

Inte är den bara detta, som kamraterna förstulet viska om, då de utanför kristendomslärarens marginal utlägga, vad Absalon gjorde med sin faders frillor på palatsets tak, då de med Hezekiel frossa i Ahabs och Ahalibas bottenlösa synd. Nej, mycket större, något ofattligt stort är kärleken, som stjärnan däruppe på morgonhimlen är kärleken, är livet. Är det icke Venus, morgonstjärnan — med ansiktet tryckt emot rutan står Martin Birck vid »Den gamla gatan», med drömmande ögon stirrar han: Venus, morgonens stjärna, när skall hon falla ned i hans bröst?

* * *

Åren gå, den unge Martin tillväxer i ålder, visdom och nåd inför Gud och människor, den lilla jorden rullar några fjät närmare Herkules. En vacker dag sätter Martin Birck den vita mössan

på sitt huvud, nu är han fri, nu begynner livet, han går direkt till cigarrboden, köper kanelrörskäpp och cigarretter och kysser flickan på den smutsiga handen. Det härliga livet, nu skall han ta det i sin famn, böckerna ha bara lumpvärdet kvar. Om han bara icke vore så skygg, så tafatt, varför skall han icke kunna vara som de käcka och säkra kamraterna, varför skall också den där doktor Markel komma och förstöra studentgasken på Hasselbacken för honom med sitt grinande, kalla hån, varför skall han icke kunna ge sig med i studenternas glada majnattsdans med gatans kärleksflickor på Karl XII:s torg, varför skall han, där han ensam står kvar och ser paren virvla bort i dimman och lilla Hulda kommer smygande intill honom, inte kunna taga henne med hem, bara fegt säga, att han inga pengar har? Är det livet detta? — Sömnlös kastar han sig i sin säng efter den glada festen, ännu då det gråa dagsljuset sipprar in bakom rullgardinerna, pinad av ynglingens hunger efter en kvinnas vita kropp. Brinner hon därute, Venus, hans morgonstjärna? Venus, tomma namn, vartill tjänar det, hon kommer i alla fall icke, om man ropar på henne, lika litet som denne Allfader eller Vår herre, som han mera förtroligt benämnes, kommer, då man kallar på honom.

Dagarna bli veckor, veckorna bli månader, den unge studenten är fri nu från skolans tvång, fritt kan han söka livet — men han finner det icke. Till dikten flyr han, han skall bli en stor diktare, han skall skriva ett idédrama à la Brand eller Peer Gynt, han skall söka sanningen och ge

människorna den. Men dikten blir aldrig färdig, för att sporra sig arbetar han i kapp med murarna, som hålla på att resa fabriksskorstenen, inte ens ett litet poem är färdigskrivet, då skorstenen redan står murad. Den jublande arbetstron fyller honom icke, han känner dunkelt, att det endast skall bli sanningar, han skall finna, det är icke dikten, han söker, utan livet, han drömmer om att skriva en enda stor dikt, vinna äran och berömmelsen, bli invald efter Wirsén i akademien, sluta producera och i ett underligt brokigt och förvirrat liv söka döva sin förtvivlan, ingen last skulle vara honom främmande. Men icke en gång den enda dikten blir skriven, han har ingenting att skriva, han kan inte som den store revisorn i kammarrätten, hans moders beundrade poet, skriva om allt det stora och sköna i livet, om havet och konungen, om solen och vasaorden. Den nya litteraturen, som i hans uppväxtår brutit sig fram i strid med den härskande samhällsmoralen, har redan tystnat, innan ännu något blivit uträttat, åter bära diktarna poesiens blåa blomma i knapphålet, maskera sig i gotik och renässance, åter ljuga poeterna för parkettens välklädda publik, liksom barytonen på Kungl. operan vrålar mot tyranner, applåderas och får Litteris. Den är honom så främmande, denna nya dikt — och den gamla är han för svag att åter sjunga. Martin Birck går in i ämbetsverket, räknar och räknar, om summorna stämma i kolumnerna i de tjocka folianterna, sätter kråkor för felen och lyssnar till flugornas surr och regnets plask emot fönster-

blecket, till den blinde mannen, som spelar sin flöjt nere på gården — sätter kråkor, sätter kråkor. Livet är inrättat för de gamla, det är bara en olycka att vara ung, livet är inrättat för de tanklösa och slöa, det är bara en sjukdom att tänka och känna. Martin Birck resignerar, dricker punsch och äter sexor och besöker billiga glädjeflickor, går på operan och sjunger kvartetter och recipierar i Par Bricole. Men han har svårt att bli en av de trygga och feta, ofta vaknar tvivlet på det liv, som han lever: »nej, jag drömmer, detta är icke livet» — han kan börja filosofera hos glädjeflickan, lägga några kronor på kommoden och gå utan att röra henne. En marskväll, medan träden ännu digna av snö, sitter Martin Birck ute på en trädgårdssoffa, ensam med sina tankar, låter snön falla tung över hatten och skuldrorna, stammande: »O Eros, Eros, i skökans kammare och i festsalen, i båda templen samma gud och samma män». Knytande näven mot höjden: »Du däruppe, som är döv och stum, som kramar med din högra hand det godas doftande och friska frukt och med den vänstra pressar det ondas maskbo och till båda ser med lika välbehag, du däruppe, vilkens blick är skum av all rymdens tomhet, jag har en bön till dig, lär mig att glömma, att jag mött din blick.» Ensamhet, själens obotliga ensamhet, detta är Martin Bircks liv, hans moder förstår honom ej, med sin fader tänker han olika om allt utom om livsmedelstullarna — ensam irrar han på gatorna och bararna, mitt i värmen ännu dragande den stora regnkragen om sig med en frusen gest — för att

döva sig skriver han verser till den Okända — ensam sitter han i sitt rum och lyss till den herrelösa hundens tjut och regnets fall: »det är min ungdom, som rinner i droppar bort.» Det enda, som tröstar honom, är tänkandet, men det är bara tankens tomma lek, bara schackspelarens njutning, bara dialektikerns fröjd — hans liv kan klippas av när som helst, han har intet mål, han behöver icke vara rädd för att sätta ett fiskben i halsen som den, som strävar för att bli serafimerriddare eller påve. »Jeg beder dig ikke om Rosen paa dit Bryst» — han har slutat att hoppas något, ensam, frysande vandrar Martin Birck in i vinternatten, dragande upp kragen över öronen för de nya vindar, som börjat blåsa, för det 90-tal, där allt går igen och alla lik titta.

* * *

Långa skrida timmarna, ensam irrar den unge Birck omkring på gatorna, sökande Livet, ensam sitter han i caféhörnet, stirrande genom rutan efter Henne, den Okända, hans morgonstjärnas löfte och dröm. Fåfängt, förgäves, det enda, timmarna giva honom, blir den lilla virveln av oro uppe i den översta timglashalvan, då de sista sandkornen förrinna. För att fylla tomheten, för att döva oron griper han pennan — halvt mot sin vilja i fattigdomens pinande ensamhet bliver han diktare — han skriver uti sina »Tre ungdomsnoveller» (1892—93) om skuggsidans liv — han berättar om Henrik Cleve, den fattige unge tidningsmurveln ute i landsorten, levande i Huysmans och Bang och

Jacobsen, dödssjuk av spleenen — han berättar om fröken Hall, överstens dotter, den ensamma gamla fröken, som en gång varit stadens skönhet för att sluta vissen och förtorkad i småstadens ensamhet — han berättar om Paul Herbsts och unga Margots korta kärlekssaga, härjad av nervfebern, snart för den ensamme maken bara ett minnenas bleka liv. Han doppar icke pennan i de förfalskade bärvinernas Dionysosblod, icke i legendernas purpursaft — fattigdomen är fattigdom, tomheten är tomhet.

Men kanske ändå! Kanske skall ändå dikten kunna giva honom, vad livet icke unnar. Han är lyckans strålande söndagsbarn, han är den unge medicinaren Tomas Weber i »Förvillelser» (1895), den gudomligt lättsinnige studenten, som i vårsolens och ungdomens sköna dolce far niente driver på Stockholmskajerna och ser måsarna dansa över Strömmen, som köper det ena paret handskar efter det andra hos unga Ellen på Arsenalsgatan bara för att få snudda vid hennes unga kropp, som kysser Ellen i den gröna kammaren på Bellmansro och fröken Märta Brehm i tamburen hos konsul Arvidsons, som driver på gatorna och barerna, rusig av vårsol och vårkärlek, obekymrad om alla fru Webers tårar över Thomas a Kempis, om alla syster Gretas sura miner över det betyg D, hon fått på krian, han skrivit åt henne över nådemedlen, obekymrad om den stora uppgörelsens dag, då den lille tegelhandlanden skall komma med den falska växeln och det giftiga leendet.

Ett flyktigt rus bara, en morgon ligger Tomas

Weber i sängen med kinden skrubbad av det sjuka samvetets kula. Ett flyktigt rus bara, han diktar sig icke till glädjen och lyckan. Blott alltför väl ser han det: han kan inte dansa, hur mycket han än älskar balen. Blott alltför klart förstår han det: han är den fattige enstöringen i vindsrummet, som ständigt hör blåsten vissla i fönsterspringorna, regnet porla i takrännan, den våta hunden tjuta framför den stängda porten, som skriver poesialbumsvers åt den kärleksberusade farmaceuten uti lyckans vita väst — han är den unge Richard Fant i »Det blå ankaret», vilken en gång som skeppspojke tatuerat ett ankare på sin vänstra hand, som han sedan aldrig kan få bort, som blir hans livs olycka, hans kainsmärke, för vars skull hans hustru bedrar honom: »man kan väl inte begära, att hon skall vara kär i en person, som har ett blått ankare tatuerat på ena handen» — han är grodan på tavlan av Stuck, den förtrollade prinsen, som sitter som en ful och klumpig groda inför den sköna prinsessan, fåfängt tiggande henne om att hon skall göra det, som fordras för att befria honom ur förtrollningen. Vartill tjänar det att drapera sig i livsglädjens malätna grekiska toga, sätta en oäkta lagerkrans på hjässan, taga en falsk thyrsosstav i handen? När han trött, motvilligt sätter sig till skrivbordet, blir det bara för att skriva om tomheten, om tröttheten, om tvivlet, för att stamma det samma hjälplösa ropet efter den stora kärlekens lycka, hans levnads stora dröm (»Martin Bircks ungdom» 1901 — »Doktor Glas» 1905 — »Gertrud» 1907.) »Kärleken är allt, det

enda i världen» — på sin äras och berömmelses fäst bekänner han det, Gabriel Lidman, den firade författaren — »man skall inte vara ensam och inte många, man skall vara två» — Amor omnia, det är världarnas stora sanning, han stavar på korset på den namnlösa graven en vårkväll på den främmande stadens kyrkogård. Kärleken, den stora kärleken, det är den, den unge Birck jagar rolös efter, det är den, den sömnlöse doktor Glas fantiserar om. Inte bara talmikärleken — pennan darrar i doktor Glas' hand, då han skriver sina förbannelser över kärlekens trollguld, som andra dagen blir vissna löv eller smuts eller ölsupa, över könsaktens, kloakorganens tomma snuskkärlek, den må sedan som pastor Gregorius' hölja sig aldrig så vackert i det legaliserade äktenskapets sida vita kläder — snusk, snusk, doktor Glas knyter sin hand, när han tänker på pastor Gregorius' brunst, det blir det onda självt, han vill utrota, då han räcker pastorn cyankaliumpillerna. »Här i landet är egentligen all kärlek till vänster hand, något, som skall hållas nere i en undre våning, något fult» — den gamle ensamme Lidman hånar och förbannar — »svensken bär ensam bland alla folk sin kärleksring på vänstra handen.»

Men kärleken är icke för honom, han sträcker sig fåfängt efter stjärnan, som icke vill falla i hans bröst. Förgäves, det blir inskriften över Gabriel Lidmans liv — fåfänglighet, det blir allt, Martin Birck får i handen. Allt flyter för honom, allt rinner undan, bort, på en ström. På trots blir han Tuppy, gycklaren — han kläder sig i de otro-

ligt vida, grovt harlekinrutiga byxorna med de breda svarta ränderna vid sidorna och den djärva halsduken, efter vilken Sturegatans alla distinguerade modejournaler vända sig, han blir barens skeptiker, han blir boulevardens enfant terrible, den vandrande filosofen från Cyrene, den lilla lätta contens leende berättare (»Historietter» 1898 — »Främlingarna» 1903 — »Det mörknar över vägen» 1907.)

Det finns ingenting heligt för honom, alla gudar hädar han, med själva det heliga prästerskapet vågar han skämta — skadeglatt citerar han Predikarens ord om präster och murvlar, som man icke skall se nakna — vanvördigt gycklar han med den gode pastor Torelius i Lerkila (»Kyrkoherdens Kor»), som under badet överraskas av tjuren Herkules och korna och naken måste fly upp i trädet, under vilket strax därpå skollärarinnan och den troende skräddarens båda väckta döttrar komma promenerande. Hur sitter han icke på generalkonsulns middag och skämtar med den urbane nyteologiske hovpredikanten och den gamle majoren-läsaren, som alltid har Satans locktoner i sina öron (»Satan, majoren och hovpredikanten»), hur narrar han icke den förbindlige hovpredikanten att enligt vanan instämma i ett påstående som det, att de s. k. frimicklarna äro vår tids enda motsvarighet till de första kristna, hur hädar han icke den heliga kyrktuppen, den sinnrika symbolen för det heliga samfund, som lever av att förneka sin Mästare, hur lättsinnigt talar han icke om att den store Ansgarius vände något litet på livsvärdena i

Norden. Inte ens de heliga kyrkofäderna lämnar han oantastade, hur illmarigt behandlar han icke kyrkofadern Papinianus' underbart sköna lära, att — då det skulle alltför mycket försvaga vördnaden för den mänskliga rättvisan, om den skulle kunna korrigeras av den gudomliga — den, som här på jorden blivit orättvist men under iakttagande av alla lagliga former dömd till döden, också i det kommande livet måste bli evigt fördömd. Ja, inte ens den heliga nattvarden får vara i fred för denne hädares gyckel — med vilken ogudaktig glimt i ögonvrån är det icke, som han berättar sin »Nattvardens sakrament»: han sitter sextonårig i rökhytten på skärgårdsångaren, lyssnande till de fyra äldre herrarnas svinaktiga historier, så kan han inte hålla sig längre: »farbror, berätta den där historien, som kapten berättade i förgår» — den tilltalade begynner verkligen men hejdas av vördig pastorn, en av de fyra i sällskapet, med ett: »förlåt, att jag avbryter, men hur gammal är ynglingen, har han gått fram till Herrens hel... till nattvarden?» — först då frågan bejakas, blir herr pastorn lugnare. »Fortsätt, kära bror, ursäkta att jag avbröt» — »med en röst, som 40 års medlarekall mellan Gud och världen hade präglat med överseendets och fördragsamhetens milda ton.» Det är en fräckhet, en förmätenhet utan like — han jämför moralen med kritstrecket kring hönan — han kallar plikten en förträfflig skärm att krypa bakom för att slippa göra det, som bör göras — han skämtar med sedligheten, den blir för honom bara den lilla svarta knämopsen, som skäller på

den otäcka »Farfadern» (»Vox Populi») — han har ingen respekt för generalkonsuln, den stora samhällsmänniskan — han gycklar med det heliga äkta ståndet i en berättelse som »Pälsen», historien om doktor Henck, som blivit överkörd, fått sin rock fördärvad och måst låna sin väns häradshövdingens päls och, då han i den oväntat kommer hem, ute i sin tambur välkomnas av sin unga fru med kyssar och häradshöfdingens förnamn. Han är en verkligt osedlig författare — då förre skrädderiarbetaren Oskar Valdemar Blom kommer ut ifrån sina 9 månader på Långholmen med 80 kronor på fickan, för han honom icke in på dygdens väg till arbetets och upprättelsens skräddarebord, i stället för han ihop honom med en slinka, som tager de sparade pengarna med sig, då hon i den tidiga morgonstunden försvinner (»Blom».) Vilka upplösande, vidriga idéer är det icke allt, han predikar, han har ingen respekt för samhällets stora kärleksverksamhet, sitter icke denne doktor Glas och ondgör sig över att varje idiot på Eugeniahemmet kostar mera i underhåll än en frisk ung kroppsarbetare har i årlig inkomst. Att han gycklar med vetenskapernas stora mission att hindra människorna att tänka, blir under sådana förhållanden relativt oskyldigt, en sådan småsak försvinner alldeles bland de 70 gånger 7 dödssynderna, förbleknar inför denna sataniskt vanvördiga fräckhet, med vilken han luktar på sin agapantus, då den spiritistiska prinsessan, garvare Lundholms på Söder rikt begåvade dotter, berättar sin underbart mystiska historia om baronessan Ehrensteins samtal med

hennes mans, den kalmuckiske prinsen-diplomatens ande (»Det sjätte sinnet»).

Han är Tuppy gycklaren — han är den stolte hjälten på den gamla litografien »Don Juan aux enfers» med mottot av Baudelaire:

»Mais le calme héros, courbé sur sa rapière,
regardait le sillage et ne daignait rien voir.»

Han är tomhetens, tvivlets, trötthetens excentriske pajazzo — allvaret gör livet till en fars för honom, villkoret för att kunna taga livet seriöst blir att vara utan allvar. Men hur han än gycklar, han gycklar aldrig bort sitt bleka ansikte, utpinat av nattens alla mardrömmar (»Drömmen om ålderdomen» — »Drömmen om evigheten» — »Mardröm»), förgrämt av alla de långa timmarnas tröstlösa ensamhet, det evinnerliga duggregnets plaskande på fönsterblecket, den herrelösa hundens tjut ute på den ödsliga gatan. Ständigt vänder Tuppy gycklaren tillbaka till sin spegel, stirrar sig uti ansiktet, han försöker icke bedraga sig, blott alltför klart ser han det: han är den spleensjuke, hela världen går runt för honom som en karusell, efter att dagen i ända ha grubblat över livets gåta sätter han sig i skymningen på spårvagnen, åker ringlinjen runt gång efter gång för att skingra sitt svårmod (»Spleen»), — han är den arme enstöringen, tomhänt sitter han vid sitt bord, stavande på versraderna av Li-Tai-Pe:

»Människorna sitt liv
evigt ensamma vandra,

liksom stjärnor de gå
utan att möta varandra.» (»Kinesen»).

Ensam sitter han i sitt tomma rum, i sentimental medkänsla för den unge kyparen, som på Rydberg snavat med sin bricka, pinande samvetet med brotten, han begått, hans livs tre stora mord: den lilla fågelungen, han en gång som skolpojke med slängbågen stenat till döds, spindeln, han en gång dräpte på hotellrummet i Hamburg, den lilla röda räven, han skjutit en gång, då han till tidsfördriv strövade i skogen med en gammal bössa och en svart pudel (»Att döda»). Tuppy gycklaren, den käcke hädaren, kan aldrig riktigt gyckla bort allvaret, alltför ofta blott är han den bleke allvarsmannen, som med fru Sigrid på ramaste allvar, utan en glimt i ögonvrån, diskuterar tjänareklassens sociala problem (»Främlingarna») — som på fullaste allvar diskuterar »Blå böckernas» kvasivetenskapliga funderingar (»Karlavagnens inlägg») — som blir röd om kinderna av iver att visa den allt förnuft utmanande humbugen i Mazerskatekesens bibelcitat, den ogenerade djärvheten att sätta Pauli ord till fångvaktaren Silas i Filippi, som vill döda sig, då han tror fångarna rymda: »Gör dig själv intet ont, ty vi äro alla här», som ett bibelns stöd för femte budets självmordsförbud — som blir harmsen och nedstämd inför den beundrade Strindbergs Damaskus-gud, trollkarlen, som lägger ett par halmstrån i kors på vår väg och låter kattorna springa framför oss tvärs över gatan. Tuppy, boulevardens flanerande skeptiker, kan

aldrig låta bli att taga på allvar all dumheten och humbugen, kan aldrig riktigt gyckla med kärleken — alltjämt upprörés han av den medeltidens demon, han redan som skolpojke i sin första, av Jörgen i »Budkavlen» refuserade dikt gick till storms mot, spöket i skolastens vida kappa på den murkna torntrappan under malmens spruckna skiva, omgiven av sina vasaller

»Helga råttor, fromma spindlar,
som ta fromma malar fatt.»

Alltjämt oroar honom drömmen om den stora kärleken, om livets stora lycka. Han kan icke låta bli att snegla åt stjärnan, ungdomsdiktarnas, kärleksdrömmens morgonstjärna, därför skär han sig ständigt på knivarna, han jonglerar med.

Han har för liten tro för att skriva predikarens stora idédrama, han har för mycken tro för att bara lättsinnigt gyckla — när han för att fylla ensamhetens tomhet skriver de vita arken fulla, blir det bara några orons och trötthetens dagboksblad, blir det bara »Hjärtats oro» (1910). Han försöker väl att gyckla, han skämtar med djävulsdiskussionens prelater, med fru Holmbergs sedliga riksförbund, med de moderna frisinnade teologerna, de kacklande gässen i Dragör — han strör sina »Korn åt små fåglar» för de fromma läsarna — han är den käcke Tuppy, som möter sin dubroder djävulen nere i Kongens By i hörnet av Frederiksbergsgade och Kattesundet. Men gycklet fastnar honom i strupen, ständigt hör han det bultande hjärtats oroliga slag, han kan icke tysta frågorna.

Det är en fråga, som ständigt vänder tillbaka, hans ungdoms gamla fråga: »hur kunna de andra tro allt detta, sagorna från Österland, nattdimmor och tankespöken, en Gud, som förlänat oss sinnen och förnuft bara för att lura oss?» Ute glittrar sommarsolen över Sundet, men Tuppy sitter på hotellrummet över religionsfilosofens »Tankelinjer», läsande, stavande på det lilla enstaviga ordet: Gud. »Människan binder icke tankens nät blott för att sila vatten genom dess maskor utan för att fånga den fisk därmed, som kan användas till näring för livet» — indignerad läser han göteborgsfilosofens ord — ja, och denna fisken är naturligtvis Gud, tron är naturligtvis ett näringsintresse bara, denne filosof tror på Gud av den medvetna och klart uttalade grunden, att han befinner sig väl därav, emedan denna tro befordrar hans personliga makt och lycka — finnes då ingen objektiv sanningssökarinstinkt hos människor, vad är då alla forskarens uppoffringar, alla vetenskapens martyrier? Indignerad hånar Tuppy denne anarkisten Vitalis Norström, som dansar boston med sin mellansortsgud på en ståltrådslina över en bottenlös filosofisk cirkus. Näringsintresse, ingenting annat än näringsintresse är statsreligionen, ser han icke hur Jean Baptiste Bernadotte, då han landstiger på sitt nya fäderneslands jord, för kungakronan avsvärjer sin katolska tro, »av hjärtats krav» — som det officiellt heter — antager den evangeliska läran, ser han icke, hur herr Salomo Achilles Arvid Lindman vid det dignande middagsbordet siar om en religiös renässance. Ett näringsintresse

bara — icke är kristendomen de bildades tro — är icke katekesfolkskolan, utkläckningsanstalten för läsare och unghinkar, bara ett redskap i näringsintressets tjänst. Indignerad hånar han justitierådet Afzelius, som i riksdagen förklarat, att Wicksells lilla skämt med jungfru Maria omöjligt kunde lämnas onäpst — indignerad hånar han grosshandlarnas och verkställande direktörernas, Kaiserns och Pierpont Morgans idealsvärmeri för Jesus av Nazaret, religionsfantasten och martyren — med allvar läser han mördaren Vångs efterlämnade papper, förbannelsen över präster och lärare, som hålla folket i mörker — han citerar Renan: »det är ett misstag att föreställa sig, att det står i vår makt att hålla folket kvar i en tro, som vi icke längre dela.» Kan det bära sig att längre ha en statsreligion, är icke tiden inne att anställa en folkomröstning för att utröna befolkningens religiösa ståndpunkt — är då näringsintresset så övermåttan starkt, skall då humbugen alltid triumfera? En hopplös strid, en fåfäng kamp bara, samma fruktlösa strid, så länge livet ännu leves på jorden — ser han icke, hur de fattiga och rika kämpa där hemma på andra sidan Sundet — det stiger ingen rök ur fabriksskorstenarna, storstrejken rasar som bäst. »De fattiga och rika, till vilket parti hör jag?» — ekonomiskt väl till underklassen, han kan känna deras indignation över orätten — men ändå är han främmande, utanför — han åtar sig icke att skifta rätt mellan rika och fattiga, han är böjd för att tro, att det ingen rätt finns. Rätten är Maktens son, Ingjald Illråde har rätt. Han har

ingen kraft, ingen tro: »Jag har inget hem och ingen varaktig stad, och mitt hjärtas oro driver mig hit och dit som ett blad för vinden.» — »Mitt liv är så underligt, och jag får ingen reda i det, väderstreck och fyrar kan jag komma på det klara med, men icke med mig själv.» Lärartiden kommer aldrig för honom, han har ju ingen lära, han är lamslagen av skepsisen, »ödet, som kommer till några och går andras dörrar förbi, förbi de väl ombonade hemmen.» Dikten är ingenting, inte är det något för en man på 40 år att sitta och leka med dockor — bara några dagboksblad fyller han med sin oro, då han icke sitter på hotellverandan och i kikaren ser de badande kvinnorna på stranden, ser, vad klockan är på tornet i Limhamn.

Liksom sin ungdoms diktare ser han människolivets alla lögner, han har den skarpa blicken, det goda huvudet. Men han har icke den starka känslan, utan vilken mannaviljan aldrig får några vingar — så sitter han också fattig och ensam och stammar den evigt upprepade frågan: »varför kan man inte förflytta sig framåt på en kälke genom att dunka sig själv i ryggen?»

* * *

Och åren gå, hur långa än dagarna synas, snön faller och smälter, människor födas och dö. Martin Birck har blivit med. lic. Tyko Gabriel Glas, tunn och gråsprängd i håret sitter han ensam de långa sömnlösa nätterna framför sin chiffonjé, plockande med gamla gulnade papper, fyllande de vita arken med sin oro och ensamhet. Han har

ingenting kvar av ungdomens tro mer än ärren, den skarpa synen för humbugen uti alla de stora samhällsfraserna, det bittra föraktet för alla murvlar och boskapsmänniskor, hatet till dessa predikare, som alltid stiga in i sin kyrka genom bakporten. Han har ingenting kvar av ungdomens hopp, bara ett saggande minne av dess ljusa, blåa midsommarnatt, av dess lätta och luftiga dröm. Månen, barnets stora blanka måne, gymnasistens Chopinmåne, som brann över vattnet den augustikväll, då Alice sjöng för honom, sjuttonåringens Uppsalamåne, som lyste under det svarta tunnvalvet på det lilla tyska häftet med de tre illustrationerna av orangutangens, australnegerns och Immanuel Kants kranier, grinar nu olycklig därute med vanställda drag, en gubbe med besvikelsens sura leende i ansiktet. Livet, vad blev livet för honom, ingenting, mindre än ingenting. Den lilla pastorskan Gregorius, den unga kvinnoblomman med sin doft av kärlek och sin blygselrodnad över att doften är så stark, vad har han väl med henne att göra, vad är han för henne mera än husläkaren, som skriver recepter. Om han blott vore Klas Recke, den unge, lycklige glopen med ungdomens sorglösa lättsinne. Men den gamle doktor Glas, vad frågar kärleken efter honom? Utanför står han, med tomma händer sitter han.

Men kan han intet annat, skall han åtminstone befria den unga kvinnan från mannen, den stinkande bocken med sitt evangelisk-lutherska krav på äktenskapets samlag, hindret för hennes kärlekslycka — han plockar ned sina cyankaliumpiller i boetten

till uret utan visare, andras liv har han i sin hand, om icke sitt eget.

Nattfantasier, gubbdrömmar bara, doktor Glas är icke mannen, som handlar. Det är en tankelek bara, ett schackproblem, han utfunderar — om det gällde blott att trycka på en knapp för att döda, då kanske, men en handling är doktor Glas icke mäktig, han skall alltid sitta där vid sin chiffonjé och plocka med papperen och stamma med Fénélon: »livet är kort, men timmarna äro långa. Handla, hur skulle doktor Glas kunna handla, ser han icke, hur själva den stora oändliga natten bara är den smala, koniska skuggan av vår lilla planet, en liten spetsig kula av mörker mitt i ett hav av ljus, som självt intet annat är än en gnista i rymden, den lilla ljuskretsen kring en liten stjärna, solen. Fåfänglighet, fäfänglighets fåfänglighet.

Han är icke mannen, som handlar, ensam sitter han vid sina pappersark, stirrande på aftonens bleka stjärna. Venus, aftonstjärnan, är det icke densamma stjärna, som en gång i gryningen tindrade så full av löften och förhoppningar, aldrig föll den ned i hans bröst, blek tindrar den ännu på fästet, hånande, gäckande. Fåfängt ropar han hennes namn, hon kommer icke — han hånar, han smädar, han hädar henne, han skriver »Den allvarsamma leken» (1912), han berättar om Arvid Stjärnbloms irringar mellan kvinnorna, Lydia Stille och Dagmar Randel och Märta Brehm, han berättar om doktor Donckers kärlekspartier på »Nationalbladets» redaktion, han gycklar om kärlekens

prästinna, vaktmästareänkan fru Kravatt i Karlstad, med taxan: 2 kronor för gymnasister.

Kärleken är bara en vandringspokal, från mun till mun går den, ingen har ägt den, många ha haft den — han hånar, han hädar den — apspel och pantomimer endast är kärleken. Men mitt under gycklet darrar hans stämma, han blir sentimental, då han tänker på rikedomen i den lilla raden i »När vi döde vågner»: »Dejligt, dejligt var livet ved Taunitzer See» — fylld av rörelse upprepar han den Rydbergska dikten om mannen, vars hjärta ett skogsrå stulit:

»Och väntar han något av åren,
så väntar han döden och båren.»

Livet, vad blev livet för honom, vad blev den unge Martin Bircks dröm om stjärnan? — i en liten diktcykel »Mitt år» skriver han sin levnads facit:

»Det tycks, som det stått en förbannelsens fé vid min dopfunt,
det, som jag har, är mig tomt, vill blott det jag ej kan,
det, som jag har, är mig intet, och allt är mig det, som jag miste.»

Våren är förgiftad för honom, intet är för honom så sjukt och förpestat som den, ty

»Vår det var liksom nu, den gång min själ sprang i tu.»

Mustens och mognadens höst är icke för honom, han står i oktober

»i den alltför tidiga skymningens töckniga månad,
stridens och stormarnas höst, smutsens och slag-
regnens höst.»

Hans enda längtan, hans enda bön är vintern, dess kyla och ro är den stora döden, timmen, då prästen skall läsa över hans stoft och

»Kyparnas sångkör tar opp och sjunger i grånande
dagern
»Stilla skuggor», och snön snöar över min grav.»

Livet, vad blev livet för honom, solen vitnar hans hår, åren ge honom ingen lisa. Varför, varför?

Men kanske är det icke meningen, att man skall förstå livet, kanske är det med sanningen som med solen: några miljoner mil närmare eller längre bort, och vi skulle förbrinna eller förfrysa. Kanske är det första budet uti livets egen katekes detta: »du skall icke förstå för mycket.»

»Men den, som förstår det budet, han har redan förstått för mycket.»

* * *

Det mörknar ute på vägen, det börjar bli tungt att gå, och tankarna bli tunga — på den gråa landsvägen står Martin Birck uti höstskymningen och stirrar mot Venus, aftonstjärnan. Han är ingen diktare, han vill icke vara någon diktare — när han inte kan vara världssjälen, som förstår

allt, är han hellre ingenting alls, en skugga av en skugga. Dikten är bara lekverk och sirat, är bara den gamla strumpan, H. C. Andersen alltid hade med på sina resor för att lappa sina trasiga strumpor med — livet är allt. Han skulle förstå den vandrande birfilaren Willie hos Burns, som på krogen vid Crochallan säljer sin fiol för att läska sin strupe med vin — när han läser Maupassants »Une vie», gråter han av avund mot denne diktare, som icke bara diktade, som också fick leva livet. Han är bara Henrik Rissler, den late dagdrivarenförfattaren, med sin aldrig fullbordade avhandling om den romantiska ironien, vars husgud är den birmanske dödsguden Yata dvinnu — hans motto är Villons: »Il n'est trésor que de vivre à son aise», det finns bara en människovärdig form för tillvaron: att göra ingenting — därför att han inte duger till något nyttigt, har han blivit författare. Vartill tjänar det väl att skriva något, det, som skrivs, betyder i alla fall ingenting, ser han icke, hur Nya Testamentet inga spår sätter i deras liv, som läsa det? När han övervinner sin lättja, blir det bara för att skriva några lösa och lätta småsaker (»Den talangfulla draken» 1913) — han gycklar med Svenska akademien (»Svipdagarna»), han gycklar med rättvisan i München, (»En grå väst»), han gycklar med sig själv, med sin oro och tomhet, med den aldrig förstummade frågan, »Pilati gamla fråga: vad fan är sanning?»

Vad begär du då av livet, Martin Birck, vad är den, drömmen om din stjärna? Du skulle kanske ha gift dig med Ida Dupont, flickan, du lekte med

vid »Den gamla gatan», som du delade äpplet med — du skulle ha blivit en lycklig familjefader, du skulle ha blivit en trygg och hederlig medborgare i den samhällsnyttiga näringens tjänst. Kanske är det icke ännu för sent, kanske är det ännu tid till bättring — sluta bara att predika denna den vidrigaste, den skamlösaste bland alla fräcka moderna idéer, den fria kärleken, tala aldrig mer om köttets lust och själens obotliga ensamhet, skriv aldrig mer något sådant som detta pornografiska drama »Gertrud», som mer än något annat ådagalagt det trängande behovet av en kraftig teatercensur i handen på en evangelisk-luthersk kammarherre, våga aldrig mer som i »Doktor Glas» predika mordet, det samvetslösa, ostraffade mordet, till på köpet på en helig gudsman som pastor Gregorius, denna olycksaliga lära, som — såsom en och annan verkligt upplyst tidning också klart insett — blev det egentliga upphovet till en våldshandling som det Vångska mordet i Kungsträdgården. Sjung om konungar och riddare, sjung om blyga sippor och tärnans rodnande kind, sjung om allt det stora, det ädla, det sköna på jorden — kanske skall också ditt verk befinnas värdigt att ligga på salongens divansbord bredvid Dans humoresker och Fallströms poesier, inte bara på den fördärvade ungdomens bokhyllor, i den kyska flickans nedersta byrålåda.

Eller är det verkligen för sent, är du för alltid Strindbergs förfelade daggmask, är du blott Tuppy, gycklaren och hädaren, som icke kan hänföras för herrarna Lööks och Krigsbergs renässance, som

icke vill läsa den nya mystikens gamla katekesbesvärjelse: »apalami zalami zinka mi so?»

Blek står han, Martin Birck, på den gråa landsvägen uti höstens skymning och stirrar mot aftonstjärnan. En bleknad saga bara är snart, uti denna den heliga alliansens gyllene tidsålder, hans berättelse om hur Olov Levini, kritikern-diktaren, och den late Henrik Rissler på »Nationalbladets» redaktion ivrigt arbeta på att översätta Zolas J'accuse, den flammande anklagelsen mot den klerikala-militära nationalismens bedrägliga människohets, fångna i den naiva kosmopolitismens blinda dyrkan av rätten och sanningen.

ALBERT ENGSTRÖM

Ur vägen, borgare, här är trottoarrätten förlorad, tag hatten i hand och stig vördnadsfullt i rännstenen. Det är Herrans utvalda, som komma dragande, det är den sjunde himmelens änglaskara, skrattens och brännvinsångornas saliga barn — det är Bobban och Kolingens svärmor fröken Karlsson, det är Feta Fille och Bobbans broder Dompan, Lediga Ludvig och Amanda Kavaj, Fia mä foten och Kalle mä blana. Böj ditt huvud i vördnad och andakt, borgare, det är pater familias själv, den högste bland änglarna, det är Hans Högvördighet Kolingen, med ryggen rak och huvudet högburet, sirad med sommarens hela prakt liksom majstången, med ansiktet blomstrande såsom sagans rosengård.

Nå, men inte finnas de där inte, varken Kolingen eller familjen.

Ni har rätt, herr doktor Chronschough, han finns nog inte i Stadsgården, den där Kolingen — ni ser väl själv, hurudana de i verkligheten äro, dessa råa, ohyfsade, försupna hamnbusar, polismästarens och Bratts och Frälsningsarméns beklagansvärda objekt, en anständig samhällsmänniskas gissel och sorg. Ni har rätt, herr redaktör Chronschough, han är bara ett förråande, ett fräckt förhärligande av olyckliga subjekts samhällsfient-

liga last, den där Kolingen, som i bild efter bild vandrat genom Sverige, genom Europa — ni skulle säkert kunna uppvisa, vilka omöjliga, förfallna, ruskiga individer de voro, de båda hamnarbetarna, artisten Albert Engström en dag för många år sedan undfägnade med alkohol hemma i sin bostad Fjällgatan 12 B, de båda första modellerna till denne tyvärr blott alltför odödlige Kolingen. Ni har rätt, herr professor Chronschough, hur fjärran voro icke den förfallne f. d. hovurmakaren, den lungsiktige alkoholisten-perukmakaren, den försupne strumpvävaren, den liderliga krogpigan-nymfen Maria Kristina Kjellström ifrån den Bellmanska sångens falska, förskönade porträtt, Fredman och Mowitz, Mollberg och Ulla.

Men skall ni väl förstå mig, herr lektor Chronschough, om jag säger: Maria Kristina Kjellström, krogpigan och skökan, har aldrig funnits, endast Ulla, Fiskartorpets högtidsklädda herdinna? Skall ni förstå mig, om jag säger eder, att Kolingen ändock lever, att ännu då gräset grönskar över blåbandistens och samhällsmänniskans förgätna gravkulle, Kolingen leende och brännvinsdoftande skall sticka sin blåröda nasus i blomkalken? Det finns en verklighet, som kameran aldrig förmår att fånga, herr assessor Chronschough, som liemannen aldrig förmår att dräpa — skall ni förstå mig, om jag säger, att det finns en diktare vid namn Albert Engström?

Jag är rädd, herr adjunkt Chronschough, att ni icke känner mannen tillräckligt, jag är rädd, att ni har en ensidig uppfattning av personen. Tillåt mig presentera: herr Chronschough, samhällsmän-

niska, kulturmänniska — herr Albert Laurentius Johannes Engström, född en majnatt år 1869 i Lönneberga församling av Kalmar län, Homo demisapiens antifilisticus obstinatus. En av dessa Nimrods söner, som Fröding talar om, jägarna, som ströva ensamma i skogarna, aldrig ha ro att sitta och tälja vid elden, att mura och gräva och odla, främmande ibland arbets- och samfundsmänniskorna, som redan för årtusenden sedan började gräva i jorden och bygga hus och vara hederligt folk, ordentliga bönder och borgare, byråkrater, karaktärer, dugande män, samhällets pelare. Satpojken, de fromma söndagsskoleberättelsernas elake gosse, som alltid ramlar i brunnen — han har ojämförligt större intresse för indianlekar och slagsmål än för skolgången, någon håg och fallenhet visar han endast vid Marianelundsrallarnas lektioner i krokben och stenkastning. Klassens rötägg, det borna objektet för sedebetygspedagogernas sadism och skvallerspegelfruarnas sysslolöshet, en omstridd prydnad för Norrköpings gymnasium — hans huvudsakliga intresse är att jaga kattor med salongsgevär på bakgårdarna, tjuvfiska lax med fluga i Motala ström, fuska, slåss, kyssa flickor, göra jodkväve och lägga ut åt kvarterets pojkar. Alma Maters enfant terrible, tänkande mera fritt än rätt, mera känd av kypare än professorer, stud. phil. Albertus Engstrœm Smolandus — hans studier bliva huvudsakligen en flexion av det gamla grekiska paradigmet i djäknen Petrus Marksarius' Vergiliusedition: *πονυχομαι σπθήσομαι, πεφύλλρακα, ἐδιλλερώμην*, hans universitetsmeriter bli

inspektorsvarning och 15-kronorsböter för lyktsläckning, nattliga gymnastövningar i bagarkringlorna, de 14 Luthagsgrindarnas förflyttande in i Fjellstedtska skolans förstuga. Han blir inte en gång en anständig målare, rökande den stora konstens papyrosser och tiggande den föraktade »knubbens» Mæcenasguld, då han med sin klubbmästarlager och sin examen stili latini pro gradu philosophico vänder det oförstående universitetet ryggen, slungande vetenskapen för att som riddare av penseln börja observera, huru tingen och människorna i verkligheten te sig — trots att han är en dålig elev hos Carl Larsson på Valand, blir han aldrig den store målaren — hans stora al fresco blir endast Gambrinusfrisen i den göteborgska ölhallen Weise. Han blir bara en illa beryktad skämtecknare, karrikerande hederliga och samhällsnyttiga medmänniskor, travesterande nationens ädlaste minnen i teckningar som: »Gustav II Adolf borstande tänderna i ottan före slaget vid Lützen» — »Karl XII skärande liktornar före Poltava». Han blir bara redaktör för Strix, en gudlös och oanständig skämttidning, bara den ökände ritaren av Bobban och Kolingen.

Han är en av jägarmänniskorna, Albert Engström, av dessa, som bli grubblare och hypokondrer, luffare och vagabonder, tjuvar och mördare, drömmare och diktare. Och Kolingen är ingenting annat än jägarmänniskans fräcka och friska trots. Han är det stolta hånet mot spetsborgarens småsinta bekymmer för födan och kläderna, för det ovädrade hemmets bekvämlighet, denne koling i trasorna,

med det gamla bonjourskörtet i fransar, det gröna plommonstopet luftigt och spräckt, det lekfulla söndagsbladet svajande för vindarna, boende i Diogenes' tunna, dinerande, då han dinerar, på Fläskoset och Masis Knosis. Han är det stolta hånet mot spetsborgarens vidskepliga rädsla för makterna och slaviska vördnad för jordisk fåfänglighet — han har ingen överdriven respekt för auktoriteterna, han vet, att det inga farliga ben finns i potatisen — han låter icke imponera på sig av riksdagstrycket, det är bra, ty det duger till strutar — han drar sig icke för att helt broderligt attackera själva herr greven och talmannen — han spottar ogenerat från teaterhyllan ned på flintskallen på parketten för att konstatera, att det är herr borgmästaren — han bävar icke för sina synder, lätt på foten schavar han ned ifrån himlen efter mera krita, då han däruppe skall uppteckna sina missgärningar — det enda, han erinrar sig ur den heliga skrift, är, att den som beder om en droppe vatten, han är i helvetet. Han är det stolta hånet mot spetsborgarens hängande med huvudet och sura vardagsminer — han är vuxen alla situationer, han har ett muntert ord för allting — då den fina fröken nedlåtet frågar honom, om tjuren är farlig, är han genast färdig att helt chevalereskt förklara, att den icke är ett halvt franskt bröd farligare än lilla fröken själv. Han är det stolta hånet mot spetsborgarens småsinta feghet och småsnåla rädsla — ännu i sjönöd har han ingen förskräckelse: »livet ger jag fan i, bara jag kan rädda stärksakerna». Han är det stolta hånet mot tillvaron själv, dess fattigdom,

dess meningslöshet, dess bitterhet — han gycklar med ledsamheten — »Hör nu, lipa inte så förbannat, lilla fröken, det är nog fan lessamt ändå», avbryter han ifrån teaterläktaren scenens sorgsna Ofelia — på trots höjer han mot himmelen det fotlösa brännvinsglaset.

Herr magister Chronschough, förstår ni mig då, om jag säger, att Kolingen lever — icke som Stadsgårdens sjåare, men som en jägarmänniskas hån, som en diktares trots. Det är icke allom förunnat, herr kyrkoherde Chronschough, att äga eder fasta tro på Vulgatan och lagboken, eder djärva förvissning om en plats i evighetslivets paradis — Albert Engström hör icke till de av edra gudar benådade. Han har icke eder stora tro på det mänskliga livets betydelse.

»En halvportion av gröt mig tyckes livet,
serverad på en krog av sjunde klassen.
En nypa socker och kanel är stassen,
och stundom vart ett Jag som böna givet.»

Han ser blott alltför klart: vi äro endast atomer i en kemisk förening av för oss obekanta ingredienser — vi äro endast molekyler i en soppa, som röres om av sig själv — bara ett uns molybden till på den här planeten skulle kanske förorsaka, att nerkingarna skorrade. Liv, död, mord, födelse, allt blir för den överlägsne betraktaren som en vindstilla vik — han citerar sin avdöde vän Lucidor, som kallade sig själv den olycklige:

»stånd, rijkdom, skönhet, styrka, världslig klookhet är fåfeng, intet, Glas, Fras, as ok tokhet.»

Nihil ex nihilo fit — varför möda sig, varför hoppas?

»Om tio år är allt ditt fiasco glömt,
och det, du gjort, åt hälsike är vänt,
om än du bygger, hugger eller målar.»

Det finnes blott en visshet under solen: vi skola alla till sist med ett vanitas satsa obolen till färjkarlen.

Det blir Albert Engströms Ex-Libris, Karon, färjkarlen på Stygen, det blir hans motto, den gamla versen från den bajerska kyrkomuren:

»Ich leb und weyss nicht wie lang,
ich sterb und weyss nicht wann,
ich fahr und weyss nicht wohin,
mich wundert, dass ich froelich bin.»

När han ritar sitt självporträtt, blir det två: Albert Engström bland människorna, muntert grinande (»Unter den Leuten sollst du frölich seyn») — Albert Engström ensam för sig själv, gråtande, med Jeremias klagovisor i handen. Han har pessimismen i blodet, Albert Engström — vanitas vanitatum står där skrivet på varje sida i hans 'En gyldene Book' (1896), confession, han ritar. Livet är ormen, som biter sig själv uti stjärten: där smyger pojken skadeglad i gathörnet med stenslungan i handen, där sitter åldringen och stirrar med trötta ögon på leksakerna, på stenslungan och trähästen. (»Quattuor ætates»). Det är dödssynderna, som regera världen: höghferdh och girigheet, voluptas och vredhen, dryckenskap och affwund. Människan är delin-

kventen på stupstocken — jurisprudentia står med svärdet, theologia läser bibelns ord för syndaren, philosophia står som begrundande åskådare, medicina står bredvid med receptet i handen (»Quattuor facultates»).

Fåfänglighet, tomhet, intighet, detta är livet — Albert Engström sätter trotset emot tillvaron. Det står en krympling i trasor och skådar genom förstoringsglaset på det lilla jordklotet, hans namn är Humor, Albert Engströms humor. På trots väljer han sig livets vatten, det är trotsets bägare, denna humorns, livets dubbelrenade gudadryck, som ständigt vänder tillbaka på bladen i »En gyldene Book». Det är brännvinspluntan, som blir det stora sakramentet i »En gyldene Book's» trosbekännelse, det blir hans Credo: »braennevijn skadar ey Kropsens sundhet, giffwer en helsosam sömpn, ähr tienligit och liuffwelighit.» Med ömhet och fromhet avbildar han de fyra elementerna; sacharum, arracium, átreum, vatn, den stora gudomliga enheten, elementorum complexio, den mahognyfärgade groggen. Han har »Degel och mercurium skött och handhaft, updraghit Alrunen, Chyromantia, utdragit metallernas Quintessentz, under Regulo Stellato uthi Athanor uplöst then philosophiske eld» — resultatet av hans forskningar och mödor har blivit den filosofiske apotekaren Paracelsus' gyllene sanning: »est in tutingio, quicquid quærunt sapientes.»

»Brännvin är gott ej endast till mat och det blaskiga kaffet» det är Kolingens hela teoretiska och praktiska filosofi, det är Kolingens enda stora livsvärde — då han i ungdomens sturm-und-drang

som världsomseglare på briggen Charlotte ligger utanför Paris, är han aldrig i land där, skickar bara efter ett par liter.

Humor, det är ju också vätska, som ordet betyder. Men Engströms humor blir aldrig den Frödingska graaldrycken, den stora, den ödmjuka världsförsoningens blodsdryck, Skaramunkens öppna famn mot onda och goda, mot själva den snåla grevinnan på Gampertin. Det blir icke det sydländska vinets pärlande, skummande humor — Albert Engströms humor är brännvinet.

Finkeln, den nordiska humorns gamla gudadryck. Men hos Bellman finns där också rödvin och pimpinella, gracerna skalkas kring Ulla, Aeolus sänder rosenskyar över Mälarens Pafos, sirenerna tumla under Apollos toner kring Fredmans och Mowitz' och Mollbergs båt. Hos Albert Engström är det bara brännvinet, kanske någon gång också vademecumnubben: en flaska vademecum passerad genom en näsduk med ett tumstjockt lager Hellgrens snus.

Det är brännvinets hesa skratt i Albert Engströms humor, det är brännvinets knutna näve. Han har icke den stora kärlekens förlåtande leende för sina präster och frimicklar, sina folkskollärare och riksdagsbönder — det är elakhet i karrikatyrerna: Anders de Wahl som en söndertagen sprattelgubbe, Albert Ranft vindögd med mottot:

»Ögon äro själens fönster,
Konst är konst, men icke konster.»

Damernas egen Johan Nordling med det brinnande hjärtat, Verner von Heidenstam som sten-

Endymion ibland pyramiderna, med engelska Bædekermisser klättrande på hans stora nasus, Ibsen som professorspedant, ledande sfinxhunden. De enda, för vilka Albert Engströms humor har det stora hjärtliga leendet, äro dessa riddare av Den Förgyllda Suggan, dessa sångare av psalmen: »Skåd**er** glasenom på bordenom i krogenom», överliggarna, alkoholstudenterna, kolingarna, det gemensamma livets bröder, de hängivna nattvardsgästerna.

Herr kamrer Chronschough, ni tar er så nervöst åt rockkragen, där det blåa bandet sitter — det är säkert så sanna, så sköna, så ädla ord, ni mumlar i skägget. Ni skulle väl icke möjligen erinra eder en rad i en av de Fredmanska psalmbokstexterna, den fjortonde episteln:

»Drick, bror Wetz, du är poet.»

Herr grosshandlande Chronschough, säg, nog har ni hört viska uti edert öra denna den Baudelaireska rösten: »Enivrez-vous toujours»?

* * *

Han är en styvbroder till Hans Alienus, denne den Engströmske Kolingen, han är en av nittiotalstrotsarna, en av livsglädjens och heroismens palladiner.

Men liksom den stolte Hans Alienus en dag vaknar härsken och blek i Tivedens skogar ur det dionysiska vinruset, så börjar en dag också brännvinsglaset att darra i kolingens hand. Det blir icke längre nog med detta enda livsvärde, som

»En gyldene Book» och Kolingsdikterna känna, denna trotsiga brännvinshumors nihilism — Albert Engström börjar se sig om efter andra värden. Han söker sig till Naturen, han flyr till Havet.

Det är livet, detta: att sitta i sina vita fårskinnskläder i en klippskreva på sjöfågelsskytte och se, hur natten sakta ljusnar till dag, lyssna till knipornas vin och lommarnas sidenrassel, krakarnas vingsus och alfåglarnas orgelsånger, styvare än alla poeters vårdikter — att sitta ytterst i havsbandet på kobbarna och höra ejderbandet susa över huvudet. Det är livet detta: att i blekingsekan stäva ut mot havet i solnedgången mellan de mörkvioletta klipporna, i stum andakt inför skogens silhuett, mäktig, havande, tung av färg, anande svällande kottar och saftiga barr, röda rävar och bruna harar — att med »Hellas» segla ut på det skalbaggvingblåa havet — att genom gröna sjöar skåda evigheten. Livet är ändå härligt att leva, då midsommarn blommar i skog och i hage, förgät-mig-ejen lyser i gräset, lönnarna svälla och aplarna stå fulla av de skäraste knoppar, livet är ändå härligt att leva, då man känner rorkulten leva i handen, som hade den själ, då sjöarna spotta pärlande skum över lovarts bog och stagena darra. Det är dock ett liv, som är värt att leva, detta livet i Naturen.

»Stackars stadsbor, jag säger detta, emedan jag själv en gång varit stadsbo» — han beklagar alla kulturmänniskorna med deras der Fall Wagner och radium, Verlaine och cake-walk. Han ömkar, han hånar dem — där är söndagsseglaren, fond-

mäklare Lundgren, där är skalden fil. kand Grandin, den eteriske eleganten, som får stryk av skärgårdspojkarna (»Äventyr och hugskott» 1903) — där är den sjösjuke provryttaren Antonsson, där är sommargästen, herr Lundgren vid Operan, herrn som är för fin för att ta uti rorkulten (»En bok» 1905) — där är reservlöjtnant Schwätzer, där är »En Kåessessessare», grosshandlande Spadervall, sommarbostad Neglinge, som två gånger om dagen reser på Saltsjöbadsfärjan (»En bok till» 1909) — han har bara ömkan, bara hån för skärgårdens alla bleka kultiverade sommargäster, där han brunbränd och grovbarkad med hela storseglet ute för en morsk ostlig bris länsar förbi Herräng ut på Galtfjärden. Han gycklar, han skämtar bistert med riksdagsbönderna, som i stället för att sprätta gödsel och sätta plogen uti de saftiga kokorna därhemma för en lumpen tia om dagen axla candidam togam och manus prensare och sitta och plågas i riksdan, tänkande mycket, fast tyst i utskott

»i vilka utskott tävlas, ävlas och jävlas och skrävlas» —

på den skönaste hexameter sökar han locka de förvillade tillbaka till torvan, där de höra hemma — han målar för broder Andersson fänadens längtan och gny i de kvalmiga båsen i Alström, han sjunger locksånger för broder Pettersson om markernas ljuvliga doft och det friska regnet, som löst den torra pudretten. Han hädar, han smädar alla kulturens stelnade hjältar och riddersmän, ängsliga för naturlivets vilda fläkt, den skånske löjtnanten med sitt korta militäriska skratt: hä hä

och sitt uniforms- och kastpedanteri: »Berrrzelius, va fan va han på förr ett rrejemente, du?» — barnaläraren och hans kamp för det egna klöver- och mulbetet, hans värdiga stolthet över sin folkskollärarexamen, »Kvistig examen för den, som ej är begåvad» — han har ingen respekt för herr Dieden och hans handel med kardemumma, kanel, krusmynta, kummin, korinter — han har ingen överdriven vördnad för borgmästare Lundberg i Sala och Alingsås' store son Daniel Goliath Restadius. Han blir hätsk, ursinnig, ser rött för ögonen, då han tänker på kulturens präster, vanekristendomens stelnade tempeltjänare, fullproppade med sina dogmer, dessa »recept i andlig hygien», väl förfarna i psalmbokens »trollkonster» — han släpper icke gärna ett tillfälle att häda dem, han ritar den fromme pastorn, som tackar sin Gud för att han fått en son så sedligt ren, att han ej ville ta bröstet av amman — han ritar prosten Andelin, då han bjuder sina 20 tiondebönder på en helbutelj varm porter.

Då finns där mera av det ursprungligt mänskliga hos hans Roslagsbönder, då trivs han bättre med Österman och Vesterman. Nog för att han ser deras lyten och skavanker — hade han några romantiska rosendrömmar om bönderna den första gången, han kom till Harön, ha de för länge sedan fördunstat — han ser väl, hur de tjuvvittja varandras mjärdar och stöpa över sig för ryggmatisten, hur penningglupska och vidskepliga de äro, icke alltid så noga om hedern — han minns väl den gången, han träffade Jan Lars från Harön inne i Stockholm och bjöd honom på middag på Vega,

hur storbonden inte generade sig för att tigga en tioöring till spårvagnen, som han förlorat genom att stiga av med redaktören. Men karlar äro de i alla fall — gäller det, är det fem torvor i vädret och en på spaden — när rospiggen äter sin abborre, stoppar han in den hel i mungipan och benar den inne i munnen, medan han deltar i samtalet. Karlar äro de i alla fall, fräcka, friska hedningar — de darra inte på målet, då de åkalla den herren Belsebub — de ha icke alltför stor lit till himmelen, tro icke alltför varmt på verkan och kraften av bönen om tjänlig väderlek: »här hjälper varken salmer eller böner, här hjälper bara gössel» — båtsman Fånglina går inte till nattvarden, bara för att han icke har några fina byxor. Karlar äro de i alla fall, fromma, gudfruktiga brännvinsdrinkare, troende på livets dubbelrenade vatten — det är med verklig andakt, som skeppar Östergren med tummen och Karlström, som går utåt med fötterna, och Matts Ers Janne fira midsommar, fulla som åtskilliga dussin svin — »brännvinet kan aldrig bli så dyrt, så det inte är värt sina pengar», det svär och förbannar Lars i Brattåsen sig på — »lägga bort fisksupen, när fisk är den enda mat, man kan få här i skärgårn», rösterna darra av verkligt religiös indignation — Joan Agusts pojke super, så lungorna simma som näckrosblad, och spelar kort som den värsta häradshövding och svär, så det osar svavel, men bedja kan han inte, det är han för liten till.

Det är livets mening och mål, det är skapelsens medelpunkt, det är gudarnas heliga dryck,

som brännvinspluntan rymmer. Men den är icke längre kolingens galghumoristiska pessimism och nihilistiska trots, nu är den vorden symbolen för naturmänniskans friska och starka och vilda och härdande liv. Han är icke längre bohêmen i Stadsgården, han är nybyggaren ute vid Grisslehamn, han är friseglaren på Östersjön. Svunna tiders fräcka och friska vildman har vaknat till liv hos honom.

Han spänner armmusklerna, han smeker dem i förtjusning, han knyter nävarna i salig hänryckning. Ett par ordentliga knytnävar, det är bättre än den sinnrikaste ceinture de chasteté, det är det enda, som inger hannarna respekt. Det är det enda, som imponerar på kvinnan, det enda, som får imponera — kvinnan skall vara ljuv och ologisk, kvinnan skall lyda den sultan, som behagar fästa sin orientaliskt beslöjade blick på just henne, en karl skall bara behöva blinka åt henne med vänstra ögat — han läser förtjust »das Kamatsutra des Vatsyayana» och dess råd, hur kvinnan skall behandlas, som en virengo skall mannen vara. Han har vildens enkla sunda syn på kvinnan — han var kär för första gången redan vid 3 års ålder, vansinnigt, passionerat, han har varit kär otaliga gånger sedan dess — han gycklar elakt med den 45-åriga fröken Malla Heine, som blir överraskad av ångbåten, där hon badar vid Stäket, och avslöjad i hela sin nakna fägring inför major von Hagen med monokeln och kammarherre Hökenberg, som i sin skam och förtvivlan finner sin Gud och pastor Josef Rosenius — han skämtar grovt

med skaldinnan, fröken Linnéa, i den farliga åldern, stolt över sina två dikter i Idun, som ligger i marsnatten och lyssnar till portvaktens kattor, anande livsgåtans hemlighet. Men het och ursinnig, fräsande av ilska blir han, när han tänker på rösträttskvinnan, kvinnan i andlig karlkostym — han kan inte kväva ett ärligt svenskt fy faen mellan läpparna — kommer det en kvinna med något slags filosofi eller samhällsförbättraranspråk, är han genast färdig att resonera: jaså, hon är icke kär, det är ingen karl kär i henne, ergo kan hon icke tagas på allvar. Hela bråket om kvinnans rösträtt är för vilden Albert Engström ingenting annat än den grönländska kaffesvindeln, han tror sig kunna skaffa alla suffragetterna ur världen bara med en giftermålsbyrå.

Han är vildmannen, Albert Engström — han har vildmannens strövar- och härjarlust — när han sitter på kobben och ser fågelflockarna draga, är det, som skulle sträcket kasta en dragg i hans hjärna. Tid efter annan sadlar han sin islandshäst och spränger mellan kulturcentra — han härjar på Grand Hotells bar med Henning Berger och Anders Forsberg, han härjar på Variété Elysium, Warmoe straat, Amsterdam, han håller orgier på vieux Marc hos Frédéric på Cabaret des Assassins, han härjar med den norske skulptören, den finske målaren och den franske lyrikern nere i caveauerna under Hallarna, han dricker vieux Marc på Omnium bar vid Sorbonne med den gamle slusken monsieur Périn, han är ute i Grèz-sur-Loing på Chevillons värdshus, där Calle Larsson och August

Strindberg, det sista »Unga Sverige», i stormdagarna huserade, han är med om »la grande Quinzaine d'aviation de Paris», ser Paulhan flyga och får något vått i ögonvrån, fantiserande om skaldernas nya århundrade, om fräckt sköna och intelligenta män, som flyga omkring och spotta vackra grodor på all dumhet och aktergång. Han sitter med Simplicissimusvännerna på Tyrolvärdshuset och dricker öl efter dagens skidfärd, han roar sig på julgransmarknaden på Münchens Ludvigstrasse, han hoppar på arbetaretåget och gör studier i Londonslang, han sitter i Wonderland i Whitechapel på boxningsséancen och följer varje swing och uppercut med varje muskel och nerv i sin kropp. Han drager med Zorns »Mejt» på vikingafärder till Reval, Odensholm, Runö, han drager med »Commonwealth» till Lofoten, han andas i Kirunavaara och Luossavaara doften av jöklar och gentiana nivalis, lemlar och kylan från polen, han sitter hos lapparna en mil norr om Kussavaara i gubben Sarris kåta: »det är ingenting för en stor stark karl att sitta och skriva och rita gubbar, han skall sköta en slägga eller en plog, en yxa eller en kvinna», han drömmer om att följa med fjällapparna och leva sitt återstående liv ibland dem.

Han är vildmannen, Albert Engström — han känner bara äckel och vrede inför tidens alla små bleka poeter, den hedniske ynglingen Narcissus, som uti källans spegel njuter sitt åsneansikte, den dekadente, som ännu känner sig för frisk att kunna göra något stort — han gisslar och risar de små Matissepojkarna, som känna sig så ljuvligt perversa,

våra unga dystert blickande skalder med sin sjuka självhävdelse och sina homosexualitets-, hetero-eunuckitets-, poliomyelitissensationer, dagens små poeter,
»som skvallra om hur hemskt det är att va' vid liv och att bedragas av illegitima viv».

Han har ingen respekt för versen, den stympade tankens form — skalderna, det är bara folk som fortsatt med ungdomsklottret — de, han beundrar, äro naturlivets, den fysiska renässancens stora epiker, en Joh. V. Jensen, Kipling, Jack London. Han förstår inte Selma Lagerlöf, hon har ingen humor — men August Strindberg förstår han, det är hans stora beundran i svensk litteratur, det är ju också intet annat än Strindbergs gamla kamratnamn, detta 'Strix', vartill han döper sin tidning — det han beundrar hos Strindberg, är just vildmannen, just barbaren, han läser med andakt De Blå böckerna, han citerar med tårar i ögonen

»guldpudran vid järnkällan,
kopparormen under silverlind
det är huldrans gåta,
det är din och min».

Han är vildmannen, Albert Engström — han har vildmannens stora religiösa andakt inför mysteriet. Han blir sentimental, där han sitter med det skälvande gäddhjärtat i handen, han blir sentimental inför ett harspår, en vindkåre genom grenarna, inför frostkristallerna på björkgrenarna och tjäderns vingslag, inför mossan, som dryper runt furustammarna, inför den lappska versens mystiska rytm

»njabodalla tjabbodalla,
njämositis njalgodalla»

inför den gudomliga glöden längst inne i pupillerna hos skansendjuren. Det är Manitu, Den Store Anden, Den Helige Ande själv, som talar till honom — i en färg, en gammal bok, en riktig linje, en melodi, en ton, en dallring i asplöven, ett moln, en kornblixt, en solstråle på botten av viken.

Han är vildmannen, Albert Engström — han har vildmannens stora förakt för riksdagstrycket och parlamentarismen, han rynkar föraktfullt på näsan åt Andra kammarens ångor av svavelväte och hircus, åt Första kammarens dofter av Corylopsis, pomada, tvål, det finns ingenting av havsluft däri. Han kan inte med några partibildningar — skulle han ge sig in i politiken, skulle det vara som en Leo Taxil den andre, han skulle ta tjänst inom alla partierna endast för att avslöja humbugen — hans politiska program går närmast i stil med folktalarens: »bort med kungen och det kungliga huset, bort med krigsmakten till lands och vatten, bort med rikets övriga innebyggare». Han spottar åt liberalernas soppa och moderatliberalernas drägg, han gycklar med övertygelsens thomasfosfat och kraftens guano, fasthetens benmjöl och modets pudrett och självständighetens chilesalpeter — när han tager av sig hatten för en riksdagsgubbe, är det för »vilden» Carlheim-Gyllensköld

»den enskildes rätt är normen för all rätt,
sådan den en gång skall bli, när vi mognat till slut.»

Det finnes intet starkare argument än den kraftiga näven, tränad uti Viking Cronholms skola

— när den filosofiske redaktör Ljunglund efter sömnlösa nätters tragiska konflikter i sin tidning publicerar det Ekebohmska brevet, hytter Strix' redaktör med nävarna, han vill upp på redaktionen och piska upp mannen, som är orsaken till skandalen. Han har vildens enkla och sunda syn på socialismen — under Hjalmar Brantings riksdagsporträtt ristar han den ända ifrån stenålderns dagar välbekanta kritiken

»Andersson hittar en tjock, av kovan svällande
plånbok,
Pettersson kommer och bjuder på mat och nubbe
och poker,
inom kort är plånboken hans och Anderssons byxor.»

Han är vildmannen, Albert Engström — kanske blir det aldrig så tydligt som just när han vill vara klassiker, det är med vildmannens hela naiva beundran och stolthet, han skanderar sina klassiska vers och ritar det grekiska språkets mystiska skrivtecken, fragmenten av skolans Homeroslösning och Filologiska föreningens Tacitus-, Persius- och Catullusstudier — han har vildmannens magiska tro på de klassiska orden, på hans hylla står också »Archidoxeos magicæ liber primus av doctor Philippus Theofrastus Bombast von Hohenheim, kallad Paracelsus». Hans klassicitet blir närmast ett: »Hei quam lustica res est plitis clappere braccos» hur fjärran är icke från den grekiska anden, dessa greker, vilkas symposion endast kände trenne bägare, hälsans, kärlekens och sömnens, för vilka den fjärde bägaren var omättligheten, hans tolkning av Catullus' Quintum satis: nog med 5 supar, men

5 supar av varje slags brännvin, av kumil, pomerantz, aqua vitæ eller Duytsche Brændevyn. Klassikern Albert Engström — man kommer att tänka på den Heidenstamska bilden av Sigurd Jorsalafar, som rider med hästen över Jerusalems kostbaraste mattor, där orientalen vandrar barfota.

Det blir också hans idoler, hans beundrade heroer, de vilda männen med den starka törsten och de starka nävarna, båtbyggaren Veman, den 80-årige kärnpojken på Sköterön, f. d. sjökaptenen farbror Bergklint, the right Honourable earl of Carnworth och hans skugga, f. major Strepton, de båda mästarna i whiskyförtäring, Grisslehamnsxylografen, abbormetaren och groggvilden med sin unionsflagga i emalj i halsduken, kvarglömd där av ren politisk indifferentism, lotsen på Islandsfärden, som dricker sina halva liter whisky torr utan att blinka, av gammal och god vana.

Men tillvarons parias, jordens ovärdiga söner bli de bleka och cikorialuktande läsarna — nykterasterna, riddarna av Eldtungan, bröderna av Nåden. Skrymtare, fega, fula skrymtare, han har svårt att tänka sig dem annorlunda — de gudsnådliga kolportörerna på Harön i likbjudarbonjourerna avslöjas på »Svea» på Götgatan, där de supa och hångla med flickorna — då unge Kalle Söderberg sparkar till väskan för Broder Karlsson, den store kolportören, ramlar där ut en psalmbok och en literbutelj. Människan är kött, och kött är kött — han ritar av den helige Josef vid hyvelbänken med en bok om 'Qvinnones slechtlijff' i handen — stäng in en goodtemplare med ett dussin liter

en vecka eller sätt en schartauan på en obebodd ö ensam med en magdansös en månad, han är säker på att naturen segrar över dygden. Han är icke böjd för att tro på några helgon och reformatorer.

Han är vildmannen, Albert Engström — svunna tiders vildman har vaknat till liv hos honom. Det är det, som är hans charme, det är därför, vi goda svenska medborgare älska och dyrka honom, vår egen Albert, hela svenska folkets Albert, det är därför, vi alla sitta med hans Strix uti handen. Skulle vi bleka kulturmänniskor med våra matta och svaga känslor icke älska honom, som ännu kan känna kraftigt och varmt och icke ängsligt vaktar på känsloutbrotten, skulle vi stackars konvenansmänniskor uti våra tusen hänsyns silkesfjättrar icke beundra honom, som ännu vågar knyta näven åt hyckleriet och spotta dumheten i ansiktet, som inte vill bli en fredlig och snäll gosse i livets Elementarläroverk, som icke ängsligt döljer den vilde, vi alla bära inom oss?

Är det verkligen så underligt, om det svenska folket sitter tjusat och beundrande, när Albert Engström på generalkonsul Schnitzels middag dricker ur buteljhalsen, och med öppna munnar lyssnar till hans baskiska folkvisa, som i själva verket är en eskimåisk kajakroddaresång?

* * *

»Du törs jag icke kalla mig själv en gång», säger Gröna Lundgren, den säkre kuttergasten — »du, då törs ja jäklar anamma inte säja åt mig

själv en gång», säger också kolingen. Herr Engström på Grisslehamn, redaktörn av världens förnämsta tidning, är minsann inte heller en karl, som går av för hackor — han har inte så litet av den gamle Strix' självkänsla, han, som icke kunde se ett A och ett S på en skylt, utan att bokstäverna genast betydde August Strindberg — han är inte den, som släpper första bästa individ innanför sina Grisslehamnsgrindar, själva den energiske löjtnant Hultenhjelm, agenten för stöldförsäkringsbolaget Cautic, har han krafter att visa på dörren. Han är icke den, som i första ögonblicket överskattar sina medmänniskor, han har lärt sig inse, att de överallt äro lika inrättade, och han vänder icke på huvudet, då ett kanonskott oväntat avlossas bakom honom — men det är icke utan att han ändock har en smula respekt för herr Albert Engström.

Han inverterar den gamla Flaubertska satsen: »l'homme n'est rien, l'œuvre est tout» — Gaurisankar och Ganges äro bara en flyktig episod uti Jordklotets lilla episod uti Solsystemets korta episod, hur små bli icke alla skaldernas stora verk för en man, som är van att stirra i världsrymden. Han är inte fången i den solblinda skaldedrömmens illusioner — han har sin skämttidning, och han skriver i sin skämttidning, vad som ligger honom på hjärtat, vad som rinner honom i hågen.

Där berättar han inför ett andäktigt lyssnande Sverige om sig själv, om sitt görande och låtande. Där berättar han om sina barndomsår, om den vackra viken med den svaga dyningen och guldet

på den vita sanden, om den lilla bäcken med det bruna vattnet och nejonögonen och utterspåret, där han plockade tranbären på gungflyet, om de småländska hjortronmyrarna med martallarna försvinnande mot horisonten och under dem mattan av vitmossa med pors, hjortron, ängsull och odonris, om den djävulstroende småskolläraren, som i småbarnsskolan slog 8-åringen ända till sadism, om det gamla småländska fattighuset med alla de underliga gestalterna. Där berättar han om sina ungdomsår — hur han som skolpojke spelade »Vålnaden» eller »Ve ! ! !» eller »Munkens förbannelse», hur han som informator i det innersta av Småland lärde livets mening av en soldat vid Kalmar regemente och en vävskedmakare, gamla skeptici, som inte trodde på fanen, hur han som permitterad beväring från Hultsfreds slätt en dag höll sitt intåg i Vimmerby i smoking, spännhalsduk, vänt skjortbröst och beväringsmössa. Där berättar han om Uppsalaårens stormtider — hur han släcker lyktor och dricker punsch hos professor Frithiof Holmgren efter vederbörlig inspektorsvarning, hur han studerar Horatii satirer, Iliaden och *Οιδιπους Βασιλευς* och skriver novelletter för 1: 50 à 2 kronor stycket — där berättar han om vandringsåren, minnena från Vesuvius och Romas Forum, Moulin Rouge och Bal Bullier, om den stormiga julnatten på Café Bordeaux, alla de barskrapade Sardanapalernas glada nätter på Bal des Maquereaus, om ölorgierna i München, om den glada aftonen på det lilla teaterhålet vid Strada di Porte i Napoli, där han ifrån logen lät cigaretterna regna ut över

den förtjusta salongen. Där berättar han om sitt liv och leverne ute i Grisslehamn — hur han stävar ut i snäckan med Kalle Andersson och vättarna, hur han tjuvskjuter anddrakar och sitter i skrevorna, lyssnande till knipornas vingpolka, hur han sitter med kikaren och studerar fullmånens skalade apelsin, hur han sitter i midnattstimmen vid skrivbordet över veckokåseriet, medan havet dånar utanför, trött på pennfäkteriet, längtande att få ta på fårskinnsrocken och ge sig ut på bergsudden. Där berättar han om sina strövtåg och vikingafärder, om sina boxningslektioner hos Viking Cronholm, om sin nervus ischidiacus, som krånglar ibland — där skriver han terziner om livet, löser psykiska sjättegradsekvationer, filosoferar med handen om hjärtat, reglerande dess slag och släppande igenom just så många kubikmillimeter blod, som han önskar — där drömmer han exotiska aviatikerfantasier från den undersköna Oahaön, där han med Calle Cederström jagar den primitiva kvinnan över Caramœbis paracelsae och Baranjabuskarna. Var dröjer den målare, som i färger skulle ge oss honom, Albert Engström dansande hambo i Venezia inför den hänförde kardinal Sarto?

Där kan han också — på sitt alldeles speciella älskvärda sätt: »Förlåt, att jag säger du, jäkla drulle» — risa och tukta dumheten i alla dess faser, dunklet, hyckleriet, fraserna, som han så innerligt hatar. Där kan han ta Olsson i Mårdäng i örat, när han talat mot Bernkonventionen, be honom låta bli att dilla om böcker och konst och i stället resa hem och lägga på ännu några svin

— där kan han göra upp med frisinnade bönder, med Lundabohêmen, med teaterkonsterna, med unge Brunius och ungdomarna av Matisses skola, som sitta halvfulla och kritisera Zorn, Liljefors, Larsson, med Skansens djurplågare, med Sven Hedin, »en liten herre, som dillar omkring i Tibet och hittar ruinstäder och konstaterar faktum om en sjö, som byter plats ibland, och som kommer hem och tror, att han är medelpunkten i vår litteratur».

»När pastor Johansson slår upp sitt fula gap
och från sin predikstol kalfatrar vetenskap»,

då är det redaktören av Strix, som råkar i eld och lågor — han tar till storklubban mot den stackars prosten Hazén, som vågat ur hjärtat bekänna, att förnekandet av djävulens existens tillhör tider av andlig förslappning och sedlig dekadens — han lägger inte fingrarna emellan mot den arme pastor August Zetterquist på Runö, som i sin Herres tjänst vandrat nattetid omkring på sin ö ifrån stuga till stuga för att se, om ungdomarna hålla sig hemma, och sedan skrivit rapport därom till Strängnäs domkapitel. Om den gamle Julius Lange ännu levde, skulle han kanske, liksom en gång under Georg Brandes' lackskor, så nu under Albert Engströms sveciakängor skriva sitt: »Ovanstående hyllar under samvetsfrihetens mask fördomar som prästhat» — han hatar verkligen, denne Strixredaktören, hatar riktigt av hjärtat det höga prästerskapet, herrarna av Rama Nåden. Det är deras djävulsdyrkan, som gör honom så ursinnig — ser han inte, hur den Fan, som för honom bara är en saga, för dessa präster är en svekfull och ohederlig bunds-

förvant — han frågar anno 1909, djävulsdiskussionens historiska år, indignerad, om vi verkligen icke kommit längre, än att vi syssla med frågan om djävulens existens — utom sig av heligt ursinne utropar han: »äro vi verkligen så dumma, att vi ännu fortsätta att underhålla en hel klass hycklande flottiga individer, som säkerligen flina åt oss, när de äro för sig själva — — — ljugande, idiotiska företeelser, som bråka om stora våningar i sina församlingar?» När han tänker på en präst, får han gärna det fula, gammalsvenska svavelordet på läpparna: »så länge djävulsdyrkan lanceras av folkets lärare, tillåter jag mig stundom kalla den svarte vid hans verkliga namn.»

Bort med Fanen, det blir en av de viktigaste punkterna på det politiska program, som vilden Albert Engström uti Strix förkunnar, bort med statskyrkan, som lever på Fanen. Bort med ordnarna, dessa vildarnas näsringar, denna demimondens similiprakt, front mot kvinnans rösträtt, en maskulin och energisk och effektiv erotik i stället, front mot nykterhetsmännen och deras alkoholveto — det är återstoden av programmet, det drömda »Kulturpartiets» program. Han är en kulturbärare, denne redaktören av Strix, en folkets fostrare och lärare — han vill lära sina svenskar att inte bara begagna ångbåtens tandborste, han vill lära dem att förstå det sköna i hans grönländska kajak, hans fiskkorg och lappskidor, han vill lära dem längtan till det stora livet på havet och i skogen och på fjällen, vördnad för alkoholen och friheten, han vill göra dem vackra och goda och fräckt

sköna, kunniga och ödmjuka, fina ariska hedningar, även om han kanske för länge sedan uppgivit ungdomens drömmar, drömda i Stockholmsskären samman med Verner von Heidenstam, att uti sin livstid få den nya religionen, skönhetens religion, erkänd av samhället.

Han har så mycket att predika, så mycken dumhet att risa, så många minnen att berätta, han har fullt upp att göra uti sin Strix, han hinner inte skriva några stora verk, hinner knappast samla till böcker — ifrån »En bok» 1905 till »Kryss och landkänning» 1912 — sina skisser och kåserier i skämttidningen. Blott en enstaka gång sväller skissen ut till en bok, »Åt Häcklefjäll» 1913 — han får inte rum i sin tidnings spalter med alla skildringarna från Islandsfärden.

Men skall han väl få tid att fullborda de memoarer, han i »Åt Häcklefjäll» talar om, de intressanta memoarerna sub specie alcoholis, skall det väl stanna vid de båda historierna om hans alkoholfärgade sammanträffanden med Ibsen och Hamsun? Fräcka, gudlösa nykterasthänder sträcka sig girigt efter hans brännvinsglas, hotande att med sina veton taga det ifrån honom, han hinner snart inte mer än aga nykteraster och kämpa för brännvinet, gudadrycken, livets, den kastaliska källans eget vatten — allt hesare prisa hans bönder brännvinet, allt hesare ropar han sitt hot att, så länge han ännu har vatten i brunnen och potatis i källaren och en stor bryggkittel, själv bränna sitt brännvin.

Så mycket borde vara klart, mina herrar good-

templare, att uti fallet Albert Engström ett undantag måste göras — diktaren Leopold fick en gång under kaffeförbudets dagar av förmyndarregeringen särskilt tillstånd att dricka kaffe, hur skulle det vara, om något liknande beviljades Albert Engström.

Så mycket borde vara klart — den skandalen får icke passera i Bellmans fädernesland, att Strix junior förmenas den fridfulla, vördnadsvärda ålderdomen, uppehållen av litet sprit och litet nordmannakraft, att kolingens diktare förmenas att full och våt stiga i Karons båt.

HENNING BERGER

Fattig, frusen är Helge Bendels barndom och ungdom — skygg sitter han i det moderlösa hemmet i vindskuporna vid Norrlandsgatan, det gamla huset nummer 26, kombinationen av ämbetsverk och bostäder, ensam står han på skolgården under rasterna, rädd för de fina kamraternas brutala gyckel med »den lille vaktmästaren», tryckt vandrar han med fadern, den troende vaktmästaren, om söndagarna till Blasieholmskyrkan för att höra Beskow. Men det fins i hans liv en aning av äventyret — det är morfadern med de snövita lockarna och det långa silverskägget, den romerska näsan och de ljusblå faunögonen, den gamle satyren med visan på läpparna — ständigt vandrar unge Helge uppför de mörka och trånga trapporna i det gamla huset vid lilla Norrbro för att höra morfadern gnola sina lättsinniga visor och berätta sina ogudaktiga historier, alla de brokiga minnena från hans ungdoms tyska vandringar, ifrån de tider, då han ännu var den katolska församlingens klockare och gamle biskopens högra hand och mästare hos staden förste finsnickare, den gamle Dumrath — det är den unge Helges högtidsstunder, då han får ströva med morfadern över Söders knaggliga backar, genom Stadens äldsta gränder, ibland salutorgens marknadsstånd och längs kajernas vedskutor, då han får sitta på någon gammal krog

och äta sina våfflor, medan morfadern tömmer det bajerska ölet, då han får sitta uppe i morfaderns kammare, med väggarna fulla av Napoleonprinsarna, och i teaterkikaren titta mot Djurgårdslandet.

Äventyret, livets stora äventyr — han läser om det i lånbibliotekets tummade böcker, Raskolnikov, Nana, Sappho, han anar det inför galleriernas tavlor och journalernas avtryck, inför van Beers' 'Karneval', han drömmer om det på sina ensliga vandringar förbi Manilla och Bellmansro. Han är icke den oavlönade volontären på L. G. Görlitz' Skeppsbrokontor, som registrerar kopieböcker, skriver utanskrifter, frankerar, kopierar, sorterar spannmålsprover, en fattig, obetydlig springpojke, som har det svårt med fickpengarna — nej, han är sagans förklädde prins, ser han icke, hur de fina herrarna krusa honom, får han icke umgås med notarier och kassörer. Den stora rikedomen väntar honom, Bendels skall ärva den gamle vaktmästaren Larsson, den stenrike procentaren, för den unge Helge, tryckt av de små förhållandena, hägrar denna rikedom så underbart, den är livets stora lycka, nyckeln till sagornas tusen äventyr.

En gycklande hägring bara — »morbror» Larssons testamente gäckar förhoppningarna, den stora förmögenheten går till främlingar. Unge Helge Bendel är bara en fattig springpojke, ingen krusar honom längre, ingen frågar efter honom, han drömmer icke längre gulddrömmar på Djurgårdsvandringarna. Livet är bara en grå vardag, liten och snål, hemma i staden, en dag stiger unge

Bendel ombord på Atlanterångaren, i Amerika vinkar det honom, äventyret.

Äventyret, livets stora äventyr — han vet, att det väntar någonstans, han kan inte glömma hägringen, han såg en eftermiddag i mars mitt över Strömmen, då han kom uppe på Norrbro ifrån morfadern, sagostaden på solnedgångens skimrande grund med slott och torg och statyer i de underbaraste färger, äventyrets sagoslott, där Morgana, trollkvinnan, bor. Han trodde, det var guldets trollslott, som väntade honom, — tills testamentet slog arvdrömmarna i spillror — nu förstår han: det är den stora konstens guldslott, som väntar honom, i färg och form skall han bygga det slott, han skådat i skyn. En stor konstnär skall han bliva, över Atlanten måste han, det är för trångt, för smått för honom där hemma.

»Das Land, das meine Sprache spricht,
o Land, wo bist du?»

* *
*

Han drömmer om att bli målare, den unge stockholmaren Henning Berger, han går om kvällarna på Tekniska skolan och tecknar. Men det blir för trångt, för smått för honom hemma i Stockholm, han ger sig över Atlanten efter äventyret. Han skall bli målare, han släpper icke konstnärsdrömmen, han går på Palette and Chisel club i Chicago.

Hårda år, den begynnande konstnärens ensamma, hårda år, fulla av gyllene dröm och frä-

tande tvivel, sönderspräng da av den pinande kampen för brödet. På Clark Street, hopplöshetens gata, rusa kabelvagnarna hejdlöst, människorna springa om varandra, vem frågar efter en ung svensk, som drömmar konstnärsdrömmar? En dag står Henning Berger åter i Stockholm — han är icke den store målare, han drömde om, bara en fattig emigrant, som vänder tomhänt tillbaka.

Men ögat är fullt av Clark streets syner, hjärtat skälver av de brustna illusionernas bitterhet. Henning Berger blir diktare, han skriver novellsamlingen »Därute» 1901, han skriver om drömmänniskans hunger och hemlöshet, om den svaga viljans hårda öde ute i det hjärtlösa, egoistiska överflödslandet. Han berättar om Erik Svensson, den unge emigranten, som förhoppningsfull och strålande kommer till Chicago, faller den svenske agenten i famnen och nästa morgon vaknar på gatan i skjorta, byxor och strumpor, utplundrad in på bara kroppen, en greenhorn från Sweden, som poliskonstapeln torrt konstaterar. Han berättar om »En av dem», en liten historia i fyra brev, om den unge emigranten, som full av tillförsikt kommer till den nya kontinenten för att snart vara borta — han berättar om Fridolf Larsson, bokföraren på ångbåtskontoret i Chicago, som efter 13 års släp och slit i bolagets tjänst av den nye chefen utan vidare kastas på gatan (»Mödans lön») — han berättar om den utblottade emigranten, som kommer som en tiggare till sin framgångsrike kamrat för att avspisas med en dollar (»Sista för-

söket») — han berättar om den fattige emigranten, som för att tjäna brödet går som Peddler med Deveystatyetter på Michiganavenyn men ingenting får sälja — medan en halvfull amerikan på 5 minuter realiserar hela lagret (»Utan arbete»).

Man måste ha cheek därute, den hänsynslösa bara-gå-på-djärvheten, den brutala självbevarelse-egoismen. Men han är ingen Mr Benjamin Sharp, den gulaktigt vampyrbleke yankeen med örnnäsan och de kraftiga käkarna, han har icke Samuel Vikerts, den efter avtjänt straff för vårdslöshet mot borgenärer emigrerade affärsmannens förmåga att som mr Sam Oajkurt naturalisera sig därborta på Clark Street. Han är mera i släkt med markis Chevelli, lögnaren-fantasten, som på café Wosslick orerar om sitt stora kontor i Masonic Temple och alla sina millioner för att till slut bedja att få låna en dollar, han är mera i släkt med Boman, dubbelmänniskan med sina två världar à la Jokai's Timar, skofabriken med bolmande skorstenar och slamrande maskiner, det lilla ungkarlsrummet, möblerat med de gamla svenska möblerna, kakelugnen, den gamla pinnsoffan, allmogevävnaderna, där han sitter trygg uti gungstolen och läser de kära svenska böckerna. Han lever i fantasiens lögn, i drömmens bedrägeri, han är en broder till den lungsjuke i den lilla skissen »Dömd», av läkare ordinerad att återvända till hemlandet, som drömmer i det gröna månskenet, känner luften så lätt att andas och beslutar att stanna, där han är.

Det kan skymta ett ögonblick något av den

stora indignationen i en liten skiss som »Hänsyn»: han står och ser den fattiga kvinnan stjäla den nyss av ett slaganfall dräpte rike klubbmannens klocka och plånbok, utan att ingripa, trött på de stora fraserna om hänsyn för de döda, full av hänsyn för de levande — det kan skymta ett ögonblick något av det stora hånet i en liten skiss som »Den hårdhjärtade millionären och hans barmhärtige son», historien om den gode millionärsonen, som för den stackars uthungrade tiggaren till de saftiga gräsmattorna i skuggan utanför köksingången och ger honom tillstånd att beta där i stället för på den solbrända gräsplanen. Men han har ingen kraft till den stora harmen, äventyrsdrömmen lockar och binder honom. Äventyret, livets stora äventyr, rikedomen, konstnärsäran, — det kommer aldrig till honom, han drömmer därom, han diktar därom, han skriver »Ysaïl» (1905). Han är Hugo Nordling, den fattige emigranten, den oexaminerade ingenjören, som driver arbetslös, brödlös, hemlös på Chicagos gator, lever på barernas friluncher, sover på parkernas soffor och väckes av polisernas battonger — en dag, då stormen reser sig över Lincoln park och tornar sin ofantliga blågrå kägla över hotellet La Plazas skyskraparskelett, skymtar han inne på café Wosslick den unga zigenerskan med de vidöppna mandelformade ögonen, fulla av tornadons hela outransakliga skräck — hon blir det stora äventyret för honom, den stora drömmen, gudinnan Pacht med kattansiktet, Chicagos, världsstadens, stora äventyr — en dag, då han fått en

plats och hans tillvaro betryggats, finner han sin zigenerska, men blott för att nästa morgon vakna rånad, utplundrad.

Det är äventyrsdrömmarens svältfantasi och hungerdröm, »Ysaïl», det är äventyret, som aldrig mötte honom därute i världstaden, i larmet på Clark street, i kalciumljuset på Wosslicks källare, på Trocadero, i fru Åströms boardinghouse, i månskenet över millionärsvillorna vid sjön, på nattcaféer och kroghålor, i parkernas undangömdaste vrår. Av svält, av hunger blir Henning Berger diktare.

Men han kan icke som den store diktaren glömma verkligheten för den dikt som är verklighet och mera än verklighet — ständigt vaknar han ur sin dröm, rånad, utplundrad.

* *
*

Han är ingen diktare, Henning Berger, han är bara en misslyckad målare — när han icke kan måla sina syner från Clark street, skriver han om dem. Det finns ingenting av fantasiens inre rikedom i hans dikt, ständigt vända de samma figurerna tillbaka i hans amerikaskildringar, markis Chevelli, lögnaren-fantasten på café Wosslick, Fanchetti sisters, de svenska varietédivorna, den avskedade bokföraren på ångbåtskontoret, Hugo Nordling, den kämpande ingenjören-emigranten, Morley, den alkoholistiske nattvakten på Grand Pacific Hotel, som skådar en ande vid namn Simpson, sitt gamla jag från de tider, då han

ännu var officeren Simpson i den amerikanska armén, O'Neill, den högreste, svartklädde advokaten med sin tillknäppta redingote och sin rulle gulnade papper under armen, det bleka Neroansiktet med de svarta ormlockarna. Han har ingenting att predika, han varierar bara i det oändliga samma tema, livets njugghet och verklighetens nidskhet, den svaga drömmänniskans kraftlösa försök att ljuga sig ifrån verkligheten (novellsamlingen »Ridå» 1903). Där är fil. kand. Kleinert, litteratören-översättaren, hetsad av oron för hur han skall skaffa penningar till familjen (»En julberättelse») — där är Stanislaw Podrosky, puckelryggen med de tusen flygande förhoppningarna, som målar, broderar, skär i trä, spelar Bellman på luta, fantiserar om soaréer, om fri teater, om en tidskrift för de unga författarna (»Stanislaw Podroskys illusioner») — där är den avsigkomne musikern, som nyss uppe vid Badstugatan sålt sina »Shakspeares samlade arbeten» för 1 krona och nu vid frukostbordet glömmer den enda kronan och den gråa fattigdomen (»Förfallen») — där är den gamle Adam Blomstedt, som spelar på böhmiska lotteriet och drömmer om sin villa, den stora vinsten (»Annonsagenten»). Verkligheten är hård, är obarmhärtig, man måste ljuga sig bort ifrån den — svenskamerikanen på hembesök, som skall bringa vaktmästare Olsson den sista hälsningen från den emigrerade sonen, död i armod och förfall därborta i främmande land, kan inte framföra hälsningen, sitter i det lilla vaktmästarehemmet och ljuger av medömkan (»En hälsning»).

»Der nur das Leben träumt, kann mir nicht Leben geben,
und der es lebt, der nimmt mir meinen Traum» — Peter Altenbergs ord blir själva grundmotivet i Henning Bergers diktning, i novell på novell varierar han det samma temat (novellsamlingen »Drömmen om helvetet» 1906). Livet är njuggt, livet är grymt, en fager dröm och ett bittert uppvaknande — där är den lille franske språkläraren Poignard uti vindskupan vid Norrlandsgatan, som levat ett liv uti fattigdom för att på ålderdomen få ärva 800,000 francs, som ursinnigt förbannar den senkomna lyckan, efter ett liv i svält, utan vänners handslag och kvinnors leenden (»Herr Poignards lycka») — där är herr Lindblad och fröken Holmström, de båda affärsbiträdena, som mötas på gatorna och vandra tillsammans i drömmar om hemmets lycka, om en bostad på landet i ensam frihet från gatans alla myllrande människor, för att en dag, då den första flugan visar sig, icke längre råka varandra (»Gatans kärlek») — där är »den evige skalden» Erik Holmström, som lever en månad i den sjunde himlens lycksalighet, i förtroligt umgänge med den tillbedda societetsdamen fru Wimmer, tills han en dag förstår, att hon endast med honom vill tala om sin älskade, den store skalden, som för ögonblicket är ute och reser (»Himlen»). »Vad är himlen? Det, vi aldrig nå» — med den tvivlande konstnärens pinade blick mot stjärnorna mumlar Erik Holmström det, »vi gå alla i fåvitsko, och vår tack blir tomhet» — det är målaren Felix, som summerar livets facit. Det är livets bittraste

dryck, den svage konstnärens gäckade dröm — där är bildhuggaren Konstantin Bergenvall, som drucken stänger sig inne i sin atelje och överväldigad av sorg stirrar på sina helgonbilder och porträttbyster, som tager hammaren och i heligt ursinne dräper staty efter staty, som till sist tar revolvern och skjuter efter sitt huvud — utan verkan, han har alltid förut, medan han ännu var nykter, tagit ut kulorna (»Bildhuggaren Bergenvall»). Äventyret, konstnärens stora äventyr — ständigt drömmer Henning Berger därom, han vill vara nyromantiker, gå ut och söka Äventyret mitt i nuet och vårt tjugonde århundrade (»Ny romantik») — han följer efter fabriksflickan, han kommer till en hög och vacker byggnad, rikt ornamenterad i stuck och sten, fasaden rikt sirad med skulpterade girlanddekorationer, taktornen prydda med smidesbalkonger — det måste vara fantasiens lustslott, detta, därinne måste prinsessan bo, han stöter upp en dörr — inne i den stora salen står en väldig maskinjätte, på dörrens glansskurade mässingsplåt läser han: Stadens pump- och vattenverk. Hans dröm har ingen kraft, bara en tom lögn blir den, bara en förbannad dikt.

Ensamhet, tomhet bara blir livet, han är icke längre den glade och lycklige emigranten, som krossar Atlanten i ungdomsdrömmarnas rus, han är bara en sorgsen och trött resande — så vagnen skakar, så lång resan är, ingen saknar honom, då han far, ingen väntar honom, då han kommer — sömnlös, full av fasa och förtvivlan sitter han på hotellrummet i det ljusgröna månskenet, trött

sitter han på baren vid whiskyn, för att fylla de långa timmarna skriver resenären sin dagbok (»Ur en ensams dagbok» 1908). Det är jordklotet i miniatyr, Hotel Universelle, det lilla pariserhotellet med de brokiga existenserna, den utslitne svenske tidningsmannen Eskilson i den översta våningen, som hatar kvinnor och skriver sociala studier, Ofelia, den engelska modellen, prästdottern, som rymt hemifrån med en målare och nu, övergiven, en smula vriden, leker med sina fyra dockor, den trötte löjtnanten, Zeckin, den serbiske tecknaren, den finske alkoholisten Klingenberg, Whisky-Bill, den tungsinte, ensamme Hector med den olyckliga kärlekshistorien, hunden Zezette och sköldpaddan Jacqueline. Det är världshistorien i koncentrerat sammandrag, de 12 månadernas cirkelgång på Hotel Universelle — Eskilssons hungersjukdom och kardialgiska anfall, Whisky-Bills bedrägliga tiggerier, målaren Jakobs och modellen Jeannes kärleksorgier, pigan Odettes självmord, då hon förstår, att hon är med barn, Golds, den lilla blinda sköldpaddans, dödande fall från balkongen i gatan, de grekiska och ryska och finska bohêmernas absinttimmar på artistcaféet, då drömdrycken opaliseras till det italienska kapellets utslitna, sorgliga La Vogue. »Det är en kyrkogård, vi och livet» — ensam sitter den trötte resenären på sitt hotellrum, språkar med sin koffert, gråter den gäckade längtans bittra gråt, medan solen skiner och hela gatan ler.

Ensamma äro vi, alla människor lika ensamma, rumsskräcken, livsskräcken hetsar oss alla, i alla

ansikten läser han den samma flyktiga minen av grubbel, ångest, brodersökande — i zigenerskans mörka anlete uti stormkvällen på Clark street, hos den buttre poliskonstapeln, som väcker den unge emigranten med battongen, hos den irländske clownen på varietén, då han frågar efter den stackars »svenska Lisa», the dancing girl, hos Hotel Universelles alla ensamma hyresgäster. Livet skiljer, endast döden förenar oss — då tornadon hotar med undergången, försonas Frazer, den ruinerade mäklaren, med sina gamla dödsfiender, Bear, den känslolöse börsmannen, blir åter unge Bill hos Mortons, som smeker sin Lizzie vid Strand, glädjeflickan, som han övergivit, penningmännen intressera sig för den unge emigranten Nordlings uppfinning, barens alla främlingar känna sig som medvandrare och bilda en brödrakedja, medan Higgins, skådespelaren på dekis, på banjon spelar »Niggrernas söndagsmarsch» (novellen »Samma väg», dramatiserad i »Syndafloden» 1908). Ett flyktigt ögonblick allenast — knappt är faran över, knappt lyser solen, så rusa de åter känslolösa, främmande från varandra, värden glömmer, att han bjudit på champagne och kräver betalningen, allt är åter strid och hat och ensambet.

Gång på gång vänder det åter i Henning Bergers diktning, det förfallna huset med den fallfärdiga grinden och de igenväxta trädgårdsgångarna, över dörren den halvt utplånade inskriften: »Ikke så meget et Hjem som et Herberge. Thi vi leve som Träkfuglene».

* *
*

Qui perd gagne, inifrån skall ensamheten utfyllas — det är slutsumman i »Ur en ensams dagbok», det är den nya lärdomen, med vilken den trötte resenären lämnar Hotel Universelle. Han har funnit diktarens stora hemlighet, nu skall den stiga pånyttfödd, hans dikt, nu skall elden flamma.

Men det blir bara »Aska» (noveller, 1909). Det blir bara de gamla variationerna av det gamla temat — där är den dödsdömde bröstsjuke (i »Hemma») — där är den olycklige främlingen på kyrkogården i Montparnasse (»Cypressallén») — där är den förfallne tiggaren, som amanuens Ramberg möter på sin »Solpromenad», han, som sett sol i allting, i kamraters ansikten, i kvinnors ögon, sol i glaset, tills solen bländade honom — där är »Mons. H.», bartendern på Beau Soleil, som ger sig ut för den store polske spelaren, som arbetar på sin 5 millioners vinst men alltid hejdas vid de lumpna 3 millionerna. Där ligger »Drömparken» med delfinbrunnen i det ljusgröna månskenet — ute vid Cap Martin står han, framför den obebodda havsvillan, lyssnar till den trolska musiken därinne på flygeln, där bor prinsessan i sagan, som han söker, men han vågar sig icke därin, drömmer blott utanför (»Villa vid havet»).

Inifrån skall ensamheten utfyllas, men han förmår det icke — utifrån väntar han det, äventyret, livets, konstens stora äventyr. Han berättar om »Amuletten», Branders lilla guldkapsel, han berätter om »Lottsedeln», han berättar om »Sigillet», lagerbokhållaren Sixten Svenssons fädernearv med

inskriften: »gör allt i rättan tid», som blir hans livs olycka — livet är underligt, bundet vid småsaker, vid tusen yttre småting.

Han känner det: han är på vägen till Castellar — han vet, att den, som går till Castellar, kommer aldrig tillbaka. Han hejdar sig, han vill vända, han vill icke försvinna där — han går in i sig själv, han skriver Helge Bendels historia (Trilogien: »Drömlandet» 1909 — »Bendel & C:o» 1910 — »Fata Morgana» 1911). Han är den unge Helge, vaktmästaresonen i huset vid Norrlandsgatan, fattig, frusen, drömmande — han är mr Helge Bendel, freigthclerk på Kenyonlinjens kontor i skyskrapan vid Clark street, lång, mager, gänglig, med det skarpa draget kring munnen och den fina rynkan mellan ögonbrynen, fattig, frusen, drömmande, hemlös bland de brutala, säkra, på liv och död kämpande börsmännen — han är den fete direktör Bendel vid Strandvägen, gift med den rika Clary Campbell, som vräker sig i sidenfodrad nattrock i sin buffelfåtölj vid sin whisky och sin La Rosa Aromatica från Lopez, som har damast och silver, kristall och Rörstrand och Brunnswicksbiljard, allt utom lyckan och belåtenheten. Det är en irrande upptäcktsfärd efter »Drömlandet», ett jagande efter Fata morgana, Helge Bendels historia — ungdomens hårda nöd övervinner han, välståndet, rikedomen finner han — men den stora konstnärsdrömmen, målarens dröm om färg och form, diktarens dröm gäckar honom, gisslar honom med oro, sorg, trötthet, förtvivlan. Han finner ingen annan Morgana än trollkvinnan uti

whiskyglaset — äckel, leda, tomhet bara är livet för direktör Helge Bendel, han är trött, till döden trött, vill kasta det ifrån sig.

Men han möter den unga Yrsa Holm, hennes kärlek väcker honom åter till livet. Den trötte fattar åter mod, ett hem, en hand, som vill fatta den andras, detta är dock en aning av Drömlandet. Hemmet, kärleken, skall föda hans konst på nytt — nu skall den stiga sjungande stark, hans dikt, nu skall diktarens stora drama begynna.

En gäckande villa, det gamla bedrägeriet — det blir bara »Paus» (noveller, 1911). Det blir bara de gamla variationerna — där är den besynnerlige, skeppsbrutne notarien Löfquist, som inbillar sig, att den rika och sköna Tatiana älskar honom (»Misstaget») — där är »Monsieur Treize» på café d'Orsay, den skicklige konstsnickaren, som tror han är skådespelare, som låter hela sin förmögenhet springa på illusionen, där är enstöringen Jakob Schäfer, som en dag uti urmakarens fönster ser en silverfisk med gamla pragerstenar till ögon, som köper den, börjar samla antikviteter, sätter sig i skuld, till slut försnillar i banken (»Silverfisken»).

Äventyret, livets stora äventyr, det kommer aldrig till honom, han skriver vilda äventyrshistorier, spökhistorier, rövarhistorier, skräck- och mordhistorier — han berättar om »Dr Lewis Hendersons piller», om »Herr G. W. Anbergs död», om »Den underjordiska orgeln i Rothenburg», om »De närmare omständigheterna vid

Aaron Rosenbaums försvinnande», om »Spöksekretären», om »Dubbelgångaren».

Livet är fattigt, livet är obarmhärtigt, full av bitterhet pressar Henning Berger »Livets blommor» (noveller, 1912). Där är »Anemon», sagan om den arma, svaga, förtryckta, mörka, eländiga ungdomen, historien om brevbärarens Axel och tvätterskans Tyra, som drömma, leka, lida och dö i lungsoten — där är »Ros», berättelsen om den levnadsglade målaren Birger Jansson, som i Paris av modellen Jeanne, »den sköna Kleopatra», smittas med lues — där är »Vintergröna», historien om den gamle kamreraren Efraim Rot, som i åratal längtat efter det egna hemmet, sett sin första kärlek gifta sig med en annan, sett sin andra kärlek ryckas bort av döden — för att sluta som den inbitne ungkarlen, hätsk mot alla egna-hemsbyggare — som på sin 65-års-dag av chefen får 25,000 kronor till en villa, men som aldrig bygger den — som till sist testamenterar sina 80,000 till en ungdom, som vill bygga eget bo, men som för pengarna i stället köper en auto och en motorbåt. Där är »Vallmo», blomman, som söver, farsen, gycklet, historien om strykaren Örland Cross, den emigrerade, urspårade friherre Erland Olivecreutz, som räddas från självmordet av den svenska kokerskan, den gamla Lotta hos änkegrevinnan — som slutar som värd i miss Lotta Olssons highclass boardinghouse.

»Vår, vinter, höst och sommar växla, men ett är säkert: att dagarna hastigt blåna bort, och att bokhållaren Englund hade rätt: det kan komma

på ett ut, i vad slags villor vi multna» — det är hemmets diktare, som talar så. Ingenstädes finner Henning Berger den stora näringen för sin dikt — han kan blott med 'Molnbilders' diktare klaga:

»Ve, det är moln, det är skyar bara» —

med Lübecks 'Der Wanderer' blott sucka:

»dort, wo du nicht bist, dort ist das Glück».

* *
*

Äventyret, livets stora äventyr — det kommer aldrig till honom, han drömmer därom, han skriver därom, han skriver »John Claudius äventyr» (1912). Det är den gamla Ysaïl, den lilla Bibi, grevinnan Yanka uti villa Waldenbourg med den röda munnen och tigerögonen, det är det gamla vilda äventyret från Chicago, som upprepar sig uti det landet Retznien. Men hjälten är icke längre den unge emigranten med den stora livstörsten — det är den gamle John Claudius, en livstrött självmordskandidat, en blaserad »rentier aus Schweden» med 50,000 i räntor, trött på lyxtåg och lyxtonneauer, mätt på middagarna hos Bourghardt i Berlin, Paillard i Paris, Carlton i London, som stimulerar de förstörda nerverna uti ett förvirrat rövareäventyr.

Äventyret, konstens stora äventyr — det kommer aldrig till honom, han drömmer därom, han skriver därom, han skriver »Kandidat Jungströms ferie» (novellsamlingen »Ur larmet» 1913). Han är kandidat Lennart Jungström, den spröde för-

säkringstjänstemannen med romantikens dröm i blodet, han lustvandrar uti Själlands bokskogar och drömmer om festliga äventyr, dinerar med greve Krag-Juul-Vind-Frijs och hans dotter, vildinnan, på det stolta Skjoldnäsholm. En svag fysiks feberdröm endast — det är bara en liten klen tjänsteman på ferie, snart sitter Lennart Jungström åter på det gråa försäkringskontoret — den prinsessa, han hemför, blir den fula och förmögna kontorskvinnan Selma Bolander med det hektiska leendet och det sjuka tandköttet.

Äventyret, livets, konstens stora äventyr — han drömmer därom, han skriver därom, han skriver rövarhistorier, spökhistorier, detektivhistorier, biografdramer, han travesterar, han parodierar äventyret.

Men under filmsartistens habila yta skälver den gamla konstnärsdrömmens oro och besvikenhet. Han känner det själv alltför väl: han är icke diktaren — »jag föddes ej till örn, jag blev inte ens en gråsparv, men hågen hade jag», det är kandidat Jungström, som bekänner det — han skriver den sköna dikten »Opus 23» (i »Ur larmet») om den fåfänga, gäckade konstnärsdrömmen, historien om den unge Frans, som drömde om att bliva musiker men bara blev bokhållare, som aldrig kunde få den inre rösten att höras, aldrig, som han det drömde och ville, kunde spela G-moll-balladen, »den första, den djävligaste, livets egen ballad». Är det icke Henning Bergers egen snyftande bekännelse: »man kan ha en åder gömd, en både rik och frisk vattenåder, och det är en

sak. Men en annan är, om den någonsin flödar fram i ljuset i ett kristallklart källsprång.»

Han är en skicklig faiseur, Henning Berger, han har — som få i den svenska dikten — målarens skarpa blick för den yttre verkligheten, han ser, att käppen är imiterad malaga, han ser varje detalj i mr Maitland Wolseys dress, han ser järnbeslagen på vedlåren och märlorna vid dörrlisterna, alla färgskiftningarna uti glasens Martini cocktail, Manhattan och Prairie oyster, han ser minsta småsak i ett rums möblering. Men den inre verkligheten, diktarens stora verklighet, förmår han icke att skåda. Han känner det själv, han är själv den förste att se sin begränsning, sin oförmåga — redan hans ungdoms första författarskap, den lilla skissen »Zam», är historien om målaren, den misslyckade konstnären, som skjuter sig — ständigt vänder tillbaka i hans dikt detta tema om den svage konstnärsdrömmaren med de gäckade förhoppningarna.

Han gör inga försök att med de tusen granna orden skyla sin fattigdom — ödmjukt, bittert bekänner han den. I en tid, då homöopatin och humbugen härjar i litteraturen, känner han ännu diktarekallets storhet och helgd, har han ännu kvar den andaktsfulla vördnaden för den stora dikten. Det finns ingenting av teatralisk spåmans- och siarepose hos Henning Berger — han är bara en liten blek fjäril med en droppe av diktens purpurstänk på sina vingar. Blott hågen har han, en ödmjuk, brinnande håg att kunna mynta litet av det guld, som solen strött över gator och

gränder, över nötta, sömspruckna och grönskiftande paletåer på stackars krokiga och böjda ryggar. Men var finnes också i ögonblickets svenska diktning hågen till den stora konsten, allvarets, arbetets, lidandets, livets stora konst?

Det är den samtida svenska litteraturens skönaste dikt, den dikt, som Henning Berger ej förmår skriva, Djufars pappersremsa, fuktad av den gäckade konstnärsdrömmens heliga gråt.

KARL-ERIK FORSSLUND

»Hej, viljen I höra sagor?» — det står en yngling i jägarens gröna hatt uppe i Ljusnarsbärgen i skogen nedanom Salboknös och blåser i näverluren — »hej, viljen I höra sagor?» Solsagor, vindsagor, skogssagor, om glädje sjunga de och om sorg, om sol över blåa bergen och längtans nätter i skogarna, hur blomsterna längta mot solen och lärkorna mot himmelens höjd, om bi och blomma, om jungfru och sven. Där är Mårten Finne, pörtfinnen, som fann den första kopparn, där han låg och drömde bland bergen, som blev stenblind av glansen, fadern till alla de tysta, allvarliga barnen, som arbeta runtom i slagghögar och malmhögar — där är Målar-Anders, den lättsint vandrande gesällen — där är gamla Marja, som blåser sin vallhornslåt — där är Spel-Token, som med sin fiol vandrar ensam i skogarna, som spelar sin sista dans för de glupska vargarna — där är unge Sven Furu, som spänt sin bästa travare för kappsläden och åkt ut på friarefärd, som jagar över den brakande isen med döden på hundsfotten, som med flygande hår och klingande spel kommer körande in på Norrviks gård, där hon står på trappan och hälsar honom välkommen. »Å du Prinsen, det är däjligt att leva, däjligt» — där är sagan om lokomotivet, som kör i kapp med vindician, nordanvindens yngste. Det är

sång, det är musik uti sagorna — forsen brusar, släggor och hammare bulta och slå, hjulen snurra, linorna gunga, pistongerna slå takten, droppen faller från det väldiga vattenhjulet med en klingande ton — det är lärksång och gransus, det brusar efter tjäderns vingslag, bergen sjunga, solen sjunger, vindarna sjunga. Allting sjunger, allting genljuder av den stora melodien, av sagan om två, sagan om de två bergen, som längta varandra, de två tallarna, som växa samman från bergstopp till bergstopp. I hela vida världen finnes endast två slags varelser, kvinna och man, tillsammans bilda de världsalltet, hela världens saga är sagan om två. Två toner tarvas till varje ackord, ingen lycka är ensam — kärleken är Gud, alltings upphov och alltings mål.

Han är Jungfru-Jan, den unge junkern på Brusala gård vid sjön Ljusnaren — när han inte hänger över böckerna, när han inte sitter hemma i kammaren och spelar på fiolen, strövar han uti markerna, letande efter sin jungfru, gnolande på visan

»och alla jordens kvinnor
de dansade i ring,
och jag stod mitt i ringen
för singeli sing sing sing.»

Han strövar i hagen, doftande av nattviol och pyrola, av barr och kåda, pors och linnéa, solstrålarna ta i ringdans mellan buskarna, mitt i ringen snurra tusen vingade väsen, kvittrande siskor, drillande lärkor, brokiga fjärilar, surrande

humlor, spinnande sländor, svärmande mygg, björkarna buga sig och vifta med sina gröna slöjor, han viskar i öronen på dem och kittlar dem under armarna, de vrida sig av skratt. Han strövar i skogarna, i enarnas och smågranarnas snår tisslar det och tasslar som älskogsviskningar, i de sanka tuvorna mellan stock och sten smäller det som kyssar.

»Å kom, å kom, du min tankes viv,
å kom, du min levnads längtan,
du skogens natt, vak upp till liv,
vak upp, du skogens trängtan.
Bliv kropp, bliv kvinna, du skogens själ,
jag dela vill ditt ve och väl,
å kom — — — å kom — —»

Allting är kärlek för honom, allting är längtan, unge Jungfru-Jan drömmer bara om »kärlekens stad vid det blodröda hav i solnedgångens land». Allting är kvinnor för honom, barrskogsdofterna äro mörkögda, senfulla kvinnor i tunga, djupgröna eller brunröda mantlar — hela jorden är en kvinna, han famnar henne — solen är hans älskade, drottning Solisimma — när Jungfru-Jan ligger sjuk i influensa, smeker han ännu Fru Feber. Till sist finner han sin jungfru av kött och blod, en dag vandrar Jungfru-Jan i skogarna med Viv, den unga dottern på Furuborg — rusig av lycka står han på berget Solklinten och sjunger »Lyckans visor», om kung Sol och jungfru Jord, om kung Soldag och prinsessan Natt, om fjärilarna Rosenröd och Liljevit

»Det är skogens lycka att vagga i vind,
och var har sin,
och jag har min,
och stackars den, som blir utan.»

* *
*

»Och sol och himmel blå
och blomster och vi två,
å, livet är en sång
så lång, lång, lång
och livet är en saga i skogen.»

Det är Jungfru-Jan, som skriver sina vers uti kärestans bok — han tror icke på någon annan tanke än soltanken, han inbillar sig, att lyckan är livets mening, att sorgen skall växa till glädje och livet överleva döden. Gud är inte fullvuxen än, det är hela saken, han är bara en pojke, som sitter och leker uti rymdens stora lekstuga, vänta bara, tills han blir litet äldre och förståndigare.

Men vad är han då för ett söndagsbarn, den unge Karl-Erik Forsslund, diktaren av »Skog (en skissbok från Bärjslagen)» 1896, av »Jungfru-Jan (en sagbok)» 1897, av »Historier» 1899? Har han då aldrig suttit på sängkanten och ätit sitt bröd under tårar, känner han icke Sorgen, icke Striden?

Å, han har nog haft sina hårda år, han också — i de båda första delarna av »Storgården» 1900 skriver Karl-Herman Bondeson om dem. Han har kämpat med byn och den lärda småstaden, han har brottats med storstaden — han har lidit under samma mardröm som skytteln

hemma på gården, som låg med avklippt tråd på väven och drömde, att den på sin rosengång genom livet fastnat i ett svart krabbasnår, som den aldrig skulle komma lös ur.

Han har gått som informator i byn, i ett av de fula samhällena mitt på en slätt av åkrar, på stranden av en grund pöl till sjö, ibland fyrkantiga smutsgula trälådor, dragna med linjal, det ena från stenfoten till takåsen en död efterapning av det andra. Han har suttit därinne i trälådorna, uti rummen fyllda av emmor och divaner med blommiga överdrag och tiotusen virkade trasor, och ateniener i vartannat hörn, dignande under dödfödda missfoster, porslinsgubbar och buketter av pappersblommor i brokiga, vanskapta vaser, tjocka album med spruckna ryggar och trasiga spännen — han har suttit mellan fyra väggar, proppfulla med oljetryck och sotmålningar, solfjädrar och parasoller, palmblad och makartsbuketter, kottiljongsdekorationer och blomsterkort med de skönaste bibelspråk. Han har levat ibland byns ateniennsjälar med deras terracotta-Kristus och porslinspojke på nattkärlet, han har prövat på förmaksreligionen och rökrumshumorn, han har försökt att tala med oljetryckssjälarna, som inte kunna svara annat än: »ja, det blir regn», om man visar dem på solnedgångens färger. Han har gått som informator i borgarehemmet, instämt i fruns klagovisor över den tilltagande gudlösheten och fabrikörens förbannelser över norrbaggarna och socialisterna, spelat Waldteufel med dottern och sjungit kvartetter med bokhållarna, han har

andats den kvävande luften av medeltida uppbyggelseskrifter och baksträvande småstadstidningar.

Han har gått som student i den lärda småstaden, staden, han drömt som en stor solfylld sal med härliga konstverk, blommande växters vällukt och unga glada ansikten, unga raka ryggar, den lilla trånga och dystra staden ute på slätten vid den stinkande kloakån. Han har suttit mellan gråa, fula väggar ibland närsynta ungdomar med ryggarna böjda som trälar, skrivit av de gamles ord i svarta böcker, suttit och proppat i sig den ena avlidna världsåskådningen efter den andra, lärt sig, att Zevstemplet i Agrigent har 7 halvkolonner på gaveln och 14 på långsidan, stoppat i sig idéer, monader och kategorier, amphibrachys och antibachius, gudsbevis och tempelruiner. Han har gått där i vårens och ungdomens stad och vändats i dödluften, vandrat där uttråkad på vårfesterna i packade, punschdrickande människomassor, trött stått och stirrat efter festtalens röda ballonger. Han har gått i de evigt unga idealens stad och lidit av att se allt i himmel och på jord parodieras, sjuk utav Arnes längtan: »jeg vil ud».

Han har gått som tidningsman i storstaden, skrivit rim om väder och vind och skvaller om dagens knappnålsstrider och nattens skandaler, sprungit på möten och sammanträden och skrivit av alla fraser och lögner, som talarna läst upp med stora gester och falskt patos. Han har suttit i varietéernas tempelsalar och stirrat på de halvnakna sångerskornas fläskiga bröst och de amerikanska dansöserna med elektriska lampor under

kjolarna, han har suttit på guldkrogarna, de granna salarna för nuets tomma tanklösa glädje, likkistor för allt det sköna, som är. Han har irrat ute på Skansen, sökande något av glädjen och skönheten, finnande endast historiska tåg och utklädda statister, tennsoldatsdrabbningar och stadsdamer i bonddräkt, schweizeri och regementsmusik och landsmål — han har stått och stirrat uti skansenörnarnas trötta, tungsinta ögon — han har smugit kring Oktorpsgården uti mörka stjärnkvällar, drömt, att kreaturen sova i stall och ladugård, att grisen ligger och grymtar i sömnen i sin vrå, att hönsen kura på nattpinnen, hört snarkningarna i drängstugan och prasslet i den doftande skymningen inne på höskullen. Han har stått i sin mörka stenkammare och stirrat efter den sjunkande solens sista återsken i fönsterrutan tvärs över gatan.

Han har lidit under stadens mara, han har smakat all den pessimism och skepsis och weltschmerz och neurasteni, som blott staden förmår giva. Men hopplösheten har aldrig överväldigat honom, förtvivlan aldrig förlamat honom — de små breven från Storgården ha hållit modet uppe hos honom, de enkla raderna om svalorna, som byggt bo och stararna i hålkarna, som fått ungar, om väven, som blivit färdig — han har levat i drömmen om den gamla gården därhemma på udden i Wessmans sjö uti Dalarne. I all hans oro, i all hans längtan och trånad finns det alltid en fast punkt — det ligger ett gammalt rödmålat tvåvånings stockhus på björkudden i Wessman, med vita knutar och fönsterposter och ett svart-

tjärat spåntak, med en urgammal trädgård full av knotiga körsbärs- och äppelträd och hoptrasslade krusbärs- och vinbärsbuskar, en risig spiræahäck och lummig syrénberså — så härlig blånar sjön mellan de yppiga stränderna, än stupande, mörka barrskogsbranter, än frodiga, ljusa skogar och björkhagar, växlande med gula sädesfält och svarta trädesåkrar i dalgången, brunröda fall och nakna gråa klintar högre upp på sluttningarna — så ung sitter hans drömmars flicka vid väven och väntar honom. Karl-Herman Bondeson är för stark för alla trollen, där stå kvinnor bakom honom, honom väntar Jungfru-Jans lycka. En dag blir den för stark, hans längtan till Storgårdens gamla katt, åkerns fågelskrämma och den gamla sländan i vindsskrubben, de brandgula liljorna och turska bönorna, allt, som kryper och flyger, som doftar och lyser och tassar och smyger på hemudden, till Birgit, Sankta Birgitta, »helgonet» — han vänder staden ryggen, han hänger sin frack på potatislandet som fågelskrämma, Karl-Herman Bondeson flyttar in med ung Birgit på Storgården.

Han slungar det vita halsjärnet, skorstenshatten, de svarta, trånga fotbojorna, pansarbladet för bröstet, han kläder sig i ostärkt skjorta och knäbyxor och sandaler, han vill ingenting bära, som påminner honom om staden. Det är det onda, staden — han förstår med Strindberg, att staden bara är en kvarleva från civilisationens råa barndom, då stadshuset byggdes till en fästning och gatan till en löpgrav — han förstår med Ellen Key, att staden inga hem har, endast vå-

ningar -- har han icke läst, hur det i de gamla kvarteren i Paris finnes 36,000 gånger flera bakterier än i bergs- och havsluft. Gatorna äro kärr och smutspölar, svarta mullvadsgångar, trånga tunnlar, kloaker fulla av avskräden och ruttnande lik — mellan de gråa, bleka, glanslösa husväggarna kräla gråa, bleka kvinnor och män med gråa bleka tankar och känslor, med slappa muskler och fördärvade nerver. Lidandets smittohärdar äro städerna, offerkultens underjordiska tortyrkammare, den blinda, lumpna livskampens slagfält och högkvarter — i sina fängelseceller sitta stadsmänniskorna slöa och drömma dödsbäddsdrömmen om ett annat liv, trötta söka de livet i en dyrkan av döden, mitt på ljusa dagen stänga de sig inne till sin gamla kvalmiga gudstjänst med rökelse och brinnande vaxljus. Det är staden, som bär skulden till att det är de döda, som dyrkas i landet, att vi äro fångna i en sjuk dödskult, att vår religion är en evig spökrädsla, hela vår filosofi en barnslig tro på vålnader.

En enda lögn är staden — sorg, disharmoni, vemod, tungsinne äro bara abnormiteter och lyten likaväl som dövhet, puckelrygg och klumpfot — bort med den intressanta blekheten, med allt blodbristskryt, allt bleksotskoketteri, bort med likdyrkans alla klagopsalmer, pinohistorier, skräcksagor. Det är bara stadens bleksiktiga svaglingar, som fly ifrån strid och tvivel till det gamla äppelträdsparadisets mondäna kurort, till de orkeslösas och ålderslöas gamla fula unkna fattighus — vi fria och friska människor måste frigöra oss från

änglar och demoner, från himlar och helveten. Leve livet! — jorden är vårt hem, jordelivets lycka skall vara vårt mål, den fria, friska, kropps- och själssköna människans fulla allfamnande livslycka. Ej i strid och hat och oro ligger lyckan men i det stora, ljusa lugnet, i alla krafters glada samverkan, enhet och jämvikt, i en ensam gård på landet, insvept i solig stillhet — »Människan skall leva i Helhet, Hälsa, Salighet, i Universalitet, Frid med alla, Överflöd på allt», hur sant predikar ej Carl Jonas Love Almquist, den gamle naturdrömmaren. Hur sant sjunger ej Nils Collett Vogt:

»Og hvis du er rig, da er livet rigt,
da synger det dig imøde,
thi du er livet, spring ud og lad
de döde begrave de döde.»

Det enda hindret för livslyckan, själva det uronda, det är staden — bort med murarna och fängelserna, bort med fabrikslarmet och krogsorlet, gatubullret och kasernlivet — han vill samla alla skogens djur, alla bergens jättar och vildmarkernas fribytare till en oöverskådlig, oövervinnelig krigshär och riva ned alla gamla fängelser, de må heta storstadshus och hyreskaserner eller kyrkor och kloster. Ut i luften med skolan, varför inte spela skådespelet i ett tempel mitt i storskogen, varför inte skriva, sätta och trycka tidningar uppe på bergklinten. Giv varje man den kvinna, som är hans livshalvas motsvarande hälft, giv så varje par ett hem borta från staden, och jorden skall bära en god, glad, hel och harmonisk mänsklighet.

Han vill göra en människa av sig själv först, lära sig själv först att leva livet i Helhet, Hälsa och Salighet, han vill lära till bonde och präst, bruka jorden och tjäna Gud. Har han icke funnit sin hälft, en husmor, som har den ljuvligaste sångröst och gör den härligaste fiskfärs, som går med samma glada, lugna steg bland solrosor och kålplantor som bland Sjögrensackord och Ibsengestalter — äro de icke två människobarn, som leka i paradis, tala med fåglarna, rulla om i gräset med de vilda djuren och i böljorna med lommar och änder, som äta av livets träd och av kunskapens träd för att varda som gudar — har han icke Storgården, bergsmansgården med de ljusa, färgglada rummen, hela världen ha de flyttat in inom dess fyra väggar, land och hav och stjärnor, målade på tavlor, björkruskor i de öppna spisarna, granris på golven, älghorn över dörrarna, ekorrskinn på väggarna, rävskinn och björnhudar på golven, under taklisten flammar trosbekännelsen; »Dum spiro, spero» — »Mitt hem är min kyrka».

»Tará, taratá. Ung man spelar valthorn i dalen.»

»Mitt liv är en låt på näverlur
om våren och vårens gamman,
en visa om älskog i klingande dur.»

På varenda knut spikar han en holk för himmelens fåglar att bo i, på vartenda tak sätter han en väderflöjel för himmelens vindar att leka med — han välkomnar stararna och svalorna och husärlorna — han leker med killingarna — han

språkar med kon Hjärtros i den gamla ladugården — han skämtar med den vita katten och Tjohej, den stora svarta gårdvaren — han bär in vatten och ved och vattnar och gräver i trädgården — ingen annan än han själv får borsta hans kläder och bädda hans säng, en man, som ej kan bädda sängen själv, är ingen fri man. Han hänger på krokig arm och dansar hallingen och slår volt som i skolan, han klättrar i trän och tittar i fågelbon, han slår sälta och hoppar bock — på aftonen lovsjunger han solen för eldens värme och luftens ljus, för vattnets svalka och skogsbruset, för lemmarnas styrka och ådrornas saft, för trastens spel och konvaljens doft, för söta drycker och smaklig föda, för himmel och hav, för frö och frukt. »O moder jord, låt mig dricka ditt blod!»

»Tará, taratá. Ung man spelar valthorn i dalen.»

»Om sommaren är livet skönt
och sanden mjuk att trava i,
om sommaren är gräset grönt
och marken lätt att grava i.»

Med solen är han uppe och ringer i vällingklockan, han hissar flaggen och sjunger sin morgonpsalm: »var hälsad, sol, i himlens sky». Han badar sin nakna kropp i gyllene luft, i sol och vind, i doften av lind och rönn och hägg, fritt, hett rinner hans blod — han simmar i kapp med fiskarna och lyss, hur vassen viskar, han frustar, han tjuter av glädje. Han är ute och höbärgar, han sitter över risvålen och metar abborre, han

vandrar i skogarna, god vän med alla orrar och skogsduvor, kråkor och hökar, ekorrar och rävar — han dansar kring majstången, han dansar på logen, han ligger i sommarnattens skymning i höet och dricker den starka, torra hödoften — där är springlekar i gräset och roddturer på sjön i solnedgången med fiol, flöjt, jakthorn, sång, vågskvalp, eko.

»O Liv, o Gud, som är av evighet,
vars själ är Lag, vars namn Nödvändighet» —

rusig av lycka lovsjunger han Allmakten, alstrande, evinnerlig.

»Tará, taratá. Ung man spelar valthorn i dalen.»

Han njuter höstens gyllene solskensdagar och blåa månskensnätter, han vandrar säll ibland havresnesarna, i skog och berg strövar han med bössa och hund, hör drevet gå och blåser på jägarhornet. Han sitter vid höstens första brasa av väldiga stockvedslabbar — han spelar, när kogubben på Storvik och hans gumma dansa gammalvals — han undfägnar på Storgården sina bröder skapargossarna, målaren Uno och musikern Gösta. Han plockar in tallruskor och enkvistar i vaserna, mellan fönsterrutorna bygger han landskap av mossor, av tall- och gran- och alkottar, röda och gula löv, vackra stenar och bergkristaller — han sitter i brasvärmen och lyss till tonerna av Sjögrens »I de sidste Øjeblikke», hans käraste sång. Där dansas daldans och vingåkersdans, oxdans, träskodans, nigarpolska och domaredans, där spelas

Faust och Antigone, Hamlet och Stormen, Over Evne och Mäster Olof, där lekes »Jaktslottet», där är historiekvällar och songekvällar, där läses Peer Gynt och Brand och Tjänstekvinnans son, Hans Alienus och Gösta Berling, Zarathustra och Lykke-Pers resa. Han sätter på pjäxorna och ullvantarna och glider på skidor genom de vita skogarna — »den skall icke tala om liv och död och glädje och sorg, som icke stått på skidor utför en snöhöljd backe» — han är med och hackar julkorv och vevar köttkvarnen och sjunger Simsala dim bomba, han är med och kläder julgranen, klipper stjärnor av guld- och silverpapper efter mönster av Karlavagnen, Orion, Lyran. Det säger för litet för honom, det gamla ordet: »Nil humanum a me alienum», han vill utbyta »intet mänskligt» mot »intet i världen», intet kosmiskt skall vara honom främmande.

Tará, taratá. Det står en naken soldyrkare, en senfull, härlig ynglingagestalt på en bergtopp och skrattar mot solen, glittrande glad åt livet och åt allt, som lever. Han är en hedning, en kättare, han är Antikrist, som skall lyckliggöra människorna med det nya evangeliet: »mitt rike är av denna världen», med de skönaste mänskliga känslor, hemkänsla, familjekänsla, vetenskapens och konstens alla lycksaligheter — den allfamnande lycksalighetskänslan skall bli människans oavbrutna vardagskänsla — varje år skall bli en vers, varje dygn en rad i sången om jordens alla fröjder, var flyende stund ett ord, var sekund en dallrande ton. Kristendomen är lidande-religionen

— men lidandet är icke mera ett faktum än slaveriet, det kan avskaffas — vi behöva icke ta vår tillflykt till diktade sagohimlar, när vår egen värld är så bedårande härlig, när vi kunna utveckla detta jordeliv till fullkomlighet, till överensstämmelse med idealen — all vår livslängtan skall tillfredsställas härnere, jordelivet skall bli så rikt, att det blir en fysisk omöjlighet att drömma yrande feberdrömmar om ett annat liv. Vi behöva icke »försoningens slaktidé», som biskop Tegnér i ett brev till Geijer en smula vanvördigt uttrycker sig, icke nådens, icke syndernas förlåtelse, vi förakta den religion, som i hälsan bekämpar ett slags fiende, djävul, frestelse, vi hata prästlögnen om den obefläckade avlelsen, vi hata syndares och sjuklingars gud, guden för alla skumma gränder och avkrokar, för alla osunda kvarter i hela världen. Vi tro på Solguden, livets och ljusets, frihetens och hänförelsens Gud, vi tro på livslyckan, livsandakten, livets solröksmystik, friluftsgrubbel, hedendom, soldyrkan — hemmet är vår enda kyrka, våra symboler äro majstång och julgran, våra sakrament äro badet i den klara, djupa sjön och den glada måltiden, vi fira jordens fester och högtider. I vår visshet om framtiden, i vår kunskap om alltings enhet, i vår till samkänsla med mänskligheten, med alltet utvecklade självkänsla njuta vi redan försmaken av de efterkommandes lycka och fullkomlighet, av den tid, då Solguden doppat sin gyllene mantelflik i en av lustgårdens aldrig sinande brunnar och gnidit jordkulan blank och ren från alla de små fula, svarta flugfläckarna, av männi-

skor kallade städer. Döden är intet spöke, som skrämmer oss, i döden bli vi blott till markens sten och det höga fjäll, till blomster och fåglar, vi bli solen, vi bli den blåa rymden, i vårt sköte trycka vi jorden och stjärnorna i oändlig lycka.

Tará taratá, det smattrar, det skallar, det ekar, hans valthorn, mellan bergen. Men det är bara Jungfru-Jan, rusig av kärlekslycka, som sitter vid den tömda skålen med hjortronkräm, »dikten om vildmarkens härlighet, om viddernas gyllene syner, om jordens eviga friskhet och rikedom», och stirrar i den unga makans ögon, blind för hur skör den är, den mullens lycka, han njuter. Jungfru-Jan, Jungfru-Jan, hur skulle din visa väl klinga, om livets likgiltiga makter ryckte Viv, din hälft, från din sida?

* * *

Han hör icke till stadsherrarna på Anglais, den svenska 90-talsparnassens käraste tillhåll — i ostärkt, blårandig skjorta, byxor, bälte och luftiga sandaler vandrar han som vilde borta på Storgården. Han vill ingenting ha att göra med de kammarlärda rönnbärsfilosoferna med samvetet sjukt för att de mördat sina sinnen, han vill icke ha luktorganet fördärvat, hörselgångarna tilltäppta, trumhinnorna spräckta av storstadens rök och gatsmuts — ser man då icke, att det ganska snart måste vara ute med mänskligheten, om den inte allmänt börjar bo i timmerkojor med fasta lavar i stället för i stenlådorna med engelska järnsängar och resårsoffor. Det är icke ett ögonblicks nyck

bara, hans natursvärmeri, det blir icke en flyktig episod blott som Törnrosdiktarens bondeliv, som Strindbergs trädgårdsmästarutopier, Karl-Herman Bondeson stannar på Storgården (»Djur, skisser och historier från Storgården» 1900 — »Storgårdsblomster, en ung faders dagbok» 1901).

Det är själva paradiset, hans Storgården, de fagraste blommor dofta där, vita och skära hyacinter, gula och röda tulpaner, guldblanka trumpetnarcisser — det är en lust, det är en fröjd att leva där, att åka skidor, att tumla i sjön och dyka i kapp med änderna, att hjula och slå volt, hoppa bock och slå sälta med pojkarna i grannstugorna, göra lilla jättesvängen i räcket, flyga över gärdesgårdarna, att väva vadmal och skära havre, att sitta vid gäddan och tjädersteken och hjortronkrämen och sjunga den glada bordsvisan, att ligga i majmorgonen och lyssna till kvartetten: lärkans sopran i öster, i söder trastens djupa och fylliga alt, i väster gökens tenor, orrtuppens klangfulla bas i norr uti berget — Karl-Herman Bondeson tror på kornknarren i rågåkern tätt utanför trädgårdens spiræahäck. Det är en de glada gudars fest att ligga i båten en sommarkväll i solnedgången och sakta glida över de spegelblanka vattnen, att strövа i storskogen bland tassande rävar och skrämma upp orrhönorna ur blåbärsriset. Han lämnar bössan hemma nu, ända sedan den gång, då han stod på pass på en kolbotten och skådade skogens allhärjarting, skogens alla djur församlade för att döma den för massmord åtalade människan, han strövar med portören och insektshåven, han

ritar av och besjunger varje blomma, fjäril, fågelägg, sten. Han lyssnar till taltrastens klagande låt i småskogen på Storgårdsnäset, till orrmor och hennes unghönor och tuppkycklingar, till drillsnäppan och strandpiparen och sparven och domherren, som diskutera telefonstolpen, det nya trådet i skogen, han är med, när kråkan tar hem björklövet i den stora flygtävlingen, han språkar med gammelgäddan i Vassviken och mörten Silverling, med Storgårdens svalor, den ståtliga tuppen, med Tjohej och Tjinona, han är med, när äventyraren Sung-Sung river ned drakslottet, Järgens spindelväv, och hemför den stolta prinsessan Singila, kung Moskus, salsfluge-konungens, käraste dotter. Han dricker livets jäsande vin ur midsommarblomstrets och skatnäbbans långhalsiga champagneflaskor, ur kumminörtens och angelikans läglar, han lyssnar till det oändliga havets brus i älggräsets små, gröna snäckor. »Ni regnvädersmänniskor, hör ett råd, ströva kring i bygder och obygder, gör er bekanta med svalorna och hjälp dem bygga bon under ert tak, lägg bort titlarna med hund och katt och fäll aspstammar åt hararna att gnaga barken av och lägg ut granruskor åt abborrarna att lägga sin rom i, bliv en smidig simmare i vattnen, en senstark vandrare i skogarna, en vidsynt svävare i rymderna.»

»Gå ut i denna ljusa natt och sök dig en lekkamrat, sorgespelman, och vet du icke vägen, så följ den osynliga, han leder dig nog rätt.» Det är livets hela hemlighet, det är nyckeln till livslyckan: man skall icke vara ensam, man skall vara två.

Endast sagan om två blir sagan om livet, snart äro de lekande människobarnen på Storgården icke bara två utan fyra, där är också Lille-Man och Marjo-Marj. Till nya, fria, friska människor skola de fostras, de små, rytmen, linjerna, färgerna skola lära dem att höra gräset växa, höra groningens evigt sorlande sång i jorden, de skola läsa livets skrift i minsta fjun och fjäder, i pistillens fina stift och den smärta ståndarsträngen, de skola lära sig tyda fåglalåten. Det betyder intet, att en svartklädd trollkarl har öst vatten över deras hjässor och sagt något om att de äro avlade och födda i synd, Storgårdsherrskapet har sin egen dopfest, när svartrocken försvunnit. Icke skola de tro det gamla pjunkiga sjuksköterskepratet, att lidandet utvecklar, att sorgen förädlar — bakom oss, långt bakom oss ligger mörkret och kreaturens suckan, framför oss ligger paradiset — leve livsmodet, solglädjen, jordlyckan. Det är ett besynnerligt ord, gudsfruktan, ingen fruktan skola de känna för gudar och människor. Ett nytt »Fader vår» skola de lära sig: »O moder vår, O moder Jord, helgat vare ditt namn. Lär oss älska trofast och varmt ditt rike, vårt hem och fosterland. Lär oss tyda och lyda din vilja. Lär oss leva lyckliga och fräls oss från fruktan, från sjukdom och sorg.»

Endast lyckan släppes in genom Storgårdens dörrar, på väggarna hänger Rembrandts Heliga familj, Rubens småpojkar, de båda kärleksgudarna från Correggios Danae, Thomas tritonpar, Böcklins sommardag, Klingers »An die Schönheit». Livets mål är livets lycka, det är en gammal lögn bara, lidandet, sorgen.

»Ett stäv i vart visset löv står skrivet:
ett vet jag, som aldrig dör, det är livet.»

Han är blind av sin lycka, Karl-Herman Bondeson, han anar icke, hur skör den är, den mullens lycka, han njuter, hur hastigt livets likgiltiga makter kunna förbyta den jublande fadersglädjen i »Lillebror»-diktarens snyftande sorg.

* * *

Hans farfader var en skräddare i en stuga i Värmland, hans morfader var en bondespelman bland bergen i Västmanland, han har både prosan och poesien i blodet, både nyttan och drömmen. Det blir icke nog för honom att ströva på Storgårdsudden och svärma — han vill också sätta plogen i jorden, han vill bli en såningsman. Han vill icke bara sjunga om leken och dansen, han sjunger också om arbetet (»Arbetare, sånger och visor» 1902). »Hell dig, arbete, skaparsaliga gudars liv!»

Det är vers förstås, prosan är bara pratets och skvallrets form, de pladdrande skatornas språk, prosan lämnar han åt kaffekäringarna. Det är vers förstås, en vers som aldrig sinar — han sjunger dikt efter dikt om alla de goda arbetarna, om målaren och bildhuggaren, om byggmästaren, läraren, läkaren, uppfinnaren, naturforskaren, boktryckaren, bokbindaren, tidningssäljaren, om sjöfolk och jordbrukare, torpare och skogvaktare, skräddare och skomakare, snickare, urmakare, guldsmeder och plåtslagare, han sjunger sotarens visa på skorstenskransen, han sjunger om jordemodern och dödgrävaren. Han

sjunger först och sist om diktaren, mannen, som allting kan, den nye prästen uti Arbetets tempel, rest på de gamla kyrkoruinerna:

»Bort med kors och törnekrona:
Han gjort sitt livsverk, timmermannens son,
och pinoredskap ha vi vuxit från.»
(»Den siste prästen»).

Om arbetets nya tidsålder sjunger han, om mödans riddare, om tankens och bildningens adel, han hånar bördspatricier och penningadel med lättingslaterna

»vekliga njutare, duvna drönare,
glupskt och skinande dagdrivarpack,
tennsoldater och eftersägare,
frönas kvävare, växtens förtryckare,
det gångnas, det dödas dunkelmän».
(»Arbete»).

»Nej en spindel är du, stat,
fin och fet och korsprydd herre,
du är inte bara lat,
du är dum, och det är värre.»
(»Arbetslös»).

Han vill bli en plöjare, en såningsman, den glade herren på Storgården. Men han är för mycket av romantikens strövande svärmare, han är för mycket av Göran Dälling (»Göran Dälling, en levnadshistoria» 1906). Han har levat för länge i sagornas drömvärld, Göran Dälling, med Snövit hos dvärgarna, med Jungfru Lena av Södersjö och

Miseri mö, fjättrad hos trollen, han har för ofta varit herr Karl, som frälsar nunnan ur klostret, varit Vildering Kungsson och Måns Tro och prins Hatt under jorden, han har för ofta stigit ombord på månens gyllene skepp och druckit mjöd med kaptenen, han har vandrat för ofta på Vintergatan, han har levat för länge med de osynliga, de underjordiska. Han har ingen ro i blodet, Göran Dälling, i åratal strövar han kring i främmande länder, fjärran från Gammelbo uppe i bergslagsskogarna, han drömmer i Sagans riken bland Alperna, i det gamla Tyrol, han vandrar bland de gamla brunnarna i Hans Sachs och Dürers hemstad, han lever i gallerierna hos sagoberättaren Moritz von Schwind och Böcklin, ända till Hans Alienus' Orient förirrar han sig. Han har bara predikaredrömmens oro i blodet, Göran Dälling, det blir bara fantasier, alla den hemkomne vandringsmannens drömmar på Gammelbo, det blir aldrig byggt, hans observatorium, hans tempel, skogsstaden, där naturen och kulturen skola förenas, det nya riket, enhetsriket, grundat på utvecklingssanningen, kopian av Roycroftarnas konstnärs- och tänkaresamfund, av Fairhope, av van Eedens lantkommun. Det blir bara en gång, som Göran Dälling står i talarstolen hos »Mimers söner» — han flyr tillbaka till ensamheten, till den ensliga hyddan på Torsbergets topp — hans predikstol är klippan i skogens stora tysta kyrka, under det molnfria, höga valvet står han ensam och predikar för skogens djur, bland mossan och barren drunknar hans rop: »Vak upp, alla redliga drängar».

Han sätter livet till en dag på sin yrselfärd på skidor utför stupet, Göran Dälling — han får sin grav därute i skogen under predikstolen, där tranan liksom på hån skriker sitt: »vak upp, alla redliga drängar» — hemma på Gammelbo ta Smeds-Erik och Skogs-Margita itu med arbetet. Det är sin egen vandrareoro, sitt eget ensamhetssvärmeri, Karl-Erik Forsslund i Göran Dälling vill dräpa — han skall bli en plöjare, en såningsman, Storgårdsherren, trots all oro i blodet. En dag stiger herren på Storgården i talarstolen och ropar sitt: »Vak upp, alla redliga drängar, de unga ha sovit alltför länge» — hans Storgården blir Brunnsvik, folkhögskolan, han vill skapa friska jordevarelser och fria samhällsvarelser, han vill predika sin nya stora tro. En är världen, en och den enda, men världarna äro legio — alltet är Gud, utom det finnes ingen Gud, men inom det har allt och alla del i Gud — en värld, en gud, ett liv, en väg, detta är den stora trösten och förlossningen — enhet, samband, detta är sanningen, individualismens och socialismens enhet och försoning — »hjälpa, älska» lyder budordet. Han vill lära ungdomen naturens stora rika hemlighet, han vill öppna himlarymden och blomkalken, sagans och sångens värld, människosjälarna — Beethoven oeh Goethe, Spinoza och Whitman, Darwin och Krapotkin vill han predika.

»Det skall bli sommar i vårt land
trots alla murar gamla».

Storgårdens jublande strövare och svärmare blir Brunnsviks entusiastiske lärare — han skriver

biologiska kompendier i diktens lekande form, i »Skogssagor och djurskisser» 1907 berättar han om däggdjuren, i »Vingar» 1911 föreläser han om fåglar och insekter — i »Rymdsånger» 1909 ger han en kurs i astronomi. Han skriver psalmer att sjungas på Brunnsviks morgonböner — han skriver stridspsalmer mot draken, mot njutningslystnaden, mot mörkolands troll, mot byråkraterna i skumma dödstysta ämbetsrum (»Lantliga låtar» 1906) — han sjunger tack- och lovpsalmer till den nye Guden, som är luften uti lungorna, blodet i hjärtat, tanken i hjärnan, takten i hans gång, spänningen i hans raka ryggrad, han sjunger stjärnpsalmer på de gamla psalmmelodierna, han översätter den gamla begravningspalmen: »vi gå mot hösten, var vi gå» (»Rymdsånger») — han skriver en psalm som en »Skidsång» (i »Fria värs och visor» 1908):

»Tag stav i hand, spänn skidan på,
din snabba Orsaskida» —

han skriver chiliastiska psalmer:

»ingen fattig, alla rika,
ljus och jord åt alla lika».

Han är en plöjare, han är en såningsman — han arrangerar folkupplysningstablåer som »En saga om Folkvisan» — han skriver Folkets-husdramatik, uti det lilla drömspelet »I mörkret» går han tillrätta med pastorn och fabrikören, som försvarar sin lampfabrik, i lustspelet »Kometen» ger han en kurs i uttalet av främmande låneord — han målar vackra altartavlor som »Drömmen»,

fantasien om Första kammarens avskaffande och republikens införande — han sjunger om »Människan»:

»jag är en mikroskopisk cell
i jordens kropp, i släktets organism.»

Han är en plöjare, han är en såningsman. Men oron kan vakna hos honom:

»jag går och väntar på mig själv,
när kommer du, när blir du vaken?»

Han kan fråga sig:

»skall allt mitt verk bli en uvertyr,
skall aldrig dramat börja?»

Han känner missbelåtenhet, han känner oro, det blir endast hans vandringsvisa, som får något av klang uti sig.

»Nu ha vi skorna klackat,
nu ha vi fuller packat
vår lätta näverkont, ja kunt,
nu draga vi mot fjällen
att gästa fäboställen
och leva starkt och sunt.»

* * *

Den jublande rikedomslyckan, den sjungande livstrons friska anslag i Storgårdsdikterna blir aldrig den stora symfoni, det drömmer om, torftig, torr blir Karl-Erik Forsslunds Brunnsviksdiktning. Han blir ingen plöjare, ingen såningsman, han känner det själv, gång på gång vänder den tillbaka i hans

diktning, den dova oron över den ändlösa, ofruktbara striden mellan de två makterna i hans bröst, längtan till storskogen och ödemarken, lusten till strävan och id på odlad teg, på banad stig, mellan den sorglöst vandrande gesällen och odlaren, som lyser alla luffare i bann.

»Genom mina ljusa marker
tyst en flod av mörker glider,
skall en gång hans flöde åter minskas
och i sanden sina
eller han stiga, svämma över,
begrava alla sommarns blomsterängar?»

En dag blir oron honom för stark, han är trött på rösternas sorl, på varje liten kulle i landet står en tribun och en pratmakare, han har nog av gamlingsgnatet, av unga dunderbasars fetstilsfraser, av

»rörelsernas lärda kateketer
och väckelsernas visa parakleter,
röda negrer och missionsmulatter
i mötessalar och kongressdebatter».

Hans inres vildman vaknar, urskogsströvaren, istidsmänniskan, mammutjägaren, grottbjörnsgrannen.

»Så nämn mig vilde, kättare och hedning» — han packar sin ränsel, han flyr ifrån Brunnsvik till fjällen (»Till fjälls» 1910—11) — återigen ropar han med Kristoffer Randers:

»Giv mig luft, giv mig himmel og hav,
så skal sangen nok svulme derav.»

Till vildmarksdrottningens öderike flyktar han, till myren och martallarna, till vipan och dvärgbjörken, den vingade vinden på vidden, solen på de vita snöfälten, fjällets vita sippa, suset i sjumilaskogarna — från Torneträsk till Ljusne dal vandrar han, från Peripakte till Hamra urskogar och Fönjas dvärgbjörksnår — han stiger över gränsen och plockar isranunkeln, han badar i fjällets bäck, han drömmer på de tigande vidderna. Ett ögonblick är han nere i turisthärbärget, där gnäller handklaveret, kaminen osar i matsalsvrån, där är boston, grammofon och spiskroksvalsen, galosch och paraply, skrämd flyr han igen — han tänder eld och tältar i Kuggesvagges delta i lä av de breda jätteblocken, han ligger i fäbodstugan och hör Sonfjällets sista björn tassa förbi, han sitter i Sarjeks dödsdal, där icke ett strå, icke ett löv prasslar, där det är is och sten och stillhet, uppe på Kebnekajse står han ansikte mot ansikte med ensamheten.

Han är lugnare, då han vänder tillbaka från fjällvandringen, han räcker åter fram sin hand, han var ingen desertör, en trött, en sårad allenast.

»Och tar jag ej min gamla plats
att mitt i vimlet strida med,
er sångare och vapensmed,
kamrater, vill jag bli».

Han förstår, han resignerar: han är ingen plöjare, ingen såningsman, hans kall är blott att sjunga vandringslåtar och måla höga fjäll, han sjunger »Daldikter och vandringsvisor» 1913. Men de ensamma viddernas luft ger ingen kraft, ingen styrka

åt hans sång, oron glöder och förtär, han kan inte glömma plogen hemma på Storgården, det är med bitterhet, han skådar på sitt liv.

»Jag ville bli en bonde god,
en stilla såningsman.
Jag dugde ej. En rastlös flod
i mina ådror rann.»

På björkudden uti Wessmans sjö ligger den rödmålade bergsmansgården, vinden leker som förr kring de vita knutarna, men den glade herren på Storgården är icke densamme, den livslyckans stora æquanimitas, han drömt om, är han fjärran ifrån, gång på gång tager han vandringsmannens kappa och stav och flyttar till vildmarken. Den gamle Jungfru-Jan är åter ute och strövar, sökande sin jungfru — den livets lycka, han famnat, är honom icke längre nog, kallet, dikten söker han. Börjar då den glade sångaren av Sagan om två med den gamle Gabriel Lidman i »Gertrud» känna, att »kvinnans kärlek och mannens verk, de två äro fiender av begynnelsen», börjar då lyckoprinsen ana, att diktare bliver endast den, som har gravens mörka natt uti sin blick, att större än danslekens och bordvisans lycka är lidandet, som skapar diktaren? Han är en orolig vandringsman, han är en vildmarksströvande sökare, den nyss så glade herren på Storgården, det är personlighetens styrka och kraft, som felas honom, hans dikt blir bara poesi à la »Förbundet för fysisk fostran» och »Vandrareföreningen».

En trevande, en orolig sökare, kännande plö-

jarens och såningsmannens längtan men saknande personlighetens rikedom och styrka, sådan är han, Karl-Erik Forsslund, Storgårdens-Brunnsviks diktare. Men är detta icke också samtidens svenska diktning? Esteticismens 90-talsålder är ute, det etiska allvaret börjar vakna — det är icke längre bara den gamla Agnete hos Selma Lagerlöf, som släpar och sliter nere vid fjällets fot för att var natt kunna tända sin brasa åt de osälla andarna, som färdas på den eviga snön uti evig kyla — trots ögonblickets härskande reaktion, förvärvstörstens och fromleriets stolta renässance, börjar dikten åter vända sig till verklighetens allvar — man kan skymta det hos en K. G. Ossian-Nilsson, en Ludvig Nordström, en Martin Koch. Men personlighetens styrka och kraft finnes icke.

»Nevermore» — vem var det, som viskade? Skulle det väl vara någon sanning uti ryssens hånfulla ord, att den svenska nationen redan stelnat i kulturens former, att vikingarnas ättlingar redan äro tröga och orörliga av all tung mat och alla tunga drycker? Skulle det väl vara den svenska diktens sista kapitel i världslitteraturens historia, sagan om »Tjänstekvinnans son», alkemisten-svedenborgaren, den evige sökaren med de skygga ögonen och det brinnande hjärtat?

Hur många decennier, hur många sekler skola vi väl vänta honom, den nya personligheten, som åter föder den svenska dikten på nytt?

INNEHÅLL:

Ola Hansson ..... sid. 1
Verner von Heidenstam ..... » 43
Per Hallström ..... » 85
Hjalmar Söderberg ..... » 111
Albert Engström ..... » 141
Henning Berger ..... » 173
Karl-Erik Forsslund ..... » 195

CARL-AUGUST BOLANDER

SVENSKA DIKTARE JUST NU

LITTERÄRA ESSAYER

ANDRA SAMLINGEN

STOCKHOLM. ALBERT BONNIERS FÖRLAG

CARL-AUGUST BOLANDER

SVENSKA DIKTARE JUST NU

ANDRA SAMLINGEN

SVENSKA DIKTARE

JUST NU

LITTERÄRA ESSAYER

AV

CARL-AUGUST BOLANDER

ANDRA SAMLINGEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1916
A.-B. FAHLCRANTZ' BOKTRYCKERI

K. G. OSSIANNILSSON

»Vive l'empereur!» — hånfullt skrika rösterna, skadeglatt tindra ögonen omkring honom, utmattad av hetsjakten kryper han ihop uti hörnet av skolgården, den lille Ludvig Napoleon Malm, under kamraternas spott och spe. Bröstet flämtar efter språngmarschen, hjärtat bultar, i ögonlocken rycker gråten, skammen och rädslan skaka den lilla tunna, spensliga gestalten — det är sannerligen ingen av Dexippos' grekiska gossar, den kuschade plugghästen »Polle Munck», som smyger sig förtvivlad mot husväggen. »Vive l'empereur!» — det är judarnas törnkrönte konung, som hyllas, det är arbetarpojken, buspojken, den plugghästen, den viktigpetern, den ynkryggen, som unga romerska fötter sparka efter — Sanderson, militärsonen med generationers nävrättsinstinkter och förakt för bokträlar, låter sin knytnäve dansa på krakens rygg, Hägerman, rikemanssonen, societetsherren, skriker sig hes på hånord och smädelser. En för alla, alla mot en, de rika, säkra herremanssönerna med de runda kinderna och de klara ögonen lära en paria ariernas stolta rätt.

Men han skall... Ensam är han, många och starka förföljarna. Men han skall visa dem... han knyter nävarna, han kastar sig emot de

många omkring honom. »Polle Munck» är galen, de skratta åt honom, se bara, så han bites och sparkas och rives och klöses, hör bara, hur lejonet ryter. Han är visst riktigt galen, så han gnisslar med tänderna, så fradgan står om munnen på honom — det är visst bäst att låta honom vara i fred, så han rasar, så han slåss. Den unga käcka patricierskaran skingrar sig — darrande av bärsärkagången ser Ludvig Malm den sista ryggen försvinna bakom hörnet. Hånet tiger, fri är han, ensam.

Fega, fega äro filistéerna, rädda om det vita skinnet, om de runda kinderna. Svaga, svaga äro filistéerna, sitta helst dästa vid borden, klinga med bägarna, gripa efter kvinnomidjorna. Små, små äro filistéerna, rädda om det snöda guldet, om det fåfänga livet. Vad båtar dem sedan, att de äro många, vad förmå de mot honom, den ensamme, på vilkens huvud ingen rakkniv kommit, över vars läppar aldrig kommit vin eller starka drycker, aldrig något, som orent är. Han ensam är styrkan, han Manoahs son av Dans släkt i Zora, Nasiren — han sönderriver lejonet i Timnata, tusen män slår han ned med åsnakindbågen, Gazas portar bär han på sina axlar upp på bergshöjden framför Hebron. Svaga, svaga äro filistéerna, han, Simson, är styrkan, är makten, är segern.

* *
*

Viljan till makt, det är rytmen, som brusar i den unge K. G. Ossiannilssons blod, det är rytmen, som sjunger i hans ungdoms dikt (»Masker» 1900, »Hedningar» 1901, »Örnar» 1902). Han är Cæsar, den bleke mannen med de sammanbitna läpparna, som går över Rubicon, han är Napoleon, den korsikanske fattigseigneuren från Brienne, hånad och hatad av Frankrikes konnetabelfödda ädlingar, Austerlitz' segerherre, som med den stora kylan i hjärtat låter rikta kanonerna mot isen, där de slagna fienderna söka bärga livet, världssjälen till häst, som Hegel med ögon värkande av logosgrubbel ifrån sin kammare såg rida förbi genom Jenas gator.

Han är Kraften själv, vad frågar Kraften efter medel och mål, är icke Kraften ändå alltid kraft? Han är Catilina, upprorsmakaren med det fräcka hånet mot Ciceros gyllene vältalighet och senatorernas bestående sanningar, han är Mr. Chamberlain, imperialisten i monokel och silkecylinder, Jamesonraidens rector spiritus. Han är Cromwell, puritanen, som sopar rent Prisa-Gud-Barebones frasparlament, järnsidan med den hårda handen mot alla Fast-i-tron-Jeffrays och Döda-synd-Nortons, han är Mirabeau, vivören-revolutionären med de starka lungorna och de starka passionerna. Han är Cecil Rhodes, jobbaren och börsspekulanten med de starka roffarehänderna, han är general Booth, den svamlande skräddargeneralen i den skärande röda uniformen, som icke vill nöja sig med sedvanekulten och bakläxinpluggad kristendom,

han är Kitchener, den iskalle, hånfulle, hårde krigaren på hundramilsritter genom öknarna.

Han är Kraften själv, vad frågar Kraften efter rätt, efter humanitet, är icke kraften ändå alltid kraft? Han har icke Gabriele d'Annunzios hånfulla estetförakt för »den rödhårige galiléen», men hans hjälte är han icke, den bleke profeten av Nasaret, vars kors nu förgyllt hänger på biskoparnas bröst till en påminnelse om lekmännens synder, Oljobergets kraftlöse drömmare, en av dessa svaga svärmare, som i solnedgångstider alltid drömma om människans solnedgång. Det är bara kraftlösheten, som kallar sig humanitet — kraftmänniskan hånar alla fredspigescherna och deras suttnerska missromaner, hypnotiserad av de båda blanka stålkartescherna framför honom på skrivbordet, han spottar föraktfullt efter girondisterna, de grå kompromisssjälarna, halvvägsrepublikens ljumma skrivarandar — »håll räfst med bombkastare och män» — det är hans Napoleons ord till Fouché, polisministern — »ideologerna, myggorna är det nog att förakta» — det är en jublande tillförsikt i hans tro på kriget, det härliga.

»När tystna kanonernas sånger?
När har guldet sjungit ut?
När bergen gripas av ånger
och metallerna tagit slut.»

Snöpingar och kvinnor må skrika aldrig så högt om sina papperslappars rätt — det finnes blott en rätt, och det är kraftens — han är

Bismarck, Emserdepeschens förfalskare, hasardspelaren i järn och blod, han är Déroulède, patriotligans och statskuppens gascognare, han är Jameson, det sydafrikanska rövaretågets fribytarhövding, han är Cortez, äventyraren, som i Vera Cruz bränner sina skepp, han är Alkibiades, atenarnas enfant terrible, som gycklar med Hermes' krämare och leker med hierofanterna:

»De gudar, I åkallen jämt,
de äro så ringa och svaga,
att ett gyckel kan ta dem avdaga.»

Gott och ont, det är bara fraser med vilka slavsjälarna och svaglingarna söka snärja de starka och storvuxna, med svek och list söka filistéerna fjättra Simson.

Men kraftmänniskan behagar icke låta mäta sig med moralmissernas tumstock — han är ingen brottsling, ingenjör Ravn i enaktaren »Brottslig», trots det mord, han förövat, ty han känner ingen ånger, intet skuldmedvetande, han är ariern med det högburna huvudet och den starka viljan: »Jag menar alltid, när jag siktar»; den brottslige är i stället rivalen doktor Malmberg, f. d. läraren, dekisfiguren, förstörd av spriten, broskmänniskan med skuldmedvetandet — med den starkares rätt tager ingenjör Ravn fästmön ifrån honom. Hur stor, hur skön är han icke i sin viljas hänsynslösa kraft, den av stugusittarna förtalade Cæsare Borgia, fursten i det landet Sinigaglia, giftbägarens och dolkens,

svekets och våldets och maktlystnadens solvarma fädernesland. Kom inte och skräm den starke med den gamle Zebaot och hans darrande händers ljungeldar — kraftmänniskan ler bara åt den bleka föreställningsbilden, på vilken ännu tusenden av präster hava sitt feta levebröd och andra tusenden helga sina kronor och kassakistor och de mångas fattigdom — han har ingen respekt längre för den gamle bergguden från Sinai, de sjukas, de dödsskrämdas, de bekvämas och småsnålas gud, nu sedan den gamle förlorat sin kraft — högre än Azrael och Rafael och Mikael och Muriel, änglarna, som bära baldakinen över Zebaot, vördar han deras kraftige stridbare broder Satanas.

Det är icke sant, jorden är inte flat, den stackars amerikanske millionären må sätta aldrig så många 50,000-dollarspris för att få det bevisat. Det är icke sant, jorden är inte en korrektionsanstalt för vanartiga barn, som här utbildas för salighetens fårahus, det är inte sant, allt vad den lär, den hebreiska litteraturens antologi, som, under namn av Bibeln utnyttjad av den Helige Andes monopolbolag, av naturlagarnas analfabeter antages dirigera världsförloppet. Nej, detta är sanningen: en kamp är varat, en sjudande, jäsande, virvlande kamp är alltet, sin egen mening, sitt eget mål — i skogen kämpar saft emot saft, kämpar cell emot cell, i mosse och grop, i sjö och damm, på det vida hav, på vallmoängen, överallt gäller det livet och döden, i maskiners surrande tramp, i skovlars och rem-

hjuls pustande takt, i städernas rök, överallt kämpa raser och folk och människor för bröd och för luft, för kult och för sed, för vantro, lögn och förnuft.

»Hell, väldiga liv, din flämtande jakt,
hell allt, som prunkar i fältslagets prakt
eller dånar i hamrarnas sång,
i trummans appell eller isarnas knall,
i blodets harm och karteschernas fall» — —

Kamp, kamp är livet, utan nåd, utan förbarmande — i sten sitter Budda orörlig, utan löje och tår, kall för den sjuke vaisyans gråtande maka. Kamp, kamp är livet, utan känsla, utan hänsyn, det gäller bara ett: mig själv — gudarna åldras och vandra till Orkos, men ett dör icke, ett är evigt som alltet: »Ego, vårt belätes mäktige gud.» Quid est veritas? — vir est qui adest — sanningen är jag.

»För slavarna vare du gud, Odysseus,
mig lyster att själv spela Zeus.»

Han är Kampen själv, han är Kraften själv, han är Makten själv. Framför allt makten, vad frågar makten efter kraft, är icke makten för mera än kraften? Han är Tiberius, envåldshärskaren, som leker råttleken med Sejanus, han är Ludvig XI, som leker med Oliviers liv, han är Nero, som sparkar efter vännerna på gästabudet, han är Richelieu, den mäktige kardinalen, som med ett pennstreck skickar fienden till Bastiljen. Han är tyrannen, de humana

frihetshycklarnas förtvivlan, skåltalsgycklarnas och festdagssångarnas gissel, den störste hjälten och martyren, den ende frihetsskaparen, han är Il principe, fursten, som i sin brännande törst offrar allt

»för detta enda paradis: att härska.»

Makt, makt, det är det halvkvävda rop, som fyller hans dikt med lidelse och harm, historien har knappast övermänniskor, knappast tyranner nog för att tolka den ärelystnad, som förtär honom. Makt, makt, det är den enda tanke, som binder hans fantasi, som ger den vingar, allt, vad den unge diktaren skapar, skälver av maktlängtan. Han är Jörgen Kock (3-aktsdramat »Jörgen Kock» uti »Svart och vitt» 1904), kaparen på borgmästarestolen i Malmö, lyckoriddaren, som leker med danska kronans länsherre herr Mogens Gyllenstierna och de adliga herrarna, som svekfull, lögnaktig, kämpar med rådmän och borgare, som bryter löften och fördrag, föraktar kvinnorna och gör männen till dockor, som på olyckans dag, då den älskade sonen hänger i fiendegalgen, stolt dricker för livets kapareslag, för allt, som av nyckfulla vindar vart taget och givet. Han är Marx Meyer på Varberg (»Marx Meyer på Varberg och andra berättelser» 1905), äventyraren, som hårt stöter sporrarna i gatan, djärvt sträcker sig efter segern och makten — han är Konstantinos IV Kopronymos (5-aktaren »Bysantiner» i »Amerikaner och bysantiner» 1905), den bildstormande

tyrannen, mannen utan gåtor och drömmar, som icke viker och väjer, icke faller på knä för den korsfäste, plågaren-härskaren i ödmjukhetens skrud, som älskar hatets titaner och vill bygga deras Pantheon.

»Dyrkom i tjusning styrkan,
höjom en stod åt despoten,
hyllen med sånger tyrannen!»

Makt, makt! Den makt, som han icke är född till — hans hjälte är vanbördingen med det fräcka föraktet för maktens gamla herrar, med den brännande makttörsten — Konstantinos, »smutskejsaren», är en främling bland de stolta bysantinerna, Marx Meyer är icke av födelsen en riddare, Jörgen Kock är född i dikeskanten och hatar hela förnämiteten.

»Nu skall ingens skaparrätt bero av gunstens gärning, på kotteri rår individ i viljans sæculum —» ständigt återvänder i K. G. Ossiannilssons dikt plebejen, som av egen kraft vinner segern och makten — han heter Napoleon, den föraktade korsikanen, som blir världens kejsare, han heter Marius, bondesonen, som kämpar med Sulla, patriciern, han heter Kitchener, den iriske hunden, som fröjdar sig att få pina de äkta britterna på sin ökenritt, han heter den falske Dmitri

»och har jag ej blått i blodet,
som en ättman av bleka zarer,
så har jag en rödare vätska
än som nånsin en boren zar.»

Han heter John Ericsson, sonen av folket, föraktad, utestängd i fosterlandet

»det hjältarnas land,
som är och som blir, vad det var,
där en storhet får vara en storhet ibland,
om han haft en minister till far —»

detta gubbarnas land,

»fullt av avund och köld
av skåltal och fosterländskt nit,
de tandlösas land och det multnades sköld,
Eldoradot för präster och sprit —»

detta bördens och avundens land,

»där begåvning är brott
för härskande Skråköpingsbor.»

Hans namn är Ingen, han är den stolte okände, som bländar Polyfemos, jätten

»Min ätt är mäktig och min börd förnäm
och stort mitt rykte.»

Makt, makt, han skälver av längtan efter dådet och makten, han törstar efter hämnd för de dumdrygas förakt, för de trånga ungdomsårens smälek — gång på gång återvänder i hans diktning Vive-l'empereurmotivet, den fattige ynglingen, hånad av de unga stolta patricierna, det är ett barndomsminne, som aldrig kan glömmas, det tvingar honom till diktare. Jag hatar, jag vill — det är den dova tonen, som brusar under alla de klangfulla stolta rytmerna — han är

Marat, hatets son, i vars hjärta den tionde musan skrivit sitt: »Écrasez», troende blott på hånet, föraktet, som aldrig kan glömma barndomsminnet: fadern utpint för skuld

»när jag letar i minnet, så minns jag,
att ni skällde mig fordom som dräng — —
Monseigneur gjort min ryggrad så böjlig,
monseigneur gjort Babette till helär.»

»Vive l'empereur!» — låt gå, mina skrattande herrar, må det bli ouvertyren till en ny Eroica, ni skola se en hövding resa sig. Liksom Julien, hjälten i Beyles' »Le rouge et le noir», har han Napoleons porträtt gömt i madrassen —på hans skrivbord står Napoleons byst, liksom Balzac har hans tanke ristat på dess sockel: vad han icke förmådde med svärdet, skall jag utföra med pennan.

En hövding är han boren. Är det icke hövdingar, som det nya seklet behöver, är det icke hövdingar, som tiden saknar? Strindberg, »Röda Rummets» sanningssägare, Götiska rummens felfinnare, har trasslat bort sig på korsvägarna, den förlupne trälen, som förlöpte bojorna och träldomen, kan aldrig finna riddarnas Graal — Heidenstam, den förlupne riddaren, som rymde från kampen och dådet in i Kettil Okristens hög har slutat som de stora stövlarnas Trumpeterstråle — den gamle Fröding är den skadskjutna rackelhanen, han sjunger om, kan i torrväder småflaxa litet men kommer ingen vart i droppregnet, som dryper. Tor Hedberg, den

svenska litteraturens Ahasverus, vandrar och vandrar utan att finna ro, står som Ator på Babelstornets högsta tinne, sträckande sig mot höjden (»Babelstornet»), söker sanningen (»Gerhard Grim»), söker skönheten (»Giorgione»), finner ingenting, stirrar på de tomma händerna, lurar tröttögd på ofruktbarhetens gåta (»Mikael») — Levertin, den bleke orientalen med de glansfulla ögonen, sitter med tubarosen i handen, drömmande om legendernas kvinnor och måneglittret uti österlandets brunn — i Pythiaställning sitter Selma Lagerlöf, men det är ingen grubblande sierska, bara en gammal flicka, som leker med dockorna. Det är ingen röst med tordönets styrka, det är ingen tanke med örnavinge, det står ingen eldstod på himmelen, det är bara famlande, trötthet, oro — det är det gamla 90-talet, Tavaststjernas Klercken, den trötte, överretade nervpatienten på den lilla schweiziska kurorten — den nya ungdomen är ingen ungdom, med Johannes Jörgensen, den unge Herman Ronge i »Vor frue af Danmark», skrapar den av tapeterna för att få de vitkalkade väggarna, sätter krucifixet i stället för Böcklin och Burne-Jones, med den unge Sven Lange reser den till Stilla havets öar för att se, om det är lättare att hålla ut bland de svarta. Det är Bo Bergmans tidsålder, marionetternas, styvbarnens, de tröttas:

> »vi föddes gamla och vår släkt
> fick gråa hår i vaggan —»

man lyssnar blott efter stegen i ryggen, ruvar

över det stora ungdomshaveriet, känner sig trött till döden!

»Ingen sol i min vrå.
Skyarna ligga tunga. — —
Allt, som går under,
och allt, som går fram,
är bara ryck på trådar.»

Det är en blixtfotografi av tiden, som Lidforss ger oss uti bilden ifrån konstnärslaget i Parkow: den trötte bleke Dehmel med den nervösa gesten: »Aber Kinder, wir Moderne können uns ja über nichts streiten.»

Det har tystnat, det gamla skånska gardet, Ola Hansson, den käcke »Ung Ofeg», är vorden Isinger, den trötte skeptikern, Wallengren, den glada »Falstaff Fakir», skrattar inte längre sitt fräcka unga skratt, Emil Kleen, Venus' unga älskare, sjunger inte längre om klorofyllet och det brusande blodet — de yngsta skånska diktarna vandra bleka på vägarna, sträcka sig efter de nakna grenarna, lyssna till gråten inne i bröstet, den trötta stämningens svaga nipsdiktare. Men nu är han kommen, ynglingen, som längtar till ökenglöden, som ropar till himmelen efter själens helvetesstormar, efter martyrens törntagg, efter lidelsens sällhetsfamntag, efter hjältesjälarnas härliga tvivel — »fy fan att vara ung i ett gammalt land»: det är inte trötthetens resignerade suck, det är trotsets sjungande harm, det är kraftens övermodiga hån. Är det icke den gamla tiden, som talar uti Ola Hanssons:

»Jag älskar icke viljorna,
som göra världen kall och hård,
jag älskar mera liljorna
och rosorna i blomstergård.»

Men nu är han kommen, viljeseklets unge diktare, bragdens, hjältekrafternas, framtidssångens segersjungande riddersman.

Han är Kampen, han är Kraften, han är Segern — en tiger är han

»liksom en panter är jag,
hukad till språng på världen
värld, på din strupe jag ligger,
trotsar och trugar och tigger.»

Han är den bengaliska tigern i den lilla dikten »På cirkus», kisar genom gallret efter parkettens skrattande herrar, slår efter gallerstängerna, ryter inför den stängda dörren.

* *
*

Det nya viljeseklets svenska hövding är han, den unge K. G. Ossiannilsson, »Maskers», »Hedningars» och »Örnars» diktare — han är den yngste titanen, den ende, sedan den gamle blivit slagen av skräcken för makterna. Skule Jarls mörka tvivel förlamar honom inte, han tror på bragden och dådet, på sig själv, den jublande tron ger hans rytmer deras sjungande klangfulla makt. Det är en ropandes röst, som höres, som tvingar till sig lyssnare, det är en harm, som tänder hjärtan i brand, det är en kraft,

som föder kraft. Det unga Sverige har fått en diktare.

Den sprutar eld, den sprutar gnistor, hans unga dikt. 90-talsesteticismens Potemkinkulisser bli malätna, mögliga i eldskenet — det går icke längre att dölja, hur murket, lutande, förfallet det är, det gamla rucklet, där gubbarna dusa bakom fällda rullgardiner och råttorna gnaga under golvtiljorna. Ungdomen vaknar — undra sedan, att vi leddes och vantrivdes, att vi blevo bleka om kinderna — var det verkligen i detta ruckel, vi levde och andades? Eld, mera eld, sannerligen behöves det icke, att stormvinden spelar upp dansen för gnistorna.

»Än sen om gamla gummor få tandvärk genom draget,
om några gamla gubbar av susandet få slaget,
än sen, ty hela världen börjar ropa på förnuft.»

Eld och brand, hacka och spett — det är knappast börjat än, arbetet på »Esplanaden», det är bara de första stenarna, som brutits loss. Vad väntar man på, vill man vänta, tills rucklet ramlar ned över huvudena? Skall den stå kvar där länge ännu, Petri förnekarens gamla kyrka, som ifrån urminnes tider lättjat sig till de trälandes bröd och skrymtaktigt himlat sig vid massornas skrikande elände, som prytt med Guds nåde de mäktigas bröst, som styrt packet med skådespelarknep — han ropar sitt: »Præterea censeo», han ljungar sitt »Écrasez l'infâme», han väser sitt ».... ecclesiam esse delendam!»

Storma kyrkan, riv den, bränn den, de gamla rovriddarnas fasta borg, det kämpande folkets skam! Han blir flammande röd om kinderna, hans dikt sprutar svavel, då han ser Guds frodiga skådespelare predika för maten i de trånga, flottiga kaftanerna, då han tänker på hur de inpiska drängar åt staten med skräcken för fan och den yttersta domen, då han tänker på katekesindustrin.

»I dag som i går
och i hundra år
har den gått, deras svarvmaskin,
och svarvaren hette prästen
och kristendom industrin.»

Ett brott, ett mord är de svartas hantverk, det värsta ibland mord är det

»Se barnen, de lyssna och höra —
en lögn i en oskyldigs öra
är ett sjufaldigt hemskare brott än ett mord.»

Han kväves av förtrytelsen, då han ser alla de gudsnådliga hycklarna, »Oom Paul» och hans fromma, Herrens egendomsfolk, som ensamt får jobba och stjäla — hans vrede flämtar efter luft, då han ser missionärerna, den officielle Helige Andes smarte provryttare, under pansarkolossernas skydd inkräkta i länderna. Är det inte nog snart? Vad hjälpa alla de 8,000 bevisställen, som den fromme Passaglia samlat för Jungfruns obefläckade avlelse — den är död nu, den kristna tron, den är dräpt av den lärde

Paulus, vars för vår tid en smula pseudofilosofiska funderingar övervunno den enkle nasaréens varmhjärtade men samhällsupplösande lära, den är dräpt av den kristna kyrkans historia. Den gamla kristendomen är död — fåfängt försöker nyteologiens unga Abisag från Sunem rädda den gamle kung David ifrån döden.

I herrar av det gamla förtrycket, I riddare av den gamla makten, den är död nu, den tro, varmed I stulen eder makt. Förstån I, riddersmän, det lider mot slutet av dagen för eder makt. Ture Jönsson Tre Rosor, ditt övermods timma är slagen, Bo Jonsson Grip, darrar du icke på din borg. Nu är räkenskapens stund, aristokrat, din domare står framför dig.

»Jag håller ditt liv för en stöld,
din sömn för ett mord,
din lögnpietet för råhet.»

Din slav är icke längre en maskin blott, krämare, dina papper äro icke längre heliga, byråkrat, din dom ljungar icke längre med Sinais dunder, domare. Fuit Chartago, det är slut på den gamla punerstaden, den larmande, den prunkande, med templen åt Bel, åt Molok och åt Astaroth.

Det är inte bara 80-talets ensamma kämpar, det är legionerna nu, som stampa framför murarna. Slavarna ha vaknat, tiggarna ha blivit fordringsägare, det är socialdemokratiens århundrade, det nya viljeseklet. Han är legionernas höyding, han är socialdemokratiens diktare, han

sjunger stridssångerna, psalmerna, han slår trumvirvlarna för dem, »Maskers», »Hedningars» och »Örnars» diktare. »Vive l'empereur!» — I haven själva ropat det, I stolte herrar, ja, han är hövdingen, den unge Marius, plebejen, han kommer med legionerna, som trampa eder stolthet i smutsen.

Han är socialdemokratiens diktare, han är de tusen kämparnas hövding. Men det är inte den stora broderskärleken, som sätter svärdet i hans hand, han har bara en kärlek, kärleken till sig själv. Han är inte broder Franciscus, Bernardones bleke son, uti tiggardräkten — han är Oliverotto, hertigen av Fermo, condottieren, utan frände och vän, utan lag, utan fädernesland

»allena jag är,
ingen man har jag kär.»

En fri hugenott, är han »själv sitt eget och alltings mått». Condottieren är han:

»i dag lyder lösen för Genua stad,
och i morgon han slåss för Venedig,
för en stad, ett palats,
för en dam, för en sats
är han rustad med värja och tunga.»

Det är legionernas kraft, som fyller honom, det är arbetarrörelsens ungdomsfriska styrka, som rusar honom. Vore han engelsman, skulle han säkert vara imperialist — han kan ändå inte låta bli att sjunga Kiplingska imperialistpsalmer, lovsånger till den frodige, bredbente, stolte John

Bull. Men det är ett litet fattigt land, han hör till, ett land utan överflöd på kraft — det är därför, som han sjunger om imperium romanum — anglo-slavo-germanicum, arbetarrörelsens imperium cæsarianum, lyst av en sol, som aldrig går ned.

Det är det tjugonde seklets stridande här, den socialdemokratiska — och han är en ung stridsman, som längtar efter riddarsporrarna. Men förstulet drömmer han om de gamla tiderna, då det käcka dådet ännu vann riddarslaget — han skulle varit en landsknekt i Frundsbergs legohär, en sjöman med Clive på rövaretåg — han drömmer om de gamla engelska riddartiderna (novellsamlingen »Äventyr» 1906). Han skulle varit en ung yankee, en av männen, som gnola på framtidens ton, som ha ångan i blodet, musklerna av stål och stenhårda knän, han skulle varit Croker & C:os, Milwaukee, unge employee, den oförfärade unge gentlemannen från Toronto, som får den rätta klangen på sitt »vessir». (»Amerikaner och bysantiner» 1905).

Det är inte en blek yngling, som ödmjuk stiger ned i gruvan, till fattigdomen, till svälten, till arbetet — det är en ung condottiere, som drömmer om äran och makten. Hövding skall han bliva, gå i täten, höra legionerna stampa taktfast bakom sig.

I spetsen för kolonnerna. Men där går också trumslagaren. Skulle han tvivla själv på sitt hövdingadöme, denne K. G. Ossiannilsson, där han — uti »Hedningar» — diktar sin

»Trumman», där han — i dramat »Jörgen Kock» — låter Claus Knyphof, Jörgens unge son, sjunga trummans lov?

* *
*

Bragden är hans kärlek och dådet är hans tro, hjälteäran är den kvinna, han älskar. Han är Simson, nasiren, det finns ingenting i himmel och på jord, som kan binda honom.

Ingenting. Bara ett. Ett väsen med svaga armar och leende blick, som tager hans huvud i sitt sköt, som smeker hans hår, som klipper hans starkhets lock. Bara en, Delila, kvinnan, som med sin kärlek släcker kämpens hat, med sin lycka vaggar stridens son till ro, kvinnan från Soreksdalen, starkare än filistéernas alla härar, med vilken varje krigare måste kämpa till blods.

Ropa inte så högt, unge Cæsar, om ditt förakt för kvinnan! Han undgår henne inte, »Maskers», »Hedningars» och »Örnars» diktare — också han möter henne, lyckoprinsessan, sagoprinsessan, också han måste kämpa med henne. Det skälver ännu av striden, »Tigerhuden», hans ungdoms drama (skrivet 1897, utgivet 1908), han är den unge Nala, fostrad i ensamheten av Vîrasêna, eremiten, till dådet och mandomsgärningen, till Buddas tjänst — en dag möter han henne, den unga Dinarzade, prinsessan, en dag vaknar världen för honom, rankorna sträcka sina armar efter honom, jasminernas ögon smeka honom, floden Dsjamna klingar i hans öron — en dag

vandrar han med Dinarzade till Allahdyrkarna, de otrogna, en dag dräper han tigern, vanhelgar hans Buddas helgedom. Hård är kampen mellan kallet och kärleken — så den smeker, så den tjusar, hennes stämma: »lagen blir till intet inför kärleken».

Men han segrar. Nej, han segrar inte, han räddas blott — det är Dinarzade, som själv lager giftet, då hon ser sig stå i vägen för hans gärning — fri står den siste radsjans son, med tigermod dräper han sultanen av Agra, hennes fader, de otrognas härskare, med tigermod kastar han sig in i svärdsleken.

Kampen är icke slutad, segern icke vunnen — mitt i hans ungdoms stolta cæsardikter och trumvirvlande kampsånger sticker hon fram huvudet, Delila, lyckoprinsessan. Där är — i »Hedningar» — en dikt som »Rast»: han stannar ett ögonblick, stirrar efter den stolta herrgårdsfröken, tvekande, längtansfull — där är — i »Örnar» — en dikt som »Bjällerklang»: han står i backen, stirrande avundsjuk efter den stolta sköna, som kör förbi honom i släden med löjtnanten vid sin sida. Där är jungfru Abigail, herr Truids på Varberg fränka, som lägger Marx Meyer, lyckoriddaren, för sina fötter — där är den unga Teofano, Konstantinos', bysantinerkejsarens, kärlek, vid vars döda kropp han vrider sina händer: »o blind, blind, blind. Nu vet jag det först. Du, du var mitt rike, var min plikt, var min ära.»

Han undgår icke kampen, också den unge

Cæsar kämpar med henne, Delila. Skall han segra, skall han besegras?

Har hon redan rövat hans styrka, redan stulit hans kraft? Så matt, så svag klingar hans »Orkester» (diktsamling, 1907), en blek genklang endast av ungdomsdikterna, icke mandomens starka, brusande sång.

* *
*

Var blir den då, den stora dikt, som »Masker», »Hedningar» och »Örnar» varslar om, var blir mandomsgärningen, hjältedådet, hövdingabragden? Var blir den svenska arbetarrörelsens stolta epos, var blir viljeseklets jublande segersång?

Det kommer, verket av den unge socialdemokratiske diktaren, det blir »Barbarskogen» (roman, 1908). Men det är inget arbetarrörelsens epos, det är inte — som Martin Andersen-Nexös »Pelle Erobreren» — en varmblodig hymn till proletären, den nakna människan med hälsan och livslusten, det har intet av »Pelle Erobrerens» svällande livskänsla, han, som inte var rädd för att le emot solen, alla madamerna till trots, som profeterade om hur den unge våghalsen skulle bländas av solljuset. Det är inget epos, det är en kritik, »Barbarskogen».

En kritik. Men skulle inte arbetarrörelsen sjungas till seger först? Är det väl kritik, den behöver, har den då icke nog av kritik, de småsnåla krämarnas, de trångbröstade prästernas, de statsgödda katederlärdas, de lejda tidnings-

spaltfyllarnas? Är det då inte nog med poliskritiken, österlänningarnas tusen och ett slag på fotsulorna?

Men kanske är den redan stark nog för självprövningens stora, härdande kritik? Finnes det då icke dogmer, som måste prövas, fraser, som måste avklädas, falska profeter, som måste avslöjas? Är det icke den store hövdingen, som vågar säga sanningen?

Vad säger han då för sanningar, »Barbarskogens» diktare, vad är då kärnan i den unge diktaren Wides ordrika, andtrutna »j'accuse» emot socialdemokratien? De äro matkorgsbanditerna, som skräpa ned de granna vildparkerna med sina matpapper och buteljer, dessa socialister, säger han, de äro klasshathetsarna, som jaga strejkbrytarna till döds, de äro hunnerhorderna, som hota Roma, det härliga. Men han, som säger detta, är densamme, som i den lilla agitationsskriften »Är du nöjd med din ställning?» sprutar demagogiens allra mest drypande fraser, så att till och med socialdemokratiska barbarer reagera, han är diktaren av »Marat» och alla dessa vilda sångerna på den melodi, Ravachol sjöng på guillotinen:

»Pour être heureux il faut tuer les proprietaires, il faut couper les curés en deux.»

Har då humanitetshädaren omvänt sig, är »Barbarskogen» en omvändelsehistoria, gisslar han där cæsarlidelsens barbarriddare med nävrättsfraserna och gatstensidéerna? Är icke

hövdingen den förste till att göra boten och bättringen, är det icke hövdingen, som fostrar legionerna? Barbarer, barbarer, med sina lungors fulla kraft ryter han det — nyss var det masstrampet, han besjöng, den vilda, otyglade naturkraften i massornas legioner, nu är det mot masstrampet, han skriker, nu är det den vilda naturkraften, han fördömer. Och denne »humanist», som nu bävar för den romerska kultur, han i så många dikter hotat med mord och med brand, som nu i fredens och humanitetens namn predikar mot strejkbrytarförföljelsen, han förebrår nu på samma gång »barbarerna», att de fördöma kriget som brodermord, att de icke vilja erkänna kampen, passionen, det stora allkriget. Sannerligen, vad menar denne Antibarbarus egentligen med barbari, vad är då detta hans Roma, som barbarerna hota?

Inte sågverkspatronernas, inte de ortodoxa prästernas — han avvisar tanken med harm, vill inte förstå patroners och prelaters hjärtliga välvilja mot »Barbarskogens» diktare, vill inte se högerpressens välkomstorgier. Nej, det är hans framtidsdröms Roma, undrets, personlighetens, mystikens, historiens Roma, krigens moder, hjältarnas amma.

Hövdingedömets. Hans hövdingedömes. Den är inte en kritik, denna »Barbarskogen», den är en personlig uppgörelse, den luktar på långa håll av sårad fåfänga och hämndlysten vrede. Den är en revansch för nederlagen på de skånska arbetarmötena och tidningsredaktionerna, den är

ett svar på den bittra kritiken — har man kanske inte vågat klanka och grina över att han den ena dagen skriver ett »Præterea censeo», den andra sjunger för borgarna i »Stockholms Dagblad», den tredje dagen förhärligar Guds moder i »Idun», har man inte vågat förebrå honom, att han skriver julpsalmer i Herslows »Sydsvenskan»:

»Nu tänder Herren granen
för alla sina små»,

eller trettondagsaftonstämningar:

»vi längta till den Herrens tjäll
att ge vår kärleks gärd»

samtidigt som han i de ungdemokratiska bladen är den bålde hedningen, som sitter vid den oprydda julgranen och sjunger Marseljäsen. Han skall visa dem, vilken de hava stungit i hans häl, dessa barbarer, som icke vilja erkänna höfdingen — han gör upp med tidningen »Arbetet», det blir tidningsredaktionen »Framåt», klipp och förfalskade privattelegram, lättja och öldrickning — han gör upp med Bengt Lidforss, det blir lektor Lunde, den fårade översteprästen i vinets och ölets mysterier med blodskamvisan på läpparna, mästaren i spaltfyllets och fyllets konst, som häller ölglaset över hans hjälte, den bredaxlade unge mannen med det stora kantiga huvudet och den breda pannan — som rusig sluddrar i den indignerades öra: »ingen kan skriva kompetent om prost-sjonen, som inte har

sy —». Det är hat, det är hämnd, det är personlig förföljelse, han är inte så noga med att dölja namnen på fienderna, Edvin Almström blir Edvin Malmström. Det är ingen kritik, det är ingen förståelse.

Det är inte en ärlig socialdemokrat, som gör ett försök att fostra de sina, det är en condottiere, som säger upp tron och lydnaden, när han inte finner sig vederbörligen uppskattad, som med Machiavellis lugna samvete går till anfall mot de gamla stridskamraterna. Man kan inte tala om något avfall — han har alltid varit den unge Catilina med det stolta föraktet för populasen, han har alltid varit Mirabeau, »Marquis Moi-même», som intet annat parti kan förråda än sig själv. »Arbetets söner» är en psalm, som aldrig varit hans, den är inte född i studerkammaren utan i fabriken, och han kan inte känna med dem i fabriken — han har inte den starka medkänsla, som den sociale diktaren icke kan undvara, denna känsla, som en Martin Koch talar om sålunda: arbetarna-bröderna äro inte bara i hans tanke men i hans blod, i varenda brännhet blodsdroppe i hans kropp. Han har bara en känsla, som bränner hans hud, denne K. G. Ossiannilsson, och den heter: Ego.

Är det då den ensamme starke, som i »Barbarskogen» gör upp räkningen med massan, de tusen sinom tusen kraftlösa, substanslösa slavsjälarna, som först tillsammans bliva en kraft, rå, otyglad, förlamande och förtryckande? Är det han, hövdingen, som »Masker», »Hedningar» och »Örnar»

varslar om, cæsaren, som alla de sjungande stolta rytmerna sia om, den nye Alexander, som skall lösa knuten i Gordium, seklernas längtan och hopp? Var är då den unge Napoleonen, finnes då icke viljeseklets friske son, kraftmänniskan, renässansmannen, stordådets condottiere?

Inte i »Barbarskogen» — där finns inte ett spår av den stora, starka personligheten, det är bara två blodfattiga, kraftlösa kammardrömmare, den unge akademikern Wide, »Antikrists» åtalade diktare, den unge kandidat Hall, som för sin artikel i socialistbladet, tillkommen i vredesmod efter dispyten med konsul Ström, blir avskedad från samskolan och »Dagbladet» och i desperation för ett ögonblick kastar sig in i arbetartidningen »Framåt», den ensamme, oförstådde fågeln, som driver i gatlyktornas sken och drömmer cæsardrömmarna. Det är betecknande, att »Barbarskogens» diktare låter sig tolkas av tvenne hjältar, icke en stor, helstöpt personlighet, det är betecknande, att hans sociala kämpe är en liten orolig pennfäktare, en misslyckad akademiker, som skulle blivit en historiker i Mommsenstil och skrivit luntor om historiens cæsarer, om inte ekonomiska vidrigheter tvingat honom in på journalistbanan. Man är motsatsen till det, man önskar — hur går den inte överallt igen, d'Amiels psykologiska lag — han är i själva verket den bleke girondisten, denne handlingens bullrande Cæsar, bara en frihetsgycklare, en narr, en diktare, denne Napoleon, bara en stammande

rhetor, denne virtumänniska. Det kommer att gå honom, som han sjunger om »Machiavelli i Inferno»: han kommer att bli avvisad vid helvetets port, vad vill Satan med versnarrar och ordgycklare? Skulle han känna det själv — eller är det bara omedvetet, oemotståndligt, han drives till den Napoleon, han är i släkt med, den tredje Napoleon,

> »en människa, dräpt av en skugga,
> en skugga av Cæsars idé»,

(dikten »Napoleon III» i »Svart och vitt»).

Det blir inte den svenska socialdemokratiens stora dikt, »Barbarskogen», det är icke en arbetarrörelsens kritik, det blir bara en fortsättning av det gamla Nalamotivet från »Tigerhuden» — med eller mot hans vilja blir själva grundmotivet uti »Barbarskogen» den unge kandidat Halls kamp för den unga Elsebeth Ström, den rike konsul Ströms stolta och sköna dotter. Dådet är ingenting, kallet ingenting, hon är allt, ung Elsebeth, lyckoprinsessan, sagoprinsessan, som den fattige väpnaren drömmer om — där han besegrad sitter på ungsossarnas möte och hör skallet runtom ifrån de unga, som icke vilja följa honom, ler han bara, tänker han bara på Elsebeth.

Lyckoprinsessan — Delila, filistéerkvinnan, som rövar mannens kraft, som gäckar hjältens bragd. Men nej, hon skall icke binda honom, han skall icke giva sig — kärleken och bragden äro icke skilda, ett äro de. Kärleken ger honom

kraften, unga Elsebeth drager den tvekande Hall med in i arbetartåget, arm i arm vandra de uti majsolens glans efter den röda fanan.

Nej, han kan inte försona sig med patronerna och prelaterna, som mysa och blinka emot »Barbarskogens» författare, han är inte den förlorade sonen, som längtar till köttgrytorna. Det är sant, han har hädat Barbarskogen — men han har också hädat Slätten, han kan häda den ännu en gång (romanen »Slätten» 1909). Vad har han för något gemensamt med detta bestående samhälle, som älskar att kalla sig kultursamhälle, med förstakammarkosmopoliterna och industripatronerna — nivellatörerna, med vanornas och meningarnas stora, skoglösa, ändlösa, hopplösa, tröstlösa, livlösa slätt? — har han inte levat därute i Alby bland de skånska patronerna, uti deras Trakien av fylleri och slagsmål och lättja och dumhet — känner han dem icke allesammans, denne greve von Heideck, vars 15,000 hektar mark årligen avkasta millionen bara för att användas på hans syfilis i Wiesbaden, denne patron Läns, diversehandlanden med sitt snuskintresse för Paris och pornografica, denne förvaltaren Severin med sin galizier- och svartkoppskultur, denne prosten Praal, folkskoleinspektören med den förhärdade oförståelsen? Inte äro de något för mer än barbarskogens hunner, dessa herrarna på slätten, har han inte sett hela hopen av patroner kasta sig över den ensamme socialistagitatorn, misshandla den värnlöse. Han är inte en av dem, Yngve Sjöö, den

unge läraren i Alby, hjälten i »Slätten», han lever i opposition emot dem.

Men en svag och kraftlös drömmare, en girondist är Yngve Sjöö likaväl som kandidat Hall i »Barbarskogen». Kampen är inte hans liv och dådet hans tro, han drömmer för mycket om ung Hillevi, den rike patron Munthes på Albygården sköna dotter, han tänker för mycket på skogsprinsessan. En dag lämnar unge Sjöö alltsammans, rymmer med sin Hillevi.

Har Delila segrat, kastar krigaren svärdet ifrån sig? Nej, det är icke mannagärningen, han flyr, slätten är det, tidsandan utan toppar och storheter, tidsandan av siffror, betrader, organisationer, partier, fabriker, kyrkor utan hänförelse och tro, de regnpussiga slättvägarna, de ledsamma vardagsansiktena. Kalla det socialister, kalla det överklass, samma ödsliga, ledsamma slätt är det — skrämd flyr han, till havet, det ändlöst svallande, det evigt fruktsamma, vid havet, det stridbara, rovlystna, härsklystna, söker han styrka och kraft. Det blir syntesen i hans trilogi, romanen »Havet» (1910) — det blir hans confessio, på mannastyrkan, på den starka viljan, på hövdingadömet tror han. Densamma tron, som sjunger i hans ungdoms dikt — han plockar bara icke längre fram historiens heroer för att dyrka och tillbedja, han har funnit en bild, som famnar dem alla, han sjunger om havet, det stridbara, det okuvade.

Men det blir bara en tom symbol, detta hav,

han sjunger om. Det är ingen av havets söner, ingen av kraftens heroer, den unge Eskil Hagen, hjälten i hans »Havet», det är bara en liten pennfäktare, vars hela bragd blir en liten smädeartikel i »Nyhetsbladet» om Trimalchios gästabud, ett hån emot kuststadens rika patricier. Han är ingen kämpe, den rike konsul Norrbys privatsekreterare, fröken Gustavas litteraturföreläsare, han har ingenting att kämpa för. Han har bara en tanke: hon, den stolta, den sköna, konsul Norrbys egen dotter, prinsessan, efter vilken tidningsparian vågar sträcka sin hand, för vars skull han råkar i slagsmål med löjtnant von Örne på festen. Lyckoprinsessan, sagoprinsessan, hon är hans kamp och hans tro.

Det blir icke den stora dikt, som »Masker», »Hedningar» och »Örnar» varslar om, trilogien »Barbarskogen» — »Slätten» — »Havet», det blir bara en enformig variation på samma gamla tema: den unge plebejen, som vinner den unga rika frökens hjärta och hand. Det blir ingenting av den Eroica, som Vive l'empereurmotivet anade — allting drunknar i det gamla Nalamotivet ifrån »Tigerhuden», flyttat på ett lägre plan allenast, mera underklassigt blott.

Svaga, svaga äro filistéerna. Men stark är Delila, den filisteiska kvinnan — med sina svaga händer klipper hon kämpens lockar, rövar hon starkheten från honom.

»Filistéerna äro över dig, Simson.»

* *
*

Eskil Hagen, »Havets» unge hjälte, stiger ombord på emigrantångaren, rymmer från valplatsen. Men på skeppsdäcket, vid det evigt svallande havets dån, vaknar tron och hoppet inom honom: har han inte Sverige, fosterlandet, att leva och dö för, livet i bragd och döden i sång. Med första lägenhet vänder Hagen tillbaka.

Icke »Internationalens» diktare, men det nationellas sångare vill han bliva, K. G. Ossiannilsson. Redan tidigt skälver hemkänslans ton i hans sång — där är en dikt som »Tiggarnes fosterland» uti »Hedningar», där är en dikt som »Sverige» i »Svart och vitt»: den dova klagan över allt det röda hjärteblod, som med emigrationen förrinner, där är dikter som »Vår fosterjord» och »Torvrök» i »Orkester». Det är mycket av hans eget kött och blod uti diktaren Hedeman på Aranäs i romanen »Slätten» — bokskrivaren, som svärmar för svenska bärviner och allmogedräkter, hatar Paris, Mallarmé, kosmopolitismen.

Men har då Sverige ingen kraft att giva honom, är hans egen kraft då stulen ifrån honom? Den blir aldrig mer än ett löfte, hans svenska dikt — det blir bara tusen och en små vers, till Ellen Key och Engelbrekt, till Adolf Hedin och Sven Hedin, till Skåne och Hälsingborg, Barnens Dagssånger, scoutsånger, idrottssånger, F. K. P. R.-sånger. Det blir bara versfabrikation, det blir Artemisia vulgaris' 700,000 blommor, utvecklade under en sommar på samma stånd.

Han har ett suveränt förakt för den gamla

hedersmannen Boileaus gyllene regel: »l'art poétique» I:150:

»avant donc que d'écrire apprenez à penser» —

han hinner inte med mera än rytmer och rim. Det finnes inte en minnesdag, inte en festdag i Sveriges land, då icke K. G. Ossiannilsson medverkar som solosångare, vår och vinter, sommar och höst, midsommar och jul, alltid sjunger K. G. Ossiannilsson för det svenska folket, det finns knappast en svensk tidning, som icke publicerat och honorerat honom. Kling-klang, stolt brusar hans vers, lätt faller hans rim, han kan konsten. Men hur fjärran han är från lyriken, finner man kanske bäst, då man ser dessa dikter samlade (diktsamlingarna »Flygskeppet» och »Lärkan») — det är bara journalisten, som skriver på vers i stället för prosa, bara en dikt som »Den döde skalden», skriven vid den verklige skalden Frödings bår, är nog för att döma honom.

»Barn, barn, barn,
om det också blir skarn,
om det också blir flarn» — —

hans bön har gått i uppfyllelse, han är produktiv, inte kvalitativt, men kvantitativt — det är oerhörda massor av papper och bläck, som han konsumerat, som han transformerat i obetydligheter sådana som »En modern kvinna och andra dramatiska ting» (1908) — novellsamlingen »Asketer» (1911) — den gymnasist-

symboliska sagodikten »Fågel Fenix» (1912) — Idunsföljetonger som »Prästgården» — »Prästens barn» etc. etc. Böcker lika många som obetydliga, pinsamma i sin lättskrivna banalitet, ännu pinsammare, då man där möter det gamla motivet: ungdomens hårdår, kampen för lyckoprinsessan, nu som gottköpstext till gottköpsfilmerna.

Nå, också van Gogh målade sallad och kål. Men det var för att lugna sig, och han målade inte bara sallad och kål. Nå, det är nog så roligt i detta lata Sverige, där begåvningarna alltför mycket dåsa på schäslongerna, med en man, som lever efter den gamla Milletska maximen: »arbeta som flera negrer». Men man skall inte producera som flera negrer. Det är egentligen endast en känsla, som K. G. Ossiannilssons senare produktion väcker: en stark längtan efter den gamle Frédéric Moreau i Flauberts »L'éducation sentimentale», författaren, som planlägger sina verk tjugu år innan han begynner skriva dem och i sex—sju år är sysselsatt med att utmejsla ett enda.

Var blir den då, dikten, som »Masker», »Hedningar» och »Örnar» varslar om, var blir mandomsdådet, hövdingabragden? Ser du då inte, Simson, att filistéerna äro över dig? — dina sju lockar äro bortrakade, i kopparfjättrar är du slagen, i fängelset i Gaza måste du mala åt filistéerna. Tidningsvers, följetongsromaner, kantater — — —

Nej, han ser ingenting, ha icke filistéerna

bländat honom? Han är lycklig, han är stolt, han har vunnit segern, han har vunnit lyckan. Det vänder tillbaka, triumferande, stolt, det gamla motivet från »Tigerhuden», från romantrilogien: den unge plebejen, som vinner den sköna, rika patricierkvinnan — där är Benjamin Donner, den lille enkle prästen i Norraby, som vinner den högförnäma friherrinnan Falkenklo (»Lille Benjamin» 1913) — där är den unge informatorn, som hemför den rika, sköna herrgårdsfröken som brud (»En ung mans väg» 1914).

Ingen kamp längre, har han inte segrat, är hon inte hans, Delila, hemlyckan, skaldeäran?

Eller skulle han själv känna, att segern endast är ett nederlag, är det bara ett krampaktigt försök att bedöva sig, hela denna kaninproduktion, blott alltför mycket påminnande om Marjatta, jungfrun i Kalevala, som blir fruktsam av ett bär i skogen? Är han kanske medveten om att det är sitt eget ödes tragœdia, han skriver i romanen »Ödets man» (1912), är det kanske hans bikt, hans uppgörelse med sig själv?

Ty han själv är den unge Ludvig Napoleon Malm, »ödets man», den hetsade plugghästen, kamraternas driftkucku, med hånets »vive l'empereur!» ringande i sina öron, den litterära gymnasistföreningen Gauthiods skinande ljus — han är själv den unge lundastudenten, den ensamme med stormästardillet, som svärmar för Boulanger och Napoleon, som uppe hos filosofiprofessorn i tentamen i distraktion säger Napoleon i stället för Hegel, som i sina ensamma syner en

natt ser Napoleon rida förbi sig så nära, att han förnimmer tagellukten från manen, läderångan från sadeln, ständigt i opposition mot botanikdocenten Pilgren-Lidforss och hans lundabohêmer på Åke-Hans, den dogmatiska liderlighetens cynikerskola — han är själv den unge rabulistiske läraren vid den skånska elementarskolan i Alby — i fejd med patronerna och prelaterna — han är själv den unge socialdemokratiske journalisten, som svärmar för revolutionen och kämpar mot malthusianismen, som på ungdomsklubbens möten drabbar samman med Pilgren och hans anhang, reformatorn med de tusen idéerna, om emigrationsskatt, skattefrihet för föräldrar med sju sunda barn, nationallotteri för folkpensioneringen, nationalmilis, neutralitet, brottslingskolonier i stället för fängelser, lagstadgad läkarundersökning av äktenskapskontrahenter, georgeistisk jordvärdereform, Norrlands kolonisation etc. etc. Han är själv Ludvig Napoleon Malm, diktatorn, som aldrig blir diktator, bara nummer 43, i dårhuscellen fantiserande om den stora revolutionen, som gör honom till herren och hövdingen uti republiken »Norden». Det är Napoleonviljans tragicomœdia, romanen »Ödets man» — är det med sig själv, som K. G. Ossiannilsson gycklar, är det sig själv, han hånar och begabbar?

Vågar han se sanningen i ansiktet, är det en självbekännelse detta, att i hans arbetsrum i villa Bäckahus, Pålsjö, hänger, bredvid Holbeins Erasmus girondisten, hans drömmars Napoleon,

icke längre den unge segerherren, men Sankt Helenas tärde, trötte fånge med den pinade blicken —

»lång glider dagen, tunga skrida åren,
aldrig skymtar skeppet, aldrig trikoloren.»

* *
*

Var blev då viljeseklets unge hövding, mannen, som skulle finna befrielsens ord, skulle tända själarna i brand? Var blev du då, du starke, du rike, som skulle rädda oss undan 90-talskonkursen, hör du icke, hur tiden längtar dig, suckar och gråter efter dig?

Var blev du då, hövding, som skrämmer dvärgarna på flykten, var är du då, du starka hjärta och brinnande tro?

Han ligger inte i stoftet för torgens profeter, K. G. Ossiannilsson, han kan inte sälja sin själ, inte mönstra i den svarta sotnian. Reaktion, inte renässans är det, han ser det, han vågar säga det — i den av borgarbladen försiktigt ihjältigna lilla stridsskriften »Reaktionen» (1914). Han vågar gå till rätta med idolerna, med Heidenstam och Hallström, den nya akademiesteticismen, den gamla Wirsénskas värdiga efterföljare, med »Fenomenet Böök», deras hantlangare, yr i huvudet, alltsedan han i ungdomen stod på Kristianstads högsta skorsten och skådade över Skåneslätten.

Men det blir inte stormklockan, som samlar kämparna till striden, K. G. Ossiannilssons

»Reaktionen» — det är inte hövdingaordet, det förlösande. Det är bara condottieren, som utmanar sina medtävlare, han kan inte dölja den personliga avunden, den sårade egenkärleken, man känner blott alltför tydligt, att han hugger och fäktar, därför att han icke finner sig tillbörligen ärad och uppskattad, icke tillbörligen belönad — han sticker ursinnigt efter den stackars Hedberg, därför att han inte vill tillräckligt spela honom på Dramaten. Guldet och äran, den timliga fåfängligheten har fått ett alltför stort värde för honom — han har salig Bjuggs tro, att diktaren skapar bättre, då solen lyser på hjässan — hör bara, hur han talar om att sätta tull (!) på utländska diktverk för att främja den inhemska — fabrikationen, hur han fablar om 100,000 kronor i statsstipendier åt svenska diktare. Den som lever får se — jag blir icke förvånad den dag, då K. G. Ossiannilsson i Svenska Akademien håller minnestalet över Verner von Heidenstam, såsom den allra nyaste akademiesteticismens gyllene riddare, förföljande de unga, hatad av de unga. Diktare, minnes du då icke längre, hur August Strindberg i Gabrielles pavillon i St. Louis-sjukhusets trädgård i Paris, uttröttad, hetsad, med blickarna skygga och händerna förbrända av syror, drömmer om att få en liten fyrvaktarplats därhemma i Sverige, där han i lugn och ro på den ensamma ön skall kunna arbeta och skapa? Diktare, det var icke skalden Goethe, gubben på lit de parade med sina ordnar på de röda sammetskuddarna

vid fötterna, det var bara det stackars geheimerådet.

»90-talet härskar icke längre, Heidenstam och Hallström äro icke våra hövdingar, det är jag, det är jag som är det» — det skriker i varje rad, det viskar i varje sats uti »Reaktionen». Men var är då hövdingadådet? Man födes icke till hövding, man skriker sig icke heller till hövding. Var är mandomsgärningen, hånar du »Karolinernas» diktare, du som skrivit romanen »Kung Karl den unge hjälte»?

Nej, han är sannerligen icke hövdingen, som befriar oss från djungelfilosofiens mara, som gör upp med näsringsprofeterna, denne K. G. Ossiannilsson. Har han icke själv alltför mycket av tidsandan i blodet, denna tidsanda, som den unge olycklige dansken Johannes Holbæk så bitande gisslade i sin levnads stora verk »Dekadent barbari» — är han icke själv en av dessa, som liksom Kipling inte vilja dela halmen och kakan med bröderna, men slåss på liv och död för telefonflickan i Jersey City, för det egna hemmet med gasen och vattenledningen? Är han icke den svenske brodern till Einar Elkiær, den danske ynglingen, som hänger upp trapetsen i skyarna och svänger mellan Mont Blanc och Galthöpiggen, bara en smula enklare, en smula borgerligare än Joh. V. Jensen, utan dennes Makar-Besarrus i Birubunga, mytens malajiska rike? Är han icke en av tidens tusen kraftkarlar och övermänniskor, glömska av att endast en kompression av de stora halsartererna är till-

räcklig för att förlama tungan och släcka hela den stolta viljan till makt?

En av tidsandans många berusade kammarcondottierer allenast.

Nej, icke alldeles — innerst inne i hans bröst flammar dock en gnista ifrån gamla tider, då makten ännu icke gick före kärlekens rätt, ifrån det 80-tal, som för oss unga, som icke levde det, den dagen i dag strålar så förklarat. Den tiden, då släktet ännu var ungt — då Björnson jublande sjöng om den vårfriska april, icke Levertins trötta: »ingenting kan du giva mig» — då den fattige unge Zola, i sin vindskupa drömmande om sanningens och kärlekens evangelium, fångade sparvar från sitt fönster och rostade för att icke svälta ihjäl — då Hauptmann skrev »Hannele», diktverket, som så angrep furst Chlodvigs, den tredje rikskanslerens nerver, att — såsom han i sina memoarer berättar — han efter föreställningen måste till Borchardt för att med champagne och kaviar åter försätta sig i »mänsklig» sinnesstämning — då Georg Brandes och Julius Lange svärmade och drömde, studerande konsten och läsande de gamla grekerna tillsammans — då Edvard Brandes, den nyvalde riksdagsmannen, i riksdagen kämpade för samvetsfriheten och vågade ställa själva eden under debatt — då Karl af Geijerstam gick i kyrkan för att räkna nattvardsgästerna — då Gustaf af Geijerstams Kristian Grane ryste tillbaka för meneden inför altaret — då »Mäster Olof», den härliga prosauppläggan, diktades och »Röda Rummets» bo-

hêmer fröso och svälte, ännu icke kompromissande med humbugen.

Friska, fromma, soliga, saliga 80-tal!

* * *

»Vive l'empereur!» — står du då ännu och lyssnar efter ropen, K. G. Ossiannilsson, är det då icke dig nog att vara landstormens halvtropps-Napoleon?

Vet du då inte, att diktarens kungalön är just hånet, just begabbelsen? Inte sitta med Napoleon på kejsartronen — men stå med Defoë vid skampålen, bespottad av kreti, kindpustad av pleti, med blickarna riktade mot den namnlösa stjärnan på himmelen.

HENNING von MELSTED

En handfull stoft blott är han vorden, en nypa mull blott, som grönskar i cypresserna, som glöder i rosorna uti San-Telmoträdgården. En skugga, en grav blott är han, den gamle don Juan Tenorio, sevillanaren — munkarna göra korstecknet förbi honom, snöpingarna gå omvägar omkring, flickorna smyga till den vita stenen, kyssa den, väta den med sina tårar, ynglingarna stanna där, stirra drömmande.

Men hans ätt är icke död än, så länge den stora jökeln ännu icke begraver jorden uti sin kyla. Ända upp i dimmornas töckenland, där lagrarna bli enris och druvorna sura lingon, vid Fyris smutsiga bölja, i Flusterpromenadens dunster och gråväder vandrar hans ättling, strövar ensam och sömnlös, svept i orons vida kappa, den bleke Georg Dahna, upprorsmannen.

Icke ljus som de andra, icke de andras klara blåa ögon, rödletta runda kinder, punschfetma, gluntsentimentalitet, hemsvärmerier. Men svarthårig, mörk under ögonbrynen, blickarna stickande skarpa, flackande skygga. Han tror inte på deras vite gud, för blek att trycka Magdalena till sitt bröst — är det någon gud, han tror på, är det Gorms gamle gud, Pui-Pui, större än två män i längd. Han är inte hemma i deras tid,

andtäppans, isterbukens, feghetens, bekvämlighetens tidsålder — han älskar att ströva uppe på Slottsbacken, svalka pannan mot Vasaborgens sten, drömma om orons stolta tid, då mannamodet ännu frestade faror, då styrkan ännu bar krigarens rustning. Med hånet på läpparna står han där bakom vid deras fester, när de vid fackelsken i Odinslund förbereda punschfyllan, när de vid nationsbålarna ljuga och berusa sig — »den eviga ungdomens stad», en gemen humbug bara, ett äckligt punschrus — en bondhåla är det, en fabrik för statsämbetsmän bara — att tänka fritt är stort, men snakke skidt är större.

Ensam, vännelös. Han kommer inte med kotteriet på promenaden, ute för att vädra av sig föreläsningsdammet, för att få aptit till middagen — den, som måste svalka blodet, gå av sig oron, strövar ensam och vida. Vänner bland männerna, omöjligt — nej, hatad vill han vara, fruktad, han vill känna avundens blick sticka i sin nacke, han vill förvirrade, nedslagna ögon, där han skrider förbi. Inte vänskapens förslavande lögn och kraftstjälande bedrägeri — äro de icke hans fiender, männerna, hans medtävlare om henne, kvinnan, den enda åtråvärda. Hon, i vilkens barm stjärnan är skapad till att falla och liljan att förtvina, efter vilken solen och världarna förbrinna — hon, som diktaren sjunger för, som konstnärens mejsel och pensel anar och trår efter — hon, som filosofen hånar och förbannar och drömmer om. Thais med de röda läpparna och det livsglada skrattet, Fryne med

dansens lätta sinne i de sköna anklarna, Carmen med de svarta, gnistrande lockarna och elden i blodet, Ofelia med de mjuka persikokinderna och änglarnas ljuvhet, Margareta med de vita, svala händerna, Beatrice med de strålande ögonen och drömmarnas rikedom. Hon, som är Alltet, den enda meningen, den eviga saligheten.

Inte familjematronan med skafferiångorna och kamkofteärbarheten, snarkande lugn på äktenskapskontraktets örngottsvar. Men kärlekens evigt unga kvinna, doftande av rosor, med de tvåhundra sköna ställena på sin barm, som medeltidens trubadurer sjöngo om. Det är de arme, som skämt kärlekens vin till ett svagdricka för hushållen, det är de svaga, som sökt binda naturkraften med spåmansbesvärjelser och pappersparagrafer, det är feghetens, fulhetens, lättjans och lytenas tusen bekväme, som dragit ned livets fäst till en trampkvarnens vardag. Men han vill inte måltidsdrickat, inte familjeficusen, vin och rosor vill han. Fri lever han, fri älskar han, i frihet vinner Georg Dahna den unga Thora, utanför samhällets råmärken lever han med henne i skärgårdens sommarparadis, han river ned segelduken, som delar rummet, han sliter baddräkten i trasor. Inte behöver kärlek och skönhet skrymtarnas lump till att skyla sig med.

Äktenskapet är döden, den andliga döden, kärlekens död — gift med Thora kan Georg Dahna icke längre älska henne. Hemmets luft unknar och kväver honom, härdens eld osar

och förgiftar honom, ut på vägarna måste han. Han rymmer, fader Luther till sorg och de fromma till förargelse och skadeglädje, kärleken är hans liv, äktenskapet dräper honom. I den forngermanska stad, dit han försvinner, kan han ostörd, obunden brinna och förbrinna, han blir de skönaste kurtisanernas lycklige sultan, han blir hövdingen i den glada världen, beundrad för sitt stolta yttre, fruktad för sin uddiga kvickhet, avundad av männerna. Så lidelsefull skälver Annette i hans famntag, så varm glöder Julie under hans kyss, så heta bränna alla de sköna kvinnorna. Salighet är livet, evig lust är livet. Han kan inte dö i sotsängen som de andra, han kan inte leva som de andra, ännu sedan livet är slut. Själva döden blir en lust blott i den natten, då den sista bägaren står tömd, då den sista rosen förblommat, i den sista kyssens och det sista famntagets stjärnklara septembernatt. En morgon, efter en kärleksnatt med Annette, osar Georg Dahna ihjäl sig — av många tomma vagnar med vapen på dörrarna, kvinnor, han älskat, kvinnor, som älskat honom, följes hans kista till graven.

Stå stum, präst, tag icke de många orden i din mun, det är intet stoft, som en gång skall uppstå, det är ett stoft, för evigt förkolnat, till den sista atomen förbränt. Läs en psalm bara, psalmsångaren Otto Julius Bierbaums:

»Es wird und stirbt und stirbt und wird,
Kein Ende und kein Anbeginn.

Sing', Flöte, dein Gebet der Lust,
das ist des Lebens heil'ger Sinn.»

* *
*

Inte lycka, inte olycka är don Juans liv. Men passionernas glöd och orons jagande vind, stjärnornas salighet och stoftkornets förbannelse. Inte lycka, inte olycka — men elden, som förbränner.

Det är först, när don Juan får en son, som olyckan begynner. Han blir aldrig en människa, don Juans son, bara ett människoämne blir den unge Leo Dahna, frukten av Georg Dahnas och Annettes sista kärleksnatt.

En vilsen gnista blott, som irrar i rymden utan något att bita sig fast i. Han har ärvt trotset — han känner vämjelse vid den första nattvarden, han ber icke bordsbönen men gör i stället armar uppåt häv före måltiden, han fantiserar om att göra kyrkorna till bespisningsanstalter, koret till matsal och sakristian till serveringsrum, han vägrar att ta studentexamen, han har ingen respekt för lärdom på papper och i buteljer. Men det är inte det starka trotset, det är den lillgamla trötthetен med de bleka, tunna kinderna, livet är inte värt att leva, jorden är ett dammkorn, människan en atom blott — han läser den trötte »Adam Homo», den gråtmilde Andersens sentimentala sagor.

En vilsen, irrande gnista i den stora tomma rymden. Han har ärvt oron, han kan inte stanna hemma, ut bland främlingar måste han. Men det

är inte den starka oron, som jagar honom. Han har ärvt passionen, han gör gud till kvinna. Men han har inte den starka handen, som trycker kvinnorna till bröstet.

Fin och fransysk i hållningen, kraftlös, blodlös, märkt av förbannelsen — han kan inte leva, sonen av livets och dödens kärleksnatt. Trånad utan kraft blott är livet, han andas lungsotens baciller i sig, från sjuksängen går han ut i snön med dörrdraperiet över axlarna, till den första, den enda kärleksnatten.

Don Ramido Marinesco dör av en kyss på en tavla, hans fader don Juan i sin ungdom målat med ormgift, Leo Dahna dör ung, förgiftad av faderns blod. Allt, som är frukten av don Juans rus, bär giftet uti sig.

* *
*

Två underliga böcker, de båda anonyma romanerna: »Georg Dahna, en upprorsman» (1898), »Leo Dahna, ett människoämne» (1899) — blicken orolig, mörk, strupen liksom hopsnörd av ångest och lidelse, handen skälvande av passionens glöd. En underligt främmande, en vild, en skärande ton uti det svenska 90-talets Erossymfoni, Karlfeldts vårljusa längtans- och väntansvisor, Gösta Berlings bleka rosenröda saga, Per Hallströms djupa blåa Thanatosdrömmar.

Undra sedan på att sedlighetsceciliorna samlas till kaffekonseljerna och klaga och jämra sig, nyfiket gissande och grubblande, vem han

kan vara, den anonyme författaren till gräsligheterna. Polis, polis! — vem är han, denne fräcke, gudlöse sälle, som vågar draga det heliga i smutsen, som inte vill sjunga om kärlekens ljuva dröm, om längtan, om trohet? — är det inte, där äktenskapet börjar, som sagan slutar, vem är denne fräcke, som vågar oskära det av Gud instiftade äktenskapet, ha vi då inte haft nog med Giftasskandalen? — ve oss, ve oss, det är 80-talets draksådd, som går igen, Verdandikärleken, det Keyska evangeliet. Polis, polis! — ser man då inte, hur kvinnokroppen avklädes naken, känner man då inte, hur det doftar av kvinnokropp, stinker av brånadens heta andedräkt? — han har doppat sin penna i ett kärl, som man inte brukar ställa på skrivbordet, denne författare — hur sant talar inte den stackars Weininger om tidens coituskultur. Själva Albert Engström, med stenålderns enkla och sunda syn på kvinnan, kavlar upp ärmarna i »Strix», knyter nävarna, mumlar om »brottet Georg Dahna». Men vem är han då, anonymen?

Kan man tänka sig, en ung uppsaliensare. Ifrån »Signaturernas» stad, där den serafiske Björck en gång så skönt sjöng om den blyga blomman på klockarbalen: »hon var späd, hon var söt, hon var elva år», den unge diktaren, som lärde sina sånger av Lina, såsom vårfläkten ännu sjunger på hans grav. Ifrån Uppsala, vårfesternas stad, där kvinnan alltid så härligt hyllas i tal och i sång, ifrån Uppsala, som man hoppats redan hunnit återkomma till sig själv efter 80-

talets villfarelser — gräsligt, förfärligt! Kan man tänka sig, en ung jurist till och med. En juris kandidat, som borde känna lagen och rätten och anständigheten, som borde sitta hos en domhavande och skriva viktigare aktstycken. Född av hederliga föräldrar, fadern grosshandlande till och med, fostrad i Norra latin, i Jönköpings h. allm. läroverk, tenterad på de höglärda uppsalaprofessorernas tankeskärpande, etiskt fostrande kollegier. Sannerligen, förunderligt!

Henning von Melsted. Men namnet klingar främmande. Det är intet svenskt, ingenting av den ljusa sommarnatten, av den ljusa blåögda tenoren, svärmande, drömmande, lättsinnig och öm — det är hanseatiska sjörövare och rovriddare i bergen, det är stormtider och stigmän.

Fostrad ibland oss, men icke en utav oss, blodet är icke vårt, det är don Juans, passionsmänniskans. Allt, han ser på, blir lidelse, allt, han rör vid, blir brånad, Venus Mylittas bländade tempeltjänare kan bara skriva om blodets lust och förbannelse: »Noveller i dialog» (1901) — »Starkare än livet» (1902) — »Kärleksresan» (1902) — »Stormtider» (1903) — »Kvinnoöden» (1905) »Fantomen» (1906) — allt kretsar febersjukt, oroligt kring ett och detsamma, passionens mordbrand och vådaeld.

Det finnes bara ett problem under solen, det är kärlekens, det är bara en verklighet, som hans hjältar känna, det är passionens. Fil. dr. Hugo Zakko i novellen »Starkare än livet» försöker att leva icke bara för kärleken, också för arbetet

— den dåren, en dag störtar han sig från sitt fönster ner i gatan, rusig av lidelsen. Livet är ingenting, kärleken är större, är starkare.

Men fri måste den vara, det blir bara olycka, lögn, ynkedom att binda den. Han hånar äktenskapet — i novellen »Ett äktenskap» (»Noveller i dialog»): det är byggt på en lögn, måste vara det, endast så länge lögnen varar, varar lyckan. Han förbannar äktenskapet — i romanen »Kvinnoöden»: människor köpa sig rättigheter till varandras känslor, liksom de köpa möblerna till sina rum, det finnes bara en port ut ur slaveriet, dödens; Ilse, ryttmästar Fernmans unga sköna dotter, slutar med att skjuta sig. »Det är kanhända formen för framtidens kvinna: att vara lyckligt ogift.»

Ett vansinne, ett brott är det att vilja binda kärleken, himlarnas flyktigaste vind. Finnes det väl någon annan kärlek än den, som går över, är inte kärleken raka motsatsen till varaktighet, är den inte liksom den röda färgen livet i dess allra starkaste rörelse? En resa är kärleken, från trakt till trakt, från kvinna till kvinna — ständigt nya händer att trycka, nya skuldror att snudda vid, nya bröst att smeka, ständigt nya upplevelser, och i de nya ännu minnet av de gångna, också aningen av de kommande. Kärlekens resenärer äro de, hans hjältar, passionens pilgrimer — Waldemar Theda i »Kärleksresan», sydlänningen med den florettsmidiga blixtblicken under de långa ögonfransarna, vars trötthet är borta i samma ögonblick, han känner

en ung kvinna i sin närhet, Astrids, Helenas, Elsa Milows älskare — Adolf i »Stormtider», främlingen med Färöarnas och Genuas blod uti ådrorna, som ögonblickligen, som en kvinna kommer in i rummet, känner, om hon badat nyligen, om hon älskar vatten, Wandas, Märta Riels älskare, för vilken en kvinnas grannskap blir till ett tillstånd hos hela hans person: »Röd kofta, plymascherad hatt och ensam ung kvinna en vacker förmiddag i droska på väg ut till Djurgården, tra la la, livet är härligt, vi giva världen gudar, då vi älska.» Mannen är av naturen bestämd till polygami, Detlev von Liliencron har gått i god för det, Verner von Heidenstam likaså, Henning von Melsted svärjer därpå: »en frisk man må väl för tusan kunna bli kär i de flesta unga fruntimmer.»

Bara inte äktenskapets äckel och kvalm, den kontrakterade besittningsrättens vanemässiga, utbrunna ro. Nej, storm och strid är kärleken, gift och dolk, spänning och fara, liv och död, en fribytarfärd, ett rövartåg är den. Borde den vara, var är du, härliga medeltid, då den ursinnige fadern, den kränkta maken släppte blodhundarna lösa, var är vakten med hillebarderna, galgen utanför stadsporten, vågspelets lust och rövardådets glädje?

Bävar du, fete borgare — så lås då in din unga hustru, kedja henne fastare vid väggen. Klappra dina maskstungna tänder, borgare, reser sig ditt tunna hår, är du rädd för don Juan, passionsmänniskan, vet du med dig, att det är den

gudomliga fräckheten, att det är en riktig karl, som kvinnorna älska? Stolt är han, don Juan, den ensamme, där han sitter i sin kammare, plockande med alla de blonda och svarta lockarna, alla de rosenröda och vita kärleksbiljetterna, drömmande om alla de kvinnor, gifta och ogifta, som han famnat och kysst. Don Juan, kan du då inte höra, hur regndroppet sjunger i takrännan utanför, den gamla visan:

»Kein Haus, keine Heimat, kein Kind,
so wirbl' ich, ein Strohhalm, im Wetter und Wind.»

Don Juan, släck din lampa, öppna fönstret, svalka pannan i nattluften, kan du icke höra Stuckenbergs stjärna viska:

»Lykken mellem to mennesker
er hverken kys eller klap,
snarest er den et skumringssus,
der ånder, hvor solen slap....
Lykken mellem to mennesker
er som den dunkle nat,
stille, men med de tusinde
tavse stjerner besat.»

* *
*

För snöpingar lägga de sig i stoftet, den lilla Rosa av Lima, flickan som vid fem års ålder avlade kyskhetslöftet, kanonisera de. Men passionsmänniskan jaga och förfölja de.

Fruktar du då kraften, ängslas du för lidel-

sen, borgarsamhälle, varför vill du klippa alla klor, göra alla sinnen ljumma? Är ditt samvete kanske sjukt? Akta dig, borgarsamhälle, erotikern, som du föraktar, kan bli din anklagare och domare, don Juan, som du tror bara kunna leka djuret med två ryggar, kan taga svärdet i sin hand. Henning von Melsted skriver »Fred, en politisk kättares anteckningar» (1904). Akta dig, borgarsamhälle, han kan avslöja dina falska hövdingar, de utländska fustarna, som överbefolka jorden, svaga, olyckliga, degenererade medelmåttor, som inte vilja och inte kunna bidraga att öka mänskligheten livsbetingelser, göra det drägligare i världen, arbeta för den andliga utvecklingen. Han kan slita maskerna av dina falska präster och lärare, den sublima enfaldens lejda predikare, som söva själarna med jollret om barnslighetens himmel, som med darrande stämmor predika om att vara såsom barn — endast för att lättare för samhället finna användbara slavar. Är du inte en enda humbug, borgarsamhälle, lögnens idé, nedflyttad i sinnevärlden, bygger du inte på våldet, predikar du icke kriget? Men han kan sjunga sanningen för dig: en organiserad människojakt, ett furstligt drev blott är det förhärligade kriget, människohatets nidingar blott äro krigets lovprisade hjältar — kom inte och tala om kriget såsom en stimulans, såsom en rättegång, en förkastlig stimulans är det, en infam rättegång, vapnen bära falskt vittnesmål, den lägre racen kan segra. En idioti är det — med all sin kraft ropar han det ut — en idioti är

det att offra sig för en farao eller en hohenzollare, en ömklig och kolossalt trångbröstad formalism är det, som ligger till grund för de patriotiska anspråken — det gäller att locka ut kasernfolket, att visa dem, att världen är möjlig att leva i långt ifrån födelsebygden — värnplikten får i varje fall icke göras allmän, intelligensen måste befrias från grovsysslorna. För resten, vem vet — kanske är det ett brott emot mänskligheten, en orättfärdig egoism, om ett litet kulturfolk till varje pris strävar att motstå det stora barbarfolket.

Akta dig, borgarsamhälle, din timma är slagen snart, han kan höra, hur det knakar i de gamla regeringsbyggnaderna, de pensionsmässiga undantagsgubbarna skola väl icke till evig tid regera — världsmyteriet är i görningen, det stora kaos, ur vilket Europas Förenta Stater skola framgå i härlighet.

Ingen blek girondist, ingen räddhågad kammarfäktare är han, passionsmänniskan — nej, torpeden under arken — han är en broder till Asmodeus och Astaroth, till Dagon och Magon, till Leviatan och Behemot. En anarkist är han — han skrattar åt den gamle Pallin-Boëthius' gubbängsliga anarkistdefinition: »anarkister äro förvildade människor, som vilja omstörta all statsordning.»

Han är Kristian Rolf, arkitekten (»Noveller i dialog»), den starke, ensamme i det moderna barbarsamhället, som slungar glaset i flinten på presidenten vid festbanketten och kastar den

silverhårige sedlighetsvännen på dörren, som på själva festdagen, då hans prisbelönade »Folkets hus» inviges, med egen hand spränger kupolen i luften — för att fria sitt konstnärssamvete.

* * *

En lögn är du, borgarsamhälle — barbariet ljuger sig kultur, vidskepelsen sanning, egennyttan fosterlandskärlek, fegheten fromhet. Inte så många granna fester, borgarsamhälle, inte så mycket vin i dina bägare, inte så många fagra ord uti din mun, olyckan, lidandet, hungern, nöden, eländet döljer du ändå inte. Starkare måste allt dina pukor och trumpeter skalla om de skola överrösta den gälla, vilda melodien, dödsdansens skräckfulla, isande ton, inte de dödas, men de levandes, de tusen olyckliga, ensamma, fattiga, hetsade levandes egen danse macabre.

Det skälver något av den stora diktens patos uti hans novell »Nöd» (1904), berättelsen om den unga butiksfröken Anna Larsson, hyresgästen i genomgångsrummet i fru Lindströms pensionat vid Observatoriegatan, det är något av livets namnlösa förtvivlan och tårlösa skräck uti den korta sagan om hennes fattigdom, kärlekslycka, förtvivlan, språng uti böljorna, det är något av den store diktarens medkänsla, som snyftar i orden

»nej, giv intet, giv
av ert överflöd ej bröd,

giv ej dryck, ej liv,
av ert överflöd giv död.»

Men det blir bara ett blad i don Juans dagbok, bara en kvinna ibland de många, han möter, vars öde för ett ögonblick griper honom. Är inte världen full av kvinnor, inte kan all världens nöd bleka den röda rosen i hans hand, som längtar till kvinnobarm. En sagornas lustgård är livet, kärleken brinner, passionen glöder — allt, han ser på, blir lidelse, allt, han rör vid, blir brånad, allt kretsar febersjukt kring ett och detsamma, passionens mordbrand och vådaeld (»Milla» 1907 — »Passionsnoveller» 1908 — »Damen utan nåd» 1909). Han är don Juan, sonen av det livets land, där människorna glöda varmare än Nifelhems frusna barn, där det är som kyssar i luften. Han är den unge Stefan — i novellen »Den moderlöse» — den unge ryske anarkisten — naturvetenskapsmannen, för vilken materiens och det andliga livets krafter äro en skara demoner, virvlande i kärlekens vilda dans.

»Ce n'est pas vivre que de ne-pas-mourir» — att leva är att brinna. Storm, strid är kärleken, rov är kärleken. Akta dig, du bleke äkta man, lås in din hustru i natt, don Juan strövar därute på vägarna. Det finnes ingen kärlekslycka som rovets, dådets spänning gör blott pulsarna hetare.

För sent, för sent, äkta man, det är så dags att vakna, när din kvinna är tagen ifrån dig. Hur löjlig blir du inte, hanrej, med dina rullande ögon och ditt rytande, hur löjlig är du inte, »Makters»

författare, där du, ursinnigt skrikande på våldtäkt och perversitet, söker smäda den lyckligare, den starkare älskaren. Akta dig, skrikhals, don Juan har en hand, som kan tukta dig, har en penna, som kan dräpa dig. Henning von Melsted skriver »Fariséens hustru» (1908) — han hånar den bedragne äkta mannen, Arvid, prästen, den otrogne, brutale skrymtaren, skåpsuparen med den nedärvda alkoholismen och den dåliga magen, förstörd genom barnaårens otjänliga kost, de stora uppgörelsescenernas heroiske Pajazzo, löjlig bredvid den lugne, starke, sunde Leopold Wallman, skulptören, förföraren.

Akta er, små kritiker, skandalens hungriga asgamar, som blinken och grinen åt den litterära duellen mellan »Makters» och »Fariséens hustrus» författare, som vågen rynka på näsorna och le i eder borgerliga självgodhet åt vulkanerna. »Akta er, det kan hända, jag blir er farlig, bokbödlar» — passionsmänniskan tager till käppen också mot recensenterna (»Sanningen om Fariséens hustru»), går till rätta med de litterära domstolarnas snyltgäster och legoknektar, med litteraturens parias, blekansiktena, som aldrig kunna ana, vilken skapareglädje »Fariséens hustru» berett honom: sedan »Georg Dahna» har han aldrig så känt skapandets lycka och kval.

Se upp där, akta er, stäng luckorna för fönstren, rigla igen dörrarna. Det är slagsmål på torget, det flyger käppar och gatstenar, nyckelromaner och ruttna äpplen. Kom inte och

säg, att det är tyst i den svenska litteraturen, i skuggornas tidsålder finnes ändock passionsmänniskor.

Är det renässansmänniskan, denne Henning von Melsted? Eller är det — taskspelaren?

* * *

Varg i veum, utstött ur de borgerliga salongerna, hånad av pressluskarna, sedd över axeln av småborgerlighetens alla distinguerade gentlemän på den rätta trottoiren.

Men akten er, borgare, den föraktade erotikern kan bli farlig för eder middagsro. Han kan ge en vilja åt hatet, som jäser i edra samhällens utkanter, han kan bli hövdingen för folkets alla unga desperados, som intet ha att förlora men allting att vinna. Javäl, herrar borgare, som tappat blodet på buteljer och fått samhällets korkar i flaskhalsen, han blir anarkistagitatorn, han blir ungsocialisternas resepredikant, han Henning von Melsted, juris kandidaten.

Eld, brand! Han går till anfall mot 1687 års gamla hädelseparagraf (broschyren »Hädelse» 1908) — han ljungar mot det senila hädelseåtalet av nådens år 1908 mot den gode nationalekonomen, som vågade skämta en smula med den helige andes kuriösa sexualliv, han gisslar Hans Larsson i Lund och Erasmus skepticismens kammarfeghet. Ja, skandal måste det vara, han förstår så väl suffragetterna, skandal är enda sättet att bli hörd, han prisar ynglingen, som vågade offentligen kalla nattvarden för hum-

bug, han prisar måleriarbetaren Wald och hans fana med förargelsens inskrift: »ned med tronen, altaret och penningpåsen», han prisar den gamle martyren Ljungdahl, som vågar offentligen konstatera bristen på logisk konsekvens mellan det sjätte budet och gudsbegreppet. Skandalen, hånet, hädelsen, det är kulturens friska skratt, det är hjältegläjdjens utbrott, det är inte en förbrytelse men en plikt, så länge ännu kyrkorna fyllas av prästgalna fruntimmer och dödsrädda gamla gubbar, så länge samhället ännu förföljer det, som borde vara vår högsta dygd: tapperheten inför världsgåtan, modet att leva, den brinnande längtan att avkasta osanningarna.

Eld, brand! Han går till rätta med de maktägande i Sverige och deras s. k. rättvisa (broschyren »Rättvisa» 1908), han ropar på rättvisa för det politiska brottet. Han hånar författarföreningen, som vägrat att uttala sig emot Gorkis dödsdom, han hädar de 2,000 personer, varav de inavelsförstörda furstehusen bestå, han smädar hela det härskande Europa: det finnes icke på hela vårt världsklot ett nesligare begrepp än detta. Han talar varma ord för Amaltheamännen, han är med Maupassant överens om att, när de styrande taga sig rätten att dräpa folken, det inte är så förvånande, om folken också skulle taga sig rätt att dräpa de styrande. Ja, han är icke rädd för att säga det högt: hjältar äro de, dessa män som Nilsson och Rosberg, ett utslag av rättskänsla blott är bomben, låt vara en primitiv rättskänsla.

Eld, brand! Han sjunger ut sin harm och sitt hån över det råa åtalet mot det lilla röda antimilitaristiska silkespapperet (»Fallet: Tänk först — handla sedan» 1908), han kan inte förstå, att det är något olagligt att till svenska översätta en artikel ur »l'Aurore», avtryckt från en soldathandbok av Tolstoy. Han hädar den svenska rättvisan, en i Stockholm, en annan i Karlstad, han uttalar sina sympatier för Birger Svahn, dömd till ett års straffarbete för sin ungdomliga entusiasm. Är det inte ett brott att bekämpa tidens högsta idérörelse, fredsrörelsen, med polisförföljelse, är det inte ett vanvett »att för de fjorton dar, varunder svenskarna skulle skriva de sista blodiga bladen av sin nationella krigshistoria, offra möjligheterna att nå de kulturella målen?»

Eld, brand! Han skall visa orättfärdighetens feta småborgare och frihetens magra kammarteoretiker, att han inte bara är en frasmakare, att han är en handlingens man med oförvägenheten i bröstet. Han trycker av den beslagtagna flygskriften, han utmanar polisen: kom och åtala mig bara! Det är ingen ödmjuk martyr men en segerkrönt gladiator, som stiger in i cellen på Långholmen.

Försök inte predika bot och bättring, herr fängelsepredikant, cellens katekes och bibliska få allt ligga orörda. Han är där för att i tre månader inspektera Långholmens hygien, han är där för att göra upp med den svenska rättvisan. Han skriver sin uppgörelseroman mot rättvisans

skrå (»Juristerna» 1910) — är han inte själv den unge Lauri Motsfeld, har han icke själv i Kunglig Majestäts och Rikets Svea Hovrätt lärt sig skilja mellan handlingar i mål och akter i saker, mellan dumhet och lättja och hyckleri, har han inte som biträde hos häradshövding Hedås i Klarköping fått titta bakom humbugens kulisser? Sitter icke ännu i dag som i Rabelais' tid den gode häradshövding Bridoye lutad över sina pappershögar och kastar sina tärningar — där han icke är fal för bolagens och jobbarnas guld?

Fortsatt kamp med orättvisan, med humbugen! — det är en stoltare, en starkare kämpe, bakom vilken fängelseporten faller i lås. Med deras egna vapen skall han slå dem, dessa civila barbarhorderna med arsenalerna fulla av biblar och lagböcker, brottslingsalbum, järnbojor, stämplar och papper, är han icke själv förfaren i deras kabbala, juris kandidat von Melsted blir anarkistadvokaten. Han älskar att pröva duster med rättens hantlangare (»Salomos dom» — »Konungens fogdar»), han kämpar med 1700-talets barbariska lag, det 200 år gamla rättsmedvetandet, han avslöjar den svenske genomsnittsdomaren, hans partiskhet, hans taktik att avbryta, att missförstå, att felaktigt återge parternas vittnesmål, att förfalska protokollen, hans brist på psykologisk elementarkunskap: det omedvetnaste av allt omedvetet i Konungariket Hedenhös är dess domarskrå.

Ännu hänga konungens fogdar bönderna i rök, ännu hör polisväld, polisövervåld till ord-

ningen för dagen. Han är de förtrycktas försvarare, förtryckarens anklagare, advokaten juris kandidat Henning von Melsted.

* * *

Georg Dahna, den bleke, mörkhyade, ensamme vandraren. Upprorsmannen.

Men det är inte den stora brödrakärleken, som föder hädelsen på hans läppar, som tvingar honom i harnesk mot egoismen och orättfärdigheten. Det är passionsmänniskans trots, som gör honom till anarkisten. Och när passionen brunnit ut, är trotsaren icke längre en trotsare.

Hokus pokus — en dag står Henning von Melsted på Skansen som nationalismens lyriske predikare, en dag är han Svenska Folkförbundets talare, Aftonbladets medarbetare. Anarkisten är enrollerad i den Svenska vakten, vapenbroder med Lindman, riksdagsamiralen, den lille Zacheus, som stigit ned ur mullbärsträdet för att som den religiösa renässansens målsman hälsa Jesus av Nasaret välkommen i Allmänna Valmansförbundet. Långholmsidealisten är en kämpe i det nationella framstegspartiet, den röda kräftans kompani. Såsom den gamle Bellman sjunger: »här bor sockerbagare Halling, som tillförene bodde mitt över.»

Är det då Empedokles, som störtar sig i Etna för att såsom spårlöst försvunnen hälsas såsom gud? Är det kanske Montaigne, som låter lakejen väcka sig några gånger under nattens lopp bara för att sömnen skall bli angenämare?

Är det kanske bara kringsjukan, fårsjukan? Vad är det, denna plötsliga omvändelse, denna hastiga frälsning? Ett av de tusen fallen bara, passionsmänniskans alltför vanliga utvecklingsgång — han skulle ha kunnat kasta sig i religionens armar, såsom Johannes Jörgensen, Liliths erotiske slav, blir »Livslögns och Livssandheds» bigotte fanatiker, han störtar sig i stället i den nationalistiska sekterismen.

Redaktör av »Dagen» — diktarens fantasi blir hos den politiske skribenten en makropsi blott. Och i morgon? Vem kan säga det, vem vet, var passionsmänniskan hamnar. Skall han bli en krönikenationalismens diktare, försöka, vad en Heidenstam och Lundegård icke mäktade genomföra, skall han sluta som politiker: om Gert Buntmager bara en timme komme på riksdagen, skulle han nog viska kurfursten av Mainz något i örat, som han skulle tacka honom för. Vem vet, vem kan säga, var han hamnar, det är som den danske skalden Åge Mathisson-Hansen sjunger det:

»Over det öde hav sejler den store damper,
ingen ved, hvorhen,
i Salonen sidder en kvinde,
bider en blomst itu,
ingen ved, hvorfor.»

Han är ingen lyckoriddare, Henning von Melsted, han är den utbrunna passionens irrande riddare.

* * *

Ung skall don Juan dö, innan bägaren ännu står tömd till botten och ljusen brunnit ned uti stakarna — det är en olycka, en förbannelse, när don Juan överlever sig själv.

Förintelsen, det är den, som Henning von Melsted söker, han är vorden en av dessa existenser, han i en av sina tidigare noveller talar om, »som bara gå och önska att få sluta, fast de icke vilja göra det själva». Döden vid fronten längtar han, den stolta sköna döden, don Juans sista svala älskarinna.

Skall den då icke beskäras honom, hjältedöden, med den avundade Stellan Ryes järnkors på bröstet? Är då iskylan för stark uti Norden, har han då icke brodern d'Annunzios lycka att tända ett rike i brand? En ensam man är han, redaktören av tidskriften »Sverige», hövdingen för det nationella partiet Henning von Melsted.

Vore det bara öknen, som slöte sig om den ensamme don Juan. Men hans öken är blott lejonjägaren Tartarins kökträdgård, belägen i behaglig närhet av det herrskapliga palatset.

HUGO ÖBERG

Tusen och åter tusen springa vi förbi varandra på vägarna, döva, stumma, blinda, ingenting seende av himmelen, som flammar och bleknar över oss, av molnen, som jaga och jagas, av stjärnorna, som tändas och förbrinna. Lugna och trygga — vi bäva inte längre för naturmakterna; när stormen rasar och åskan ljungar, krypa vi bara in i de skyddande boningarna, stänga fönstren och dra ner rullgardinerna. Säkra och värdiga — vi darra inte längre för andemakterna, det är bara vidskepelse och trolldom alltsammans; klädda i vanornas och meningarnas varma rockar löpa vi sorglösa på vardagens gator, skrida vi allvarliga och trött högtidliga till söndagens högmässa. Det är så enkelt att leva: man födes, man väljer sig ett yrke, man gifter sig, man sätter barn till världen, man dör — det gäller bara att få så mycket som möjligt av det vitaste brödet, av det bästa måltidsdrickat, till sist en anständig oration vid kistan och en prydlig vård på graven.

Men bland oss finnas de, som trots allt inte kunna finna sig till rätta med tillvaron, som ängslas på de polisskyddade gatorna som vildarna i den vildaste urskogen, som darra inom fyra väggar som grottmänniskorna uti klippskrevorna. Stackare, bleka, frusna, svultna, trasiga tiggare — de få aldrig värdigheten i gången

och blicken, aldrig de djupa bugningarna och de fetaste köttstyckena, bara hånet och medömkan, fattigdomen, föraktet. Arma dårar, som skälva, bara de se en stjärna falla, urspårade, samhällsodugliga existenser.

Löjliga dårar! — så de fäkta i luften med armarna, liksom funnes det i den tomma rymden något att kämpa med, så de stirra mot skyarna, liksom vore där någonting att skåda. »Jag tackar dig, Herre, att jag icke är såsom en av dessa, en av de löjliga narrarna.»

Inter faeces et urinam nascimur. Men mot stjärnorna leva dock några ibland oss. Diktarna.

* * *

Han är en av narrarna, som inte kunna finna sig till rätta med tillvaron, Hugo Öberg. En av myrstackens tusenden, en liten tjänsteman vid järnvägarnas kontrollkontor, etiketterad, rangerad; efter ungdomsårens oro och famlande — ett par års försök som sjukgymnast, konstnärsdrömmar som elev i Julius Günthers solistklass — har han funnit sin lugna plats i det borgerliga samhället, sitter bak sin pulpet och ser vandrareströmmen glida förbi därute på gatan. Livet ligger som en lång och säker chaussée framför honom, befordran, ökade inkomster, giftermål, kanhända Vasaorden. Och ändock är han inte lugn, inte belåten.

Nej, detta är inte livet, bara sken och villa är det. Inte ett bland de många kolen för den stora ångpannan, nej, ute i rymden vill kolet

brinna. Detta är inte livet, det stora, det härliga, ungdomsdrömmarnas dionysiska liv — nej, inte malas sönder i den stora kvarnen — har han inte mött den vita hästen, hövagnen och den dåliga flickan på morgonen, då han gick hemifrån, dagen måste bli lycklig, bli stor. Han är född till något annat, han är för ung att resignera som den parisiske postmannen, som tillbringar sina fritider med att mata sparvarna i Tuilerierna.

Inte bara skriva siffror i de ändlösa kolumnerna i de tjocka böckerna med de alltför trånga marginalerna. Inte bara sova och äta, krusa förmän och fuska med kontorsarbetet, göra växlar och se cigarretternas rökringar virvla mot kafégipsen, inte bara sitta på hyllan och avundsjukt stirra på hjältarna på scenen. Inte drömmarnas förfrysning, inte vanans isdöd — liv, rinner du då i sanden? Vad är du, liv, vad blir du?

Skall han då bara bli ett brokigt blad bland de otaliga, som trampas i gatsmutsen, en liten fattig dagsavisa, full av dygnets ditt och datt och ingenting? Nej, inte detta, enhet vill han, sammanhang, mening. Kammardörren i lås, fram till spegeln, han stirrar sig i ögonen — vem är du, bleke man, med de rika drömmarna och de fattiga realiteterna? Det finnes en räddning för honom, som förgås — när Mästaren är nära att gå under, räddar han sig med »Tjänstekvinnans son» — Hugo Öberg, den några och trettio år gamle järnvägstjänstemannen, blir författaren av den självbiografiska romanen »Sonen» (1905).

»Mina memoarer skall jag börja med när jag

blir gammal» — det är brackan, den 85-årige Sardou, som kan säga något sådant, brackan, för vilken konsten är en lek och livet en samling anekdoter och bagateller. Men det är inte för de läsande lättingarna, som Öberg skriver, nej, för sig själv skriver han, inte med bläck, utan med blod. Det är ingen underhållningslektyr för familjelampan, intet surrogat för de livshungriga pultronerna i soffhörnen, intet livsförfuskningens lekverk och gyckelspel för de trötta dygnträlarnas stimulering. Det är rivande i sår, det är mardrömmens självpina.

Fattigdom och nöd är den, elände är den, den unge Henrik Almers historia. Där är fadern, en gång den fattige, svärmiske ingenjören med det svarta, lockiga håret, de blå ögonen och den vackra tenorrösten, nu en förfallen alkoholist, husets piga och tyrann, försörjningsbördan — där är den bleka, utslavade modern med arbetströtthetens tunga ögonlock, den förtrycktas ängslan och trångsinne, den fattigas krypande dröm om en skilling mera i portmonnäen — där är skammens smygvandringar till pantbanken, kamraternas hetsjakter efter honom på skolgården, för han icke vill säga, vad hans far är för något, fruktansvärda nätter uti improviserade bäddar innanför barrikaderade dörrar. Den hemlösa, fattiga ungdomens ensamma oro på de myllrande gatorna, bleka drömmar utåt vägarna i Uggleviksskogen, titanens stolta trots emot småskolans Gud och barnets halvkvävda snyftning över livets obarmhärtighet och njugghet.

Gatornas tjocka gråa luft, grändernas råa svarta dunster, hemmets kvävande stank av skam och elände. En strimma sol också, en aning av friska luften — där är sommarminnena från de stora hedarna, från den soliga vida Alvaren, där viporna välta med vilda skrin, snäpporna flarra ifrån stengärdsgårdarna och strandpiparna promenera i den fuktigt glimmande sanden.

Naturen, han älskar den. Men det blir bara pressade blommor i herbariet, bara döda fjärilar på knappnålarna. Det blir stockholmsynglingens bleka stenökenliv i skolsalen och på gatan, studentens lyckliga dar inne i kontorslokalerna. Den bleka, ängsligt heta kärleksoron, sådan storstaden föder den.

Spirito santo, kärleksblomman, det är den vackraste blomman i hans herbarium. Men han är ingen av de starka, varmblodiga älskarna, som dristigt röva kyssarna och famna kvinnomidjorna, han är en blek och rädd och feberhet svärmare, vågar ingenting, går i åratal och älskar fru Olga Bendel, utan att våga röja det. Späker sig, pinar sig, kämpar den passionerade asketens hopplösa kamp med lidelsen.

Han är ingen av livets starka älskare, Henrik Almer, bara kraftlöshet och lidelse är han. Han är älskaren i Maupassants »Mont-Oriol», som i månskenet kysser den älskades skugga.

* *
*

I sin kammare sitter han, anar icke vad som sker i rummet därutanför — på stigarna vandrar han, stannar som road åskådare av bofinkhannarnas tvekamp, leende åt naturens vilda lek. En morgon slår bomben ned på hans arbetsbord, han är en bedragen äkta man, hans hustru är stulen ifrån honom — de självbiografiska papperen flyga omkring.

Det är ingen tid längre att leva i minnena, nuet ropar på honom. Hämnd måste han — han skriver »Makter» (1906) — han måste visa världen, vem han är, denne kvinnotjuv, denne hemfridsstörare, han måste rycka kläderna av honom, denne Runar Heding, den perverse passionsdiktaren. Se bara, vilken skön don Juan han är, denne långe, magerlagde herre med de kutande tväraxlarna och det utlevade askgråa ansiktet, se bara, så kobent han är, se bara på de långa, håriga styltbenen och den magra, platta hundstussen — det är sannerligen inte märkvärdigt, om denne don Juan är generad för att kläda av sig till badet. Vilket vidunder av fulhet, denne Runar Heding — den bedragne Nils Vejde smeker stolt sina välsvarvade apollolemmar, beundrar skönhetsberusad sina små välformade fötter.

Triumferar du över rovet, Runar Heding? Välbekomme, Nils Vejde ber dig hålla till godo. Har han kanske inte fått nog av äktenskapets obehag — pigbråk och snusk är det, det fattas strösocker och fruktknivar och assietter, det tigges om nya vinterkappor och hattar — lamslog

honom inte en gåtfull skräck i samma ögonblick, som han sade sitt ja inför altaret, har han inte överraskat Almas, hustruns, ansikte uti sömnen, slappt, svagt, tungt, indolent? Äktenskapet depraverar bara — skulle han inte fått nog av att vara familjeslaven, är det inte sant, vad Zarathustra säger, är det inte en varning för kärlekens sjukdomar: »för raskt räcker den ensamme handen åt den mötande».

Triumferar du över segern, Runar Heding? Välbekomme, Nils Vejde ler stolt och föraktfullt. Är han kanske inte Elmas eldige älskare, Hedvigs vän, Lindas riddare, finns det inte kvinnor, som älska honom? Är han inte den stoltaste bland kaféets kavaljerer, vulkanmänniskan med det förlösande operettgapskrattet och den starka Nietzscheanalysen, är han inte eldmänniskan?

En kungsörn högt uppe i rymderna, en ljungeld uti de kvava molnen, en vulkan över de låga slätterna.

Men i nästa nu sjunker huvudet i handen, över hans läppar pressar sig snyftningen, han stammar med Strindberg, Mästaren:

»Semele, Semele,
vem narrade dig, du kära,
att älskarens anlet se?
Ej kommer man makter nära,
om icke för att dem be.»

Han är bara en liten jordmask, som vrider sig uti marterna, han suckar, han klagar: livet är en grå oktoberdag, den våta marken, min

tomma mage och klena kassa, detta är livet — som det sårade villebrådet stirrar han mot makterna, de hårda, de obarmhärtiga. Det är ingen kraftens hälsa, bara kraftens oro och skugga, ojämnt, oroligt bulta hans pulsar, överansträngda av Nietzsches och Strindbergs starka drycker — den ena stunden översvallande livslust och fullhet, den andra stunden tärande vanmakt och tomhet. Han är rusig av Asti spumante, då han känner sig som en eldmänniska, denne Nils Vejde, den bleke, kraftlöse musikern, som drömmer sig djärv och stark — han skulle alltid sitta i sin kammare över herbariet, levande i växternas svala, kyska värld, drömmande över den röda marviolen, vejdens små ljusgula blommor, den giftiga Digitalis purpurea, Cuscuta, livets egen onda blomma utan hjärtblad i grodden.

* * *

Han sitter i kammaren, lever åter ungdomens liv, plockar glödena ur askan. En dåre, en diktare, drömmande bort sig i det, som varit, tills nuet väcker honom. En morgon slår bomben ned på hans skrivbord, Henrik Almers papper virvla om varandra.

Det blir bara ett vilset blad kvar av alltsammans, romanen »Arvet» (1907). Sommarminnena från Alvaren, från det gamla tullbostället, hans skolpojksferiers tillflyktsort — de ljusa månskensnätterna med nattfjärilarnas sövande surr över den lilla trädgårdens syrener och kaprifol, solgasset över de dammiga kalkvägarna,

de öde hedarna, där vipan tumlar, fågeln med de outtröttliga vingarna, de frodiga ängarna, doftande av orkidéer, stränderna med petrifikatstenar och myllrande fågelliv, viken med sälarna, bron med slipstensskutorna, skymningens ollonborrar. Den unga själens uppvaknande, fri från skolschemats tvång — han läser »Tjänstekvinnans son», Strindberg blir för honom Befriaren, »med en ärlig och med sunda realiteter räknande livsåskådnings hela förlösande kraft» — liksom så många äter också unge Almer med Strindberg sexan på Stallmästargården. Det unga hjärtats kärlekssvärmeri — fru Olga är död redan, men den unge studenten svärmar nu i stället för fru Berna Ring.

Det är alltjämt densamme gamle Henrik Almer, blek och glödande, passionerad och försagd, kämpande asketens kamp med lidelsen. Ingen av livets starka, varmblodiga älskare — det är bara i drömmen, han vågar trycka kvinnan, han dyrkar, till sitt bröst. »Han såg henne försvinna i gatukorsets vimmel» — är inte den sista raden i »Arvet» betecknande?

Kraftlöshet, maktlöshet! Hur svaga ljuda inte också de sista orden uti romanen »Makter»: »Makter, sade han trött, ni var starkare än jag.»

* * *

Henrik Almers historia blir aldrig färdig, makterna tillstädja det inte. Hotar inte taket att störta ned över hans huvud, ligga inte rutorna i skärvor, blåsa icke vindarna genom hålen i väg-

garna? Bomben har slagit ned i huset för honom.

Det finnes bara en tanke i hans hjärna, all hans dikt kretsar nu bara kring ett och detsamma, bedrägeriet, mannens mot kvinnan, kvinnans mot mannen. Där är fru Agnes Brinck — i novellen »Ruskpricken» — som sitter i båten och ruvar över mannens kärleksförhållande till fru Hollert, där är fru Sigrid Arve, med sitt förhållande till mannens affärsförläggare (novellsamlingen »Allt under himmelens fäste» 1906) — där är äktenskapets gamla historia, sveket, bedrägeriet, zoologen doktor Tönnes Vanell, en gång bedragen av sin hustru Agnes, bedrager nu henne med den unga Susanna, debutanten (»Figaros bröllop» 1908) — där är den äkta mannen i novellen »Fuchsian» med sin längtan bort från hemmet till henne, den främmande, den farliga, där är fru Vibeck i novellen »Epidemi», den otrogna hustrun, som på sjukhuset såsom difteripatient läser i sjunde kapitlet av Salomos ordspråk om hustrun, som bedrar sin man med en galen yngling, och i sjukrummets allvarstankar drives tillbaka till mannen, hon bedragit (novellsamlingen »Fuchsian» 1909).

Lögn, bedrägeri är livet, en mardröm är det. En spökvandring är det i den vilda skogen, mellan spindelvävsgråa nakna trädstammar med taggar i stället för grenar, i den unkna doften av vitmossa och ruttnande svamp — som djurskepnader irra människorna där, stirrande på varandra. Själva naturen är lidande — hör han

inte, gossen, som strövar över tuvmarkerna med bössan (»En alvarsaga»), hur hedens hela fågelvärld klagar och skriar bakom honom, viporna och rödbenorna, hägrarna och tolkarna, skrattmåsarna och tärnorna, ser han inte den lilla vipungen, fullsatt av de sugande och uppsvällda fästingarna, inte längre i stånd till att röra sig?

Varför inte? — han kastar några slantar till den tiggande »blinde» snickaren (»Den blinde»), fast han vet, att han bara spelar blind — också bedragaren, är han inte blind i alla fall, äro vi inte alla blinda och sömngångare, är inte själva livet blint? Gå vi inte allesammans bara och vänta på det förlösande ordet, narrens sista ord i Leoncavallos opera: »Spektaklet är slut».

Ett spektakel bara är livet, Neddas, Silvios och Pajazzos evigt upprepade gyckelspel. Men nej, det måste finnas en mening, det finnes ändock en mening, han har den, han griper krampaktigt om den. Det är barnet. Det är faderskapet, som fuchsian påminner honom om, då han står på väg att gå till den främmande kvinnan (»Fuchsian») — det är med talet om moderskapet, som ingenjör Helland omvänder fru Arve (»Allt under himmelens fäste») — när den svartsjuka fru Agnes känner barnet spritta inom sig. känner hon det stora lugnet (»Ruskpricken»). Barnet är livets mening, sveket, bedrägeriet förlorar sin udd däremot.

Inte konkubinatets flyktiga lust blott, nej, härdens lugna värmande eld. Men han är ingen

av de starka, sunda fäderna, denne Hugo Öberg — lika litet som den danske Louis Levy, den gamle bohêmen med sin eviga predikan om barnets evangelium. Känna vi honom inte, ingenjör Erik Arve, den hypernervöse orosmänniskan, märkt av barndomens skräckhallucinationer à la Lafcadio Hearn, den ena stunden tomhet och vanmakt, den andra stunden krampartade hetsförsök att skruva upp sig till en varmblodig livslust, den skygge, överkänslige mimosamannen med de små fina fruntimmersfötterna, vilkas naglar han inte vill tillåta baderskan att klippa. Strindbergs, Mästarens, små fötter!

* * *

Han kan inte skriva det ifrån sig, ständigt vänder hans tanke tillbaka till det, monomant kretsar den kring ett och detsamma, äktenskapsbedrägeriet. Där är — i »Det stora kontoret» (1909) — åter hela den gamla historien: Eugen Beauclair, den skygge överkänslige enslingen med de små fina rasfötterna, hans olyckliga äktenskap, familjeslaveriets unkna, trådslitna elände, hus-sållets pinohelvete, hustrurövaren artisten Daniel Fjelking med sin syfilis och konstgjorda kroknäbb, som förför Beauclairs hustru och sedan i sin tavla »Skaparglädje» målar henne naken för all världen, triumferande över dådet. Stegel och hjul är livet, dålig ekonomi och uppslitande arbete, träldom över siffrorna uti det stora tariffkontorets arsenikluft — han är en av de ömtåliga drömmarna utan sinne för reali-

teterna, denne Eugen Beauclair, sitter ensam och plockar med sina fjärilar, stuckna på nålarna, sitter och stavar på tänkespråken ur Zarathustraboken, sprutande kammarenstöringens hån emot torgets flugor. En dag skjuter han sig, hundra höstar är livet, men han har inte lust att bida den hundrade.

Där är — i stockholmsnovellen »Storstrejk» 1910 — åter hela den gamla historien, där är boktryckaren Lars Hage med de dåliga affärerna och det olyckliga familjelivet. Hemslaveriets gamla spöksonat, mörker i tamburen och krossade tallrikar, gnat och tiggerier, den blekfeta, lata, falska, elaka pigan Olivia. Pigbekymret blir utgångspunkten för hela hans sociala åskådning — titaniskt ursinnig på subban Olivia dundrar Lars Hage mot storstrejkens nonsens, mot »lycksökare och ligapojkars okynnesanarki», mot myrstacksfilosofernas dumheter och sofismer, tråksöndag och bönhusmöten — kunna då arbetarna inte begripa, att också tjänstemannakåren lever i slaveri, hur pressas han själv icke under brödbekymren, alla cigarr- och likörräkningarna. Han är minsann ingen av de lyckliga, som förtjäna att avundas, Lars Hage, bara en av de millioner slavarna — men han strejkar inte, han försöker att hålla det ut, det finns ju ändock något att leva för, trots allt, barnet — vid dotterns, den lilla Lisas, sjukbädd känner han kärleken till hustrun åter vakna. Barnet — det är den gamla illusionen, han klamrar vid.

Den gamla, tomma illusionen! Han känner

det själv, den har ingenting att giva honom, han bekänner det själv uti »Nils», sorgespelet (1910). Nils, sonen, dör i sjuksängen för Robert Sparring, operasångaren — det är straffet för äktenskapsotroheten. Det finnes icke en strimma ljus uti mörkret — hemmet är helvetet, lampos och svart stoft över möblerna — Robert Sparring är trött på att ljuga sig i don Juans vita siden och Flygande holländarens svarta kappa, ursinnig dräper han Ada, skvallerpigan, det onda, låga, falska livet förkroppsligat, skjuter sig sedan själv en kula för pannan.

»Vår flock är dömd. Dess eld var alltför mycken» — han konstaterar själv bankrutten, han sätter själv som motto till »Grand hotell Jespersson» (1911) raderna ur de Karlfeldtska löskekarlarnas sång. Det brinner ingen eld längre, det är bara rök — det gäller bara att bedöva sig, rädd för att gå hem till den sjuka hustrun och de husliga bekymren sitter Uno Röhse, författaren och posttjänstemannen, i kaféet bland bohêmens vandrande kavaljerer, dagens trötta olustingar, nattens rusiga dionysier. Som Jean Moréas en gång sade om André Gide: han är en bonz, som söker sina loppor för att ge dem åt andra att äta — han skriver bara om sina tusen vedervärdigheter och bekymmer, de förfallna växlarna, det uteblivna författarstipendiet, besvärligheterna med förläggaren Goldenvater, intrigerna mot dramat, han skrivit, och i vilket den store Marius van der Tell lovat spela huvudrollen — han gör upp med Sven Ajax-

Torrsell, lyrikern-journalisten-gåpåaren med impressariosmartnessen, han knyter näven mot de moderna sura kritiksnobbarna i borgarbladen, som icke vilja förstå honom. Det är farligt att komma i närheten av Hugo Öberg, man undgår knappast att bli porträtterad, och det är osäkert, vilken roll man får spela i hans bekymmers tragicomædia. Dikten, från början för honom en personlighetens bikt och självuppgörelse, har slutat med att för honom bliva en nevrosens ångestsvett, en uppgörelse med alla, som komma i vägen för honom. Det är ingen den skapande fantasiens diktare, som skriver »Birkateatern» (1912), ursinnet, snyftningen över det obarmhärtiga löjet, som vågat grina honom i ansiktet, då han på sin teaterturné genom landet som hjälten i det egna dramat »Nils» exponerat hela sitt jämviktsrubbade sinnes vulkaniska plastik och mimik.

I trots av den stilens och språkets mästerskap, varom hans dikt alltifrån den första stunden vittnar — som i honom en gång låtit ana en det svenska språkets nye mästare, en ny Strindberg — rinner den Öbergska dikten ut i sanden. Det blir bara små virtuosa stockholmskåserier, »Gruset grönskar» (1911), det är en lögn, gruset grönskar inte — det blir bara små boulevardnoveller »Komedien» (1913), alla kretsande kring det gamla temat, äktenskapsbedrägeriet, han är där igen, doktor Liding, mannen med de små fötterna.

»Det mattar i längden, sa han, som sköt 19

skott på katten» — en dag är Hugo Öberg nere på 25-öresplanet, skriver 25-öres detektivromanen »Advokaten från Stockholm». Den gamla historien, nu bara i 25-öresformatet — minnena från Alvaren, de öde torvvidderna med enbuskarna och stenarna och viporna, den unge informatorn Tyko Hallin, den passionerade asketen, gisslaren, insektssamlaren, Arthur Alyhr, passionsbrottets advokat med de kraftfulla vadorna och ögonen lysande som djuphavsfiskens, höstbrunstens vilda aftontimmar med blodtoppens mörkröda blomgyttringar som blodiga finger pekande mot himmelen.

Den gamla historien — nu bara skärvor uti gyckelkalejdoskopet. Endast i små virtuosa naturskisser glimrar ännu något av naturälskaren Henrik Almers mästerliga skildringskonst.

* *
*

Han blir inte den lidandets luttrade Messias uti svensk dikt, som han drömmer om. Han blir bara Carlo, vulkanmänniskan, med de intelligensrusiga ögonen sprutande av dionysiskt trots, med den tärande, eruptiva sorgen i det rakade och magra ansiktets eldbotten. En av övermänniskoseklets många clowner, en av den stora tomma stövelns varitériddare, en svagare, mera sentimental broder till K. G. Ossiannilsson, den musikaliske pajazzon, till den unge Jens i Joh. V. Jensens »Himmerlandshistorier», som hänger i takbjälken i Ove Jörgensens lada uti stortårna och med huvudet nedåt och rullande

ögon talar om det relativa i tyngden. Clown Clopopisky, Teresas bedragne älskare.

Löje. Men inte bara löje. Visst är det skrattretande att stå utanför buren och se örnen skutta därinne på marken i de komiska fjäderlångbyxorna. Men man inte bara skrattar — det är icke utan rörelse, man kan läsa en liten skiss som hans »Frostfjärilar», den lilla bittra dikten om de åldrade bohêmerna på Stallmästargården.

Är människan då så svag, är viljan så vanmäktig? Skulle han kanske ha rätt, den gamle grånade Fåreper i Gustav Wieds »Silhuetter»: »Hva er vi mennesker, kandedat, andet end som mekenismer?»

VILHELM EKELUND

Som vita duvor leka flöjterna.

Bröst emot bröst, blick uti blick svänga de skönanklade paren i det mjuka gräset. Rosor i flickmunnarna, pilkransar över ynglingalockar. Uti buskarna sitta satyrerna stumma och stirra.

Mitt på ängen ringlar röken stilla uppåt från det vita altaret, rest åt den Gud, den bleke tältmakaren från Tarsus icke kände.

Doft av olja och vin.

Skratt blandar sig med flöjterna.

I en krets av vilande gossar och flickor lyser Panteos' röda ansikte och vitnade skägg. Munnen myser och ögonen tindra spjuveraktigt, då han berättar de gamla historierna — om Danaës guldregn, om Ledas svan, om Idabergets tvist.

»Vi är du så blek, Endymion? Om du blott dansade, skulle kinden strax glöda.»

»Vi är du så stum, Endymion? Har du glömt bort att skratta?»

Leksystern Pæona blickar efter svar, men han tiger, hon smeker hans hand, men den blir kall under hennes.

Var är du, Endymion?

Vad vet han väl.

Över Latmos berg stiger månens bleka skära. Endymion fryser.

*

Gällt blåsa lurarna, triumferande glatt.

Hundarna skälla, jägarna ropa. Spjuten sjunga i luften.

»Ser du ej vildsvinet, Endymion?»

Handen, som skulle slunga spjutet, stryker som i dröm över den bleka pannan.

Var är du, Endymion?

*

Vad vet han väl?

Icke kan han minnas, hur han, var gång fullmånen står rund över Latmos skogar, möter gudinnan ute på markerna.

Varmare smeker vinden, vallmo och narciss skjuta upp under hennes fot, stora silvervingar susa genom rymden. Framför den bländade står hon i sin vita strålglans och sin gyllene härlighet, och den dödlige segnar till jorden.

Och hon böjer sig över honom, Diana, och trycker sin läpp mot hans panna. Glömskans kyss. Och för honom in i stjärnevärldarnas salighet. När han vaknar, minnes han blott, att han gick uti markerna och somnade. Av trötthet, av vallmons förrädiska doft, av luftens värma?

Ingenting minnes han.

Men blodet, som brände i gnistrande världars fullhetsrus, blir aldrig kallt och lugnt utan sticker av oro i huden. Och hjärtat slår aldrig mera i de dödligas jämna takt. Skogens sus har

tusende tungor, ängen vimlar av flyktande skuggor.

Med skygga ögon irrar Endymion.

* * *

Han är kysst av Dianas brännande läppar, också den unge »Ove», den tjuguårige diktarbrodern i de fyra lundastudenternas vittra kalender »I skilda färger» av år 1900. Det är därför, som hans ansikte är så blekt och hans ögon så skygga, som han vandrar med Burns i tunga tankars vemod längs stränderna av Ayr, som han skälver av aningen om hemlöshetens förbannelse, den evige lyckoletarens olycksöde, som han sjunger om Strykar-Daniel, rösenas och snårens vilsna gäst.

Det är därför, som han vandrar utan rast eller ro på de vita vägarna, Ola Hansons och Emil Kleens gamla Ringsjövägar. Icke i morgonstunden, då arbetsvisan sjunger och plogen ristar mullen — han är rädd för den kalla, klara dagen, för hett bränner solen hans bleka kind. Men i skymningstimmen, då stillheten famnar den vida slätten och kvällens ljusa ro kysser vägarnas pilar — han vandrar mot det rosiga röda skenet bakom åsens dunkla skogar, lyssnande till det sista dova ekot av bygdens slagor, stirrande efter de djupsvarta skuggorna på den gnistrande skaren, fångande den sista reflexen av solnedgångens glöd uppå rutans frusna is — han står i oktoberkvällens djupa senhöstklarhet, tankfullt skådande efter de bronsröda bokarna

mot den skylösa bakgrunden, andas den ljudlösa stillheten, spritter till vid det spröda ljudet av de knäckta kvistarna.

Det är ingenting av ungdomsblodets hädelse och trots hos den unge »Ove» — han skriker sig icke hes med den unge Bengt Lidforss:

»en svag och blödsint Jesus är ditt ja,
ditt nej en härlig, åskhöljd Jehova.» —

han kostymerar sig icke som den unge rataplandiktaren K. G. Ossiannilsson uti den heroiska karnevalens hundra begagnade masker — han behöver icke åldras som den gamle barrikadsångaren Talis Qualis för att förstå, vilken poetisk lögn blott all förhävelse är. Han leker icke med knivar och svärd i ungdomens bålda mordiska lust mot den gamla maktens gubbar — ser han icke, hur den gamle kung Gorm sitter i lekstugan och slår med sin piska bland de hundra barnen, som stoja där, skrattande elakt, när de med knutna nävar flyga emot varandra, ursinniga över rappen, som de beskylla varandra för. Han har inte famnen full av rosor och vindruvor — han är bara skälvande oro, bara en stilla längtan efter de vida slätternas ro, efter himmelens ljusa jubel, de späda sälgkvistarnas, de surrande biens, de tumlande vipornas, de soldisiga skyarnas, de klara stjärnornas stilla ljusa glädje.

Han är kysst av Dianas brännande läppar, viljan, kraften fick han betala för kyssen. Som ungskogsmarken, han vandrar genom, är han,

där björken tvinar med ljusgul bark och mögelsvampen fräter på bokens ved — det är därför, som han flyr till havet, det väldiga, stigande i jubel och segertrots. För att få kraft är det, han flyr till havets strand, den starka längtan till vidderna och de stora synerna vill han dricka ur det evigt svallande havets skumslagna bränning.

Ger du icke svagheten styrka, hav, härdar du icke viljan till stål, stärker du icke längtans vingar? Stänker du bara ditt gyckels skum i det bleka ansiktet, brusar du bara ditt likgiltiga hån mot jordemasken, som vågar nalkas dig på din strand? Kan du inte döva oron uti bröstet, kan du inte överrösta den förbannelsens aning, som viskar i hans öra, som kryper i hans märg? Bringar du den bara att skälva, strängen inom honom, hans olycksödes, hans förbannelses sträng?

Är den inte redan spänd, den förbannelsens sträng, han uti dikten »Bundet» anar, skälver den icke redan i de första diktsamlingarna: »Vårbris» 1900 — »Syner» 1901? Skär icke den vilda tonen sönder för honom den längtans ljusa visa, han ville sjunga, rik som vattnens lösta rikedom, glad som vindens lek uti apelblommorna, förstör den icke för honom livets stora, jublande Pansång? — med själva marsvinden från havet, sjungande av all groningstidens jubel, drager den dunkla, tunga aningen förbi honom.

Ut på vägarna jagar den honom. Ro, frid

måste han — han ropar inte om sällhetens och lustens råga, han tigger bara om en enda stackars gnista av salighet, som farit, en droppe vatten blott att svalka pannan med. Han irrar omkring den gamla gården, stirrande efter den första majnattens glimmande stjärna i den mörka vattenhon — han strövar bland vildtörnen och videbuskar uti sommarglindret, som dallrar över gärdena — vid kärrets stjärnljusa, orörliga vatten, där den blommande slånen speglar sig, drömmer han om den blåtindrande oändligheten — han vandrar i den kyliga höstluften, lyssnande till ljuden av blad, som rassla mot vägen, av böljor, som andas mot stranden, av rinnande ljus genom lönngrenarna och bristande spindelväv över markerna — han står vid stranden och ser havet lyfta ur det regntunga grådasket, skådande mot den svagt gula horisonten den ärgiga gröna randen bortom det spelande blåa. Ro, frid ger honom vandringen — han strövar lycklig i strändernas sandbackar dagarna i ända

»min själ är rusig av sol och vind,
mitt öra av havets sång» —

han sjunger om de stilla dagarna med den fina guldtonen drömmande i luftens svala renhet. Han stiger ända upp på bergets öde språng, sträcker armarna högt emot ljuset, lovsjunger solen, det evigt strålande livets gud.

Solsångare! Men ett ögonblick allenast — i nästa nu drager skyn över solen, vandraren fryser. Armod blott är livet — han står vid den

lilla stationen mitt ute på slätten, ser den gamla kvinnan framför fångkupén med de tomma ögonen, stelnade i den bottenfrusna sorgen, hör det bekymmerslösa pratet och skrattet omkring henne. Sorg blott är livet — han står ute på reveln, med kvällstöcknets vita vågsvall glider över honom den dunkla aningen av alla de oförstådda mångas olycka, de tusen ensammas elände — han sitter i den tomma järnvägskupén i senhöstkvällen, emot honom stirrar Ernst Ahlgrens bleka ansikte, hennes ögon kvalfyllda, stumma av livets smärta. Svårmod blott är livet — med tusen lurande vanvettsögon stirrar skymningen mot honom, trädens våta grenar hänga som svarta, rovlystna spindelvävar, den grellgula rämnan, som bryter fram ur den svarta himmelen, blir för honom ett vilt, länge återhållet ångestskri. En evig tristesse är livet, vägen är full av gölar, den ensamma hunden smyger frysande mellan husen i den råa kvällsdimman, flöjeln gnisslar evinnerligen kring den frusna stången, stjärnan, som svårmodig står lågt nere över de svarta åkrarna, snyftar tungt och trött uti det stora mörkret. Han hatar, han förbannar vägen, sin trötta, fjättrade tankes sorgsna och frusna väg, den dova ängslans, den evigt tomma dimmans ändlösa väg — hans själ törstar efter en blixt uti töcknet:

»jag ser ej slut, ej kraft, ej himmel,
blott samma evigt tomma dimma,
där intet hjärta klappar mot mig.»

Förbannelsens eviga gråa duggregn — han mumlar med Verlaine:

»Pour mon cœur qui s'ennuie
o le chant de la pluie »—

han stammar med »le pauvre Lélian»:

»c'est bien la pire peine
de ne savoir pourquoi
sans amour et sans haine
mon cœur a tant de peine »—

han stavar på Emile Verhaerens dikt om den gamla kvarnen, som trött vänder sina vingar, vänder och åter vänder och vänder igen.

Finns det då ingen frid för honom, ingen ro? Skall den inte kunna befria honom från förbannelsen, den rena, kalla tanken, eterns stålblåa tanke (»Betesda»)? Skall inte skönheten kunna frälsa honom, skall han inte kunna rädda sig upp uti skönhetens lund, längst uppe i den vårligt ljusa skyn, där stillheten spänner sina jättevingar (»Till skönheten»)? Skall först döden svalka hans panna? — han står i septemberklarheten på åsen, drömmande längstansfullt om den ljusa döden, full av jubel och svala drömmar — han sjunger sällhetsberusad med Dehmel:

»Snart kommer natten, allting svinner.
Förbi.»

Finnes det då ingen räddning för honom, intet hopp? Ser han icke den gyllene blåa duvan komma flygande över de glesa liderna, »Vårsynens» guldduva»?

Härligt, övermåttan härligt är livet, fullt av hopp, fullt av salighet. Hans tunga är för svag blott för att sjunga lovsången, som en skändare känner han sig —

»Ord, hur fattiga,
hur vanmäktiga,
hur döda,
hur gråa,
hur tunga,
som bly fallen I,
då jag ville se er dansande.»

Är det icke Eros, Överflödets och Fattigdomens strålande gudason, som skapat världarna, är det icke Eros' längtan, som brinner i hjärtana?

* * *

Livets hymn ville han sjunga, den jublande. Är icke livet nog förtalat, finns det icke nog av olustens sångare?

Men hans dikt blir bara »Melodier i skymning» (1902). Bara den gamla sorgsna visan om alla de gråa dagarnas damm, all livets smutsighet och hårdhet, den gamla snyftande klagan över den bittra ensamheten i den stora stumma världen med alla de ledsamma nöjena. Morgonen har ingen svalka för honom — som en tårlös ångest hänger dess vita töcken över brännhet allé och gatornas stenar. Dagen har ingen kraft för honom, en ensam, rolös, tröstlös vandring är den, allt lutar trött omkring honom, kastanje-

trädens kronor hänga sorgsna, vårlöken sluter darrande sin kalk i ängslan för natten — trött drömmer han om de tider, då bokarna voro ljusa, då den vita häggen doftade och ån var full av ranunkel: nu regnar det och himlen tynger lågt på de glesa kronorna — trött längtar han efter medvandraren, den besläktade, med vilken han i stjärnors ljus skall vandra mot de andra landen. Trött, fåfängt — —

»Ensam rinner min väg
tystnadens hav emot,
ensam vandrar jag hän
mot det eviga mörkret.»

Aftonen har ingen ro för honom — grå och regntung är skymningen, mörk ruvar den tungsinta natten, tungsint snyftar hans tanke:

»ack, min själ är lik en vissen,
halvt förtvinad ört vid vägen.»

Han skrider inte kransad och strålande mellan platanerna upp till Eros' tempel, han irrar uti kvällarna till graven längst ut i kanten av kyrkogården, ensam i den steniga marken, på träribban stavar han om och om igen det felstavade namnet Elen, illa skuret av otymplig kniv. Gud — Ängel — Namnlöse — är det du, som gråter över livet, över människors barn, du själv lämnat att förgås i mörker och ensamma kval? — darrande i sitt väsens grund snyftar han till himmelen, där han hör Tschaikovskis toner brusa genom sin själ.

Vilsen och hemlös längtan, alltid rinner hjärteblodet i sanden. Men har han inte sett stjärnor skina om vårnätterna genom de vita fruktträdslundarnas blom, anar han inte livets gyllene härlighet? Hur stort, hur härligt är ej livet — in i dess tempel vill han stiga.

»Liv, du syns mig som en fjärran dröm —
en syn i feberångest, en sällsam villa,
ett hav, där djupt i dunklet stjärnor blänka.»

Varför kan han inte, vad har han gjort, vad har han förskyllt? Vad är den, denna fega, lömska tanke, som smyger sig över hans själ, som förmörkar solen, som gör livet till något evigt fientligt och främmande — Des Esseintes' sjuka tanke, det förvillade sinnets kval! Hur vämjes han icke för sin själ uti den första vårens jungfruliga tid — en räkenskapens bittra timma är honom den kyska vårkvällen, jagar honom fridlös på vägarna i skräck och vämjelse för sig själv:

»Öde ligga de alla, mitt livs vägar,
jag väntar intet.»

Det finns intet hopp, ingen räddning:

»jag skall aldrig nå dig,
o fjärran renhetssyn.»

Havet har icke längre någon ro för honom, svårmod och grubbel blott är det. Somna vill han —

»Somna vill jag
här på den mjuka
mossans bädd
från allt mitt sjuka
sinnes kval.»

Dö vill han — han drömmer, att junifläkten, som strör häggarnas snö, redan susar morgonsval över hans grav, han sjunger kärleksvisor till Döden, han sjunger redan dess ljuva ro.

»Min själ, var tröst, var stilla,
mitt hjärta, kväv ditt skri.
Hur snart blir allting stilla,
hur snart är allt förbi.»

Dö! Nej, inte dö, kämpa vill han. Kämpa sig fram till ljuset, till renheten. Kämpa i Ensamheten, den kyska, den svala. Kämpa i diktens heliga svala tempel. Heroerna, som kämpat, som lidit, skola hjälpa honom: Hölderlin, vandraren från Ilissus' blomsterstrand, Platen, Venezias skönhetsrusige orosande, Stagnelius, passionernas bleke klosterbroder.

Hopp finnes det — mitt ibland träsken rinner den klara källan.

Räddning finnes det —

»du min aldrig hörda,
av ingen levande drömda
melodi, som jag bär —
skall jag en gång få fram dig hel?
Du min hemliga lilja,
du min ofödda melodi.»

Sjunger den inte redan i hans »Elegier» (1903)? Har inte den vita akacian, nyss slokande vissen och grå på den gråa asfalten, nu slagit ut i blom?

Ingen olycka finnes det — han jublar med Hölderlin:

»O welche Freude haben die Menschen. Froh gehn an Gestaden Einsame.»

Ingen bitter ensamhet finnes det — genom alla de dunkla åren, ännu i misströstans mörka tider, har hans Genius troget följt honom.

Eros, den strålande guden, står framför honom, bävande säll kastar han sig till jorden. Hur skön är han icke, den argiviske gossen, en livets ljusa dikt, en purpurvår, ett stjärnfall. Hur fager är icke ynglingen, hur ljuv gestalten, hur ädel de fina lemmarnas byggnad. Han vandrar var dag till trädet (»Tenera laurus»), om den argiviske gossen påminner honom dess växt. Finnes det något ljuvare än två vänner, som sänka huvudena tillsammans över boken? — kinderna mötas, armarna lägga sig smekande om skuldrorna.

Eros, vem är du? Eros, Eros, vi villar du sinnena?

Förbannelse, den frysande aningens förbannelse! Det smutsade, förgiftade sinnets fasa!

»Uti min själ förödelse slog ned
med skräck och tårlös ångest i sitt följe —
min själ är stadd i nöd och utan ro.»

Hemlöshet, ensamhet — på en ändlös resa är han, tåget håller i den vårljusa aftonen vid den blommande fruktträdsallén i den stilla småstaden, kyrkklockan ringer i hans öra sin dallrande fråga:

»Mitt hjärta, var har du hem?»

Hem! Vidare går tåget, skenorna rassla —

»Ack, hjärtats längtan har ej hem i världen.»

Smuts, fasa, skräck, hemlöshet, oro. Aldrig skall han sjunga sången, den ljusa, strålande dagens sång. Mörkret har fattat honom.

Nej, inte gå under!

»Min själ, vak upp ur dina tunga drömmar,
jag skall, jag vill, jag måste fram till ljuset.»

Kämpa skall han. Apollo, hjälp du den kämpande!

En dag, en dag dock skall han komma, Eros, den store Eros, himlarnas Eros. Han känner det — av aningen darrar hans hjärta, som en fågel, nära att förtröttas över de svarta oceanerna — men anande stranden.

Eros, Eros!

»O, fjärran Ende, för dig diktar jag.»

* * *

Eros, var är du? En snyftande längtan är »In candidum» (1905).

Eros, var dröjer du? Lämnar du inte din

rymd för att stiga till den fattiga jorden? Rolös irrar den ensamme vandraren, sökande spåren utav din fot — anande din härlighet i gossen, som leker vid stranden — svartsjuk på trädets mjuka gren, som smeker den vita, purprade kinden, på bäcken, som badar de gossefina anklarna — stum inför fingrenad, späd Lunaria, den sällsynta månviolen med de hjärtlika bladen droppande av tårar och blod.

Eros, varför blir du fjärran? Hur tom är icke världen, hur öde icke tiden — i den bleka sommarskymningen stirrar vandraren snyftande efter stjärnorna — i marssöndagskvällen gråter han hos Crocusblommorna i Tiergarten — han står i Venedig, sjuk av Platens obotliga trånad, förlamad in i märgen av den bleka kvällens skimmer, jordens dunkel och trädens vemodiga tystnad.

Eros, varför kommer du icke? Stelnad gråt och brännande sveda är livet, evig hemlöshet i den gråa världen, det råa bullrets, den ödsliga glädjens tomma värld —

»Hur är mitt liv kallt,
havet ingen längtan väcker,
norr och söder lika,
som en fågel sjuk mot marken släpar
sina vingar, så min själ.»

Ur världen längtar han hem.

Hav, giv den svage en droppe av din kraft! Apollo, rena den sjuke med din heliga sång!

»O, heliga ljus, o
stjärnornas kvällande glans,
gjut i mitt hjärta på nytt livande,
förlösande strålens kraft.»

Efter ljus ropar han. Men de skygga blickarna fånga endast den bleka glansen utav havets stjärna (»Havets stjärna» 1906).

Havets bleka, vemodsfulla stjärna. Den bleka svårmodsvisan om själens aldrig stillade längtan, den eviga trånadens oro, som icke jordens riken, icke de brusande städerna, icke de svallande haven förmå att stilla.

Havets bleka, trolska stjärna. Den bleka trånadsvisan om det villade sinnets evigt lurande lidelse. Sårad av Eros' förgiftade pil vänder han hem uti sommarkvällen, från stranden, där han sett gosseflocken bada i floden, han kan inte glömma den blomstrande gossen på stranden, glänsande ännu av havets pärlor --

»bröstet kraftigt och högt sig lyfte i börjande blomning,
låret spände sig vekt i en linje av svällande renhet,
men lik marmorn av glans, av ljus, av strålar var foten.»

Knäets mjuka böjning, det smala, runda låret, den gossefina vadens ljusa veka linje berusar honom — lidelse, lidande — »ack, låt mig endast kyssa få din sko!»

Förbannelsens oro! Han sitter på tåget över

den ungerska slätten, i vämjelse och förakt för sig själv: »tom, onyttig är han, en narr, som diktar för den vilsna vinden och det gråtande regnet» —

»detta hjärta har aldrig
stillats vid ett annat,
detta öga aldrig
gråtit vid likars kval,
nej, förtärande mig
i min egen låga
förbrännes jag långsamt
i osläckligt begär.»

Inte kämpa, inte tvista med livet, vartill tjänar det? —

»Snart, o snart ju allting tystnar
— Ingen minnes mera —»

Med trötta ögon stirrar han på ödets stjärna, upprunnen ur kval, närande sig av kval.

Intet hopp längre. Finnes det icke? Sjunger det dock icke, sjunger det icke hemligt i den svarta skogen?

Inte den strålklara morgonens jublande hymn. »Dityramber i aftonglans» (1906).

Den vilsna Eroslidelsens vilda dyrkans sång: Slaven kysser stoftet, där den argiviske gossen träder, stammande, tillbedjande

»dagg i majskog, häggarne vid källan
ej så ljuvligt dofta
som din doftande mun.»

De gråa dagarnas grå romanser —

»Å, det finns stunder, då så ensam
sig själen känner, att det smärtar
att se sin hand.»

Självbegabberiets, självföraktets svidande sång. Förhärda sin själ till döden vill han — han lovsjunger den mörka långa vinternatten, den obemärkta döden, den frysande fattigdomens kalla famn.

»Nej, aldrig, aldrig kan jag räcka
försonande min hand till livet,
ty i min själ en mäktig drift har välde
till döden.»

Förhärdelse. Den stolta förhärdelsen.

»O öde, av dina håvors mängd
jag väljer mig föraktet.»

Nej, han kan inte förhärda sig, i nästa nu snyftar han:

»Å Eros, min själ
är en stjärna, som förblöder
i rymdernas oändliga ensamma natt.»

I nästa nu drömmer han om den första ungdomstidens renhet, då lidelsen ännu blott var aning, han minnes Ola Hansons visor, den klara daggen på hans friska sinnes unga blad. Renhet, klarhet vill han, han stiger upp i bergen, där Lunarian ensam blommar. — Lunarias rena en-

samhet längtar han, blommans, som i den tysta klyftan, högt över slätternas smuts, talar med stjärnorna.

Finnes det icke ännu hopp?

»O flod,
i den svarta kvällens skugga,
skall du i morgon vakna,
i glada dalar, fulla utav röster?»

Eros, var dröjer du? Var är du, hav, dit alla floder längta?

* * *

Leda och längtan, oro och hopp, förbannelse och jubel, sorgens snyftande visor och hymner till Havet och Apollon, sådan är den unge Vilhelm Ekelunds dikt. En tragædia är de sju små diktsamlingarna med de oroliga rytmerna, passionens aning och bävan, växande, brottning, ångest och jubel, övermakt, förakt och förtvivlan. Han är inte någon erotiker, han sjunger inte en rad till en kvinnas kropp, han har Schopenhauers förakt för det lågväxta, smalaxlade, bredhöftade, kortbenta könet, men icke den ensamme filosofens kättja. Men en erosbesatt är han. En sonderling, som fjärran från allfarvägarna brottas med demonerna — han vill inte vara med i antologien »Unga poeter», låta presentera sig i lyrisk flock och farnöte för den illyriska pöbeln — han har ingenting att göra med den skola, som bildar sig omkring honom, girigt drickande hans hjärteblod som ett vin för de trötta ner-

verna, spädande ut det med sina själars vatten: Conradsson, den gossesnyftande vindens bortblåste sångare, Gustav Otto Adelborg, det personligt andligas Luthagsapostel, Vilhelm Ekelunds självkorade Muhammed.

Det är ingen av de raffinerade dekadenterna, lekande med sorgen, som man leker med etern och morfinet, ingen av bröderna Zemganne, arbetande sig till döds för det nya trickset, ingen av skaldeynglingarna, salig professor Spongberg talar om, för vilka versskriveriet blir ett ypperligt medel att dölja den stora inre misären. Det är blod och inte bläck, det är en ande, som flämtar efter luft och ljus. En kamp är dikten för honom — han kan inte bli en av tidens många dödskallefjärilar, som envist gnida sugtungan mot palperna för att få fram det entoniga, klagande lätet, han kan inte söva sig i den lyriska melankoli, som förlamar andarna, den tristitia, som den franske diktaren Charles-Louis Philippe i ett brev till Johannes Jörgensen bekänner, fritt från all poetisk förskönings: »du anar inte, hur trist alltsammans är, och hur jag har lust till att gråta.»

Nej, kraft, hälsa är honom dikten.

»Vad vill du då, vers,
du otidsenliga, gammalmodiga, nutidssträvande
hjärteelände? —»

medan eftersångarna, lyriskt bleka och sönderslitna, stirra efter sina tragiska ansikten uti verssorgens narkissoskälla, vandrar Vilhelm Ekelund

avsides, upprepande Strindbergs gamla fråga från »Sömngångarnätterna». Varför är lyriken en stagnerande konst, ett vackert fosforescerande, men odrickbart träskvatten, utan tillflöde och avlopp, ett evigt upprepat, evigt lika hopplöst kling-klang, medan romanen, Balzacs, Dostojevskis, Strindbergs roman, förnyar sig och föryngras? Varför har lyrikens manliga konst krympt till en blodfattig, feminin formkult, ett tevatten för skönhetskultande mamseller, medelmåttans nips och svaghetens pikanta sentimentsbagateller, den sköna känslans soppkokande på det andliga armodets spik? Varför är lyriken, där den höjer sig över den heineska pladderdikten, sjuk uti hjärterötterna, Lenaus, Poës, Baudelaires blodförgiftade dikt?

Är det kristendomens sentimentala feminism, som dräpt den stora lyriken, den osmyckade, kyska, kyniska dikten, för vilken den estetiska formen försvinner bredvid det etiska värdet, renheten under bröstet, den höga världsförklaringens, den lidelsefulla själsdemonstrationens stora klara dikt? Död är den; aldrig så många lekare må skriva aldrig så många sonetter om livets ingenting, men det finnes inga siare, som sjunga om livet självt, om dess strålande mänsklighet, diktande för de få och de sällsynta — vilkas dikt för hopen bara blir ett nonsens, ett det absolut ointressanta och monotona. Endast aningar av den stora dikten finnes det: Stagnelius, Strindberg uti dikter som »Holländaren» och »Chrysaëtos». Men en gång fanns den, före

kristendomen. Innan den kristna rönnbärsfilosofien förgiftat sinnena med feghetens livsfruktan, med sin falska självplågarflykt ur lidelsernas värld, var lyriken ännu en tragisk konst, en själens starka brottning med livet, det sköna, det grymma, det mäktiga, blev ännu det stora tragiska poemet sjunget, skrevs ännu en livets hymn som den nordiska dikten »Gudrun», brann ännu skönhetens trotsiga vilja i Hellas' diktning. En gång brusade havet, klart, mäktigt strålande — det var före nasaréen, det var Hellas' odysseiska hav. Från Mallarmé och Verlaine, från tidens snyftande svaga dikt flyr Vilhelm Ekelund till Tacitus och Thukydides och Plutarkos, till Simonides och Asklepiades' dikt, Sapfos oden och Alkaios' spjutsjungande strof »Dithyramber i aftonglans» blir hans sista diktsamling, han känner själv, att han icke kan sjunga dikten, han drömmer om — han kan bara ödmjukt läsa sin längtans ljusa grekiska dikt (översättningen »Grekisk bukett» 1906).

Bara ett gyckelspel blir hans dikt, han känner det själv, utan frälsning, utan hälsa och kraft. Han flyr till Hellas för att rädda livet, för att bota det sjuka sinnets kval (»Antikt ideal» 1909), han flyktar till Pindaros' ljusa dikt. Är det icke hans egen ande, härdad, frisk, denne Pindaros, med den religiösa vördnaden för människans etiska och fysiska skönhet, utan andens och köttets sjuka dualism, lovsångaren av den unge Thrasyboulos, kämpen med Bacchylides, medelmåttan? Är det icke den själens räddning,

han längtar efter, denna Pindaros' dikt? — inte den blekfeta filisteroptimismen, inte den nervupplösande, viljeslappa buddapessimismen, men den tragiska heroismen, pessimismen under blåa svärdseggar, den dionysiska glädjen över det hårda, det farliga, glädjen över viljan, den doriska Apollons sång? För mycket sorg, för mycket lidande — det är veklingen, som klagar däröver, endast den svaga medelmåttan jämrar sig över geniets hårda lott, icke vetande, att gudarna sälja dyrt. Det kan icke finnas för mycket lidande för den starke, all världens last och nöd och faror, fattigdom och hån och förakt hälsar han leende, det gör honom allenast skapande. »O, Gud, giv mig din förtvivlans härlighet, din smärtas skönhet» — så klingar den starke diktarens bön.

En lycka, en rikedom blott är olyckan — först den, som sett botten av hennes bägare, som känt livet hotat i sitt innersta av förgiftningen, kan leva och förstå den antika kulturen. Äro de icke olyckliga, brännmärkta, utanföre, alla antikens stora längtare, Hölderlin, som på Schweizersjön kämpar med känslan: »varför har jag ett hjärta?» — Platen, som i bokskogarna vid Schliersee brottas med romantikern inom sig — Nietzsche, som på liv och död strider med Schopenhauer-Wagner uti sitt bröst — Tegnér med sitt friska hat till romantikens översinnlighetsklemande, till den gudsnådliga sirapsfromheten inför livets under, inte biskopen, men den Phœbus' odöpte son, som gycklar med sin egen

Fritjofssaga som en bankrutt, en föraktlig kompromiss med borgarsentimentet.

Hans medvandrare, de besläktade andarna, han längtat! Trötta liksom han själv på det romantiskt gemytsdjupa, på den sköna känslans och hjärtats gyckelspel, älskande liksom han det stålljusa, hårda, drömmande Pindaros' dröm om Apollons hyperboreïska underland på andra sidan lust och ve, ensamma liksom han, bärande under hån och begabbelse sin bräddfyllda skål genom den skrålande folkmassan, märkta liksom han av ödet och förbannelsen. Vilhelm Ekelund upplever i »Antikt ideal» ännu inte antiken, bara dess längtan och saknad, lever bara med antikens stora trånare, sina tragiska fränder.

Han upplever inte heller dem, han kan inte leva sig in i deras tankars och känslors rikedom. Han stirrar sig blind på sin olycka, sin förbannelse, han ser intet annat, Platen och Nietzsche, Hölderlin och Leopardi, alla bliva de blott masker, bakom vilka han döljer sitt bleka, förgrämda anlete.

Han är ännu fjärran från den halkyoniska livsstämning, han drömmer om, fjärran från att älska ödet och nödvändigheten. Han kan inte dölja de avundsjuka blickarna efter en Goethes friska delicatezza, efter det harmoniska ideal, som Goethe och Sofokles contra Nietzsches och Pindaros' heroiska representera. Det är ännu bara ett »trots allt», hans »Antikt ideal», en formel bara är det ännu.

Var är du, Eros, som Eryximachos i »Symposion» talade om, läkekonstens hälsobringande gud?

* * *

Lik dem, som göra catena fina i Venezia, bli nipslyrikens ciselörer tidigt blinda. Vilhelm Ekelund har känt faran, han har räddat sig i tid. Han skriver »Böcker och vandringar» 1910 — »Båge och lyra» 1912 — »Tyska utsikter» 1913. Sentimentsbagateller, omanlighetens ynkedom, svaghetens bleka karaktär bara är poesien, »videri», och endast »videri» är dess valspråk, den heineska flackheten går överallt igen — han har Leopardis hat till nipslyrikens vekliga konst, han hånar romantikerna utan det dityrambiska explosivämnet, han skämtar föraktfullt med Rembrandtstysken och hans artistiska gemytlighetsideal, han gycklar bittert med lyrikern Snoilsky, han hädar genomsnittsmysticismen, den kristna sångbokslyriken. Hjärtat är en fiende, som man måste kämpa med, som man måste övervinna, över hjärtat går den store konstnärens väg, om lycka tala blott filistrarna, men just deras lycka är olyckan, är viljans hungersdöd, den heroiska lustkänslans förintelse. Mer än lycklig gäller det att vara — just detta att ha erfarit livet som en outsägligt meningslös grymhet är det, som befriar anden, som gör honom skapande — har inte Leopardi rätt, då han säger, att människan vore allsmäktig, om hon kunde vara förtvivlad alltid. Just förtvivlan skapar mannen, den ädla

desperationen, det stora prometeiska bedningasinnet, lidelsernas lidelse, heraklitismen — aldrig vara belåten, aldrig klaga och förbanna, men tvinga världen med skönhet, med sanning, med lidelse — denna charis, som är medelpunkten i Pindaros' dikt, godkännandet av tillvaron även i dess bittraste och hårdaste, glädjen över viljan, livsdådets eggare och tvingare. Det är käringar och filologer, som tala om grekernas måtta, om det klassiska lugnet: Javäl, det klassiska är lugnt, men det är lugnt och explosivt.

Han hånar Spencer och hans bekännelse i självbiografien, att han i ungdomen ville bli diktare men fann, att han icke ägde nog starkt känsloliv och därför nöjde sig med att bli filosof — nöja sig med att bli filosof! det klingar för Vilhelm Ekelund så vidunderligt löjligt — förstår han icke nu, att det, man känner, har man gratis, blott det, man vet, vinner man. Han irrar icke längre på de gråa vägarna i lyrikens dunstiga spökluft, nu lever han »sub divo», uti eterrymderna, med heroerna. Med Fichte, Lessing, Spinoza, Nietzsche, de moderna andarna, hos vilka antikens tapperhet fötts på nytt, lärjungarna av den gamla Herakleitos' etik, den äkta, hedniska bildningens filosofi. Med Lassalle, han, som redan 16-årig klagar sin sorg över att han är tvungen att räkna sin skolkamrat och vän bland de vanliga.

Lever han verkligen med dem? Lever han verkligen Lassalles kamp för rätten, Lessings kamp för sanningen, Fichtes och Nietzsches alp-

vandringar, lever han inte bara deras bitterhet och trots, läser han inte bara deras dagböcker och verk för att finna uttryck för sin egen förtvivlan och förbannelse, bli de inte bara hans eget mörka sinnes stora och tomma skuggor? Är det någon, han lever med, är det väl någon annan än »Il gobbo», Leopardi, som han översätter, diktaren med sin tro på tillvarons absoluta onda princip, Ariman, dumheten, råheten?

Hur fjärran är han icke i själva verket från den Amor fati, han drömmer om, ifrån Aglaia, antikens strålande glans, ifrån Fichtes stolta vilja att ända in i döden tänka seger? Hur mycket lever han icke i den mörka stämning, i vilken Schopenhauer kallade sin hund för Atman, världssjälen — han kan inte dölja bitterheten, ständigt bryter harmen fram mot förståndighetens och ärbarhetens, platthetens och hycklerietens solida samhälle, mot den halvbildade penningpöbeln, mot det telluriska klimatets vidrighet, mot den evigt obotliga, spöklikt gigantiska dumheten och tölpigheten, ofinkänsligheten och avunden i Tschandalaborg. Ensam lever han i landsflykt, i treklassvalrättens, ölets och köttbristens, fabriksslaveriets och militarismens Tyskland, hemlösheten kyler honom in i märgen — han flyr ut till den botaniska trädgården vid Steglitz för att komma ifrån människorna — han lider helvetets alla kval i senhöstens långa söndagskväll — han irrar över Leipzigerplatz, hädande den fruktade, förbannade julaftonen — han tvingar sig ut på asfalten, men efter en

kvart måste han vända tillbaka, fulheten hotar att mörda honom: »att se en människa är att få en sten i skallen — Riesenratten!» Væ soli, ensamheten är ingen styrka, endast förbannelse, han fryser i förvisningens, övergivenhetens isiga nordan — runt om honom ropar världen: »En sechser für'n Hampelmann!» — i det främmande landets skymning sitter den hemlöse, stavande på sången om Demeters sorg, drömmande om Hesperos' svala hem vid nattens rand. Konsten är en tröst blott — den, som uppfann skriftens konst, måste ha varit en skeppsbruten i främmande land — han upprepar för sig Ernst Ahlgrens mörka ord: »sådana människor som jag borde dödas vid födseln.» Klaga ej över det grå, det gyllene är nära, det är en ständigt återkommande refräng i hans böcker — men det är bara ett barn, vars moder dött, som envist tröstar sig med att mamma kommer snart.

Det är ingen av de starka, ensamma heroerna, en stackars landsflyktig blott, som på främmande vägar med blödande hjärta drömmer om sitt leende Ringsjöland, om kungsljusen på de soliga gärdena, om vårens mångfärgade Corydalis i de ljusa bokträdsskuggorna. Det är ingen av tankens djärva alpvandrare, bara en snyftande lyriker — han sitter i den långa, tomma platanallén med Leopardis samtal i sin hand, kännande det tunga mörkret falla över sin levnad, kvalets, föraktets mörker — han sjunger om det tomma vita spöket våren — han frågar till himmelen, vad han förbrutit, eftersom hans

sång, som skulle le som den gyllene skyn på vårhimlen, nu ligger släpande på jorden, bruten, knappt lyftande vingen.

Hopp? Finnes det intet hopp? Är det inte purpur i mörkret, skall icke segerns solljus brista fram en gång? Jo, hopp finnes det — han står i Venezia på Strada Vittorio Emanuele, arbetarnas gata, vid den timme, då polentamannen gör ronden, ser den stolte och trasige tiggarynglingens föraktfulla blick efter polentafatet: »det är stjärnljus vid människans huvud, människan är gudomlig, tillbedjansvärd i sin stolta misär — kanske var han en härlig av anden.» Hopp finnes det, han sjunger om livets röda blomma av blod.

»Ack, livets röda blomma av blod,
din kyss till odödligt sporrar
och bränner till döden vår vilja.»

Brusar icke Havet, sjungande av »des Lebens Erzklang», det starka Havet, som skapade Hellas' ande? Anar han icke den uraniske Eros, lyrans och bågens gud, den starka driften att tända i hjärtan och blod, kampen om ungdomen, om att befrukta de stolta och adliga andarna?

* * *

Det går för Vilhelm Ekelund som för mannen i du Prels gamla bekanta historia, han, som såg en vän i andanom på gatan och i tanken: nu kommer jag att möta honom genast, men jag skall lura försynen, vände helt om för att i

nästa gathörn falla i armarna på honom. Hans prosadiktning blir ingenting annat än den gamla versdikten uti ny form, bara den gamla vanmaktens tragædia, hoppets och förtvivlans, aningens och förbannelsens gamla trampkvarn — orden ha bara blivit dovare, mörkare, bittrare, den första ungdomsdrömmens divinitas har fått något av den hårda livsbesvikelsens satanitas. Han plockar inga frukter på den stålnål, han planterat i sin trädgård, han vinner aldrig den halkyoniska livsberusningens starka skaparestämning. Har man läst en av hans prosaböcker, har man läst dem alla, det är bara variationer på de par, tre tonerna: hånet mot den hjärthypertroferade lyriken, sentimentalismen, kristendomen, estetnihilismen, den belletristiska pessimismen — hemlöshetens och ensamhetens förtvivlan, ledan vid »bios ábios», landsflyktens liv utan liv — längtan efter den starka skaparestämningen, stormen i sol, »die eisene Lerche», styrkans pessimism, den tragiska optimismen, han har tusen namn för den livsstämning, han drömmer om, tusen lockrop.

Det är bara en hemlös vandrare, som i långa och ensamma dagar och nätter talar med sig själv, hans »Nordiskt och klassiskt» (1914) är bara en av den bittre landsflyktingens många dagböcker. Vänlös och osalig lever han, fjärran från människorna, lever i böckerna, Stendhals »Mémoires», Dostojevskis »Correspondance et Voyages à l'étranger», Nietzsches »Philologica», Gogols »Författarbikten», Loyolas »Exercitia

spiritualia». Men i alla böckerna lever han bara sig själv, sin förtvivlan, sin bitterhet, sitt trots. Där är det gamla föraktet för sentimentslyriken, »de intellektuellt impotentas konst», för de feminina poeternas sympatibehov och bifallshunger och vämjeliga weltschmerz, det gamla hånet mot hjärtat, träsket, i vilket Kleist gick under, mot holländeriets rhyparografiska fröjd över det filistergemytliga, mot Schopenhauers morfinmilda rikemanspessimism. Där är den gamla bitterheten över livets lumpighet och fulhet, hånet mot den tyska figuren: korta ben på den plumpa överkroppen, söndagsförmiddagens bottenlösa leda på sportshedarna vid Berlin: »man måste ha god tro på livet för att bevara sin sympati för fenomenet människa» — allt lördagsaftonsopningens damm fastnar honom i strupen — skarpt sticker den ändlösa fattigdomens dagsljus honom i ögonen, svider som glödgade nålar i hans själ — han längtar barndomens bergiga landskap, blåsippsknopparna i myllan på Rönneådalens sluttningar, de blommande hasselbuskarna mellan Söderåsen och Ringsjön, de vitgrå Petasites, det vita ljuset uti bokkronorna. Där är den gamla drömmen om den sant okristna heraklitismen, antikmänniskans heroiska kamp för att giva mening åt livet för sig själv och andra, den gamla lovsången av sorgen, som vidgar horisonterna, som föder självförädlingsbegäret, det andliga praktbegäret.

Skall då icke detta klassiska explosiva tända den skapande kraften uti honom, bliva mera än

en formel för hans skygga och trötta trots? Är det då med honom som med skon, Schopenhauer i sin barndom kastade i mjölkfatet och bad hoppa därur? Han känner själv, hur hans tanke trampar i ekorrburen, han söker i »Nordiskt och klassiskt» komma ansikte mot ansikte med problemet, han frågar sig, varför icke också en nordisk ande skulle kunna nå det helleniskas vårdunkla helg. Han söker beröringspunkterna och övergångarna mellan det nordiska och det klassiska: påminner inte kartans Sydskandinavien och Grekland om varandra, hava inte Stiernhielm och Tegnér något av den klassiska stilens grandiloquenza, har inte det svenska språket något av den grekiska havsdoften, är inte den höga, blekblå, brinnande, kalla östersjömarsdagen med det blåa havet och de skinande vita länderna en djupt klassisk symbol, eggande till dristighet och dåd? Han undersöker problemet hos Ehrensvärd, den nordiska antikmänniskan, den unge Ehrensvärd, den ljuse pessimistiske hedningen med sin kärlek till personlighetens stora klara linje: varför misströstade han på det nordiska, bottnar hans tvivel kanske i en karaktärens svaghet, slutar han icke själv som en den komfortabla gemytlighetens rosenkreuzare, dräpt av den nordiska commoditeten? Skulle man inte trots allt kunna tro på det nordiska — såsom Tegnér, som Höijer gjorde det? Kanske finns det hos det nordiska ett mer än hos antiken, något, som ännu är på väg, som söker — kanske finns det en romantism, en pessimism, en rhy-

parografi av ädel natur, som Goethe icke kände, som antiken icke anade, »en det modernas utvidgning, en Dostojevskis gränslösa dristighet i det smärtfulla», en Strindbergs tornande mörka storm? Finnes det då inga andra nordiska fåglar än pingvinerna, fåglarna, som varken kunna flyga eller gå?

Det är inte bara ett förtvivlans maktlösa stirrande i rymden, Vilhelm Ekelunds »Nordiskt och klassiskt» — man anar, hur han kämpar och brottas. Skall han lyckas förvandla olyckan i skönhet och lidandet i skaparegärning, skall han finna sin längtans Eros, inte bara Eris, köttets och andens, vanmaktens och dådlustens eviga dualism?

Uti »Veri similia» (1915) fortsätter han att spinna på de gamla tanketrådarna — det är det gamla föraktet för den tankesterila lyrismen, den engelska sentimentalismen, Rousseaus omanliga sensibilitet, den gamla längtan till intellektualismens taciteiska poesi, förnuftets och klarhetens akilleiska ideal. Alltjämt lever han ensam i främlingsland med sina heroer uti clausurens avskildhet, nu främst med Dostojevski, den bittre, förtrampade, lidelsefullt äresjuke store ryske religioso.

Det, han i sin Dostojevski-essä ger, är emellertid knappast den levande bilden av de besattas själv besatte diktare — Vilhelm Ekelund har icke förmågan att utplåna sig själv inför de stora andarna, låta sig helt besättas av dem. Som alltid är det blott sig själv, han söker hos de

besläktade — han griper bara en sida hos dem för att fylla den med sin egen ruvande oro och längtan. Vad han funnit hos Dostojevski, är den extatiska mystiken, den uti lidandet vunna stora försoningskänslan, aningen, att det ej rätt passar en människa i den oerhörda situation, som livet är, att vara hård.

Han är icke längre den stolte trotsaren med Leopardis nedisade hjärta — i utgjutelserna emot »sumpteutonen» finns väl ännu något av den gamla irritabiliteten, men eljest är tonen åtskilliga grader lugnare. Starkare än förr känner han isoleringens lögn, nödvändigheten av sammanhanget med det mänskliga hela — han börjar ana sympatiens hemlighetsfulla kraft att utvidga människosjälen. Men den sympati, han känner behov av, är knappast den rika, befruktande — den är mera i släkt med Schopenhauers gamla buddistiska tot-tvam-asikvietism. Icke kampens klara ro men känslolösheten är det, han söker — han lyckas kanske dölja det i de vackra orden om Emerson och Goethe, om Kellers stora idyllkonst, men i en liten skiss som »Stilleben», den lilla prosadikten om den nederländska gårdsinteriören i staden X. röjer han det.

Den halkyoniska skaparekraften, hans dikt alltid drömt om, finner han icke — så vackert han än i den sista prosadikten sjunger om de s. k. halkyonides, de underliga dagarna kring vintersolståndet, då vågsuset får sommarens ton och den underbara fågeln Halkyone lägger sitt bo på det vida havet. En halkyonisk sömn-

gångare, blir han då aldrig mera? Längtan till etern finns där i alla fall kanske mäktigare än i någon annan nusvensk dikt, en stark religiös lidelse, uttryckt med något av den taciteiska essäens strålande pregnans.

* * *

Han är den ende i den unga svenska dikten av de stora diktarnas mått, den ende, som icke stannat vid Memphis, Tennesee, bland borgarna på torget — skall han sluta som en de blåa isblommornas frusne diktare, skall han bli den stora diktens skapare? Han förstår — liksom Thomas Mann i »Döden i Venedig» — att esteticismen är bankrutt, då det gäller att tygla passionerna — han fuskar inte med den nya ungdomens gamla nävrättssofisterier, den fotbollsetik, som André Lichtenberger i »Le sang nouveau» predikar såsom basis för den nya personlighetsfilosofien — han försöker inte bedöva sig med Hans Larssons lyriska kvietism, den må locka aldrig så fagert:

»att vara obekymrat vis
och ödmjukt vörda stundens skänk,
och tro på solskens snabba stänk
och fånga vingslags aning.»

En kämpande, en allvarlig är han, skall han bli den store diktare, den svenska dikten längtar efter?

Eller skall där på hans gravvård ristas blott det »Sepulcrale», han i »Dithyramber i aftonglans» sjunger:

»Fager vår och rosendoft av livet
gav min dikt åt några få,
själv förfrysa
var mitt väsens hårda lag.»

* *
*

En misslyckad, en fattig, en förfallen, en stackare, förstörd av dåligt, olycksbringande sällskap. En urspårad existens, en fil. kand., som kunnat bliva adjunkt eller litteraturdocent, om han skött sig, som nu i maktlöst trots, i harmen att ej finna sin produktion uppskattad och erkänd, hädar gudar och människor.

Ja, ja, det är sant, herr litteraturkritiker, han är en förfallen, en urspårad, han erkänner det själv: »ja, tänk så förbannad synd, att man inte kan sätta ekträd i blomsterpottor.» Ja, ja, det är sant, herr kritikaster, en fattig är han — det är inte så gott här i landet om sådana människor som den norske bonden, som skänkte den husville diktaren Garborg Kolbotngården. Ni har så rätt, herr kritikaster, Hölderlin led av »Dementia præcox catatonica», och Ewald var en periodsupare. Et cætera. Et cætera.

Ni har så rätt, herr kritikaster, varför skall man också bli diktare? Varför inte hellre förvärva sig lagern som doctor doctissimus Thaumastos, som på det subtila teckenspråket disputerar över numeri och signa och symbola, varför inte hellre som den lärde Picatris från Toledo räkna sig till en professur på håren på tredje klassens fjärde varietets djävletters vårt-

gårdar? Varför inte hellre bli criticus? — är det inte en illasinnad, i sin fåfänga sårad diktare, denne Joh. V. Jensen, som vågar tala om kritikerna som litteraturens yakooer, som, själva ofruktsamma, kliva upp i träden och smutsa ned det, som grönskar och växer?

Ja, ja, det är sant, herr kritikaster, han är bland unga svenska diktare den, som gudarna älska varmast, den unge Vilhelm Ekelund, den bleke mannen med de skygga ögonen, utan skrattet på läpparna. Förtrogen som Alastor med Ensamhetens ande, besatt av Eros' lidelse, märkt av förbannelsens lycksalighet.

ANDERS ÖSTERLING

Dystert och mörkt är Stehagslandet, som Vilhelm Ekelund kommer ifrån, våta sumpiga ängar, tunga svarta källsprång. Jag känner inte Anders Österlings skånska hembygd, men jag tänker mig den leende och ljus — det måste vara Bimini, ungdomskällans vårfriska land, där liljekonvaljerna dofta i lunderna och bäcken sorlar munter och silverklar. Han har inga svarta skuggor under ögonen, »Preludiers» (1905) unge diktare, han står inte, jagad av osalighetens förbannelse, vid havsstranden, stirrande mot nattens tunga skyar. Finnes det väl en bättre bild av honom än den, han själv ger uti dikten »Harmoni i vitt»: den vitklädde mannen med rosenkransen om den bleka pannan, som stilla träder på den daggvåta ängen, där den vita chrysantemen böljar och de blonda ungmörna dansa, som stilla pekar mot den gryningsdjupa glänsande rymden.

Inte Hans Alienus' pukor och cymbaler, inte Fridolins flöjter och klarinetter, inte den framtvingade livsglädjens »Guitarr och dragharmonika». Det är inte ungdomsglädjen, som sjunger i 90-talets dikt, de äro inte unga, 90-talets orfiska diktare — »Vallfarts- och vandringsår's» skald står redan vid 30-årens gräns, »Vildmarks- och kärleksvisors» och »Guitarr och dragha-

monikas» diktare hava redan passerat den. »Ung skald har jag egentligen aldrig varit» — det är Gustav Fröding själv, som bekänner det — »först när jag närmade mig 30-års åldern och en kronisk sjukdom avskilde mig från yttervärlden, började jag dikta.»

Men Anders Österling är ung, det är ungdomens hjärta, som klappar i hans dikt, den hymn, han sjunger till livet, är ungdomens

»hälften ur jubel klungen och hälften snyftad.»

Ungdomens oro och bävan, undran och skräck. Kärleken till natten, den tysta, stilla natten utan dagarnas tusen skrikande röster och gälla intetsägande ord, den stora, rika natten, full av förhoppningarnas rikedom och möjligheternas överflöd. När den sista fläkten dör i de mjuka videna och den sista plaskningen somnar ibland strandens stenar, stiger ynglingen genom sin dörr ut på vägarna, med de hundra frågorna på sina läppar, de tusen aningarna uti hjärtat. Vad är livet, varifrån komma vi, vart gå vi, vad äro vi? Barndomens lekar äro slut — all världens milda flöjttoner och gula rosengrenar, strålande ögon och vackra ädelstenar kunna inte längre döva frågan, som den vita, försenade astern, lutad mot marken, grubblar över: vad är livet, är det bara ett ögonblick, bara förgängelse, äro vi fosforbleka irrbloss allenast? Han stirrar uti vattnens aldrig tröttnande ström: vart går färden? — vart går brisen, som gungar de nakna pilarnas kvistar,

vart går ljuset, som flämtar i de sovande almarna? Dör då allting i den stora rymdens svarta natt?

»Luften är dödsstill och rörs ej av vindarnas stråk —
svagt i det ödsliga kronorna flämta i rött,
vanmakt är strålarnas jubel och skurarnas gråt.»

Har då livet ingen styrka och kraft? Är då livet en mardröm på ödegården, i den våta och kalla källarskymningen, gäckar bara vingarnas sus uti rymden, är det fåfängt, man sträcker sig, störtar då allt ned i den gapande svarta tomheten för att trampa och sjunka och trampas — är detta fullkomningen, de tunga fötterna på mitt bröst? Vad har då människan förbrutit, varför gör livet oss alla till menedare, själadråpare, dygdeskändare, hycklare, gycklare, trälar? Så mörka, så bottenlösa rinna vattnen, snyftande i namnlös sorg

»trötta att strömma, irra och lida
ned vilja de, djupt i det vida
dunkelskimrande fjärran havet.»

Natt, så du isar blodet —

»den har blivit mig till smärta, denna stora ödesdröm,
att jag vandrar, ensam vandrar vid en grå oändlig ström;
vart jag går i nattens dunkel eller dagens blåa ljus,
som en isig evig viskning hör jag flodens tunga sus.»

Ungdomens jubel också, ljusa fröjd och saliga berusning. Han vandrar inte hem i den mörka natten, tyngd av de svarta flodernas tankar, för att på sömnlöshetens läger ruva över varandets ve — han vandrar, tills dagen gryr i öster, han hälsar majnattens gryende blåa morgon, lyssnande till stararnas kör i de droppande snåren. De svarta floderna ljusna, speglande den morgonklarnande rymden, den stora rymden, där det blåa vaggar och vilar, stillhetens vida rymd, där tiden står stilla, skälvande i bruset — jublande stammar han:

»Stilla rinn, o min själ, i floden,
i dunkla, himmelska purpurfloden.»

Siande sång är honom morgonens bleka ljus, hoppets strålande skrift är honom den fjärran fågelskarans vingar mot den klara morgonhimlen —

»liksom vildgässen finna vi kanhända vårt hem.»

Må de kloka slumra på bolstrarna, han vill ensam vandra hela natten lång i väntan på morgonen — när han i pingstnatten kommer hem från festen, är det icke vilan, han tänker på, han sätter sig vid det öppna fönstret, väntar vid den fladdrande lågan uti staken den timma, då svalorna vakna:

»jag hälsar er, ljusdyningar, som slån
i återsvall från någon evig kust.»

Jubel, salighet är livet, endast den, som vandrat den långa natten i längtan, kan riktigt

älska ljuset. Är det icke sorgen först, som gör livet värt att leva?

»Var kvalet tacksam för din själs berusning —
om bergens mörker ej din syn fått fräta,
o mänskobarn, vad vore dalens ljusning?» —

vid den korsfäste Dionysos' altare sjunger det skygga solbegärets son sin psalm.

Jubel, det överfulla hjärtats stilla jubel — så stor är hans fröjd, att han ofta måste stanna på vandringarna, och stum, med utsträckta armar liksom en korsfäst, gråta sitt jubel ut i purpurmörkret. Dagflyktingens stilla jubel —

»de fina lustarna, som ej begära
och ej på formens nakna gudom treva,
de tysta fröjderna, som ej förtära —
och blott behöva syn och dröm att leva.»

Om Vilhelm Ekelund strövar i aftontimmarna, fångande uti sitt öga solnedgångens sista glöd, vandrar Anders Österling i morgontimmarna, lyst utav gryningshimlens glans. Om Ola Hansson sjunger sin »Hemlängtan ur världen», sjunger Anders Österling sin »Hemlängtan till världen».

Stilla, skygg, men jublande är hans längtan. Värld, värld, var är du? — så många världar ha redan slocknat och förbrunnit. I aska ligger katkesens och bibliskans barndomsvärld, det hjälper inte ens med den gode professor Ola Holmströms förslag att höja söndagsbiljetternas pris för att öka religiositeten, det är blott alltför

sant, vad redan den fromme Carlyle sade: »ingen bildad och ärlig människa kan längre tro på den historiska kristendomen.» Aska är också 80-talet, Utopiadrömmarnas värld — aska 90-talet, livsrusets dionysiska värld. Värld, värld, var är du? Var är du, värld, vars längtan bränner honom, vars jublande aning fyller honom?

Det är en ung och blek man med klappande hjärta och stora ögon, med skyggt sluten mun, som sjunger uti »Epilogen» till »Preludier»:

»Var är mitt hem, var mina käras drag?
Ett gåtfullt töcken har fördunklat dem,
i dessa vers är nu mitt enda hem.»

Det är en broder till Ludvig Holstein, den själländska körsbärsblommens unge diktare, skalden med den stilla undran och de skygga frågorna: vart flyga svanorna hän, vart segla skyarna, vart gå dagarna, vart vandra människorna? — skalden med hjärtat bultande oroligt av lyckolängtan

»denne dybe rige lykke,
som kommer, når det våres
så när, så när til jorden
og som vi ej kan nå.» —

skalden, som i dramat »Tove» sjunger om unge kung Volmars jakt efter lyckan genom majnattens skogar på de måhskensvita vägarna.

* * *

Värld, värld, var är du? Skall då inte det ljusdunkla kaos bliva till sol? Längtan flämtar, jubelaningen glöder uti diktsamlingen »Offerkransar» (1905).

»Kaos, o kaos, grav
mörker, som slukar orden,
dig vill jag trotsa med eldens krav.»

Leva med den lidande natten och den jublande dagen, med de evigt skådande stjärnorna! Leva med människorna — när han under morgonens vita skyar möter männen, som gå till arbetet på fältet, värmes han vid deras hälsningar

»ingen man får vara gud,
men människa en var. — — —
Ditt huvud böj, att ej till sist
stå mållös utanför
och känna, träd, av ensam brist,
hur tom var timme dör.»

En gnista i elden bara, en droppe i havet, ödmjukhetens stora, rika liv.

Men hårda äro människorna, kall och mörk är människornas värld. Leende, vänt är skönhetens land, är purpurdrömmens värld.

Är det inte hans längtans värld, Italia, marmorns och rankornas sagoland? Den värld, där vardagens hårda ord blir musik, där torgen dofta av rosor, där själva tiggaren är en livets rika furste. Bort från dimmornas töckenland, från den kalla verklighetens iskälade slätt, mot söder söker sig den skånska ynglingen — han står i

snösmältningssolsken vid den gröna Inn, han drömmer på Venezias laguner, han andas vårens luft uti Toscanas dal. Han står i andakt inför den röda tulpanen i Certosaklostrets trädgård, i vördnadsfull undran inför den svarta kåpans bleka män med clausurens hårda linje uti ansiktena, uti allt brinner det stora heliga Livets eviga eld.

Bort, bort! Bort från den hårda, grymma världen! Han är Georg Ering, musikern — uti dramat »Nattens röster» (1906). Ingen av dagarnas säkra borgare med den goda nattsömnen — han kan inte som juristen Kurt Sommer dela in dygnet i arbets- och vilostunder, leva efter vanornas och pliktens schema. Han är inte född efter anständighetens schema — en sjana var det, som födde Georg Ering en vinternatt i smärta, en namnlös herre betalade underhållet för oäktingen — ensamhet och moderns fula ord äro hans barndomsminnen från de båda fattiga skrubbarna på vinden — i långa timmar har han suttit och i undran stirrat på bysten på den dammiga hyllan, det underligt knotigt vilda ansiktet, den döve olycklige Beethovens. Hårt, grymt är livet — pantbanker och bordeller, jämrande sjuklingar, kvidande skuldsatta änkor, gråtande slagna barn, knotande soldater i kasernerna, vardagens enahanda råhet. På avstånd endast kan han leva, uti hans ensamhets kammare smälta alla de skilda ljuden samman till en harmoni, där varje ton är klagan men det hela jubel.

Ett bedrägeri, javäl, han vet det. Men han behöver detsamma för att leva, det är hans värn mot det hårda, grymma livet.

»mellan mig och livet
musiken vilar som kristallisk luft.»

Han är Tristan, som sjuk lades i den öppna båten och med harpan vid sidan drev över havet, med den matta handen rörande strängarna att förjaga febersynerna.

Konstens ro. Och oro. När han i skymningen vandrar på kanalkajen, pinar honom lyktornas fråga: vad har du gjort, vad är ditt dagsverke? Varför kan han inte vandra lugn och trygg som alla de andra, de lyckliga med sina färdiga konton, de belåtna, som avlat och mördat, förtjänat och tappat? När klockan slår i tornet, gå de lyckliga från sina dagsverken —

»själv hör jag klangen blott och vilar aldrig.»

Han får ingen ro för människorna, som vandra därnere på de gråa gatorna. Små, fula äro de, han ser det väl, hårda elaka äro de, den puckelryggige, den sjuke, den svultne hatar bara, vill bara håna och reta honom — barnen leka »skära käppar»: få de bara käpparna skurna, finna de alltid någon att slå, de vilja inte lära sig, hur man gör en flöjt i stället. Till antipatiens folk höra de alla, han är inte hemma ibland dem. Men han får ingen ro för dem, han kan inte i kyligt lugn lyssna till lövens nattliga musik. Det är hans samvete, som tar kött och blod uti

Johan Maler, agitatorn, den vassa rösten, som viskar i hans öra:

»vad är ett instrument, när världen svälter?»

Han är en av dagens kämpar, Johan Maler, en av hatets tribuner. En verklighetsmänniska, avskyende skymningen och svårmodsvisorna — han tar Lydia Vinge ifrån Ering, hon är trött att vandra med den stumme musikern på de tomma vägarna, hon längtar torget och handlingen.

Inte kammarens förnäma ensamhet, inte konstens livsföraktande natt, men dagens kamp och torgets offer! En dåre är han, Johan Maler, en dag får han ögonen öppna. En dag måste också han göra valet mellan sig själv och de andra, mellan Lydia och dådet, som »Den svarta Fanans» folk kräver av honom. En dag anar också Johan Maler sanningen: han väljer Lydia, han blir sig själv — för sent bara, han får en av hatets dödande stenar i huvudet.

Ja, detta är sanningen: det gäller bara ett, mig själv. Min konst är min värld — må Lydia, kvinnan, gå ifrån honom, vad förstår hon honom, endast på purpurklänningar och rosor, på gatornas prål tänker hon — ensam sitter Georg Ering i sin kammare och drömmer över tonerna, drömmer om den strålande, gyllene människan, icke smutsad av blodets kvava, sugande drift, icke hetsad av trälhjärnans låga våldstanke. Ett ynkedomens fragment bara är allt det, som jor-

den bär — hur skulle livet kunna levas, om icke konsten läte ana de gyllene himlarnas glans.

Slumrar icke det eviga livets krafter i hans kammares toner? Öppna de icke hans moders, den förfallna gatslinkans, hjärta, spelar han icke fram tårarna uti lastens ögon? Är det honom icke nog att vinna en själ, en enda — vilken makt uti hans toners stilla spel. En ödmjuk tro, en salig seger är hans konst —

»nu vill jag blunda som ett barn och gå
med trygga steg allt närmare det hav, där
mitt liv går ned men mina stjärnor stiga.»

Det är dyningarna efter 80-talets och 90-talets stormar, som sakta gunga uti Anders Österlings dikt. Det gamla problemet: jaget och människorna, den eviga brottningen mellan de båda aldrig tröttnande bältespännarna. Han, som liksom Moréas med likgiltiga ögon ser släkter förgås och andra komma i stället: de äro ju ingenting annat än förevändningen för hans sånger, för vilken det att sjunga sitt hjärtas sång för hopen är att låta det gnistrande vinet rinna bort som vatten — han, som med Berlioz stolt utropar: »Jag skriver icke för strumphandlandena vid Rue St. Denis» — han som liksom Savage Landor ängslas för violerna då han kastat sin kock genom fönstret ned i trädgården. Och han, som talar uti Multatulis ord i boken »Max Havelaar»: »vad bryr sig den, som ropar 'ta fast tjuven' om stilen i detta framträdande för offent-

ligheten?» — han, som i »Sömngångarnätter» gör upp med den otricoliske Zeus:

»man står för en gudaskara och vips
så har man ett hästlass av gammalt gips.»

Min konst är min värld — det är en av 90-talets bleka ättlingar, som viskar det uti »Nattens röster». Men det är inte längre det gälla, segerrusiga skriet, det är oro, fråga, en lågmäld och darrande röst.

Det bohêmeglada, ateljésäkra 90-talsesteteriet har bleknat betänkligt uti det nya århundradet. Det är allvarets oro och ängslan i luften — vid den danska kusten sitter Hjalmar Söderberg — uti »Hjärtats oro» — i kikaren skådande den svenska storstrejkens fabriksskorstenar utan arbetsröken, grubblande trött och vanmäktigt över nödens och orättvisans gåtor — på »Emmy», Islandsångaren, sitter Albert Engström, diskuterande med »mäster» den sociala frågan, ständigt återvändande till detsamma resignerade: »det hela är tröstlöst» — oroliga ströva de unga skalderna på vägarna, sövande sig med sångerna om sälgkvistar och ljusstrålar, stirrande mot stjärnorna, men snubblande över rötterna i mullen.

* * *

Det är svårt att leva bland människorna, det är blott alltför ofta stunder då man frågar sig, om han kanske har rätt, den lärde forskaren, som påstår, att de stolta arierna från begynnel-

sen ingenting annat äro än ett litauiskt träskfolk. Det blir allt svårare att leva bland människorna, allt flera bli de, allt mindre bli de, det är blott alltför ofta stunder, då man frågar sig: varför detta myller? varför leva alla dessa? — det finnes ögonblick, då man känner något av en vild lust att röra sönder myrstacken. Allt större bli städerna, allt flera bli städernas trötta drömmare, frysande i vimlet, längtande ur stenöknarna.

Det är sant, ännu finns det trakter av jorden, där människohorderna icke trampa, ännu finns det rum för den ensamme, i södra Sibirien, på La Platas pampas, på Mississippidalens prärier, bland Saharas väldiga bergskedjor. Men behöver man verkligen fly så långt? Finnes det icke mitt uti stenöknen en värld för den ensamme att flykta till? Drömmens värld — den värld, i vilken Villiers de l'Isle-Adam levde, den fattige vagabonden, som vid pariserkaféernas smutsiga bord på cigarettpapper skrev sina guldskimrande dikter om Asias safirpalats. Mallarmé, Rodenbach, Samain, Régnier, Stuart Merril, Marcel Schwob, André Gide — vem kan räkna dem alla, städernas trötta vandrare, drömvärldens biltoge, skönhetens tempeltjänare, diktarna med den egna, hemliga syntaxen, de kortsynta nyttighetsapostlarnas förargelse — också han är en av de ensamma stolta skönhetsdrömmarnas brödraskap, Anders Österling »Hälsningars» (1907) unge diktare.

Grå och fattig är världen, svart av nyttans

rök, vimlande av nödens hålögda trasfolk och lidandets slagna krymplingar. Hat och förtal och avund och elakhet heta de lismande vännerna — upp till festsalens dignande bord tränger gatans hungerskri — uti vinbägarnas botten grinar ächlets ande — mängd med sjukhusets karbolångor och bårhusets liklukt är trädgårdens rosendoft — vid kärlekens läger står benrangelsmannen som fackelbärare. Men det finnes en värld, som varandets onda makter icke mäkta förgifta, där solen evigt strålar över de sommarljusa pelargångarna och havets böljesång evigt sjunger kysk och sval — där ängens gula vivor aldrig vissna och de gröna bladen aldrig falla gula — där människans panna är klar och ögonen stråla. Vad frågar han, som funnit Skönhetens värld, efter verklighetens gråa, smutsiga skenvärld!

Stolta och skygga leva Skönhetens ensamma klosterbröder, stolt kröka sig deras läppar i förakt för de smutsiga stoftkornen. Men denna skönhetens värld — är det då inte av stoft, som de bygga den, veta de inte, att själva deras stolta ambra bara är en sjuklig avsöndring i pottfiskens tarmar? Kunna de väl från denna skönhetens värld stänga ute stoftets vindar — är det inte tristitian, som sjunger i Mallarmés dikt.

»mon coeur est triste
et j'ai lu tous les livres» —

är det inte melankolien, som snyftar i Albert Samains och Georges Rodenbachs strofer

»les jours sont arrivés, où dans l'âme il a plu en une pluie interminable et monotone.»

Hur spröd är inte marmorn i deras rosenklädda arkader — går inte deras eviga sol i moln, vissna inte rosorna? Bara en spegling är skönhetens värld, bara en skugga uti deras hjärtan av den världen, de förakta.

Det är ingenting annat än den trista, skygga melankolien, som brukar sjunga hos dem, dessa skönhetens förnäma klosterbröder med orangeriets sällsyntaste blommor i de vita händerna. Hos Österling är dikten ljusare — där är mera av skyggheten, den skygga livstro, som efter pessimismens gråvädersstämning och livsångestens skräckdrömmar åter börjar vakna i själarna, Mæterlincks skygga bleka kärlek till världen efter ungdomens skräckfulla ödeshallucinationer. Kärleken till livets tusen små ting, till det lilla och ringaktade, »De fattigas rikedomar».

Kärleken till den lilla ljusstrålen, som silar genom lövverket, den ensamma fontänen, som i den glömda lilla vattenrunden speglar den gula, töckniga sommarstjärnan, vipans klara skri uti slättens ro, spindelvävarna, som fladdra i solglimret ut från gärdesgårdarna, de gamla golven med de tunga, knarrande plankorna, det mänskliga bohaget, levande med människorna uti ont och gott.

Han sjunger om Skönhetens marmorsvala värld, denne »Hälsningars» diktare. Men han kan inte dölja sin längtan efter det fattiga stoftets

föraktade värld. Han känner det själv: en narkos blott är konsten, den är vinglaset, som han tömmer för att jaga bort Ve, spöket, vars steg knarra därutanför, nästa morgon kommer skräckskepnaden tillbaka (dikten »Den avskedade»). Ett Fata morgana är skönheten, ett hjärnans bedrägeri blott —

»Skönhetens Fata morgana
bedrägligt av hjärnorna byggt,
knappt få vi hälsa och ana
från ljuset till ljuset din flykt,
knappt få vi nämna i andlös
beundran ditt jordiska namn,
förrän du lämnar i strandlös
förfärande tomhet vår famn.»

Nog är honom inte konsten, estetens: det finnes ingen värld utanför Verona —

»låt mig vara god
bland de levande och ej blott
ensam och i lön.»

Han anar den stora konstens lidande offerlycka (»Det gula rosenträdets sång»): hur får det gula rosenträdet sina sköna kalkar? — först får det längta för att lida, sedan lida för att längta, mycket lidande och mycken längtan har det kostat, innan det stolt kan sjunga:

»lustvandra, jungfrufot, allt uppå mina rosor,
sov under mig, skuggkära drömmaretinning
sjung hos mig, du trädgårdens bruna siska.»

Värld, värld, var är du?

»Vad vill jag, vad kan jag? Min bön är en
svingande doft,
som drunknar i svallet och dunklet, där tum-
larna dyka —
därute är mycket, en värld full av nattliga sken,
därinne är mera, en värld full av darrande matta
bedrägliga speglar, som skifta från tusen till en,
men själv är jag svag och kan ingen av världarna
fatta.»

* *
*

Värld, värld, var är du? Han kan inte blåsa såpbubblor med symbolister och dekadenter, inte ciselera sonetter à la Rimbaud et consortes om vokalernas färgnyanser, det svarta a och det vita e, inte leka med timmarnas färger, morgontimmens vita, skymningens gröna, nattens fajansblåa. Hans bön är hetare än Rodenbachs klosterbleka:

»O Seigneur, donnez-moi mon Rêve quotidien.»

Han kan inte bygga sin värld av månens vita strålar på hans kammarvägg — av mull är han, mull längtar han. Den tungblodiga svenska längtan till mullen — slutar inte »Sjusprånget», den gamla svenska folkdansen, med att de dansande kasta sig till jorden. Leva med mullen, den tunga, svarta mullen, ur vilken fröna spira till blom.

Leva mullens vår. Det friska, glada

gäckeriet; den vilda vinden sliter muntert plankets granna affischer i trasor — ur sin gröna holk blinkar staren mot de förlovade paren, räcker fräckt ut tungan mitt för näsan på stadens vördiga borgerskap. Den rusiga förtrollningen: vägens pilar och snårens vita slån dofta ännu av vårens nakna huldra, som gick där förbi. Groningens stora, aningsdjupa stillhet, skygghet, melankoli: kärleksfullt spegla åarna de ljusa skyarna, vägarna ryka av stoftfint silver, stilla vänta sälgarna på gyllene skott, lätt duggar aprilhimmelens regn, i den kyliga brisen fryser den vita stellarian.

Leva mullens sommar. Solskenets stilla leende glädje: överfulla med rödvit blom stå kastanjeträden, vaktpojkens lerbruna stortår glittra på gräsvallen, de feta, vita gässen röra sig makliga och behagsjuka, bland prunkande rödblå klöver stå de granna korna, tuggande trygga. Livets överflödande rikedom: klövervången doftar av honung och surrar av bin, i bergen fladdra tusen vita fjärilar kring de vilda rosorna, vem kan räkna svärdsliljorna, fläderbuskarna, kumminblomstrens vita korgar, stigarnas vimlande myror? Sommarnattens stilla, svala frid — uti nattregnet skimrar det kyska blåa lavendelkrattet.

Leva mullens höst. De klarbleka, kristalliska dagarna — vit baddar solen gårdens kritlänga, smekande bakugnens kalkade buk, skinande på kammarens vävstol och ekkista, på de vita bönorna, som torkas på väggens rappning. De

tidiga, mörkblåa aftnarna — blekgula lysa gatlyktorna över asfalten och stenen, blekgula tindra stjärnorna över taken. Frukternas överflödande rikedom — torget doftar av skärhyade persikor och vita, gyllene, rödsprängda astrakaner.

Leva mullens vinter. Det gråa dunstiga mörkret: novemberdimman kryper över vägarna, där de tröga vagnarna skramla i långa torgdagsrader, över gatorna, stinkande av de många kökens os. Dödens stolta färgprakt — de rimfrostljusa träden brinna i tusen färgers rikedom. Den frusna förgängelsen: endast i växthuset glöda nu chrysantemerna, den röda rhododendron, de blåa orkidéerna. Drömmens levande trots: han vandrar till den frysande svanen med famnen full av röda dahlieblad, han sjunger sysornas pris:

»nu har den kloka myran dagligt bröd,
och syrsans sista cantilen är död,
bäst dock att sjunga sina somrar bort,
ty spisförrådet blir i längden torrt.»

Leva mullens liv, groningen, blommen, frukten, förintelsen, den nya groningen, årets brusande rika saga. Men han är inte odlaren, som med sitt anletes svett fuktar mullen, den unge diktaren av »Årets visor» (1907). Det är kammarsittaren med det bleka natursvärmeriet, rädd för de skumma och glåmiga gatorna, för lamposet i de trånga stadsboningarna, men också rädd för spadens krökta rygg och plogfårans

lertunga vandring. Han må taga aldrig så mycket av den skånska slättens mull uti sin vita skrivarhand, han fångar bara doften och glansen, inte den mullens stora hemlighet, som är arbetet och mödan. Det finns ingenting av mannaårens gärning i »Årets visor», bara barndomsminnen och ungdomsdrömmar sjunger han: han vandrar, en späd adept i botanikens mysterier, med den gröna portören genom stadstullen — han leker änkelekens »ta fatt» med skolkamraterna under Petritornet — han sjunger om sin barndoms vittbereste sjökapten, som med svaga ben går på den gröna trädgårdens krattade kisel — han vandrar marskvällarnas ensamma gymnasistpromenader längs kanalens bleka bräddar — han är en ung beväring, leende mot småflickorna, som bjuda sina fång av blommor åt det rastande kompaniet.

Naturen är inte för honom såningsmannen med de breda skuldrorna och de överfulla händerna, den är en ung, vattenögd flicka med majnattens stjärna i sitt hår. Den är bäckahästen, månskensnattens spöklika skepnad, som han som tolvåring skådade vid bäcken hemma i Vemmenhögs härad. Det är en yngling och inte en man, som drömmer det naturmytologiska sagospelet »Bäckahästen» (1909) — det är en yngling, som icke förstår sig på människorna, de bli bara tunna, blodlösa skuggor för honom i midsommarnattens spel — men den ljusa natten lever, mossarnas månskensglis, pilträden, fladdermössen, vallmo och åkervinda leva och

sjunga, den vita gården och körsbärsträdet viska med varandra.

Han kan känna med den spräckta och övergivna vattensurran vid dammen men inte med människorna. Värld, värld, var är du? Så manligt trygga börja de unga diktarna omkring honom sjunga om torvan och härden, hembygdens, fosterlandets verklighets friska sång — det är inte bara solglans och regndagg och vilsna vindars lek uti mullen, han håller i handen, vätt med fädernas tårar och svett är den, jäsande av samtidens möda och längtan. Varför skulle då inte också han? Den skånske ynglingen, Italias pilgrimsfarare, gör sin norrlandsresa (dikthäftet »Norrlandsresan» 1908) — han vill lära känna sitt land och sitt folk — är detta inte världen, han längtat, han jagat efter?

»Mitt land, jag längtar ärligt till din vila
från vilsna ungdomsfärders sus och dus —
stig, svenska skönhet, blåna hundramila
och släpp mig in för alltid i ditt ljus.»

Över Naddö där han vördnadsfullt hälsar sin beundrade diktare, går färden norrut emot hundramilaskogarna — vid Indalsälven stirrar han efter de gula stockarnas ändlösa vandring mot havet — på Härnösands kyrkogård står han inför Franzéns, den serafiske biskopens, gravvård, också han en av de ljusa, lätta drömmarnas diktare — han lyssnar i Ångermanlands skogar till viddernas röst — han ser malmen brytas i Kirunavaara — han plockar Lapplands blommor,

han ser midnattssolen, han tittar in uti lappkåtan, han söker sig upp till Riksgränsen.

En turist bara, resande efter turisteriets gemena handbok. Det är ingenting av hans skånska naturlyriks glittrande glans och månskensvita trolskhet uti »Norrlandsresan» — det är en oändligt torr och oäkta banalitet över hans vers, poesialbumets trugade falska versmakeri. Den, som, trots allt, om också icke med munnen, älskar sitt land intill döden, den torva, där hans ande lekt och brottats och lidit och jublat, kan icke annat än skära tänderna inför versbanaliteter sådana som hans sånger om norrlandsflickan och midnattssolen, om vattenfallets ande, som lockar på böljorna — den som mer än allt annat älskar just Norrland såsom det svenskaste av det svenska, den svenska ödslighetens och köldens långa vinter- och flyktiga sommarland, kan icke annat än gråta när han ser skåningen våldföra sig på Lapplands blommor: isranunkeln och Dryas äro för honom Floras tårar, Andromeda är rodnaden på hennes kind, fjällviolen är hennes hår, alprosen är märket av Floras frusna tår (!).

Han har ingenting annat än turistens lättköpta småkram med sig från »Norrlandsresan». Anders Österling. Han är bara en av det Heidenstamska fosterlandsesteteriets trötta dagflyktingar, det är vilan, han söker. Vilan! Förstå de då inte, att det, som fosterlandet skänker, just är motsatsen till vilan — det är inte längre bara ett hjärta, som blöder och strider, det är miljoner hjärtan.

Det svenska landet öppnar sig inte för honom, det blir bara ett vackert panorama ifrån expressens lyxkupé. Värld, värld, var är du? Kommer då aldrig den klara, strålande dagen, blir då dagen aldrig mera än gryning?

Men på livet tror han. Det är en livskär ung drömmare, som uti Livets egen rosendoftande stad, på den sköna världens skönaste boulevarder, sjunger sin enkla lilla visa om det stora, härliga livet — i den lilla versberättelsen »Döden incognito» (1908).

En liten bagatell bara! Men liksom den lilla vattenpussen speglar himmelens skyar, så sjunger också i det minsta konstverket den äkta diktarens hela själ. Den rymmer hela hans confessio, den lilla anspråkslösa versbagatellen »Döden incognito» — drömmarens förakt för den bullrande tomma världen, festmiddagarnas skvaller, avund och fåfänga, den sminkade, rusiga glädjen på nöjeslokalerna, hånet mot kyrkan, där prästerna snarka i biktstolarna, mot börsen, där de blinda dräpa varandra för louisdorernas klang, mot pöbeln, som kastar stenar och smuts på allt, den icke förstår. Den skygga livsälskarens hela brinnande kärlek till det stora, härliga livet — själva Döden, vilken som medelålders dandy kommer till Gare du Nord för att utforska, varför människorna just i Paris ha så svårt för att dö, slutar med att älska livet, en skygg, hängiven livslängtare, kysser den gråa herr Döden den lilla blomsterflickan, vars violbukett doftar på hans rockuppslag. Den skönhetens strålande

tjusning, som hans »Norrlandsresan» icke kände, sjunger åter hela sin ljuva melodi uti pariservandrarens dikt:

»den majljusa parken i middagens stund
är en sagoö lummig och tyst,
och trastarna slå sina slag vid Chopins
vita och sovande byst — — —
det ligger av lyckliga ögon
ett sken över Luxembourg,
det risslar med källjud av kyssar
i syrenernas lilablå flor.»

»Livet er dejligt, og livet er langt» — efter den långa vinternatten i de grönländska hålorna skriker Mylius Erichsen, »Isblinks» diktare, det ut, när färden går mot söder. Livet är härligt, livet är fagert — stilla mumlar det den skånske vandraren på Paris' boulevarder, i timmarna, innan färden går mot norden. Två av det nya århundradets unga livsälskare — den ene en muskelkraftig vildman från den karga jylländska heden, längtande friska vindars dåd, flyende från litteraturens lekverk ut på dödsfärder över polarisarna — den andre en blek drömmande bokmänniska från den bördiga skånska slätten, resande med kontinentalexpressen. Så olika. Och så lika — tvenne oroliga sökare med den ostillade längtans skygga blickar, den aldrig funna världens sugande trånad uti blodet.

* *
*

Efter stjärnorna stirra de bleka, icke anande den hemlighet, som Verhaeren sjunger om:

»le monde est fait avec des astres et des hommes.»

Den, som vill finna världen, måste också finna människan, måste blicka uti människoögat, måste lyssna till det klappande människohjärtat. Men Anders Österling finner aldrig människan, hans dikt blir också bara en evigt stammande längtan: värld, värld, var är du?

Han finner aldrig människan, man känner det så tydligt uti hans »Människor och landskap», samlingen av essäer från åren 1904—10. Hans människor bliva ingenting annat än tomma former för hans ensamhetsskygghet, den exklusiva konstnärens drömfina noli-me-tangere-sprödhet och pöbelförakt. Han kan aldrig leva Baudelaires tragædia, det är bara den stolta ensamheten och den bittra ringaktningen för torgets människor, som fängslar honom hos gifternas och skräckorkidéernas olycklige diktare — som höstens granna löv njuter han, en det tragiskas estetiska epikuré, den olycklige, bräcklige Ernest Dawson, den engelske diktaren, sjuk av den gula fogen och lungsoten, den orolige resenären, levande bland Londons kuskar, olyckligt älskande Adelaide, värdshusvärdens dotter, som ger honom korgen för att gifta sig med en kypare. Det är bara sin skygga, drömljusa livslängtan, han lever bland människorna — hos Keats, den unge, livsälskande Adonais, som på

den grekiska urnan ristat skönhetsreligionens bekännelse:

»Beauty is truth, truth beauty, that is all
ye know on earth and all ye need to know» —

hos Stefan George, den förnäme diktaren i »Blätter für die Kunst»:

»zu meinen Träumen floh ich vor dem Volke
und sprach allein und rein mit Stern und
Wolke» —

hos Francis Jammes, den blide, svale diktaren av »Pensée des Jardins», stilla mediterande över daggdroppens hemlighet, hos Sophus Claussen, solglittrets rosenprydde trubadur.

Han tränger aldrig ned i människosjälens schakter, han känner inte de blodiga striderna på liv och död uti hjärnor och hjärtan, inte viljans brottning med passionerna, inte sanningsdriftens kamp med skönhetslängtan, inte självhävdelsens och människokärlekens slitningar. Människorna bli för honom bara landskap, sedda genom esteticismens kupéfönster, med sina pastellkritor bevarar han på papperet de flyktiga intrycken. Han är bara de snabbt glidande stämningarnas diktare, han är inte människornas, men de tusen landskapens diktare. Han är den estetiske flanören — han driver i arkaderna på via Caricamento i Genua (»La superba»), njuter hamnarnas aftonliv i sysslolös förnämhet — i dominikanerklostret San Marco i Florens drömmer han inför Fra Angelicos gyllene änglar

— han njuter månskensnatten i Colosseums döda stenvärld. Han driver på Paris' boulevarder, han sitter i unga, glada konstnärers lag i aprilsolskenet, drickande vin och sjungande Bellman, han ser dansen virvla i Bal Bullier, han drömmer på den lilla folktomma trädgårdsrestaurangen en halvtimmes järnvägsresa från Paris — han driver i Rodenbachs Brügge — han njuter siestans sol i det lilla fiskläget vid Kullaberget, han driver på stranden vid Lommabukten.

Livet är härligt, solsken och vår och fjärilars lek — han förstår inte de romerska påskfirarna i katedralen, han avskyr deras misereremummel och bönesuckar uti en timme, då himlen är en Gud Faders blånande välsignelse, då brunstekta violförsäljerskor le ute på piazzorna. Kunna de då inte se, hur fager världen är?

Men han själv känner icke den värld, som är människan, de klappande hjärtanas, de kämpande viljornas. Hans värld är blott de blommande trädens (diktsamlingen »Blommande träd» 1907—10) — han är en broder till björken, som Anders Trulsson målat, gyllene mot Skeldervikens kornblå vattengrund. Han lever med rågaxet, med de blå scabiosorna, darrande i diket under de tunga humlorna, med maskrosorna vid vägen, med den blommande kastanjen. Men han förstår inte människorna.

Han känner det själv: man måste leva med människorna. Han längtar släktets djupa liv, han blåser på hembygdskänslans koleld, han sjunger om rötterna i mullen, om det tystnadens folk,

vars blod rinner i hans ådror. Men hans psyke kommer aldrig över det vegetativa, de flyktiga stämningarnas skönhetsnjutning. »Drivis» kallar han någon gång sina verk, det träffar icke riktpricken, snarare äro de rosenblad, drivande med floden.

Så lätt sjunka rosenbladen, så lätt sjunker rosendikten till esteteriets nips och bagateller. Bara det estetiska eroteriets fladdrande lekverk äro hans »Minuter och sekunder» (1912). Lätta, lösa skizzer bara, doftande av Eros' rosenvatten: där är »Den första lärkan», historien om unge Johan Benzon i sjunde nedre, den estetiske gymnasisten, som kysser unga Edith och skriver dikter, som hon skall sjunga för honom, men olycklig och skamsen smyger sig bort, skrämd av hennes sträva, omöjliga, vanhelgande stämma — där är »Interiör»: den unge studenten sitter på sitt rum och läser Platon, vaknar plötsligt upp vid snyftningarna ifrån rummet bredvid, det är den bedragna studentskan, som gråter över Eros, Penias hemlöse son — där är »Det röda trädet»: de båda nygifta vandra på sin bröllopsresa uti Frederiksbergs have, han har varit där en gång förr med en annan, den gamla gumman i ståndet känner igen honom, röjer honom. Den blonde resenärens lätt flyktande stämningar: han njuter Hans von Marées samlingar i Schleisheims slott, han njuter Giardino Giustis hundraåriga cypresser i Verona, han dinerar med en liten operettsångerska vid Torre del' Orologios dova klang, han andas den florentinska våren

vid Loggia dei Lanzi, han njuter de toskanska folkvisornas rispetti och stornelli, han drömmer under Mantuas cypresser om Ariosto och Isabella d'Este. Lyriker är han, leende slår han allvarsmännen ifrån sig med handen: »jag intresserar mig huvudsakligen för det lyriska i livet — de korta kulörta ögonblicken, de nyckfullt svingande minuterna och sekunderna» —

»syrsor, lekare, poeter,
le vi sist, så le vi bäst.»

Lyriker! — man kommer lätt att tänka på den mörke Ekelund och hans »Aforismer till lyrikens självliv». Nips, bagateller bara, ingen stark lidelse, endast den ljusa, av den erotiska oron något mörkt färgade livskänslans fjärilsflyktiga stämningar är lyriken för Anders Österling. Dikten är inte för honom den enda möjligheten att vara till här på jorden, den är bara en fristundernas lek för herr bibliotekarien.

Man brukar knappast tala om dilettanter i litteraturen — medan varje färgfuskande liten kammarherre eller assessor icke utan vidare får värdighet av målare, är varje fuskare, som får en bok tryckt, i och med detsamma diktare. Men just i litteraturen finnas kanske de allra flesta dilettanterna, alla de som icke kunna leva i sin dikt, som icke våga, icke kunna, icke vilja ge sig helt. De må sedan vara aldrig så litterära medlemmar av den litterära Svenska akademien, levande om icke för, så på litteraturen — de må vara luggslitna genibohêmer med stora, bull-

rande, tomma ord. Men om de flesta av dem gäller, vad Platen sjunger:

»Keiner gehe, wenn er einen Lorbeer tragen will davon,
morgen aufs Bureau mit Akten, abends auf den Helicon!»

Det gives i dikten icke något både—och, endast ett antingen—eller, allt eller intet — det behövs icke något annat vittnesbörd därom än den svenska litteraturens historia, vimlar det icke av misslyckade diktare i prästkappa, man anar med sorg och smärta, vad Tegnérs diktning skulle blivit, om han uti sin dikt — så som uti sina privatbrev — vågat vara sig själv, inte bara herr professorn och biskopen, som på lediga stunder rimmade.

Han sneglar redan, Anders Österling, efter »resignationens stad» uti dilettantismens förlovade land, han står, uti en av skizzerna i »Minuter och sekunder», i det sydtyska Moosheim, längtande den anspråkslösa lyckan, den barnsliga friden, den lilla täppans förnöjda trevnad. I Moosheim, ack, där är man inte olycklig!

Inte olycklig — är det en diktare, som talar så? Ser han då inte, vilken filisterfeghetens och den bekväma falskhetens lögn detta idylliska Moosheim är, vet han då inte att, som »Niels Lyhnes» diktare säger i ett brev till Brandes: »der er ingen Idyller»?

Behöver han kanske av Friedrich Hebbel lära sig diktarens morgon- och aftonbön:

»Götter, ich fordre nicht viel: ich will die Muschel bewohnen,
aber ich kann es nur dann, wenn sie der Ozean rollt.»

* * *

Med färg och form leker han, han har Wienerskolans lätta formglädje, utan deras psykoanalytiska djupsinne. Men lätt leka formen och färgen med den lekande. Har då »Preludiers» unge diktare redan förlorat sig i esteticismens arabesker, har källan sinat, är han vorden en blott av de många poetiserande, litteraturskrivande, översättande bibliotekarierna — han översätter »Elektra» av Hofmannsthal, Stefan Georges exklusiva estetbroder i »Blätter für die Kunst», han översätter — uti »Fränder och främlingar» — Coleridge och Wordsworth, Keats och William Blake, C. F. Meyer och Dehmel, Alfred Mombert och Stefan George, Gautier och Baudelaire, Verlaine och Mallarmé, han lever i Kai Hoffmans aftonstämningar: hemmets gyllne lampa strålar över modern med den diande pojken, hunden dricker ur skålen —

»genom dunklet som en dröm
rinner evighetens flod.»

Skall han då bli en av dessa diktare, som Sokrates i Kefalos' hus i Piræus talar om, en av dessa lekare, som jämte mjuka soffor, pomador, vällukter, bakelser, kvinnoprydnader, skådespelare och glädjeflickor måste finnas i

en stat i verklighet och feber? Skall han sluta som en av de många ordens alkemister, sjungande om röken av Mæterlincks nikotinfria tobak, skrivande serafen Björcks »Poetiska utgjutelser över en träpall»? Skulle det finnas någon gnista av sanning uti den gamla underlekens elaka ord: »Somliga undra, om något plattare i världen gives än tunna pannkakor och poesier från Lund?»

Eller är det verkligen mandomens dag, som gryr för honom — uti den sista diktsamlingen »Facklor i stormen»? Mörkare, allvarligare klingar tonen — själv gör han sin »Bekännelse»:

»Du ville alltid leva, stackars dikt,
förfriskande som fågelsång i maj,
men sakta tätna årens dunkla träd.
Bekänn i dag, en höstens gråa dag,
att redan nu från morgonklara dar
tog du för mycket av det ljusa med.
Ljus var din lögn. Skall den förlåtas dig
för dessa sångers skull, där mörkret susar?»

Han börjar ana hemligheten: lyckan kan icke få viljan att brinna, en fåfänglighetens bleka lek blott är hans konst —

»innerst doftar alltid höst
av allt mitt vårverk, mina vers och vaser» —

sorgens sting och kval måste där till för att lära världarnas tungomål —

»mitt hem över havet, min ungdoms,
min ensamhets marmorskrin,

det sover i frid hos Poseidon,
en havets ruin.»

Sorg, sorg är livet, gäckad längtan och brustet hopp, en besvikelse är kärleken — fåfängt irrar han, sökande bland de tusen Albigaël, den enda, vars kyss välsignar, på andra stranden vandrar Albigaël i rhododendronsnåret och drömmer om en annan, den döde. Sorg, sorg är livet. Men var hälsad, sorg, den heliga, kärlekens broder — hjärtebefriaren är du, träldomsbojorna löser du. Hell dig, blåa januari, det nya livets nya mandomsvår — nedför trappan till människolivets understa och svartaste schakt vill han modigt stiga, dit ned, där den kedjeslagna anden stammar utan röst. Om stormens stolta fladdrande facklor vill han sjunga:

»Höstnattens eldkrönta trotsare I ären,
evigt det mänskliga kämpar som I.
Den som blev född med en fackla i sin själ
är sitt ödes krigare men aldrig dess träl.»

Är det mannen, som finner, att det rinner sorg och harm av de röda rosor, som blir livets trotsare, blir diktare? Eller är det bara Eros, Peniassonen, som leker uti »Facklor i stormen», är det bara en besviken, som fåfängt väntat på en kvinna vid grinden åt havet, som växlat det sista ordet med en kvinna, han älskat? Kan han icke befria sig från Eros, gycklaren? — han lånar Arthur Symons »Sång mot kärleken» för att håna Eros, han kan icke själv smäda och förbanna

honom, endast kasta hesperiska vinrosor efter den gudomlige, tiggande ny berusning:

»o, att blommor vore lösliga i vin
och kunde drickas av förälskad mun.»

Är det inte alltjämt densamme lättsinnige resenären, de flyktiga stämningarnas junker? — han driver med strömmen under Venezias arkader, följande en kvinna, vars doft berusar honom, han fördriver sorgen på bröllopsresan

»med äventyrets flyktiga marchesa
i ljusa städer, vilkas namn är vin» —

han glömmer sin bitterhet framför det ludovisiska altaret, han sitter på Capri på Hôtel Grotte Bleue och dricker solskensglad bottiglian i botten för världen och färden.

Skall han inte trösta sig med esteticismens lättköpta försoning —

»Livsresan går. Blott avstånd kan försona.»

Skall han aldrig andas alpernas luft, sonen av den slätt, som Rosenius i sin lundaroman »De unga gubbarna» talar om: »slätten, fri och sund, aldrig rörd av stora sorger och stora fröjder.» Skall han aldrig kunna skaka av bojorna, 90-talsesteticismens rosenkedjor, skall han icke kunna bryta den feghetens, förfalskningens, livsskolkningens förtrollning, som förlamar det nya århundradet? Javäl, javäl, visst är det härligt, 90-talsruset, de skummande vinernas och de heta kärleksnätternas rosenröda rus. Men det kommer

en morgon också, då huvudet värker och vinet smakar surt i munnen, débauchens krafttömda, frysande, gråbleka morgon.

Är han en esteticismens slagne krympling, denne Anders Österling, en av de bleka och kraftlösa 90-talsättlingarna, Georg Ering, glädjeflickans son? Finns icke mandomen för honom, är den typisk, hans dikt »Sångaren»:

»så vill det sjungande hjärtat
leva och dö,
över dess ungdom violer,
över dess ålderdom snö.»

Ungdomens violer, ålderdomens snö. Men mandomen då?

Den gamla dekadenten Carl David hade kanske icke så orätt ändå, när han om den litteratur, som nu uti Sveriges land har hans akademis kontrollstämplar, en gång talade och sade: »Bakom det hyperestetiska kotteriets målade skynken är en ohygglig gravvärld med maskar och förmultning.»

Konst för konstens skull — javäl, herr bibliotekarie — inte frågar diktaren efter torgets vimlande myriader, efter gatans tusen trälar, då han diktar, för sig själv diktar han. Men i hans dikt leva alla världens klappande hjärtan, lever, lider och jublar människan.

* *
*

»Fäderna åto druvor» — som gudar kransade de hjässorna med rankor, rusiga tömde

de vinbägarna och famnade de kvinnorna, glatt klingade skratten och sångerna. Hur många fester firade de inte — på Ekeby härjade kavaljererna, Hans Alienus offrade halva mödernet på livsglädjens karneval, Fridolin undfägnade på sitt Pungmakarbo med landets hembryggda vin.

Men nu är det en saga blott, de hesperiska nätternas fästjubel, det unga århundradet känner bara digestionsrubbningarna efter festerna. Utmattat och kraftlöst är 90-talet, blek och svag är dess livskänsla, det är bara oroliga Erosdrömmar, den trötthetsade genklangen av det Verlaineska evangeliet:

»la Femme et juste assez, c'est le pain et le vin.»

90-talsnattens vällustdvala ligger som ett gift i de unga sinnena, alla skälva de under febersynerna: K. G. Ossiannilsson, viljeseklets unge kämpe, förlorar sig själv i drömmarna om lyckoprinsessan, Ludvig Nordström, den unge diktaren av »Kains land», drömmer bara om sin »Vårnattsblomma», den unge Sven Lidman vrider sig i »Pasiphaës» orgasmer, den unge Siwertz irrar oroligt omkring i parkerna och gränderna uti gatans hungerdröm om kärlekens vita bädd, den unge Sigurd Agrell, sonetternas bleke kammarsmidare, rusas av det ljusa hårstrået på skrivbordet:

»nu är mitt väsen fyllt av sorl,
av vackra, veka ord —»

Melsted och Hugo Öberg sprattla som marionetter uti Passionens hand. Det är icke den uraniske Eros, som stungit själarna med sin odödighetslängtan — känna vi dig kanske icke, du stolta Renässans, på ditt verk, om Pelléas och Mélisande, om Tristan och Isolde, om Paolo och Francesca sjunger du bara, har inte Ernst Hardt, den tyske diktaren, uti sin »Tantris der Narr» symboliserat dig? Var är diktaren, som skriver det svenska 90-talets dikt, dikten om den erotiska trånaden, om oron, om vanmakten — skulle inte Gustaf Ullman, den vapenlöse riddaren, kunna skriva dikten om den bleka ungdomens kamp efter ett par tum fast mark uti Eroströskets bottenlösa gungfly?

Vad är det då för ett skri, som de höja i dag, de grånade 90-talssardanapalerna, vad är det för spökfester, de fira? Om victoria ropa de — credat Judäus Apella. Javäl, de ha erövrat Akademien. Men när var den svenska akademien annat än ett vilohem för den litterära arteriosklerosens gubbar, en exklusiv klubb för biskopar och justitieråd, vad har svenska akademien väl att göra med den skapande svenska dikten? Det är sant, det står i »Nationalbladet» att läsa om eder seger. Men gån ut ibland ungdomen, som arbetar — ni skulle kanske höra viskningen om 90-talsbankrutten.

Bankrutten, ja, just bankrutten! Ofruktbarhetens bankrutt — vad är detta för diktare, som levande förstummas, finns det väl något annat än dödens järnhand, som kan tysta en diktare?

Är han inte 90-talet förkroppsligat, Fridolins diktare, den erotiska trånadens och vårlängtans fagerrimmande lekare, som tystnar, när trånaden somnar i blodet, löskekarlarnas sångare, som sitter skyddad för höststormarna inom borgerlighetens fyra väggar, Lasse Lucidors broder, som aldrig i hemlöshetens nordan irrat på vägarna, som sitter bänkad i högtidsdräkt vid Litteraturakademiens sockervatten? Esteticismens sköna, skimrande lögn: Villon, tjuven och mördaren från de svunna, legenddoftande århundradena, förhärligas som en äventyrens romantiker, men för dagens tjuvar och mördare med ännu klappande hjärtan aktar man sig visligen.

Var är då ynglingen, som vågar ropa det högt, vad de unga i dag viska om, var är du, du rike, du starke, som befriar oss från 90-talets förbannelse, som gör oss urarva? Kommer då aldrig den stolte ynglingen, han drömde och anade, Gustaf Fröding, den olycklige skalden, alltför storvuxen för esteticismens sammetsdräkt?

Kommer han kanske icke? Är det kanske just den svenska uranden, detta 90-talet, retorikens, esteticismens ande? Ha kanske dimmorna gått oss i blodet — har kanske 80-talet aldrig funnits, skall aldrig finnas ibland oss?

Finns det intet hopp för oss? Är vårt avlånga Sverige kanske detta Luggnagg, som Gullivers författare tala om, landet, där släktet lever i evig odödlighet — men icke den eviga ungdomens, endast åldrandets kranka odödlighet?

SVEN LIDMAN

Brunnit på bålet har Sardanapalos, herren av Ninive, rosenoljornas, vinpärlornas och kvinnoskötenas darrande älskare — den bleke snäckskäraren från Tivedsskogarna, jagande med sanningssökarens vaxtavla genom Hades' begravna världar, har med egna ögon sett sin ungdoms österländska dröm förtäras av flammorna.

Men Sardanapalos' lusta har icke ännu brunnit till aska med hans vissna kropp — ännu ropa bålets eldtungor mot skyn, ännu spruta bränderna vida sitt gnistrande regn. Ännu brinner Sardanapalos' bål — det är vordet ett offerbål, den heliga elden i de brända tomternas tidsålder — runtom smyga de bleka prästernas skuggor, ättlingarna av det sjuka blodet, sönerna av Ninives heta kärleksnätter, trånadens hemlösa, oroligt hetsade tiggarmunkar.

Han är den blekaste av den ludne Eros' alla bleka trälar, den hålögdaste av Renässancenjutningens alla hålögda dionysossångare, den unge Sven Lidman, den 22-årige diktaren av »Pasiphaës» (1904) sinnlighetsrusade vers — ingen kind är så urgrävd av lidelsen, så hektisk av njutningsruset.

Han måste vara en son av den sista kärleksnatten uti Ninivepalatsets purpurbädd, det sista

famntaget, som den bräckliga gubbhanden krampaktigt domnat i, den sista kyssen, i vilken de gamla sminkade läpparna spruckit sönder, girigt pressande sig mot livets unga varma hud i den sista hänryckningens salighetsvällust. Det är inte livsfullhetens starka och sunda kärlek, som sjunger uti diktsamlingen »Pasiphaë», inte den tunga, blodfulla älskog, som svärmar i Fridolins rytmer, inte den klarögda trånad, som Anders Österling uti dikten »De mänskliga skeppen» sjunger om

> »våra lemmars djuriskt sköna lek
> har det nödvändigas mystik och mening.»
> Det är hetsens korta, flämtande andedräkt

uti »Pasiphaës» älskogsrus, det är kropparnas orgasm: varje muskel darrar, varje nerv skälver, kroppen är ett brinnande kol uti en glödhet luft, mot vars hetta själva solens brand är en isande kyla — kyssarna äro glödande järn och läpparna svartblåa sår, leken korsfästelsens vällustsmärta — det är »den lusta,

> där själen dödas och där kroppen dövas.»

Det är feberyrselns tusen vilda pinande brännheta syner uti »Pasiphaës» vällustdomning — hela världen är en kvinnokropp, doftande av kärlek, den glänsande vita Isis med de hundra brösten — himlens drivande sky är Mylittas vita skuldra, i vilken hans tänder tråna att bita — vinden är Kybeles heta andedräkt, rusande drifterna till yrsel — det svajande trädet är Afrodites

mjuka hår, i vars slingor han vill strypa sig till döds

»Mylitta, Kybele, Afrodite, hör mig,
lustgudinna med tusen heliga namn,
till forntidsvärldarnas fallna riken för mig.»

Natten har ingen ro och frid, sjunger av de lystna flöjternas trånad, brännande in i blod och ben — dagen har ingen styrka och kraft, ekar bara av nätternas sång — i aftontimman ligger åter den bleke diktaren i stoftet vid hennes altare, inför Pasiphaë, lustgudinnan med de röda läpparna —

»livet jag ber och det liv, som sjuder
rusat av blodets hetaste safter,
sinne, som tyngt under kvalen bjuder
hyllning åt skönhetens heliga krafter.»

Allting brinner uti hennes låga, Pasiphaës, lustgudinnans — i hennes cirklar kretsa svalorna, blommorna hänga kalkarna i andaktsfull väntan på hennes andes fläkt. Allt är hon. Och ingenting. Tomhet bara, skuggan av en skugga, de tomma rymdernas ogripbara hamn. Var är ditt kött och blod, Pasiphaë? Död är hon, uti österlandets mull äro de röda läpparna och de vita låren lösta till stoft — för sent är han född, liksom Hans Alienus, den bleke kammarsittaren, stannande längtansfull inför Vatikanens marmorflicka. Tusenden av år ha gått, sedan marken kysste hennes fot — emellan honom och Pasiphaë står Nazarenen, livsförsakaren med den

kyliga pannan, aldrig rörd av lidelsernas storm. Vem är du, bleke man, vars ögon stråla så svala, finnes det då något, som icke brunnit i Pasiphaës låga, mötte du då aldrig Pasiphaë? — »Pasiphaës» trånsjuka diktare för dem tillsammans, Nazarenen och Afrodite, uti vårens natt på den röda vallmons och de svarta rosornas tungt doftande äng, där den sista mimosan skälver i brånad, han låter Afrodite viska i den livsskygge drömmarens öra om livets evigt brinnande eld, om varats evigt sjudande lust, ångerfullt längtande drömmer livsförnekelsens skygge son om den jord, man kallat hans, om det liv, han aldrig fått leva.

Du vite Nazaren, är det din blodlösa lära, som förgiftar sinnena med köttslighetens svaghetsoro, är det ditt hädiska förakt, som skrämmer Pasiphaë? Förgäves sträcker sig Pasiphaës rusige älskare efter lustgudinnans famn, endast i tomma rymden famlar han. Aldrig få de råkas i famntag, mellan dem brusar den mörka Stygen — var glöda dina läppar, Pasiphaë? En skugga endast är hon i hans ensliga kammares trånadsbädd, bara månens vita silverstrimma, det är inga skälvande lår att smeka, ingen gudadryck att dricka ur lidelsefulla läppars skummande bägare. Bara diktens tomma, fåfänga, fattiga gyckelspel är hans älskogslek

»jag diktar till dig, Pasiphaë,
när lustans eldar i mitt inre brinna
och febertanken dolskt om okänd njutning viskar.»

Lusta utan lust — den hetsade, pinande ändlösa leken med den stora Trånadens kött- och blodlösa älskarinna. Förbannelsen, som hetsar mannaviljan och smular mandomsgärningen, som förmörkar ögats klara glans med träldomens skygghet. Han hånar, han hädar, han förbannar — på votivtavlan i det Ericynska Venustemplet ristar han sitt hädiska hån mot den falska Venus, den fattiga, som ger allting och ingenting, kärleksbesvikningens evigt skenfagra gudinna.

»akta dig, Venus, blodets lek är dig tidsfördriv,
men för alla elända är du en kamp om död
och liv,
förtvivlans rop på de tusen gåtornas svar.»

Du stolta Pasiphaë, han ligger inte i stoftet för dig, slaven kan resa sig. Han är Aristippos, epikurén, som, när festens facklor brunnit ned, ännu har kraft och mod till de tusen frågorna, som i morgontimman sitter lutad över tänkeboken, grubblande över tänkarens etik

»att härda sin själ och kuva sin kropp
med tanke av is och vilja av stål» —

drömmande om brunnens kyliga vatten

»ack, jag begär blott någon brunn
med svalt och vårfriskt vatten,
av kärlek blott en kvinnas mun.»

Kämpa vill han, kämpa kan han, han är ingen slav uti Pasiphaës kedjor. Med andemakterna uti himlarymden vill han brottas på liv och

död, med henne, den okända, som enslingen Stagnelius kämpade med, där han av sin häpna värdinna överraskades i sin kammare med eldgaffeln lyft mot en inbillad fiende, vilt talande ut i luften — denna okända, som Atterbom viskar om, den 35-åriga mannen, som ännu icke kysst en kvinna: »sinnlighet, vällust, se där min inneboende djävul.»

Smäden då Mimnermos, Apollos sångare, som svikit lyran för den lystna leken uti Eros' skumma kammare, hånen mannen, som i kvinnofamn glömmer den heliga gudomens tempeltjänst. Men veten, ännu under de glödheta kyssarna drömmer Mimnermos om sommarnattens tysta ensamhet, om diktens kyligt svala offerlund. Veten, alla Hellas pantertörstiga kvinnor kunna icke kyssa bort Apollos märke från hans panna, ännu har han kraft att vara sig själv — en timma reser sig Mimnermos från kärlekslägret, slungar herresjälens förakt uti kvinnans ännu i älskogsspasmer förvridna ansikte

»nej, list var din dunkla gåta,
du lystna hynda, som jag kvinna nämnt.»

Stolt och fri går Mimnermos ifrån henne, som trodde sig härskarinna, utan att vända på huvudet —

»han såg ej hennes kropp,
han lämnade terrassen trött,
och lång hans skugga föll mot marmorhällen.»

Över tröskeln till kärlekslekarnas kvava kammare stiger han ut i natten, bakom honom fläm-

tar det fladdrande ljuset över den försmådda hetärens hatfullt osköna anlete. Frisk och kylig strömmar luften mot honom, sköljer honom ren från kärlekslägrets välluktstunga dunster — hög och fri välver sig rymden, blåvit, sval strålar Venus' stjärna, fjärran från orgiasmens låga stoftvärld, aningen om den himmelska kärlekens stålkalla lidelse.

Sval tindrar Venus' stjärna. Blinkar hon — förstår hon honom? Känner hon honom icke, Eros' bleke diktare och narr, känner hon dem icke, tidens alla trånadssjuka sångare och trälar, har hon icke lyst på den åldrande Martin Bircks bleka ansikte, på Vilhelm Ekelund och Anders Österling, Lundadioskurerna, irrande rolösa på de skånska vägarna, på Sigfrid Sivertz, kärleksdrömmarnas oroliga vandrare i de Stockholmska parkerna och gränderna?

Känner hon honom icke, Sven Lidman, ynglingen med de infallna kinderna, som uti Hellas' sjunkna forntidsstäder irrar mellan glädjehusen i den vinfläckade manteln? Känner hon icke den eviga träldomens matta och pinade blick — kunde bara hans hand gripa stjärnan på himmelen, bleve hon bara ett smycke att trampas under hans Thaïs' fot. Rymdernas svala frid är icke för honom, ständigt jagas han vidare, trånande efter nya älskogsbäddar —

»nattens drömmande bleka stjärnors
lystet trånande blåa ljus
visar vägen till fala tärnors
phallossmyckade jungfruhus.»

Med Catullus, slaven av Lesbias kropp, kan han blott stamma den evigt upprepade bekännelsen:

»Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris, nescio sed fieri sentio et excrucior.»

Den man, som skådat Pasiphaë, får dyrt betala sina ögons rus, för evigt tillhör han lustgudinnan — fåfängt vrider han sig, rycker han i kedjorna, kämpar och strider han, gudinnan ler blott åt den snyftande leken. Ingen frälsning finnes det för honom — skrämmande mörk gapar den eviga natten omkring honom, i den svarta rymden vaggar lustarnas smilande kvinna med höfterna och blottar leende brösten. Tröstlöst tunga, förtvivlat dova ljuda hans nocturner:

»natten är evig omkring oss, stjärnornas skimmer
vilseleder» —

Ola Hanssons Notturnodikter med all sin skälvande livsångest bli aldrig så hopplöst mörka, så dovt resignerat pessimistiska.

»Jag är en pilgrim utan hem, ett tiggarbarn» —

det klingar ingen ton av högburet hopp uti den sista dikten i »Pasiphaë».

Det är det Hellas, som Hans Alienus drömde om, lustarnas orfiska Hellas, pressande saften ur livets druvor före Hades' eviga skuggors natt. En gyckelbock bara, ett ämne för överlägsen drift och medlidsamt hån är den gamle Gerdt Vederdöparens dröm om frihetens och människokär-

lekens tusenårsrike — 90-talet har segrat, drömmen om den stora Phallos' skönhetsvärld, om Thaïs' sminkade kind och Frynes utgångna sandaler.

90-talet har segrat. Hos Sven Lidman, »Pasiphaës» diktare, åtminstone.

* * *

Det är förvisso ett av de viktigaste data i det nya seklets svenska historia, året i vilket djävulen, den gamle bålhungrige profossen, med Stockholms Konsistoriums högvördigt ofrivilliga biträde blev offentligen å båle bränd. Men det var dock bara ett lik, som brändes, den gamle augsburgiske kyrkoherren, skuggan av grottmänniskornas skräck för döden och farorna, utnyttjad av cæsarer och prelater att helga orättfärdigheten. Det var i själva verket länge sedan småskolans och bondkyrkans Beelsebub dog, dräpt av de ensamma kämparna i arbetskamrarna.

Det är en annan djävul, som de ensamma stridsmännen i det nya århundradet kämpa med i kamrarna. Med Eros brottas de, den ludne Eros, de lystna flöjternas gud, lockad fram ur Hellas' övervuxna ruiner av Hans Alienus' gälla nödrop, av pukorna och cymbalerna vid 90-talets dionysiska kostymfester. Vad är den väl, all det nya århundradets dikt, där den når som högst, annat än en förtvivlad kamp med Eros med bockfoten, en brinnande längtan efter den Eros, till vilken Sokrates offrade?

Också han är en av Eroskämparna, Sven Lidman, Pasiphaës diktare, under Mimnermos' och Aristippos' masker brottas han med lustgudinnan. Uti diktsamlingen »Primavera» (1905) kämpar han åter den blodiga, förtvivlade kampen med de röda läpparna och de vita barmarna uti nasirens kyskhetsbädd.

Finnes då ingen återvändo ur sinnlighetsrusets glödheta ugn, ur kärleksnätternas kvävande tunga luft — kommer då aldrig våren, den svala, jungfruliga våren med den ljusa klara himmelen och det friska källvattnet, pånyttfödelsens nya, soliga liv? Gryr då aldrig dagen? — trött efter nattgädjen sitter »Primaveras» diktare och stirrar mot den bleka strimman i öster, ur vilken den skall stiga, den solvita dagen, som gör den svage till en man. Var dröjer hon, Venus Urania, gudinnan, av vilken Pasiphaë blott är vrångbilden, den himmelska, som den unge Emil Kleen en gång drömde om, vakande i livsångestens febervända i den heta julinatten vid den slumrande älskarinnans sida?

Finnes då ingen räddning för honom? Kan inte Elisabeth frälsa Tannhäuser? Var är hon, kvinnan, den enda, som ger hans själ en högre längtans enhet, var är denna enda, som samlar alla den oroliga brånadens sprakande gnistor till den stora kärlekens lugnt och klart brinnande eld? — »Primaveras» diktare drömmer om Henne, den stilla kvinnan med det ljuva, varma leendet, inte hetärens rusiga, fala, sminkade grin.

Han drömmer. Men det är bara trötthetens

drömbleka extas efter passionernas stormvilda débauche. En de trötta pulsarnas lögn bara — det finns inte en kvinna för honom, men tusen äro de, som dansa sin nakna häxdans framför honom. Den stora tråndaden är hans älskarinna, den aldrig stillade Lystnaden — hets och pina är varat, oändligt tungt är allt — trött mumlar han om

»den stora tystnaden, som är vår levnads summa».

Morgonvind, kan du höra den snyftande bekännelsen av den bleke ynglingen med Dionysos' dävna vinlövskrans i håret:

»en dåre jag är och en dåre jag var,
som en dåre mitt liv har jag levat;
alls intet jag äger i världen kvar
av allt, vad jag eftersträvat.»

Vanmäktig är Elisabeth, icke kan hon rädda Tannhäuser. Hur svag är icke hennes blyga längtan uti Wartburgs salar, hur blek är hon inte — så Venus' läppar glöda, så gudinnebarmen bländar. Mäktig, allsmäktig är fru Venus, Kärleksbergets härskarinna — må den bleke Wolfram sjunga sin blodfattiga hymn till den himmelska dygdens aftonstjärna, Tannhäuser kan det icke. Harpa, klinga då till Venus' lov, prisa lustgudinnan med de röda läpparna:

»Fru Venus, fru Venus, vad har jag ej väl att tacka dig för i min levnad,

mitt sinnes lätthet och blodets spel
och de fåvitska timmarnas trevnad.
Väl gav du ej lugnet och vardagens bröd,
men med yrande vin du min bägare fyllde,
där var dock en glans av din kärleks glöd,
som min ungdoms morgon förgyllde.»

Lova lustgudinnan vill han. Prisa henne, Hekate, dödsdrottningen, Persephone med skuggornas natt i sitt svarta hår. Prisa kärlekens värld, detta lustarnas kaos, som varit, som är, och som vara skall, tills den sista stjärnan förbrunnit. Prisa kärlekens rike, det dunkla Hades, brusande av Acherons vilda ström —

»nu är den tigande natten gäst vid mitt ensamma läger,
aldrig en kvinnas famntag starkare kärlek skänker.
Skumögd stirrar ur dunklet sagornas silverhäger.»

Är hon icke den enda, stora kärleken, som kan frälsa lustarnas träl, Förgängelsens iskalla, svarta härskarinna, är icke hennes natt den sista och största kärleksnatten? Låter inte den dödens ångestkramp, i vilken kroppen vrider sig under snyftningar och skratt på vällustbädden, redan ana Adonis' saliga natt — »Primaveras» diktare drömmer om Thanatos Fackelsläckaren, Per Hallströms Eros-Thanatos —

»sövande vin åt mitt sinne bryggs blott i dödens länder» —

hans tröst är tanken på förintelsen, vissheten, att de vita lemmarnas glans blir till stoft — uti salig hänryckning viskar han till sig själv: »memento quia pulvis es».

Förbrinna, förintas, somna i Hekates isande famn från Pasiphaës brännheta kyssar. Men det är en fåfäng dröm bara, han får det icke. Han är dömd att evigt lovsjunga Eros Itinerans:

»o livets vällust, famntags och befruktnings lycka,
hur arm den natt, som inga kvinnokyssar
smycka» —

han är dömd att evigt klaga sitt ve, att han någonsin blivit född.

Finnes det då ingen räddning för honom? Kan då inte diktaren värja sig för lustarna, liksom den vandrande spelemannen med sin stråkes makt håller de blodglupska vargarna ifrån sig? Finns det då ingen annan frälsning än bönhuseunuckernas fikonalöv, moralpredikanternas utrivande av ögonen och avhuggande av händerna? Men ropa inte också moralpastorernas kyskhetsbleka ansikten om Antonius' ökensyner, om den gamle Paulus' påle i köttet, är icke sedlighetstanternas skri alltför hysteriskt högljutt för att vara en de friska sinnenas harm över livets ohälsa?

Finnes det då ingen räddning från den ludne Eros' yrsellekar, ingen frälsning från Pasiphaës vällustfamntag? Är han då bara en gycklande hägring, den himmelske Eros, gudasonen med den rena pannan och de strålklara ögonen?

Vad är då livet för ett gyckelspel, snusk, skam, elände, hets, pina, lidande?

Lidande. Men är det icke just lidandet, som anar Eros Uranios, är icke lidandet den kvinnan Diotima, som ensam kan tälja Eros' hemlighet? Är det icke just lidandet, som är livets frälsning? — »Primaveras» diktare börjar ana sfärernas stora sanning, Cassandras urgamla vishet

»offrets och givandets saliga lära,
styrkan att lida, modet att brinna» —

den sanning, som »Hyperions» diktare i ensam och hemlös rikedom strålande bekände, innan han ännu, bruten av makterna, som den rubbade hovbibliotekarien hjälplöst klinkade på klaveret i det lilla snickarhemmet vid den dovt brusande Neckar:

»Ein Sohn der Erde
bin ich zu lieben gemacht, zu leiden.»

Viker icke redan »Pasiphaës» tunga natt, gryr icke dagen uti »Primavera» — det är icke längre ynglingen med de trötta blickarna och de tunga ögonlocken, lallande köttets lystna Lalagevisor, som ingen annan Dionysos känner än satyrernas och nymfernas druckne gud, det är en man, som bär aningen av Dionysosmysteriets allvarssanning uppå sin panna, bävande stammande på den stora orfiska hemligheten:

»det givs blott en lycka, och det är den
att räddningslöst få gå under,

att giva allt och få intet igen
mer än lidandets ensamma stunder.»

Just lidandet är det, som frälsar från den ludne Eros' förbannelse — handen, knuten till hädelse, löser sitt hårda grepp, nu anar han, nu förstår han: blott den, som känt den isande fläkten av Orkos' förtvivlade natt, svagheten, skammen, hetsen, besvikelsen, fåfängligheten, allt varandes ve, kan älska, kan prisa det stora, höga livet, rymdernas evigt skapande Liv.

Det är en skygg och trevande ton ännu blott i »Primavera», hans credo på lidandets evangelium — det sväller redan mäktigt och starkt uti diktsamlingen »Källorna» (1906). Blodets yrsel har lagt sig, det är icke den gamla feberhetsen över kärleksdikterna till Ismene. De tusen vilda lustarna spruta icke längre sitt tomma gnistregn, i en bred och samlad stråle lyfta de sig mot stjärnorna, en stark och jublande vilja till liv. Intet snusk, ingen skam, intet elände längre, sol och svalkande morgondagg är livet, vita blommors doft och havets salta vindar, skogars knoppande och ljusa lunder —

»o, låt mig lyfta mina händer, tunga
av nätters brottarkamp med döden
och ljusets hymner låt mig ödmjukt sjunga
med blickens spegel fylld av gryningsglöden.»

Är den icke kommen, timman, då den stora, ensamma vattenliljan får lyfta all djupets samlade längtan mot himmelens blånande ljus?

Acherons svarta ström lockar icke längre med sitt dova brus, har han icke funnit livets ljusa flod, rinnande fram ur alpens klara källor — på knä ligger han vid strandbrädden, fångande skumpärlorna i handen, den bleka kinden purpras av det friska stänket. Det är icke den livsyrsel, som hos en Whitman spränger språkets form i ett oartikulerat extatiskt tungomålstalande, han har ropat sig hes och trött uti alltför många svarta nätter, stilla, viskande är hans livsglädje. Det är intet av ungdomens yrande övermod —

»se, jag har åldrats, Herre, och är ganska trött, det blivit annorlunda allt sen förr.»

Men Nocturnepessimismen har vikit, tron och hoppet fyller honom —

»vi hava prövat allt, vi hava vilse farit
och äro ännu unga.»

Skall då icke ur lustarnas kaos framgå viljans kosmos, skall icke världen födas ur töcknen?

Inte bara den genvärld, som William Blake uti dikten »Kristallrummet» sjunger om, den gyllene, kristallbesatta, esteticismens månskenstrolska värld.

* * *

Är det slagrutan, som för till livets klara källor, det lidandets törne, som »Primaveras» och »Källornas» diktare håller i handen? Eller

är det bara ett av den romantiska teatergarderobens mytologiska attributer, en av esteticismens många leksaker — är det icke vordet ett mode bland tidens alla unga arabeskdiktare att sjunga om den korsfäste Dionysos, deklamera inte seklets parfymerade skönandar med halvslutna ögon i ciselerade strofer vad en Nietzsche i Ecce-Homolidandets yrsel väser över läppar, där den sista droppen av vinättikan torkat.

Är det bara ekot av Heidenstams Karnaksvisdom, som genljuder i den unge Sven Lidmans Cassandradikt? Eller är hans lidandestro ett personlighetens förvärv, vunnet i heta nätters och bleka morgnars blodskamp med lustgudinnan? Har den icke det personligt tillkämpades styrka och kraft, frälsar den icke från Pasiphaës förbannelse — sjunger icke diktaren av »Elden och Altaret» (1907) om Henne, den kära med det solgyllene håret, Makan och Modern, drömmer han icke om faderskapets eviga liv i hälsa och rikedom, lovprisar han icke den stora härliga världen, icke den brännande hudens men de friska sinnenas himmelsblå, solskensklara värld?

Är ungdomstrånadens oroligt fladdrande lusteld vorden den skapande mandomens klara offereld på det heliga altaret? Eller är det en självhypnosens fåfänga dröm allenast, är källan, han skådar, blott den ökenpinades fata morgana — ser han det icke själv, är det icke sanningen, han i dikten »Marsyas» ännu har mod till att skåda i ansiktet:

»aldrig i svala timmar såg jag i klarnande frid
världen i vilande ro, ljus av en strålande eter,
vällust var allt för min själ, drömmar och
hemligheter,
livet var dunkel och glöd och ständigt växlande
strid.»

Bränner icke den gamla lystnaden i köttet: finnes det någon annan värld för honom än det darrande kvinnoskötet, hårt pressad i kärlekens famntag lever han tidsåldrarnas bragder och dåd, lever han världens fjärran länder, Venezias och Romas marmorkolonnader, Biskras ökendoft och det skimrande Alexandrias rosenglöd. Icke är det det nya livets klarögda tempelbroder, som ligger på knä vid altaret med Vestas eld, är det icke den gamla Pasiphaëelden, som ryker på stenen, är det icke den bleke brodern till Mimnermos och Aristippos, denne Hegesias Peisithanatos, bränd utav sandelbålets vällustlåga, stammande den tunga kärleksvisan till Hekate, dödsdrottningen:

»i öster klagar man nederlag,
i väster jublar man seger,
och dagen går i den gångnas spår
och ödet slår
det bästa människan äger,
men livet bär på sitt gyllne hår
en pärla tung som en sorgens tår,
vars like gudarna sakna:
det kommer en morgon, då hjärtat ej mer
till sorg och svårmod skall vakna.»

Var är pånyttfödelsen, som diktsamlingen »Källorna» drömde om, var är hoppet och tron — sjunger han icke åter nocturnernas dova hopplöshet:

»hur dör en värld i världen som ett blad,
och ingen märker det och bland de döde,
hur ensamt glöms en enda ensams öde
bland alla enslingar i dödens stad.»

Det finnes bara en frälsning, Persephones iskalla famn. Men livet är Imperia, hetären, den aldrig stillade brånaden, köttet, som tänder alla ögon i brand, den elfenbensvite kardinalens slappa och trötta gubblick, ädlingen Chiaras skarpa mannablick, den unge gosselike målaren Giacomo Fortis glansfulla ynglingaögon.

Det är desamma tomma, krampaktigt sträckta händerna, som en gång i »Pasiphaë» i namnlös lusta famlade efter lustgudinnans kalla sten, som nu uti dramat »Imperia» (1907) darrande gripa efter skuggan av renässansens stoltaste hetär. Starkare, vildare blott är brånaden — Hellas togor äro för kyska, för svala för hans hud, han kläder sig i Renässancens purpur och guld — lidelsen är vorden satyriasmus, där är sadismen hos en Gemma i dramat »Ättlingar», där är koprofilien, hos hovpoeten i dramat »Den frankiske läkaren».

Passionens kaos blott är det, han diktar, nu inte längre antikklädda vers men renässancedramer — det stora kaos' söner äro alla hans hjältar, passionens svartbleka va-banqueriddare,

bröder till chevalier de Seingalt: Xavier Aimone, dogernas son, speldemonens besatte, den franske kavaljeren uti »Ättlingar», på repstegen sökande vägen till den stolta Jolantha Ubaldini, den frankiske läkaren

> »en tankfull äventyrare, ett stycke lärd,
> som livet danat till ett stycke skurk.»

I begynnelsen var kaos, i evighet är och blir kaos. Vad är då detta gyckelverk, som människotunga kallar vilja — trött på de hetsande lekarna uti Pasiphaës och Hekates kedjor, på sin kosmoslängtans eviga besvikelse börjar Pasiphaës bleke diktare ruva över problemet makt och vanmakt (»Härskare» — »Det döende Venedig». Två dramer om makt och vanmakt 1908).

Har han rätt, Stasanor, indiern, förr furste. nu slav, med sitt tal om undergångens ro, om alla ödens tomhet och alla bördors lätta intighet? Har han rätt, poeten Keiros, den veke drömmaren och diktaren? Vem är han, denne Arkimedes, den starke, som vågar tro på det rena Kosmos, segrande över Kaos' vanmakt?

»Δός μοι ποῦ στῶ καὶ τὴν Γῆν κινήσω» —

med den gamle syrakusanaren ropar sonen av Kaos, Pasiphaëvanmaktens hetsade svagling, det ut i rymden:

> »till Kosmos' stränga linje längtar mannen
> och ej till Kaos' töckenhav.»

* * *

I grekisk toga eller i renässancens ädlingsdräkt, ständigt är han uti vers och drama densamme bleke ynglingen med Pasiphaës hektiska eld på de tärda kinderna, ständigt ljuder genom hans rytmer densamma hesa viskningen: finns det då ingen frälsning från den ludne Eros' yrsellekar? Ha då Makterna intet annat svar på människoviljans möda än den stora svarta bläckplumpen, som förstör papperet för den unge Leo Tolstoy, då han begynner skriva sina levnadsregler?

Var är den fasta punkten, som lyfter Kaos till Kosmos, den Arkimedes' punkt, som en gång Ola Hansson jagade efter över kontinenterna? Finner icke Sven Lidman den till slut — släkten, ätten är den — löser sig icke passionens hets uti släktkänslans djupa ro. »Pasiphaës» och »Imperias» lyriker blir Silfverstråhlarnas epiker.

Är icke yrseln övervunnen — han lever icke längre i lustgudinnans hetsande töckenvärld, nu lever han med ätten, med de blåögda Silfverstråhlarna på Stensborg, med de brunögda friherrliga Silfverstråhlarna. Med Johan Silfverstråhl, den bredaxlade, tungblodige fideikommissarien på Stensborg, bondgården med den storståtliga herrgårdsstentrappan (romanen »Stensborg» 1909) — med Henrik Silfverstråhl, den stockholmske affärsjuristen, den främmande, snart hemtama fågeln uti den gamle Abraham Herners finansfamilj (»Köpmän och krigare» 1911) — med Carl Silfverstråhl, den unge officeren vid kungl. livjägareregementet (»Carl Silf-

verstååhls upplevelser» 1912) — med den gamle karolinen Claes-Fredrik Silfverstååhl, hans son hovrättsassessorn och sonsönerna Johan-Peter och Henrik-Göran (»Tvedräktens barn» 1913).

Pasiphaëyrseln är övervunnen, med ätten lever han. Men är Kaos väl blivet till Kosmos, är det icke blott det gamla Kaos' söner, dessa Silfverstååhlarna, riddarna av mjältsjukans och svårmodets eldsflamma? Är det icke blott det gamla Äventyrets va-banqueriddare, denne Henrik S., börsjobbaren med sin religiösa vördnad för svågern Otto Herner, idealmänniskan, storfinansiären, spelaren, äventyraren, don Juan, med sin våning och sin älskarinna i London och Berlin, i Paris och Petersburg, älskande att blända och försvinna i sin auto — denne löjtnant Carl S., anföraren av regementsfrancaisen uti vända vapenrockar, den demoniske tjusaren i silkeunderkläder, som ruinerar sig på 5 kronors écarté och tager ifrån sin kompanichef hans maka, den beryktade kaptenskan Armsköld av millionärsläkten Severin?

Är han icke en Kaos och Vanmaktens son, själve den store Thure-Gabriel Silfverstååhl, den stoltaste av Silfverstååhlare, kött av reservlöjtnant Lidmans kött och blod utav hans blod (»Thure-Gabriel Silfverstååhl» 1910). Han må sedan i sin soldatcell aldrig så ofta deklamera den gamle Gyllenborgs »Ode över själens styrka» och taga aldrig så många kalla avrivningar, han må spruta aldrig så många stora ord mot den dödligt hatade Staaff och hans anhang: »fiskaren

Drægers och fröken Fägerskölds juridiska ombud, pratmakaren på Eriksberg och riksdagsman Anna Lindhagen eller Carl, det första fruntimret i Sveriges riksdag», han må aldrig så stortaligt ösa sitt förakt över expeditionsministären »firma Ramstedt och kompani», över herrskapet Bernadotte och Sveriges usla adel, som icke längre kan föda en Ankarström, han må dundra aldrig så hårt mot den gamle kungen, som icke ville ta expresståget till Kristiania för att i den norska huvudstaden häkta sina upproriska rådgivare och giva sin armé det efterlängtade tillfället till upprättelse, »en armé, som levat på freds- och fäfot i 100 år». Men det behövs verkligen inga skarpa ögon för att se, att den hålögde Tilly-idealisten Thure-Gabriel icke är någon av viljans och bragdens heroer, bara en av tidens tusen neurasteniker, närmast av intresse för sexualpatologiens yrkesmän — man jämföre endast hans askessvärmerier och hans brutala excesser mot fröken Breier. En heroismens hysteriker endast — löjtnant Thure-Gabriel är sannerligen icke av det folket, som en gång vräkte tolv odugliga konungar i brunnen på Mora ting, hans stora attentatsplan mot den gamle kungen är aldrig ett ögonblick farligare än den gamle kvietisten doktor Glas' mord på pastor Gregorius. Man undgår icke att känna en viss lättnad vid tanken på att denne plutonchef aldrig fick föra sina svenska värnpliktige till bajonettanfall uti Sveriges norska krig — man känner icke en sekunds förvåning, då man ser denne hyper-

nationalist till slut göra neurotikerns flykt bort från sig själv — till Amerika.

Har då Pasiphaëyrseln väl vikit, är det kanske icke dess flämtande korta andedräkt, dess hetsat oroliga puls ännu i Thure-Gabriels nationella tarantism? Var är väl Kosmos' stränga linje, den nationella humanismens spektrallinje, uti denna släktfåfängans och cæsarlidelsens heroiska kaotism, ur vilken Silfverstråhlarnas episka cykel ändlös upprullas? Nationalkänslan, liksom den religiösa och sexuella känslan har sina sjukdomar och förirringar — hör icke nationalisten Thure-Gabriel hemma på kallvattenkuranstalten?

Att denna nationalism sedan kallar sig heroism och deklamerar om viljekraftens renässance, om personlighetens och mannagärningens storhetstid, duperar oss icke. Är icke melodien till »Hvila vid denna källa», den Bellmanska vinglädjens sång, hämtad från Pergoleses »Stabat Mater», visste icke redan den gamle Herakleitos, att motsatserna älska varandra, svärmade icke en onaturens furstinna som madame Krüdener för naturen och stack sina svindlande moderäkningar ogenerat mellan bladen i sin »Paul och Virginia», var det kanske icke Atterbom, som i Phosporos sjöng om kraften:

»den bleka månen skys av kraftens söner,
och drivna blomman ej vår tinning kröner.»

Se vi då icke med egna ögon, vilka viljekraftens och dådets paladiner dessa Silfver-

stååhlar äro, är det icke med ett visst leende, vi se den gamla Krönikenationalismens stolta heroer nu av chauvinismens yngste Heros Skriblerus flyttade över till nutiden, dessa bålda löjtnanter i silkeunderkläder, besatta av écartédjävulen, lidelsefullt kämpande om de demoniskt rika och högättade kvinnorna, saligt troende på den enskilda utbildningen och paradexercisen contra klenhuvade kvasiintellekt och murvelsjälar, på kasernernas unga friska mannaviljors råhet — dessa den nationella merkantilismens börsjobbare, susande fram uti lyxbilerna, stolt bänkande sig med den internationella storfinansens vandrande milliardjudar, vanvettsnyckernas gyllene sagofurstar.

Anade vi då kanske icke detta som Silfverstååhlarnas diktare i sin naiva öppenhjärtighet blott alltför ofta och alltför tydligt röjer, att detta heroiska, som den stora, tomma Stövelns riddare i dag kasta demokratiens folkpräster i ansiktet, icke mycket annat är än ståndsfåfängan och släkthögfärden. Bara det, att det finns en Pettersson i statsrådet är nog bevis för en Silfverstååhl, att allt är fel inriktat och förutbestämt att misslyckas — vad betyder personligheten gentemot börden, just börden är det, som är personligheten, är viljan, är kraften, är det heroiska. Patricierstolthetens och plebejföraktets heroism, denna heorism, som den holbergske Henrich så starkt känner: »jeg er ikke aerlig, jeg er velbaaren», det dryper av den uti Sven Lidmans dikt — han är den stolte Björn Ulftand (»I stor-

mens tid»), som slår på altanen till Steninge hus och hädar bönderna:

»ni ädla grevar till svinhus och stall,
som leva av herrarnas smulor,
än kan jag sätta i bondens bak
mina stora och stålskodda sulor.»

Sandalen, som en konung bär, är tyngre än ett dussin av sidenhandlanden Kalons gelikar — Arkimedes uti »Härskare» är ingen beundrare av plebsen — det är inte självstyrelse men bågskyttar, som folket behöver —

»det finns ej bättre tjänare och sämre herrar
än folket nedifrån,
och jag har aldrig frågat efter,
vad skräddarn och skomakarn tänkt.»

Folket, det är bara statister omkring hjältarna, tjänare, som endast ha att lyda sin hövding — endast hjälten, hövdingen har värde inför gudarna. Men denne hövding är ingen annan än maktmänniskan, ärelystnadens och vinningsbegärets bleke besatte, den hålögde älskaren av lady Macbeth, kvinnan med ärelystnadens dåd klibbande vid händerna. Det är bara en rovriddareätts historia, Silfverstråhlarnas stora epos — dessa ädlingar känna ingen annan torva än sin äras och vinnings mark — bara för att en Pettersson sitter i statsrådet funderar en Silfverstråhl på att emigrera till Tyskland och sätta in sina kapital i den tyska riksbanken — vem vet, om vi inte i en framtid finna dem som

tyska nationalister och junkerriddare, trötta på ett land, som icke kan ryckas med i deras stora va-banque till odödlig ära och hugstort dåd.

Vad det så än är, detta verk, som den unge Karlsborgsvolontären uti seklets första år begynte att drömma om, historien om Marhultsprostens ätt, men ett svenskt nationalepos är det icke — det svenska folket har intet att skaffa med Silverstååhlarnas äventyr vid spelborden och i boudoirerna — diktaren må aldrig så mycket exaltera upp sig såsom sin götiske farfars och farbrodern-fosterfadern kapten Sam Lidmans arvinge och testamentsexekutor av svensk nationalism.

Men är också Silfverstååhlarnas episka cykel något annat än ett försök att söva blodets gamla Pasiphaëhets, en hypnos, frälsande från Imperiayrselns förödelse? Har inte dionysiern Hans Alienus funnit friden för köttets oro hemma på fädernegården, finner inte Pasiphaës hetsade passionsriddare också friden i Silfverstååhlarnas släktkrönika? — Känna vi inte den gamla melodien, Johannes Dantiscus' gamla historia, historien om den erotiske diktaren, som slutade som den arge reaktionären, den falske Erosprästens eviga förbannelse.

Bränner huden då honom icke längre, lever han då lugn med sina Silfverstååhlare? Skall han leva lugn med dem allt längre tillbaka i tiderna, fram emot Ura-Kaipas gravdös?

Vem kan säga det, vem vet, vad som kan hända honom? Kanske skall det kunna gå

honom som den unge Maurice d'Espervieu i den gamle Anotole France's sista fromma krönika, kanske skall han bliva lurad av sin skyddsängel. Omöjligt vore det inte, där finns hos Sven Lidman mycket av denna de stora möjligheternas sancta simplicitas: man behöver bara tänka på den rörande skildringen uti »Thure-Gabriel Silfverståhl» av 113 Samuelssons, unghinkens, omvändelse och hjältedöd med gärdesgårdsstören i magen efter ett Silfverstååhlskt bajonettanfall — en gammal värnpliktig behöver bara tårögd minnas den vackra kasernskildringen uti »Carl Silfverstååhls upplevelser» ifrån aftonen efter generalens inspektion, skildringen av de bländade, bedövade beväringarna, som kvällen lång endast beundrande tala om dagens stora upplevelse, om generalens stämma och hans stiliga ritt.

Vem kan säga, vad som kan hända honom, »Pasiphaës», »Imperias» och Silfverstååhlarnas diktare? Men skulle han väl kunna glömma siareordet, att alla stora män varit konservativa? Ett dåligt skämt bara!

Ja, ja, vem vet, där är hos honom mycket av det stora naiva patos, som kan bliva farligt för hans tro. Det skulle kunna hända, att den svenska unghögerns store diktarejunior en dag började tvivla på Staaffhatet.

Sannerligen vore det icke hans lycka, att han, ännu ung, bleve riven bort i ett oväder, såsom den välborne fadern till Feuillets »le jeune homme pauvre» önskade det för sin ädle

son. Känner han det icke själv — är det icke det ovädret, han beder om, redaktören för den tyska »Svensk Lösen», plutonchefen i de 300-åriga skuggornas spökarmé?

* * *

Brunnit på bålet har Sardanapalos, munnen, som kysste Ninives vackraste flickor, är vindarnas stoft. Men ännu flammar Sardanapalos' bål, det är vordet den svenska nationalismens bolmande vårdkase — uti röken står den bleke Thure-Gabriel Silfverstråhl, skälvande av omåttlig heroism, kastande sina grenar i lågorna.

Finns det då ingen annan eld uti detta köldens land, finns det då ingen annan ungdom än Vårdkaseynglingarna, Staaffhetsens och maktlärans adepter, realiteternas, konjunkturernas, den privatekonomiska karriärens svärmare och drömmare, »Tjocka-Bertha»-idealisterna? Är då denna »Thure-Gabriel Silfverstråhl», det nya seklets och den nya ungdomens roman, fortsättningen på Strindbergs »Röda rummet» och Per Hallströms »Våren»? Har den bittre Grillparzer rätt, då han siar om att den moderna bildningens väg går från humanitet genom nationalitet till brutalitet?

Har då detta triumferande 90-tal inga andra unga diktarsvenner än Silfverstråhlarnas Pasiphaë-hetsade hysteriske chauvinist, än echolalisten Bertil Malmberg? Hur mycket mänskligare, hur mycket sannare är då icke den unge Carl R. af Ugglas, diktaren av novell-

samlingarna »Himmelens folk» (1908), »Den blå skuggan» (1910), »Legender och berättelser» (1912), också han en av 90-talets epigoner, men utan krampen och yrseln, viskande stilla om visdomens bitterhet och skönhetsdrömmens djupa lidande, mullens och himlarnas hårdhet och människoviljans fåfänglighet, om den bitterljuva resignationens svala ro, den stilla kärleken till skärvorna, om Methusalahs evigt brinnande längtan, om riddar Rohault, den svårmodige, stilla »riddaren utan land».

Hur fjärran från Thure-Gabriel Silfverstråhls gälla skrikande hysteri är icke den stilla klara friden uti Carl R. af Ugglas' lilla prosadikt »Återkomst» — sval tindrar aftonens stjärna över den vita herrgården mellan björkarna, där ynglingen möter Hans Alienus på gången, beströdd med de sista små gula provinsrosorna — trött, besviken, bitter, stilla behärskad viskar den prövade vandringsmannen om den osaliga världen och de stackars människorna, det dödas, det oåtkomligas, oändligas eviga tjusning. Man tänke sig bara, att löjtnant Thuru-Gabriel skulle möta Hans Alienus, vilka stora fraser, vilka jättestora ord, vilket skrik uti natten. Hur skulle icke fåglarna skrämda vakna runt i parken, då den gälla rösten började orera om det gamla Maakalös, storhetstidens stolta palats, som åter måste resa sig ur gruset.

SIGFRID SIWERTZ

Andra sjunga om fornvärldars glans under evigt gröna pinjer — det är den unge diktaren Sigfrid Siwertz, som talar uti »Gatans drömmar» (1905) — andra sjunga om det silande ljuset i slätternas pilar. Men gatans drömmare sjunger om staden i solglöd och dimma.

Andra sjunga — ja, vad är det, de sjunga om, om icke om kärleken, vad annat stava de i legenden och krönikan än älskogens röda skrift, är det icke Erostrånaden, som dallrar uti slättens visa. Än gatans drömmare då. Vad annat är det, han sjunger om än om kärleken, är han icke också en av den arma irrande trånadens lekare, en av riddarna vid »Unga poeters» tavelrund, vigda åt Venusbergets drottning.

Är han icke en blek yngling, strövande rastlös i hungerdrömmens sömngångaroro, den unge diktaren av »Gatans drömmar». Är det icke Martin Bircks gamla stjärna, han stirrar efter, där han jagar mellan parkens lindar, som i skygg vårdröm lyfta de frusna grenarna mot det trötta gyllenbleka skymningsskenet — där han smyger uti gatornas drömvita lyktljus, längs de trötta lutande husen i de skumma gränderna. Kärleken, vad är kärleken? — storögd stirrar han efter kvinnorna, som i marskvällen hasta till kärleksmötena med blickarna dunkelt brin-

nande — nu treva giriga händer i smygarna efter höfter och sköten, han känner det, han darrar. Kärleken, vad är kärleken? — han fryser, då han i lyktglansen ser de sminkade kvinnorna, stum flyr han undan de råa skratten och svordomarna, som eka i gränderna. Kärleken, vad är kärleken? — hör han icke dryaderna snyfta i lindarna. Finnes det icke en vit bädd också för honom, där hans trånad kan slumra till ro? — ensam sitter han, stirrande efter estradens Circe, längtande att se hennes öga skymmas av lusta, att salig känna hennes vita lemmars ryck — bävande av smärta blickar han efter kvinnan, som glider förbi genom parken, där han ensam och frusen drömmer med de stilla träden, drömmen om en vår med violblå kvällars rymd och farande svalors lek. Var är hon, som är hans kärlek, vem är hon, vem?

»Jag vandrar i skymningens döende ljus
mellan gatornas kyrkor och jungfruhus,
och kvinnorna nalkas och glida förbi —
det är skälvande stråk i min själs melodi.
Deras röda och törstande läppar le —
det är stigande längtan och dunkelt ve.
Vem är det, min ensamhet trår emot?»

Två skygga ögon, som tiggande stirra efter kvinnorna men bara fånga aftonglödens återsken, två bleka läppar, som bränna törstiga efter kyssar men bara få sjunga trånadens visa, sinnenas längtan och oro är de gamla gatornas unge

drömmare. Är han en av de besatte, vigd till den ändlösa yrseln, dömd att evigt dricka livets vin ur den stora Lustans bottenlösa sål? För icke hans stjärna honom till ett litet hus långt ute på fattigmalmen, där en flicka bor, en mjuk och glad liten flicka med rött uti hatten — finner icke vandraren en hamn i den stora staden, en kammare, där lampan brinner väntande i natten och en flicka sitter drömmande vid den vita bädden. En liten lycka, det är en av vardagsvärldens tusen — all himmelens och jordens lycka, solarnas sällhet doftar ur hennes svarta hår.

»I långa kyssar vi vår kraft förblöda
ur heta munnens öppna röda sår» —

det är den eviga salighetens vällustnatt — det är den vilsna gnistan, som vänder tillbaka till den stora elden, det är den trötta solen, som sjunker i havet, då ynglingen finner hennes blick, hennes mun — Isolt den blondas purpurdryck dricker han ur jungfruläpparna — »Apparuisti, Domine», domnande trött på hennes mjuka arm viskar han om världarnas store Gud —

»Älskade, snart till din sida
segnar jag flämtande matt,
hjärta mot hjärta vi glida
in i nätternas natt.»

Saligheters salighet. Och oro. Varifrån är då oron? Vad är då denna oro, som bultar i hans puls, då han bär henne till kärleksbädden,

då han kysser hennes hals, hennes barm? Vad är då denna smärta, han läser på hennes mun, vad är då denna ångestglans uti jungfrublicken? Är då kärleken smärta?

Vad är livet? Smärta, oro bara? Ligger icke bägaren, nyss bräddad med det gyllene iskylda vinet, i nästa nu i skärvor, han skär sig blodig på dem. Saligheten förgår, oron består — allting är förgängligt utom trånaden, den växande, den hetsande — finns det då ingen dryck, som släcker törsten? Hårt är livet — har han inte rätt, den unge Morten i Stuckenbergs »Fagra ord»: världen är en procentare, som tager blodiga räntor.

Under den låga gråa himmelen irra människornas barn mellan låga gråa hus, en blek höst blott är livet. Men finns det icke en stjärnhöst, då anden blir en stor och isig skönhetsdröm, då själen förstorad sjunker i det väldiga alltet. Hur finna stjärnornas strålklara höst? —

»ack giv mig något av din egen vida
och fjärran ro, du stora obekanta.»

Vad är det då, som frälsar, finnes det intet, som befriar? Drömmen? Är det icke i drömmen, som världen finner sig själv — uti drömmen vandra Simson och Delila sida vid sida, Gianciotta och Paolo glömma hatet, Kung Lear välsignar barnen, Salome och Döparen dricka ur densamma snäckan källans svalkande dryck.

Men hur finna stjärnhöstens stora dröm? Lida sig till den. Är det lidandet, som frälsar? Fyll då din bägare med all smärta, Liv, den drycken ger stjärnhöstens dröm. Finns det något skönare under solen än sorgen, gudarnas gåva, är det icke smärtan, han älskar, den stora kärleken, som ensam ger trånaden ro —

»gudarnas skymning och sorgespelen,
döende ljusets ekon i själen,
vesperklangen i timmar sena,
smärtornas njutning
mer än glädjen äro mig kära.»

Finns det icke en hamn för hungerdrömmens orolige vandrare, sitter icke Fru Sorg och väntar på honom. Väntar att få föra honom in uti drömmens stad, luftigt resande sig på blåa klippors krön, där intet av stoftvärldens armod smyger skumögt och skyggt.

Blir det icke den sista tonen uti »Gatans drömmar», den lilla dikten »Martyrium», hans tro och bekännelse:

»över en smärtans arena
brinna som levande fackla.»

Andra sjunga om kärlekens lycka och ve, om drömmens tempelboning, om lidandets frälsning. Än gatans drömmare då. Stammar icke också han de unga skaldernas svårmodsvisa, en av Sti Högs och de melankoliskes kompagnie.

* *
*

Den ungdomsbleka trånaden uti »Gatans drömmar» blir kött och blod i Margot, skeppareflickan (novellsamlingen »Margot» 1906). All den himmelens bleka glans, som lyser över gatans drömmare, brinner i hennes blåa ögon, all de frusna lindarnas skygghetslängtan drömmer i hennes ranka kropp, hon är vandrarens stjärna, fallen i stoftet.

All smärta, all oro, som darrar uti diktarens första bleka rytmer, blir inslaget uti Margots levnad. Allt är rinnande vatten omkring henne, Mälar- och Saltsjösträndernas tegelbruk, sandlag, hamnplatser, hus och människor glida förbi henne, där hon, blåögd och svarthårig som en blekingsflicka, sitter på sin faders pråm uti blankögd undran. Rinnande vatten och skiftande stränder är kärleken, alla glida de förbi henne, den första kärleksnattens gudasände, hamnarnas alla kaptener och styrmän med hungern i lemmarna, den unge kaptenen på »Mona» som hon rymmer med från fadern ut på de strandlösa vattnen. Finns det väl en hamn för kärleken — inte är det hamnen, hon finner i det franska glädjehuset, dottern av de evigt glidande farkosterna.

Vad är då kärleken? — I vattnet, som virvlar vid akterspegeln, som gliltrar vid kajens gröna pålrader, stirrar »Margots» diktare. Tiger icke vattnet om kärlekens hemlighet. är det icke i vattnet, som »Soldaten Maria» går, portvaktsdottern, hypnotiserad av ensajn Johannesson, hetsad av kärleken till Jesus och kapten Rick,

en dag, när frälsningskaptenen reser, lämnad ensam med sin brännande lusta, stigande i vattnet att svalka den. Vad är då kärleken? Inte lycka, inte jubel: den unge Gusten — i novellen »En överflödig» — smyger ensam och olycklig, avundsjukt sneglande på Vilhelm och Marta, som skalkas tillsammans — när Vilhelm reser sin väg, blir det Gustens tur att kyssa Marta i aspsnårens skymning, men ångern och skammen gör honom drycken bitter — äntligen en dag känner Gusten den stora, veka självuppgivelsens kärlek utan hatet och föraktet, men det är icke längre livet, det är den begynnande döden, lungsotens skimrande korta och falska dröm.

Hårt är livet, människan skulle aldrig kunna leva det, om hon inte hade drömmen att fly till. Är det inte drömmen, som håller henne kvar i livet, den gamla alabasterbleka kvinnan — i »Det blå rummet» — med det tunna gråa håret, den ensamma, vars man förliser med sitt skepp, vars son sjökadetten dör i reumatisk feber, vars blivande svärson, läkaren, ryckes bort i en epidemi i dagarna före bröllopet, den övergivna, som ännu sitter i sitt lilla rum och väntar på mannens återkomst.

Inte lycka är livet, han är en broder till Raymond Lullius, den bleke mannen i Per Hallströms dikt, som sett det vederstyggliga frätande såret på Carneolas bröst och aldrig kan glömma det. Men inte heller olycka är livet — lyser inte drömmens blida solsken vemodsfullt

stilla och klart. Han känner icke hälsans stora och starka glädje — men han spottar inga hånord och smädelser på livet — han är konvalescenten, som sitter och stirrar på den kraftlösa, vita handen (»Konvalescens»): han vet, att den skall förruttna, svälla, brista och bli jord, men hur underbar är icke handens fina, mjuka, konstrika vävnad och harmoniska linje, hur tröstefullt ljuv är icke syrenbersåns doft. Hur sköna äro icke tingen, luften, full av den osynliga, smittande glädjen, ljuset, som leker på den gamla husväggen med den bristande rappningen, solglittret i rännstenen, de frusna röda bären på vägkantens rönnar. Hur skön är icke hans stad, Mälar- och Saltsjöstrand, hur älskar han icke de trånga, övervälvda stadsgränderna, de gamla gråa Skinnarviksbergen, det åldriga lusthuset inne i trädgården vid Saltmätaregatan, lindarna inne på Tyska kyrkans lilla skumma gård, poppeln, planterad av den gamle Bellman ute på Lilla Essingen.

Han är ingen av kraftens skrikande, Nietzsche-tränande trapezheroer, han ropar aldrig högljutt som en Mallarmé:

»Jag är besatt. Azur! Azur! Azur!» —

han viskar endast lågmält och stilla om solskenet och den blåa rymden, om vägarnas lekande strimmor. Han är en stillsam och leende vandrare, drivande utan mål på alla de gamla gatorna och torgen, diktaren av »Den unga lönnen» (1906), lyssnande, skådande — glad åt

några pianotakter från ett öppet fönster, åt det gamla huset med de rostfrätta smidena, där kastanjen sprängt trappan och kråkan ostörd bor i linden — levande i ensliga stigars sus, mörknande ödevatten, höstliga lönnars guld — — sjungande med de nakna träden, den unga lönnen, som stilla och silvervit drömmer efter höstvindarnas oro, björken med de vita stjärnstenarna, poppeln med förgängelsens eviga fråga susande i sin krona. Det brusar ingenting av ungdomsblodets övermod uti »Den unga lönnens» dikter: han sjunger om den gamle mannen på trädgårdsgången, blickande mot morgonljuset, lyssnande till fågelsången och hagtornshäckens sus, beskärande de unga rosenträden (»Lycka») — han sjunger om »Den gamle lärde», levande bland sina böcker i den lilla helgdagsfromma staden, lycksalig i sin vita dröm om det stora tysta, vandrande trygg till den sedan år beredda graven vid kyrkogårdsmurens almar. Flauberts stilla, bitterljuvt resignerade livsglädje: glädjen vid tanken på att hans stoft en gång skall befordra de sköna tulpanernas växt.

Än oron då, har den vikit? Vakar den icke på de vita vägarna, där de en gång gingo två bland slånen i den veka vårens tid, vakna icke minnen sörjande och unga ibland trött syren, ibland pilarna vid ån. Är det icke på havets botten, som han vandrar: som en alg är almens mossiga krona, genom asparnas bruna tång glider djupets ström, månen är en vit manet och björkarna hänga fulla med bleka sjöstjärnor. Är

det icke i månlandskapet, han vandrar, i kratrarnas kosmiska köld, i Hyles tigande tystnad?

Nej, oron hetsar honom icke längre, uti svalgrön ro strålar rymden senhöstklar, gatan ligger i blåa skuggors frid, i hans öra ringer återklangen av det Goetheska ordet: »Freuet euch des wahren Scheins», djupt ur allt ljuder den hemliga maningen:

»var tyst, min själ, och vila dig i tingen».

Oron har vikit —

»Jag är som ett träd, där vinden har dött,
som en man, som vandrat och ingen mött,
så dröjande, ensligt försonad och trött
och tempelstilla i anden.»

Är hon då icke längre i hans dröm, kvinnan, som hetsar bloden? Är det då icke kvinnan, som går igen i hans »Triptyk»: Lydia, flickan från Tibern, med korgen på det högburna huvudet — parisiskan i det violvita ljuset från världsstadens båglampsglober — kvinnan i East End, släpande sig i de kvava gränderna mellan lastade lighters och järngrå skrov bort till hamnkrogen?

Varför strövar han väl längs kajerna om icke för att söka farkosten för sin embarquement pour Cythère?

* *
*

Ligger icke oron ännu sugande i blodet? Gammelmans svala trädgårdslycka är blott det klappande hjärtats avundsjuka dröm, stor och

orolig brinner ynglingens längtan efter det ändlösa havet och de fjärran hamnarna. Om de rinnande vattnen och de skiftande stränderna, om de tusen farkosterna drömmer alltjämt den unge Sigfrid Siwertz — kvar dröjer barnaårens Marryatsvärmeri och ungdomsårens stora sjuka Atalatrånad efter rosenlianernas blåa jätteskogar, där den stora töckenmånen skimrar över de älskandes barkhydda. En kines som den gamle Kant må stava livstiden lång hemma i sitt Königsberg, rädd för resans äventyr, men kände den gamle pedanten också någonsin lusten att kyssa en flicka, fann han någonsin kvinnan, »tinget i sig» — har inte de gamla paternianernas sekt rätt, att underlivet är säte icke blott för könslusten men också för reslusten?

Åter blir hans oro kött och blod, i John Österman, skepparepojken ifrån Södra bergen (novellen »Hamn och hav»). En broder till Margot, en frände till den flygande holländaren, en ensam och rolös sjöfarare, frysande i vinterstormarna på den gråa Östersjön, biten av Nordsjöns saltvassa skum, vaggad av Atlantens långa dyningar, smekt utav Medelhavets ljumma fläkt. Hemma överallt och ingenstädes — Hamburgs kyrkospiror, Köpenhamns kupoler, Amsterdams lindskuggade kanaler, Londons myllrande docklabyrinter, Grimsbys höga vattentorn, sandbankarna utanför Calais, Algers stjärnlysta gränder och Alexandrias febermåne ser han och lämnar han bakom sig. Finns det väl en hamn för kärleken? — när han efter kärleksnatten uti

Genua frågar Annita, om hon vill gifta sig med honom, blir han utskrattad — ensam på ändlösa resor drömmer han om henne, tills stormen en dag tar honom vid Svenska Björn.

All kärlekens smärta och oro samlar sig åter uti tunga droppar uti novellsamlingen »Cirkeln» (1907) — där finns ingenting av »Den unga lönnens» blida konvalescensglädje. Med döden är kärleken släkt — han gör väl ett försök att lyfta kärleken till livet, giva det livets mening uti barnet: artisten Verner — i novellen »Tvenne världar» — känner den slocknade kärleken till Ingrid åter tändas, då hon blir mor — men det är ett försök bara, i nästa nu skämtar han bittert med det: Sven Borin, den ensamme matematikläraren i Trosa, gläder sig åt sonen, han fått, tills han en dag finner, att den inte är hans, att en annan varit före honom (»Drömmen om barnet»). Med döden är kärleken släkt: det är som tre skovlar mull på Eros' kista, de sista tre novellerna i »Cirkeln», tunga, monotona, alla viskande om döden och kärlekens ensamhet: »Stationen», historien om Torkel Livijn, den ensamme i det lilla stationssamhället, ständigt levande under två atmosfärers tryck, älskande stationsinspektorens hustru, dödande sig, då hon reser med en annan — »Den ledande skenan», historien om Michel Justin, kontrollören vid Metropolitain, ensam vid absintglaset, dövande sorgen över Susannes svek, finnande döden under den elektriska ledskenan — »Det mörka segermonumentet», historien om

den olycklige Bengt, som skjuter sig i Victoria park, ensam i den främmande storstaden.

Obarmhärtigt är livet, vad frågar det efter den gamla mor Baren vid Vattendragarnas gata — huset skall rivas och bli magasin, än sedan, om gamla mor Baren dör med det första yxhugget (»Huset skall rivas»). Finns det då icke en strimma sol uti »Cirkeln», är då allt blott det tjocka, becksvarta mörkret, densamma hopplösheten som i en Gustav Wieds »Circus mundi» står på huvudet och sprattlar med fötterna? Finnes det då icke något av diktarens tro hos den unge Georg — i novellen »Skuggor» — den trötte, stille biblioteksmannen, älskande Lili men offrande sin kärlek och lycka för Martin, lidande sig till smärtans stora klara rofulla tro, stammande över bleka läppar sin hymn till det oförnuftiga, nidska livet: »Liv, du är det ständigt blommande undret.»

Det är en svag och stilla ton blott i »Cirkelns» tunga bitterhet, hans tro på den smärta, som lär att älska livets nödvändighet, som föder viljan på nytt, härdad, segerstark. Men den finns där ändock, den vänder tillbaka. På torget i Satrapens stad står tyrannen fängslad, störtad från maktens höjd i fångenskapens träldom, uti solgassets hetaste timma prisande den stora strålande nödvändigheten (dramat »Tyrannen» i »Indiansommar» 1908) — i sitt gamla ungkarlsrum hos sjökaptensänkan vid Stortorget, bland alla sina dal- och gökklockor, schweizer- och schwarzwalderur och rococo-

pendyler sitter f. stationsinspektor Lauritz, stirrande på krassen i fönsterkupan, drömmande om den unga Vega, sin kärlek, som han offrat för den unge älskaren, stammande sin levnads stora visdom: »fri är den, som lidit mycket», resignerad inför nödvändighetens harmoni (novellen »Klockorna» i »De gamla» år 1909).

En sval och lycklig människa, med blå indiansommar i hjärtat, står doktor Wiwallius på ön långt borta i skärgården inför Maud Silfverskköld, den stolta kvinnan, han älskat (»Indiansommar») — han darrar icke längre: att älska, det är att vara bunden, lida djupt och kämpa länge — men han är fri nu — en sekulariserad Luther, predikar doktor Wiwallius sitt evangelium: »att le är visdomens summa, man måste ha ja till allt.» Lös smärtans pärla i din bägare, och du har humorns gudadryck — »Cirkelns» svårmodige diktare ler åter stilla och gott, med själva kärleken skämtar han i »Indiansommar», med den unge Deurell, de trötta rasernas intellektuella passionsmänniska med de smala, högådriga händerna och det spefulla sorgmodiga uttrycket. Med sitt reflexionssjuka intellekt skämtar han: det blir sanskritprofessorn på varietén, kring vilken de glada ungdomarna dansa, obarmhärtigt gycklande (novellen »Atman» i »De gamla») — med livet skämtar han: stolt bänka sig de gamla »Mälarbröderna» till kortspelet och groggarna, ännu under gråa och kala hjässor levnadsglada ynglingar och narrar — än sjuder vikingablodet: då Kristoffer

Sebart hissar den röda flaggan på sitt slott, komma de alla farande, törstiga efter glädjen, den gamle Leonard Swedelius i sin gröna snipa, gamle Patrik Leerhausen i sin kutterjolle, Anders Wingmark, prästen, i sin ekstock — leve livet! Får också gamle Patrik slaget som tack för sitt alltför muntra umgänge med kaos, så firar gamle Leonard sitt bröllop med fru Amelie, ungdomskärleken, för vilken han en gång för 30 år sedan brunnit.

Leve livet! — endast den kan i sanning ropa det, som på samma gång med en Alfred Mombert kan viska:

»Die Erde grab ich gern, die braune feuchte. Ich bin so oft gestorben.»

Endast den kan i sanning känna livets glädje, som vunnit försoningen med livet, humorns stilla försoning. Vinner då icke »Margots» och »Cirkelns» bleke diktare den? En svag och stilla humor, i släkt med den Eros-Thanatosdrömmande Hallströms stilla glidande i tillvaron.

Ingen stark och trotsande livskänsla — älskar icke »De gamlas» diktare att leva med åldringarna? Men han sneglar efter ungdomen — det är ungdomen, som är viljan och dådet — ungdomen blir samvetet för den stackars Antonius Friis — uti »Räddningsbåten» — den förfallne skådespelaren, som fiskas upp av de tre skärgårdsseglande pojkarna och följer dem på seglatsen, till en tid duperande sig själv och dem, tills han inför de unga viljorna känner,

att han är en lögn, och dränker sig. Ett samvete för gycklaren, för den svage en hälsokälla, vilken styrka ger icke livet med ungdomen — de gamla »Mälarbrödernas» diktare frestar med de unga »Mälarpiraterna» ungdomens första viljehärdande äventyr (»Mälarpiraterna» 1911).

Kraft! Kraft vill han, kraft behöver han — hur svaga äro icke de bleka händerna? Inte bara ligga på däcket och se solen glittra i de lekande böljorna, stilla leende — nej, vid rodret vill han sitta, känna rorkulten i handen. Det är inte nog med humorn, den är ännu blott det passiva, viljans ögon bara. Men själva aktiviteten, dådet, mannakampen längtar han — han är en av gärningens längtare, Einar Ekeblad, den unge arkitekten i dramat »Visdomständerna» (1911).

Viljans dåd! Inte bara det dåd, som esteten Ulf i Drachmans »Forskrevet» talade om. »låt oss göra något världshistoriskt i afton, sälja våra rockar och dricka oss fulla i skjortärmarna.»

Är den icke symptomatisk för den nya tiden, avhandlingen, som Siwertz' studiekamrat John Landqvist skriver om viljan. Börjar den icke finna längtare bland ungdomen, viljan, den starka, den skapande.

* *
*

Det finns i Carl R. af Ugglas' »Himmelens folk» en liten saga om havsgudens yngsta dotter, det glada lekande barnet i silverslottet mellan

de gungande tångskogarna med sin unga längtan till det vida havet, som en dag på sin solskensfärd möter ett kvinnolik i vattnet och förfärad flyr — sedan den stunden vågar den unga nereiden sig icke ut på havet — ibland, då vattnen äro stilla, ligger hon vid Sunions udde snyftande. Den lilla attiska sagan är symbolisk för det nya seklets diktarungdom, livsskyggheten, svårmodets ungdom, ruvande över illusionens fåfänglighet och den hårda verklighetens grymhet.

Men är icke svårmodet också en dröm — Sigfrid Siwertz har drömt den, men han rycker sig ur förtrollningen. Är icke smärtan en abstraktion bara, är icke abstraktionen människans farligaste synd, är icke livet större och rikare än alla abstraktioner? Vem är det, som ännu kan snyfta, då skeppar Loritz, Anders Kula i kuskarnas fackförening och plåthajen Pilo på källaren »Bachi Vapen» i kvarteret Cadmus sjunga lördagsaftonens glädje, vem är det, som ännu hänger huvudet, då likkistfabrikören Karlsson, Stigbergsgatan 76, på bröllopsdagen tömmer sin skål:

»din skål, fru Karlsson, ty nu är det maj
och nu stå häckarna gröna.»

Vem är det, som icke måste le åt de högvördiga »Ämbetsmän på äventyr» (1912), herr byråchefen i ecklesiastikdepartementet Petrus Joachim Baltzar Coliander, herr aktuarien i Statistiska Centralbyrån fil. d:r Hampus Öhrvall,

bröderna av föreningen Den Odödliga Särimner eller Det Oförbränneliga Svinet, uti vårens tid ute på äventyr med vackra Beda och Siri, prästinnorna i de lätta kapporna och de ljusa kjolarna (»Svin i ollonskog»).

Bort med abstraktionerna! — är icke livet, äventyret, människan förmer än alla drömmar och idéer? »Idéerna äro vår Herres visitkort, man måste laga att träffa honom personligen»: på Tisterumskäret öppnas ögonen på adjunkten Ansgarius Lenander, författaren av avhandlingen om »Die Vokalcontraction im 5:ten Gesang der Odyssee» (»Den nye Robinson») — driven till havs uti Östlunds båt börjar syllogismernas åderförkalkade pedant i fiskarboden på skäret ana verklighetens rikedom, lär sig av Hilda Norström, hur ålen skall flås och gallblåsan aktas på torskarna, hur flundrenäten vittjas. Det är en starkare man med arbetets blåsor i händerna och verklighetssinnet, den adjunkt Lenander, som vänder tillbaka från Tisterumskäret — han känner själv, att han bara drivit i spakvattnet förut, men nu är han inne i kungsådran: »Jag är en man och är ganska glad och fruktar intet på jorden, ty jag har fått en droppe blod av det stora levande hjärtat, som aldrig kan dö.»

Bort från »Blå Jungfruns» vita solskensdvala till Tisterumskärets havssköljda strävsamma verklighet! — den verklighetslängtan, som ännu halvt skämtar i »Den nye Robinson», sväller mäktig och stark i »En flanör» 1914. Är det icke hans uppgörelse med sin egen ungdom,

blir det icke en uppgörelse med tiden själv, historien om Torsten Gjörloff, den unge kandidaten med den kraftlösa veka hakan och den stora skräcken för alla mandarinknapparna, solskenspromenadernas äventyrare, ständigt drivande på kajerna och boulevarderna — gatans drömmare, nöjd med Flanörens åskådarlycka, studerande Riddarefjärdens vedskutor och Munkbrohamnens Mälarbåtar, de gamla husportarna i de trånga Stadsgränderna, de små Söderhusen med de rostiga svängda ankarjärnen och det gula brandmärket över porten, färgskiftningarna på halsen av en duva, de olika ljuden av en bil, först och sist alla de unga vandrande kvinnorna — en av »Den allvarsamma lekens» unga dansörer, promenerande med fröken Vestrin, sin fästmö, den rika bankirdottern, flirtande med fröken Berta i butiken vid Götgatan, lekande skymningsstundens lekar med Lisen, värdinnans unga dotter. Är det icke en uppgörelse med den Vita Dvalan, den esteticismens Vita Dvala, som håller ungdomen i sin förtrollning — det finnes ingenting längre av indignationen hos ungdomarna i Röda rummet i Berns — den nya tidens ungdom är de blaserade herrarna i Döda vinkeln på Bakfickan i Blanch's, trötta skeptici utan tron på tvivlet, lekande vid abzinten med paradoxerna. Skall då icke solskenslättjans och den gråa lättjans förtrollning brytas, vaknar icke Torsten Gjörloff ur dvalan tillbaka till livet — en dag står han vid faderns dödsbädd inför livets allvar, en dag anar han kärlekens allvar

inför Ebba von Hindriks, den allvarsmörka sjuksköterskan — han börjar se sig omkring, det är inte bara hamn- och hus- och gatuidyller, där står det fattiga slitets makadamknackare grå och skrämmande, där är Mokvist, fängelsets hålögde klosterbroder — en dag är allvaret över Torsten Gjörloff, förmögenheten är borta, han måste börja på nytt, på egen hand, viljan spännes till verklighetens mandomsgärning.

Bara passiva finns det i boet, det gäller att göra sig urarva. Den pretiösa novellens och nipslyrikens guldålder är ute, är det icke en tid för romanen och dramat? Men skall väl Torsten Gjörloff, den omvände flanören, ha kraft till att göra oss alla urarva? Är icke »En flanörs» diktare alltför mycket av den veke och kraftlöse drömmaren, i släkt med dessa kelter, om vilka Ossian sjöng, att de drogo ut till striden, men de föllo alltid? Har han icke för mycket av reflexionen i blodet — Torsten Gjörloff börjar det nya livet som studerande i psykologi — för litet av de stora djupa källsprångens mäktigt svällande kraft för att bliva den Sigurd, tiden behöver, hjälten, som rider genom elden?

Det är icke den starka allvarsdikten, som »En flanör» lovade, novellsamlingen »De stora barnen» (1915) — det är den gamle älskvärde picareske humoristen med det lätt svävande intellektuella allvaret. Den gamle Marryatälskaren — uti båda de stora novellerna i »De stora

barnen» klatschar det saltvatten mot skeppsborden och forsar av glada vågor emot bogen — han älskar att vara med, då det splitsas, tjäras och spånslås uti Smygens fiskläge, han känner varje prång och pålbrygga, silltunna och makrillåda, han vet, hur det går till att knyta känsor på dörjsträngarna. De krushåriga syndarna, äventyrets och hasardens folk, trives han samman med, dessa som ställt sitt liv på intet, den hjulbente och knollrige Smygenfiskaren Ivarsson med den lekande lätta fräckheten, den långe smale och rödnäste »Kornetten», f. d. studeranden av Värmlands nation, numera cyniker och skogshuggare. Livets groteska passagerare, hur älskar han dem icke, hur njuter han icke av den gamla skrumpna Sat-Malin, där hon nattetid hänger i sitt fönster, väpnad med en sten, vaktande sitt lilla körsbärsträd.

Men han har icke denna trotsiga laissez-aller-fräckhet, som ensam gör humoristen, han har ännu för mycket respekt för Ödet och Makterna. När Joel, clownen på cirkus Martini, bländad av den lilla sömmerskans etiska skönhet, en dag gifter sig med henne, lyckas han icke längre med sitt gyckel, han är för stor för det -- livet är alltför stort och allvarligt för att gycklet ensamt skall räcka till. Han leker icke bara med sina groteska hjältar, han vill fostra dem i den hårda skola, som livet är — Ivarsson, hjälten uti »Änkleken», som söker lura till sig sin 8,000-kronors livförsäkring genom att simulera drunkning, får pröva på vilken farlig

lek han givit sig in i — »Kornetten», hjälten i »Skogshuggarna på Gillinge», lyktar sin bålda trotsarsaga uti dubbelsidig lunginflammation efter skogshuggargängets vilda julorgie ute i havsbandet — i de små skisserna »Ärret» och »Vinsten» vänder Siwertz åter till detsamma motivet om livet som läromästaren.

Gycklet blir aldrig Siwertz nog, han känner alltför starkt det stora etiska allvaret. Men på samma gång söker han åter och åter att komma undan det, att leka det ifrån sig. Joel, den misslyckade clownen, blir mister Tammany Hall, luftens konung på ståltrådslinan — det är i »De stora barnen» ännu mycket av denna esteteriets ekvilibristlek, konflikten mellan esteten och etikern hos honom vill inte bli en kamp, bara lek. Skall det väl någonsin bli annorlunda, skall han väl någonsin besinna, att den som vill skriva den stora dikten, måste betala med sitt eget kött och blod? Man står efter läsningen av den sista boken ännu lika tveksam som förut, påminnande sig den gamla sägnen om den indiske demonen utan bål, som periodvis söker svälja månen men ej kan behålla honom.

Är det icke bara den bleka, citrongula tostefjärilens, vårens budbärare, som fladdrar mellan raderna i Sigfrid Siwertz' »En flanör», aningen om att Döda vinkelns tidsålder börjar lida mot slutet?

* *
*

Vilhelm Ekelunds »Nordiskt och Klassiskt», Anders Österlings »Facklor i stormen», Sigfrid Siwertz' »En flanör», vad är då detta, är det Memnonsstoderna, som börja tona i soluppgången? Börjar det då äntligen lida mot slutet av esteticismens 00-tal, de tusen formkultande talangernas gyllene tidsålder? Den effeminerade omanlighetens tid, är det icke betecknande, att den gamle Ibsens stamcafé Maximilian blivit Ceylon tea-room — den erotiska tempeltjänstens tid — är icke salig don Quijotes Maritornes, värdshuspigan, ännu i dag en prinsessa, hon må lukta aldrig så mycket av gammal nattstånden sallad — det trötta svårmodets tid — stamma icke de bästa blott med Ernesto Dalgas, den danske hed-Dalgas son med hedens svårmod uti blodet, diktaren av »Lidelsens vej» och »Dommedagsbog», som i seklets början sökte revolverdöden:

»vi skrev vel Billioner ord
i Millioner Böger,
vi kender intet, ikke spor,
vi ved ej, vad vi söger.»

Vad är då klockan slagen, börjar det lida mot slutet med denna esteticismens rimlögn, som Multatuli bittert skämtade med i sin med blod skrivna »Max Havelaar», detta:

»åskan börjar gå
och klockan är två»,

som tanklösa rimsmidare lättsinnigt gnola ännu, då klockan är tre kvart på tre.

Börjar det då lida mot slutet av den halte Eros' välde? Är det då en dag för tidigt, att det brytes, ligger det icke förlamande över tiden? Se på de unga bara: det må vara en boklärd och stilla drömmande aristokrat som Carl R. af Ugglas men stammar han icke om Eros Thanatoforos — det må vara en hädisk och oförskräckt bildstormare som Ture Nerman, »Nidvisors och solsalmers» schwungfulle diktare, den glade målaren och ungdemokraten Karl Hesekiel Friman, som sjunger Ungdomsmarschen, så fort han vaknar om morgonen, men är icke brånaden honom övermäktig under brynjan, tror han icke för starkt på köttets obotliga sällskaplighet? Man behöver icke vara någon kines, för vilken ordet »kvinna» och ordet »negation» ha samma skrivtecken, man behöver icke vara någon Flaubert, som 25-årig icke kunde se på en kvinna, utan att tänka på hennes skelett, för att finna för mycket av kvinnohår i litteraturen — »Kring en kvinna», kring tusen kvinnor kretsar den svenska dikten — vimla icke litteraturens alla vägar och stigar av bleka Erostrånare som den unge sjuke prästen i svensk-finnens »Vid mörkrets port», girigt borrande tänderna i fru Nords nakna fot, som den unge Sven Fernebo i Ode Baltens »Döddansare», den blaserade skeptikern med Venusdrömmarna i den smutsiga stadshålan. Man behöver sannerligen icke vara någon frände till pastor Pustkuchen, sedlighetskämpen contra Goethe, till Butlers odödlige sir Hudibras, den puckelryggige presbyterianske

pedanten, och hans vapendragare skräddaren Ralph uti kampen mot allmogens nöjen för att känna den moderna skönlitteraturens Eroskvalm — man behöver inte vara någon släkting till fru hovpredikant Müllermüller, indignerad och sedligt stor med sina två döttrar lämnande salen, då Liliencron i Hamburg läste sin »Brautnacht», man behöver inte vara någon pastor Gasslander eller någon annan av de andens män på -us, som Gerdt bokpräntare talade om, för att längta efter en ny dikt, den nya etiska dikten.

Se upp, ha vi då icke den nye mannen mitt ibland oss? Är det icke den svenska diktens reformator, den nya etiska diktens sångare, denne Ludvig Nordström, Runebergsarvets bålde arvinge, den friske, rundkindade f. d. fiskaredrängen, fostrad i fisksorteringens filosofiska skola, som efter att i Öbacka ha funnit »det osynliga leendets» stora mening nu — liksom en gång Johan Johansson, »Valfisken» i Argus — »övertagit» Sverige, de kungliga svenskarnas stora gisslare, skämtande med löjtnant Johan-Pontus Silverhåål och Aktiebolaget Nationella Hänförelsen, vanvördig inför Karl XII i murgrönshäcken på Operaterrassen, den kungliga skuggan, som går omkring och viskar i den svenska historien. Innerligt hatad av Ceciliazeloterna, dessa fromma, som med förtjusning läsa den sedeslöse pastor Berlings rosenskimrande äventyr, bespottad och beledd av bourgeoisiens lejda publika salivagenter — är Gråe

Jägarens gudson den nya svenska diktens vigde nasir?

Eller — är Ludvig Nordström icke också blott en av tidens Erosträlar, fången i skullnattens heta kärlekslekar med »Vårnattsblomma». Är det icke kvinnan, som är medelpunkten i Öbackafilosofens system — »man kan icke nå fram till sin egen värld annat än genom en kvinna», detta är neboismens sanning — översatt på skeppsredar Sammel Edins språk: »en karl, som dugar något till, kan fan i min ända inte hålla fingrarna från ett ungt och vackert fruntimmer». Är han icke alltför personligt intresserad av Moje Kesslers och doktorinnan Godners lilla vokabulär, av manicureusen Anna Lizelius i »Ankarsparre» — ser han icke hela världen uti skenet av den aura, som står omkring kvinnan — det är därför som hans allvar drunknar i det groteska — han har en farlig förkärlek för skräddar Envaldius, som hänger i vedboden, och galoschmakaren med grönsiskan Urban, för scener sådana som den, då bokhållaren Nordstrand på skithuset i soluppgången stämmer upp »Vårt land» med byxorna nere på fotknölarna. Diktaren är en lumpsamlare, det är Ludvig Nordström själv, som säger det — det är icke utan att det icke karaktäriserar mycket av hans diktning — alltför ofta blott är den en illustration till gamle Tessins ord i »Karolinerna»: »trullerulla, stupefulla, c'est ce que l'on appelle l'esprit suédois».

Så välkommen han än må vara ibland tidens

alla bleka trånadssångare, denne den erotiska groteskens matfriske Arlequin, mäster Alcofribas Nasiers fromme lärjunge, glad i den Gud, som skapat det smultrondoftande Chinonvinet och de vackra kvinnorna — men han är knappast av de magra människor, som den kloke Cæsar fruktar. Med ren tunga måste den nya diktens man tala — Ludvig Nordström är alltför mycket av Per Hallströms bananförsäljare i Filadelfia, ynglingen, som för konkurrensens skull kniper sig om näsan, då han skriker: »badadas, badadas, sebed ceds a dozed». Var är då diktaren med den rena tungan, icke bara den skygga längtan men också kraften och modet till den nya diktens gärning? Finnes han väl i samtiden, diktaren av de stora personligheternas mått — har icke Apollo blandat grankåda i talgen vid ljusstöpningen, så ljusen blivit större och flera men brinna fort med hög låga, rinna, ryka och osa — är det icke en sådan hunger efter diktare, att till och med »Firman Åbergssons» författare hälsas som profet?

Lessebo Bikupas papper finns det väl ännu, Sir Josuah Masons penna 1001 och bläck Antoine Fils — det är bara personligheten, som saknas. Har då icke Hedin något epos à la Lings »Asarna» i sin skrivbordslåda, huru länge måste vi låta oss nöja med mémoirerna om Geijers nattrock och tofflor?

Är icke tiden full av en stor, opersonlig längtan efter viljans heros, efter diktaren-hövdingen, bredvid vilken den privatekonomiska företag-

samhetens maktdyrkande streberhjältar avslöjas som de pygméer, de i verkligheten äro. Han som ger oss en starkare kost än de evinnerliga fem bröden och två fiskarna, vilka de fromma tro skola räcka till evig tid.

* *
*

En handelns och näringarnas uppsvingstid blev det nya seklet, litteraturen blev bara de mätta rikemännens lyx och lek, icke de hungrandes bröd. Den egocentriska materialismens kvalm smög sig som en erotiserande esteticism över den svenska dikten.

Än ligger kvalmet tryckande tungt — Allmänna Valmansförbundets svenska riddarvakt börjar i dag plocka frukterna, deklamerande om renässancen. Men det blev inte den ändlöst långa kvava rötmånadsdagen utan åska och regn. Ovädret kom — något senare, något annorlunda kanske än han tänkte sig, den galne Nietzsche uti brevet till Brandes 1888: »Jag svär, att vi om två år skola ha hela jorden i konvulsioner», ha hans ord gått i uppfyllelse — den lille prästen Adalbert Düringer, som beskyllde Nietzsche för att locka ungdomen till nattcaféliv, anade icke, att det var krigare, som »Zarathustras» diktare fostrade.

Kristendomens stora slutbankrutt efter nitton århundradens affärsverksamhet, maktlärans stora hånfulla triumf — skall då icke de millioner smärtornas drama väcka tankarna

och hjärtana, väcka den store diktaren? Det är sannerligen icke tider längre för rimmare och lekare och brinnande blånors eldslukare, för dessa skönandar, vilkas diktarconfessio får sitt uttryck i Selma Lagerlöfs »En emigrant», den lilla novellen om Järnvägslaban, den stora resande dockan, glädjen, trösten, drömmen i de stackars små människornas gråa värld. Det är sannerligen icke tider längre för Hottar, skalden i Rolf Krakes sal, till vilken kämparna kasta benen att gnaga och dåden att besjunga — det är tid nu för skalden, som själv är kämpen och hövdingen, mannen med den vitglödande längtan efter världsrummets minus 273 grader.

Smärtornas son, blodsgråtens man. Ty diktarens kall är icke en fest vid rikedomens bord, icke ära och guld och människors tillbedjan — det är Dostojevskis sju år i Sibirien uti despotismens kedjor, det är Strindbergs hetsade flykt undan Makterna, denne förföljelsemaniens Strindberg, som en dag kommer till Dieppe med kinderna infallna, håret grånat och ansiktet svart av lokomotivröken, med nätternas fasa i pupillerna. Fattigdom är det: Bellman lagsökt av kryddkrämaren för 10 riksdaler — hemlöshet är det: Verlaine, »le pauvre Lélian», vars hem är sjuksalen på »Hôpital Broussais — ensamhet är det: Claude Zoret, Mästaren i Herman Bangs »Mikael», allena på dödsbädden med ögonen fästa vid urets visare, ännu i sista sekunden väntande en hand att trycka. Allvar är det: Michel Angelo, som med kniven dräper

sin modell för Korsfästelsen — vem är väl denna modell annat än konstnären själv?

Uti en tid, då de, som själva kalla sig präster, blivit hängbukiga ämbetsmän, odlande den egna kålen, är det diktaren, som är den Helige Andes präst och predikare. Var är du då, vår unge präst?

Börja icke tecknen att tyda på honom, mannen, som upptager manteln efter våra båda sista diktare, nu slumrande i graven n:r 9,136 på Stockholms nya kyrkogård och i Uppsalakyrkogårdens yngsta skaldegrav, heroerna, brutna av den ludne Eros, men icke besegrade av honom, genom smärtor och strider nående fram till Eros Uranius.

ANNA-LENAH ELGSTRÖM

Som blod utan kraft att levra sig rinner vinet över de solkiga dukarna, där falnade rosor och förbrända höstlöv fåfängt söka skyla resterna av gästabudets härlighet — på tiljor, där de glada danserna svingat sig, ligga pokalerna slagna i skärvor mellan trasiga narrhättor och slokande barettfjädrar, spillrorna av det yra skämtets och den trotsiga käckhetens sönderspräng da dikt. Lamporna osa och ryka i festsalen, det svaga skenet flackar skyggt över råtthålen och spindelvävarna, över karnevalsgästernas malätna mantlar och sura ansikten. Den sista visan har fastnat i sångarstruparna — Fridolin, den frimodige spelemannen, dåsar på sin sönder-suttna bondfiol, själva översteprästen stirrar ensam i sin vrå förgrämd i botten av bägaren mot Den Heliga Gamlas grinande tandlösa ansikte. Det sista skrattet fladdrar som en svart nattblacka uppe under taket, det är bara Kolingen, som ännu med nubbglaset i handen hes hälsar Flugans gud, medan sömnen smyger sig över slottet, spunnen av häxan Klios slända, och törnrossnåren växa sig manshöga utanför murarna. Soven sött, Dionysosbröder — det sjunger i den gamla linden utanföre — slumren ljuvt, Renässanspoeter, in i den sista hesperiska

natten, sov bakom törnroshäcken, slott utan prinsessa!

Men nere vid vägen darrar vildapeln som i poppelns Golgatafrossa. Vad är då detta bleka tåg, som spöklikt, stumt skrider, där nyss lättsinnets jublande Evoëfölje dansade fram med rosor kring pinjekäpparna?

Trasornas folk. Men inte prydda med livsglädjens pioner, inte doftande av överdådets finkel, inte Stadsgårdens Amanda Kavaj och Tivedens Fia i den röda underkjolen. Nej, Nödens ångestmärkta slavar, Olyckans svultna tiggare: Rakel Mendelsson, den unga, prostituerade judinnan med de stora blanka djurögonen, som försörjer sin gamla mor och svagsinta syster med det vid Gamla Gatan vanligaste kvinnoyrket — Elin Jansson, den fattiga unga sömmerskan, som halvsvälter och trälar i sin vindskupa på andra sidan livets härlighet, gråtande inför den tillvarons rikedom, hon skymtar på biografens vita duk — den ensamma, i arbetskvarnen söndermalda kvinnan, fyllande nätternas brev med den hungrande modersdriftens heta ångestrop, tiggande livets stjärnlösa natt om litet mera orsak att leva — Albert Öhman, soutenören, och Ninni Sterner, glädjeflickan, rättvisans båda livegna — Elias Andersson, den arbetslöse på träbenet, utsparkad från ungkarlshotellets grönbalkade paradis — fängelsets gråklädde träl, av svält vorden förfalskare, fallande samman inför domarskranket i den ofördärvade skammens förtvivlade gråt — jordelivets heliga Mater dolo-

rosa, den fattiga arbetarhustrun med de bleka, hostande ungarna, som för att få medicin åt barnen dräper sig själv i fåfäng tanke på sin livförsäkring.

Bohêmernas tåg. Men inte Bougivals guitarrknäppande rövare, de stolta löskekarlarna med de breda brösten, de glada riddarna av den slitna sulan och den sista skillingen. Nej, Slumpens skälvande spetälske, Ödets stelkrampsleende besatta: Anna Herick musiklärarinnan, bohêmeflickan, stirrande i rymden efter den stora kärleken — den lilla 70-åriga f. d. lärarinnan i vindsrummet uppe i »Illusionernas hus», skrivande tidningsföljetonger och levande för sin stora, oskrivna bok — Johannes Leijon, litteratören med de sjuka grå ögonen, drömmande om ekonomiskt oberoende för sitt stora litterära arbete, slavande i brödslitet för »Industritidningen Svecia» och »Restauratörernas egen tidning» — alla de underliga hyresgästerna i »Illusionernas hus», de frusna lyckoletarna, de trötta sömngångarna, de blödaresjuka längtarna.

Sannerligen vad är då detta tåg av bleka och stumma vandrare ute på vägarna, där nyss Renässansglädjens färgglada skara bullrande drog förbi? Är då icke 80-talet begravet, har icke Reaktionen firat gravölet och poeten Ignotus mässat till skovelslagen. Gå då de döda igen? Gengångare av gravarna, Hades' skuggestalter!

Skrik det icke så hårt, realitetsborgare, hon skulle kunna höra det, den bleka prästinnegestalten med det vita exalterade ansiktet längst

framme i skaran, Kristina Erbrecht, den f. d. konstnärinnan, frälsningssoldaten. Ropa det icke så högt, hon skulle kunna höra det, värdinnan i »Illusionernas hus» vid »Gamla gatan», modern för lastens och längtans alla sjuklingar, ensajn Erbrecht ifrån krogen Guldgropen och Gamla gatans slumstation.

Du protesterar, jag förstår dig så väl, realitetsborgare, skulle du icke ha rätt till att skrika så mycket det dig lyster. Fraser, guvernantsvulst, teosofbladder, ord, ord — skrik på bara, hon är van vid oförståelsens ruttna potäter, Anna-Lenah Elgström, författarinnan till de båda novellsamlingarna »Gäster och främlingar» (1911) och »Fattigfolk» (1912). Dimmor och dunst från hjärtats träsk, en hjärtnupen kvinnas sentimentala hallucinationer — gå bara ogenerat på, realitetsborgare — det är icke första gången, som ett brinnande hjärta blir till hån och begabbelse. Skrik på bara, varför skriker du icke, varför smyger du dig undan den stumma och spöklika skaran, som drager i spåren efter Dionysos' pantertåg?

Leve livet, realitetsborgare — smyg dig då in i den gäspande Renässansens förtrollade slott, innan törnroshäckarna ännu vuxit dig för höga och ogenomträngliga.

* * *

Hon är ingen av den lilla novellens många lövsågare och glödritare, novellisten Anna-Lenah Elgström, intet av Dionysoslögnens blek-

siktiga barn, som kraftlösa sitta i trädgården och rita arabeskerna i sanden, fördrivande timmarna över cirkelns kvadratur och fjärilsfladdret mellan blomsterrabatterna, jollrande med Richard Dehmel, att det tragiska spelat ut. Hon har vandrat i vildskogen, Anna-Lenah Elgström, det finnes inga trädgårdsidyller för henne, intet diktens gyckelspel och tidsfördriv.

Det sticker av blodtörstiga ögon inne i vildskogssnåren, lurande, hånande — man diktar inte om rosor och liljor, då man stirrat in i den stora Fasans rovdjurspupiller. Det flämtar en isande kall andedräkt bakom vildskogsvandrerskan — man diktar inte om sunnanvindar och zefyrfläktar, då man känt vinddraget från avgrunderna bortom månens horn. Lycka, vem talar om lycka — mörker och skräck är livet, en flämtande ångest uti natten: mitt i ungdomens fagraste sagodröm vandrar den unga Maria Lillie, då den stora skenande hästen krossar henne under sina tunga hovar (»Bara början») — den unga Helena Keradieu ser på sin bröllopsresa mannen-sjökaptenen ryckas bort i vågorna (»Skeppsbrottet»). Ett virrvarr av plågor och gåtor är livet, blödande frågor utan svar: i sin sjuka moders alkov sitter jarlens unga dotter i undrande vemod över livet, gråtande sin underliga, hejdlösa gråt, drömmande om något, som är bara frid, bara kärlek, anande den unga fångens sorgsna ansikte med alla pinans märken över kinderna (»Stjärnan, vars namn är Malört»). Hårda hjärtan, elaka skratt är livet, den förtviv-

lade vämjelsens svall: frysande ensam står den smala och vita Marguerite på sin bröllopsdag, ser sin brudgum vandra ifrån sig med den storväxta, blodfulla älskarinnan, hör hovets hånskratt vid den hatfulla Katarina Medicis lyckade hämnd (»Dödsfjäriln»). Obarmhärtighet, gycklande grymhet är livet, ett ösande ur havet med bottenlösa såll: den unga Louise Quintin de Kercadiou, Terrorismens ädla offerdjur, som för sin broders, för ättens skull offrat sig till den råe fängelsedirektören, får av en retad tölp sig sanningen slungad i ansiktet, att hennes offer varit förgäves (»Lille Louis»).

Vad är livet, varifrån, varthän? — inne i vildskogssnåren vrider sig det osaliga livet i myllrande ångest, gråtande, grubblande, kvidande — vandrerskan flyr med skräcken i hälarna. Gudskelov, det öppnar sig, det skymtar något av himmelen med dess löfte om mening, om försoning — vandrerskan står i det fria. Avgrunden! På randen av en avgrund står hon, stirrande i det bottenlösa djupet. Det gapande, tomma mörkret, evighetens stumma likgiltighet för det minutlånga livet — det isande ändlösa kaos, i vilket den omätliga skillnaden mellan fyrens lilla lykta och Sirius, mellan tångens loppa och människan försvinner till intet, i vilket all jordens lidelse och smärta knappast blir som vattenbläddran i rymden. Värre än vildskogens skräck och fasa — avgrundens bottenlösa intighet!

Ingenting, mindre än ingenting, är då detta

livet? — stel står vandrerskan, stirrande i avgrunden, med handen pressad mot det klappande hjärtat, som ingen iskyla mäktar förlama. Ingenting, mindre än ingenting, stoftkornets, jagets lilla liv — men vad är då detta, som skiner bakom skenet, som tiger bakom tystnaden — är icke detta ändlösa, bottenlösa just löftet och förhoppningen? Denna svindel inför djupet, är den icke blott aningen av detta, som är livet, hänryckningens stora, levande ögonblick — se Jahve och sedan dö, besatt av djupet störtar vandrerskan med utbredda armar i avgrunden. Ut i den bottenlösa rymden faller hon, mot stjärnorna faller hon — bort från den lilla frysande osaliga stjärna, där lyckan och lidandet ängsligt kivas, mot de stora stjärnorna, brinnande av livets eviga, heliga eld.

Modet till livet, modet till avgrunden, modet till stjärnorna är det, som fyller dem, alla de unga, spröda kvinnogestalterna uti Anna-Lenah Elgströms dikt — den tragiska hopplösheten triumferar icke, det trötta gycklet spänner inga taskspelarbryggor över avgrunderna. Utan att tveka stiger Kristina Erbrecht över tröskeln in i kyffet på »Guldgropen» till de druckna sällarna mitt i deras blodiga misshandelsorgie — utan att skälva, med hjärtat stilla av evighetens ve och vördnad, blickar den unga Marguerite i alla de hånfulla ansiktena — utan att darra på handen griper Helena Keradieu rodret på det herrelösa skeppet, räddande den rådvilla besättningen — utan att sänka huvudet träder den »lille Louis»

på schavotten, ansikte mot ansikte med råheten och grymheten — utan bävan och skräck stå de i dörren till missionssjukhuset i Lao-Kay, mötande de vilda boxarehorderna, syster Maria och den gamle skotske missionsläkaren med de ådrade, trötta händerna, redo att offra sig för sina döende sjuklingar. Fåfänglighet, ynkedom blott är detta, som människohjärtan älska och frukta, stoftvärldens lycka och lidande — endast medömkan kan Erik Utbult, överlotsen vid Tånga fyr, känna med hustrun, då hon i oförståelsens vanmäktiga hat slungar honom i ansiktet, att hon bedragit honom — pjoller och lekverk, fattiga människors påfunder bara äro brott och straff, dygd och belöning för honom, som vunnit försoningen med rymderna — utan tvekan störtar han sig i havet för att frälsa Vile, lotsen, sin hustrus älskare, lyfter med sina sista krafter den häpne mot den räddande båtrelingen, själv försvinnande i djupet. Seger över livet, seger över döden, seger blint ut i mörkret! — uti plågor och förnedring stammar ännu fru Björkman, docentens hustru, i novellen »Tyngdens ande» sin ungdoms stolta, brinnande bön: »Gud, gör mig värdig evigheten, gör mig värdig stjärnhimlen, Gud, gör mig värdig att vara människa — som de största!»

Det finnes en liten saga av Ola Hansson om den lede, som en söndagsmorgon kom till en by på slätten som en fin herreman och begynte spela för ungdomen, lockande den med över vägar och diken, över ängar och marker, tills

trötthetén tyngde de unga och dimman svepte kall omkring dem — det är en saga om det nya seklets ungdom, slättens barn, narrade av livsglädjens frestare. Men Anna-Lenah Elgström är icke av slättens ungdom, av havet är hon, »Havsbokens» diktarinna — med sin fader sjökaptenen har hon redan som barn farit över de vida vattnen, hört oändlighetens ton susa i rårna och sett vågornas eviga fall och stigande, ändlöst som människolivet, ifrån det salta skummet har hon den friska glädjen över att vara och vara stark. Det är havets vida svallande rytm uti Anna-Lenah Elgströms prosa — åter och åter sjunger det av havet i hennes dikt: »Lille Louis» lever sin barndom i det gamla fäderneslottet vid havet — genom Maria Lillies barndom brusar havet — av havet är Erik Utbult, den rakryggade enslingen med de starka sjöblåa ögonen.

Efter havet längta de, till havet vandra de ständigt i oro, alla den unga svenska diktens kraftlösa napoleoner och bleka drömmare — hur sjunga de icke åter och åter om havet, en Ossiannilsson och Österling, en Siwertz och Gustaf Ullman. Men Anna-Lenah Elgström står icke bland de kraftlösa på stranden, stirrande efter det vita skummet — ut i vågorna stiger hon, kyssande bränningen.

* * *

Med ett stilla, förklarat leende över läpparna tänker jag mig Anna-Lenah Elgström, diktarinnan av de båda novellsamlingarna »Havs-

boken» (1912) och »Stjärnan, vars namn är Malört» (1915). De le det leendet, alla de bleka kvinnorna i hennes dikt: jarlens unga dotter, den ljuvliga lilla drömmerskan bland de storväxta, rödskäggiga våldsmännen, ler det, då hon störtar sig från murkrönet ut i rymden med den unge bländade fången i sin famn — »Lille Louis» ler ännu på schavotten sitt kärleksfulla, stjärnlikt strålande löje — den unga Camilla Rucellai ler det bävande saligt, där hon bland trädgårdens blommande liljor väntar Giovanni Pico, sin älskare, ler det ännu, då hon som den hårda abbedissan i Santa Croce skådar Pico della Mirandola, älskaren, som övergivit henne för sanningen, ler det ännu oövervinneligt och glödande stilla vid den döende Picos läger. Det är det leende, som Renässansens Mona Lisa ler, dens leende, som anar svaret på människolivets bävande fråga, kärlekens stora, underbara hemlighet.

Inte den lille Eros' lustlek och hudkärlek — det är rymd och hav och stjärnor i hennes kärlek. Sval och stilla som en altartavla är hennes dikt om kärlekens stora evighetstimma, dikten om den unga hjärtsjuka Mirjam Bamberg, som i Erik Utbults armar glömmer sitt eget lilla dödsdömda liv, ödmjuk inför alltets okända mål, tacksam att få dö för barnet och det vardande livet. Det är en kärlek, som icke pockar och tigger om egen lycka — alltför djup för lyckan är den, vilja och öde och hård glädje är den, rikedom nog att kunna lyckliggöra utan att själv

vara lycklig — uti fönstret till det fallfärdiga svarta Tagliorihuset högt uppe på en av San Miniatos sluttningar står den gamla Mona Lapa årtionden efter årtionden, stirrande efter maken, som såsom tiggare i Kristi kärleksgärning driver fjärran i länderna, uti all sin ensamhet, fattigdom och saknad ännu fylld av den gränslösa kärlekens tacksamhet. Människohjärtats stora, härliga kärlek, »som säger till smärtan: bliv sång, till lidandet: bliv min levnads smycke» — mödrarnas och Golgatavandrarens kärlek, hustrurnas och hjältarnas kärlek, obetvinglighetens stolta, underfulla hemlighet.

Men inte frasoffrets kärlek, det blinda offret uti fiendehat för Englands världshandel eller Tysklands plats i solen, predikat av Tjocka-Bertha — och Tommy-Atkins-idealisterna, rashögfärdens erövringslustans, krigarandans heroiska predikare, glömska av att livet är till för människan och människan för evigheten — medan hystericor hälsa kriget som den efterlängtade brudgummen och svaglingar sjunga mandomsoden till kanonerna, ropar Anna-Lenah Elgström i »Sjunde basunen» sin sorg och harm över den härskande materialistiska, all rättfärdighet förgätande rikemanskulturen, mot de sittande bekväma, de väluppfostrade, benhårda, likgiltiga låt-gå- och det-skall-så-vara-själarna, vanefolkets negativa släkte. I den timma, då hjärtan och njurar prövas, då lättsinniga lekare skamsna och tigande smyga sig undan i vrårna, kan den store Eros' prästinna icke tiga — må

sedan all världens kritiker ropa om det oanständiga i att en diktare icke väntar, tills han kan göra arabesker av känslan, men dikten är icke för henne en samling motiv utan rop ur hjärtat, den flammande, skyhöga lågan av tillvarons ständigt brinnande eld uti djupen — inte en lekare och gycklare men en religiosa är hon, kämpande mot Ahriman, tyngdens ande, en av det femte och största grundelementet, Andens.

Den, som älskar dikten av Havet och Stjärnorna, skall i den nya nusvenska dikten knappast finna mer än tvenne diktare, Vilhelm Ekelund och Anna-Lenah Elgström. Men medan Eros' plågade längtare ännu trotsigt, förtvivlat stirrar ut i rymderna, står diktaresystern med ögonen strålande klara och läpparna leende, bävande full av den stora kärlekens hemlighet.

Denna Vilja, som uti tiden ännu blott är en trotsig längtan och en tom form, får hos Anna-Lenah Elgström av Kärleken innehållet och livet — låtande ana, att den härskande grundläggarerealismens och generalstabsromantikens tid ej skall vara evinnerligen.

INNEHÅLL:

K. G. Ossiannilsson ..... sid. 5
Henning von Melsted ..... » 49
Hugo Öberg ..... » 75
Vilhelm Ekelund ..... » 95
Anders Österling ..... » 135
Sven Lidman ..... » 175
Sigfrid Siwertz ..... » 207
Anna-Lenah Elgström ..... » 239

På *Björck & Börjessons förlag* har förut utkommit av

CARL-AUGUST BOLANDER:

Svenska diktare

just nu.

1:a samlingen. — Pris 3: 50.

»Författaren äger en god och skarp litterär blick, hans sammanfattningar äro säkert gjorda och hans iakttagelser ofta mycket träffande.»

Gunnar Castrén i Nya Argus.

»Det märkliga med denna bok ligger i hans sannerligen ganska ovanliga förmåga att på några koncentrerade sidor ge kvintessansen av vad de diktare haft att säga, som han sysslar med, vad de vilja och vad de kunna. Och där utpressas sålunda på varje sida en hel del konst, allvar, arbete, lidande och liv. — Han har tydligen läst varje rad de skrivit, han gör ideligen utflykter till andra svenska skalder och författare och många utländska samtida.»

Knut Barr i Stockholms-Tidningen.

LSwed
B6874s

267130

Author Bolander, Carl August

Title Svenska diktare just nu. 2 vols. in 1.

NAME OF BORROWER.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU